

XXXVIII

E

77

BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III

XXVIII

E

77

MAR LI

1. 12x

1. 12x

16

INSTITUTIONES,
ORATORIÆ,
QUIBUS ACCEDUNT;
CAROLI MAJELLI
SELECTÆ ORATIONES
AD USUM
SEMINARI
NEAPOLITANI,

PATAVII, M. DCC. XCV.
EX TYPOGRAPHIA SEMINARII.

Apud Joannem Mansfrè.

A D

SEMINARII NEAPOLITANI

ADOLESCENTES.

IN dubium revocari non potest, Adolescentes optimi, quod olim egregium illud Catholici Orbis lumen Augustinus non obscure significavit (*), comparatas nimirum ab ethnica antiquitate disciplinas ita tandem a Deo O.M. sacrosanctae Ecclesiae fuisse transmissas, ut iidem ea, veluti quondam Aegyptiacis opes electa natio, ad commune suorum commodum retur. Cum enim perampla illa doctrinarum congeries quam plurimum utilitatis contineret, divinae providentiae visum est iniquis eam possessoribus, qui quidquam fructus inde colligerent, ereptam Christianae amplificandae tuendaeque reipublicae mancipare.

Id autem cum de ceteris artibus universis exploratum habeatur, praecipuo tamen quodam jure Oratoria affirmandum esse videtur; quippe quae talium animis ad veri rectique normam concordis nata & longe majora prae reliquo litterarum ratu affert emolumenta, & multo propterea digna fuit, quae tam praecellenti usui dicaretur. At hinc certe factum est ut acerrimi illi veterum Viri, quos Deus Immortalis ad hominum em accurandam identidem exitabat, quo divinis iis obsequerentur, nihil plane habuerint anti-, quam ut plurimis eloquentiae viribus sese in-ent, quas inde tam arduo peragendo operi pertune adhiberent. In quo quidem incorporabilis eni negotio ita illi non mediocri sedulitate con-

4
tenti erant , itaque omnibus tantae facultatis armis
praesidiisque utebantur , nihil ut minus timeri posset ,
quam ne susceptae res feliciter evenirent . Ex quo jam
mirum videri non debet , si eam illi viam , quam Deus
ipse commonstrasset , acriter insistentes tam multa ac
tam praecleara gesserint , ut necessario fatendum sit ,
infinita prorsus esse , quae ex uno eloquentiae fronte
in Christianam rem commoda redundarunt . Heic ve-
ro si congerendis in rem exemplis immorari vacaret ,
quam multa sane pulcherrima vel de Gregorio Na-
zianzeno , vel de Joanne Chrysostomo , vel de Cypria-
no , vel de Hieronymo , vel de compluribus aliis
summae doctrinae ac sanctimoniae Viris in medium
proferre liceret , quibus illustria per hanc potentissi-
mam artem ab ipsius patrata facinora palam fierent !
Verum neque id locus postulat , & illa rursus nullibi
non vel nolentibus sese dant obviam .

Ex his autem jam per se patet , quanta Ecclesia-
stici ordinis hominibus oratoriae disciplinae ratio ha-
benda sit , si pro eo ac par est , sapientissimorum Ec-
clesiae Patrum vestigia consecrari velint , necnon gra-
vissimis in se collaris muneribus pro merito ac digni-
tate perfugii ; quae scilicet plurimum in verbo posita
non vulgare eloquentiae robur splendorumque deside-
rant . Etenim cum inter ea non ultimum illud sit , fal-
sas hominum opiniones jamdiu inveteratas vitiaque fir-
missime constabilita dicendo evertere ; ecquis non vi-
det ad tantae difficultatis conficienda negotia incom-
parabilem plane orationis vim & copiam postulari ? Ut
vero animi a virtutis amore omnino alieni ad hone-
statem repente & vel ad difficillima quaeque aggredien-
da adducantur , quam bene apta per saepe opus erit ser-
monis concinnitudine & venustate , qua veluti quadam
esca illecti nec opinantes illuc , quo ipsorum utilitas
flagitat , attrahantur ? Jam porro quantam toti dictioni ,
quae circa sublimissima quaeque plerumque versatur ,
majestatem ac decorem inesse oportebit , quo tum ar-
gumenti amplitudini & divinae legationis dignitati re-
spondeat , tum vero etiam maximarum rerum , quae
tractantur , non minorem , quam aequum sit audito-
bus

bus ingrat opinionem ? Has autem & plurimas id genus alias orationis dotes , sine quibus frustra ferme quilibet esset dicendi labor , cum non aliunde quam ex intimo eloquentiae studio comparari posse ipsa per se res clamet ; consequitur profecto eos , quibus in sortem Domini vocatis aliena salus congregitur , in illam non quidem e vix quidpiam utilibus rivulis , sed ex uberri-
mis fontibus ad id divinitus servatis hauriendam omnes animi curas conferre debere .

Jam vos igitur , Adolescentes , qui in hoc Seminario in maximam Neapolitanæ praesertim Ecclesiae spem succrescitis ; videtis certe , quid potissimum sit vobis in tanta ista studiorum vestrorum contentione spectandum . Etsi enim reliquas disciplinas omnes , utpote incredibili futuras usui , summa necesse est alacritate arripere ; praecipue tamen in oratoriam artem universos solertiae nervos intendatis oportet ; sine qua nimirum praesidio omnium praestantissimo ad ea sustinenda munia , ad quae vos vocat Deus , descenderetis . Id itaque ut quam qui maxime agatis , tum instituti vestri Ecclesiasticam rem unice spectantis ratio , tum vero multo : um hominum incolumitas vestrae blim committenda fidei suadet . Id etiam non nomine commo-
ret omnis retro aevi sapientum non dubia de eloquentia opinio , quam videlicet praecipuum semper Christianae reipublicae firmamentum unanimi consensione abuerunt . Ad id porro ipsum excitare vos debet in rimis rara illa vigilantissimi ANTONINI SERSA-
IS Pastoris cura & industria , qua nihil omnino reli-
quum facit , quo clerum suum , vosque prae ceteris ad apostolici officii partes absolutissime informet . Vos ipsi stes , quanta illa sollicitudine vestra & ad summam etatem , & ad omne doctrinarum genus progressui ad-
boret ; quippe cum ejus rei non desint vobis in dies gulos plurima & luculenta admodum argumenta .
ecce , ne ad alia excurrat oratio , hic ipse Orato-
rum institutionum libellus , qui nunc primum sum-
ejusdem Eminentissimi Principis voluntate typis
us in vestras traditur manus , non alia certe de
ssa , quam ut ad maxime expetendam vobis dicendi

facultatem aditus multo quam ante pateat expeditior .
Quamobrem cum aequum sit, vos tanto Parentis aman-
tissimi studio obsecundare , hoc opusculum e paterna
in vos ejus benevolentia profectum grato animo excipi-
te ; & quam ille fructuum copiam per vos hinc plu-
rimis allatum iri confidit , labore maximae ejus expe-
ctationi non impari colligendam curate .

INSTITUTIONES
ORATORIAE
IN QUATUOR LIBROS
DISTRIBUTAE.

DE
NATURA RHETORICES
ΠΡΟΑΓΕΓΟΜΕΝΑ.

NTEQUAM artis, de qua dicere ag-
gredimur, praecepta proponamus, do-
ctrinae ratio postulat, ut quae, &
qualis sit, primum aperiamus. Itaque
quid sit Rhetorica, quinam ejus Finis,
quae Materia, quis Auctor, quae Digni-
tas, in hisce Προλεγόμεναις definiemus.

I. Rhetorica a verbo *ῥέω* (dico) descendit, ut alia
loque verbalia indidem profecta ostendunt, nimirum
ῥῆμα (verbum) *ῥήσις* (dictio) *ῥήτωρ* (rhetor). Qua-
falso nonnulli dictam existimant *ἀῤῥέω* (fluo), quod
ijus artis beneficio veluti flumen procurrat oratio;
in inde emanaret *ῥευτική*, sicut ex eodem verbo
formantur *ῥεύμα* (fluentum) *ῥεύσις* (fluvio).

Itaque si vim nominis reputemus, *Ars dicendi* appellanda videtur.

Sed quoniam non solum Rhetorica, sed aliae quoque artes, scilicet Grammatica, & Poetica, circa sermonem versantur: propterea ut ejus natura planius dignoscatur bene erit, si Tullii verbis I. de Invent. 5. ita definiatur: *Ars apposite dicendi ad persuadendum*. Ars autem jure appellatur, quia regulas tradit, quibus opus quodpiam, nimirum oratio, perficiatur. *Apposite* vero *dicere* est ad rem dicere; sive omnia, quae comparavimus, eo intendere, ut auditorum animos ad eadem, quae nos sentimus, pertrahamus.

II. Jam cum universa ab oratore ad persuasionem collineentur, necesse est dicere, ultimum ejus Finem esse *persuadere*. Quod quidem & Aristoteles sensit: qui 1. Rhet. 2. ait: ἡ Ρητορικὴ ἐστὶ δύναμις περὶ ἑκαστον τῷ θεωρῆσαι τὸ ἐνδεχόμενον πιθανόν: *Rhetorica est facultas in unaquaque re videndi, quod in ea est ad persuadendum idoneum*.

At enim Quintilianus II. 15. contendit finem Rhetoricae non quidem esse *persuadere*, sed *bene dicere*, cum non sit illud in potestate oratoris, neque orator semper sit exorator. Verum sciendum est ex Platone duo esse artium genera, unum quod per se ipsum consequitur suum finem, cujusmodi sunt Fabrica, Sutrina, ceteraeque tales; alterum, nec sane minoris pretii, quod non semper sine suo potitur, ut Medicina, Nautica, Oratoria. Itaque si orator non persuadet, nequaquam id artis vitio, sed vel auditorum vel dicentis culpa fieri existimandum est.

III. Materiam Rhetoricae quamlibet quaestionem tum *πρακτικὴν*, quae scilicet circa actiones versetur, tum *θεωρητικὴν*, quae solam rerum cognitionem respiciat, nonnulli constituerunt; siquidem nihil esse ajunt, de quo non possit oratorie disputari. Verum, ut hoc totum recte sibi constet, inficiandum tamen non est, maxime proprium oratorum esse *πρακτικὴν* quaestionem; licet saepissime illi ad eam illustrandam e speculatricibus etiam scientiis, sicut & e ceteris rebus omnibus, petita argumenta pertractent: unde est, Aristoteles τὸ ἑκαστον subjecerit oratori.

Quae-

Quaestio vero ipsa vel indefinita est, Graece *διὰ*, Latine *propositum & consultatio* appellata, quae scilicet nullis nec temporis, nec loci, nec personarum adjunctis determinatur; e. g. *an liceat occidere insidiatorem?* vel definita, quam Graeci *ὑποθεσις*, Latini *causam*, & *controversiam* dixerunt, quae suis nimirum circumscripta est adjunctis; e. g. *an Milo Clodium insidiatorem iure interfecerit*. Quae autem in primis ad oratores spectat, est hypothesis; quam tamen ad thesim dicendo revocare, quo major copia comparatur, in more est politum; quandoquidem *a propriis*, inquit Cic. in Orat. 14. *personis & temporibus semper, si potest (orator), & advocat controversiam; latius cum de genere, quam de parte disceptare licet*.

IV. De Auctore artis rethoricae dicturi, non heic cum Quintil. III. 1. Graecos homines perensebimus, quorum studio perpetuis aucta incrementis eloquentia ad Romanos demum, atque adeo ad fastigium, & maturitatem quamdam suam, ut loquitur Tullius, pervenerit. Sed potius ejus originem cum eodem Fabio ejusdem Lib. III. 1. a natura, ab utilitate incrementum, ab exercitatione perfectionem agnoscimus. Quae fere ipsa declarat Cic. I. de Orat. 32. ubi concludit, non eloquentiam quidem ex artificio, sed artificio ex eloquentia natum esse.

V. Quod denique ad illius Dignitatem utilitatemque pertinet, mira plane sunt, quae de ea praedicant tum Aristoteles in Praefat. Rhetor. ad Alexandrum, tum Fabius II. 16., tum praeter ceteros Tullius ex persona Crassi I. de Orat. 8. e cujus quidem verbis abs re non erit huc pauca conjicere. *Quid enim, inquit, est aut tam admirabile, quam ex infinita multitudine hominum exsistere unum, qui id, quod omnibus natura sit datum, vel solus, vel cum paucis facere possit? aut tam jucundum cognitum aequae auditu, quam sapientibus sententiis, gravibusque verbis ornata oratio, & polita? aut tam potens, tamque magnificum, quam populi motus, judicum religiones, senatus gravitatem, unius oratione concertis? Quid tam porro regium, tam liberale, tam munificum, quam opem ferre supplicibus, excitare*
affin

afflictos, dare salutem, liberare periculis, retinere homines in civitate?

Neque vero officit, quod interdum eloquentiae vi excitata bella, violata foedera, eversae urbes atque, alia exaruisse mala dicantur. Ita enim rerum universarum ratio comparata est, ut si iis temere utaris, in perniciem evadant. Quare sapienter Ovid. II. Trist.

*Ignem quid utilius? si quis tamen urere testem
Comparat, audaces instruit igne manus.*

Jam vero quoniam Oratio, qua orator dicendo persuadeat, & ad quam conficiendam, veluti hujusce artis opus, omnia praecepta conferuntur, rebus, & verbis constat; in rebus autem Inventio, in verbis Elocutio, tum in illis Dispositio, in his Collocatio spectari debet: idcirco ordine videndum erit in I. libro de rerum dicendarum Inventionem; in II. de earundem Dispositione; in III. de verborum Elocutione; in IV. de eorum Collocatione.

LIBER PRIMUS.

DE INVENTIONE.

INVENTIO, inquit Tullius l. de Invent. 7. *est ex cogitatio rerum verarum, aut verisimilium, quae causam probabilem reddant*. Sed quia oratori, ut constitutum sibi finem persuadendi assequatur, non tantum opus est argumentis, quibus causam probet auditoribus, sed iis etiam, quibus eorum animos & sibi conciliet, & permoveat; propterea in praesenti libro de Inventionis argumentorum, quae tum ad docendum, tum ad conciliandum, tum ad concitandum pertinent, agendum erit. Sed prius quae ad argumenta in genere spectant, nonnulla expedire juvabit.

C A P U T I.

De argumentis in genere.

ARGUMENTUM ab *arguendo* dictum declaravit Agraetius antiquus grammaticus: *Arguere, inquit, est ostendere & patefacere*; Virg. Degeneres animos timor arguit. Unde *argumenta dicuntur, quae causam causae ostendant*. Cum autem varia & multiplex sit apud scriptores *argumenti* acceptio; quo tamen sensu utuntur ea voce Rhetores, definitur a Fabio V. 10. *Ratio probationem praestans, qua colligitur aliud per aliud; & quae quod est dubium, per id quod dubium non est, confirmat*. Itaque semper in argumento contineri aliquid debet, quod certum aut reapse sit, aut videatur; & ex quo, cum ipsum probatione non egeat, rebus dubiis fides accedat. Dubia enim non ex dubiis & incertis, sed ex certis exploratisque firmantur. Quae autem pro certis habeantur, idem Fabius Quintil. ibidem indicat: 1. nimirum, quae sensibus percipiuntur: 2. quae unanimi hominum consensione tenentur; ut quae pertinent ad Dei cultum, & pietatem erga parentes: 3. quae legibus sunt constituta, vel consuetudine & moribus firmata: 4. denique quidquid inter partes convenit.

nit. Quae his igitur argumenta nituntur, pro certis habeantur oportet.

Post certa apud eundem artis magistrum sequuntur credibilia, quae pro diverso verisimilitudinis momento in tres classes distributa sunt: Prima, & quidem firmissima, est eorum, quae fere semper accidunt; ut liberos a parentibus amari: Altera eorum, quae saepius, quam contra, evenire solent; ut sanum & viribus polentem hominum ad crastinum perventurum: Tertia eorum, quae interdum contingunt; ut furtum ab eo, qui domi fuit, factum esse. Ex his autem postremis deducta argumenta, licet singula incerta sint atque infirma, conjuncta tamen plurimum valent, & ad faciendam rei fidem aptissima sunt.

Ex universis porro argumentis alia dicuntur Inrita, quae ab oratore excogitantur, atque ex ipsa re petuntur; alia Remota, quae extrinsecus oratori tractanda offeruntur.

Inrita autem triplicis sunt generis: quaedam τῷ λόγῳ ratione rei, quae pertinent ad docendum (quod idem praestant Remota, de quibus suo loco): quaedam τῷ ᾧ λόγῳ ratione oratoris, quae pertinent ad conciliandum: quaedam denique τῷ πάλῳ λόγῳ ratione auditoris, quae pertinent ad concitandum.

Auspicabimur itaque ab argumentis τῷ λόγῳ, quae etiam ἀποδεικτικά, scilicet demonstrativa, nuncupantur.

C A P U T II.

De argumentis ἀποδεικτικοῖς.

PLURES quidem sunt argumentorum ἀποδεικτικῶν Sedes, sive Loci, siue vel omnibus causarum generibus communes, vel singulis peculiare. Nos ceteris alio rejectis, de communibus haec verba faciemus. Hi vero enumerantur sexdecim: DEFINITIO, PARTIUM ENUMERATIO, NOTATIO, CONJUGATA, GENUS, FORMAE, SIMILIA, DISSIMILIA, CONTRARIA, ADJUNCTA, ANTECEDENTIA, CONSEQUENTIA, REPUGNANTIA, CAUSSAE, EFFECTA, & COMPARATA.

DEFINITIO

Est Oratio, quae quid res sit, explicat. Eius partes sunt Genus, nimirum quod rei definitae cum aliis commune est; & Differentia, quod rei ipsi definitae proprium est & peculiare: ut patet in definitione Rhetoricae, quam supra attulimus. Ita autem Tullius pro Marcello 8. per definitionem gloriae ostendit, Caesari, si gloriam consequi velit, componendam esse rempublicam: Quod si, inquit, rerum tuarum immortalium, C. Caesar, hic exitus futurus fuit, ut, devictis adversariis, rempublicam in eo statu relinqueres, in quo nunc est; vides, quaeso, ne tua divina virtus admirationis plus sit habitura, quam gloriae: siquidem gloria est illustis ac pervagata multorum & magnorum vel in suos, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritorum. Haec igitur tibi reliqua pars est, hic restat actus, in hoc elaborandum est, ut rempublicam constituas, &c.

Cum vero praeter essentiam rei, causae etiam, effecta, aut proprietates ad clariorem illius explanationem enumerantur, ea tum dicitur Descriptio; qua fere semper utuntur oratores, quorum proprium est fufe & copiose dicere. Ejusmodi est illa Ciceronis II. de Orat. 9. historiae descriptio, qua dicitur: Testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae, nuntia vetustatis. Idem pro Mil. 33. ad exaggerandum illorum facinus, qui curiam violare atque incendere ausi fuerant, perillustrem ipsius descriptionem adhibendo inquit: Quo quid miserior, quid acerbius, quid luctuosius vidimus? Templum sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilii publici, caput urbis, aram sociorum, portum omnium gentium, sedem ab universo populo Romano concessam ordini, inflammari, excindi, funestari.

PARTIUM ENUMERATIO

Est Totius in partes distributio. Ita Tullius IV. Phil. 4. recensendo partes probat Antonium a nemine consulem putari: Negat hoc D. Brutus Imperator, consul designatus, natus reipublicae civis: negat Galli, negat

puncta Italia, neque senatus, negatis vos. Quis illum igitur consulem nisi latrones putant?

Elegantissime autem hic locus pertractatur, cum cuique parti, quod suum est, tribuitur: ut in Orat. pro Leg. Manil. 11. ubi de virtute Cn. Pompeii agitur: *Testis est Italia, quam ille ipse victor L. Sylla huius virtute & subsidio confessus est liberatam: Testis est Sicilia, quam multis undique cinctam periculis, non terrore belli, sed celeritate consilii explicavit: Testis est Africa, quae magnis oppressa hostium copiis, eorum ipsorum sanguine rediit: Testis est Gallia, per quam legionibus nostris in Hispaniam inter Gallorum internecione patefactum est: Testis est Hispania, quae saepissime plurimos hostes ab hoc superatos prostratosque consociavit: Testis est iterum & saepius Italia, quae cum servili bello retro periculosoque premeretur, ab hoc auxilium absente peperit: quod bellum expectatione Pompeii attenuatum atque imminutum est, adventu sublatum ac sepulchrum: Testes vero jam omnes orae, atque omnes exterae gentes ac nationes; denique maria omnia, summa universa, tum in Angulis omnes sinus atque portus,*

N O T A T I O

Est, cum ex vi nominis argumentum ducitur; quam Graeci ἐτυμολογία appellunt. Hac ratione non esse dicendos Consules Pisonem & Gabinium contendit Cic. pro Sext. 7. quod patriae non consulere, se vexarent potius, attingerentque. *Quid dicam consules? hocine ut ego appellem nomine eversores huius imperii? proditores vestrae dignitatis? hostes bonorum omnium? qui ad delendum senatum, affigendum equestrem ordinem, extinguenda omnia iura atque instituta majorum, se illis fascibus, ceterisque insignibus summi bonoris atque imperii ornatos esse arbitrantur?* Et pro Rosc. Amer. 43. cum de societate in Roscii facultates a Chrysogono per injuriam inita differere vellent, ad vim nominis aludens inquit: *Venio nunc ad illud nomen aureum Chrysogoni, sub quo nomine tota societas statuitur,*

C O N J U G A T A

Dicuntur ea, quae orta ab uno vocabulo variae commu-

utantur, ut a *pio*, *pie*, & *pietas* descendunt. Ex hoc
 ico sic ducit argumentum Cic. II. de Orat. 40. *Si pie-
 itis summa tribuenda est laus, debetis moveri, cum Q.
 Metellum tam pie lugere videatis. Et pro Marcell. 4.
 ipsam victoriam vicisse videris, cum ea, quae illa erat
 depta, vestis remisisti. Nam cum ipsius victoriae con-
 ditione jure omnes victi occidissemus, clementiae tuae ju-
 dicio conservati sumus. Jure igitur unus invictus es, &
 quo etiam ipsius victoriae conditio visque devicta est.*

G E N U S

Est, sub quo plures partes, quae vocantur *species*, &
 a Cicerone *formae*, comprehenduntur. Ita *Virtus* Genus
 est, quae *Iustitiam*, *Prudentiam*, *Fortitudinem*, *Temperan-
 siam* complectitur. Ducimus autem a genere ad partes
 argumentum; cum quaecumque de genere dicta sunt,
 eadem deinde partibus accomodamus. Si quis igitur de
 virtutis excellentia haec cum Cicerone pro Sext. 28
 praedicaret, eam scilicet esse, *quae in tempestate saeva
 quiescit; & lucet in tenebris, & pulsa loco manet
 tamen, atque haeret in patria, splendetque per se sem-
 per, neque alienis unquam sordibus obsolescit; recte uti-
 que haec ipsa cum eodem Tullio tribueret gravitati,
 animi magnitudini, ceterisque virtutibus, quae ibidem
 de M. Catone efferuntur.*

Usurpatur praecipue hic locus, cum orator a pro-
 priis personarum, locorum, ac temporum adjunctis
 advocat controversiam, & ad universi vim generis ex-
 plicandam traducit. Hoc sane pacto Cic. pro Arch.
 ad extollendam ejus doctrinam plurimis laudibus hu-
 manitatis studia prosequitur: & pro Marcell. multa in
 genere de clementia praedicat, ut laudet Caesarem ob
 restitutum Marcellum.

F O R M A E

Sunt, in quas Genus sine ullius praeteritione dividi-
 tur. Inde vero petitur argumentum, cum quae Formis
 conveniunt, de Genere enuntiantur. Itaque doctrinae
 e. g. utilitatem facile foret demonstrare e fructibus, qui
 e singulis scientiis percipiuntur. Ita Cic. pro Quinto.

19. ex variis, quas declarat, defensionis partibus sive formis probat Quintium a suo procuratore defensum omnino fuisse.

S I M I L I A

Dicuntur ea, quae licet disparia, conferri tam inter se in aliquo possunt. Hinc autem sic ducit argumentum Cic. II. de Orat. 40. *Si serae partus suos diligunt, qua nos in liberos nostros indulgentia esse debemus?* Et II. Tuscul. 5. ad demonstrandum philosophicae disciplinae utilitatem, hoc utitur simili: *Ut ager, quamvis fertilis, sine cultura fructuosus esse non potest, sic sine doctrina animus. Ita est utraque res sine altera debilis. Cultura autem animi philosophia est: haec extrahit vitia radicitus, & praeparat animos ad satus accipiendos; eaque mandat his, & ut ita dicam, ferat, quae adulta fructus uberrimos ferant. Neque vero minus insignium similitudinum quadam veluti congerie Scythicae gentis legati apud Q. Curtium VII. 21. Alexandrum a bello suis terris inferendo deterrere conantur: Quid? tu ignorans, arbores magnas diu crescere, una hora exstirpari? ... Leo quoque aliquando minimum ovium pabulum fit; & ferrum rubigo consumit. Nihil tam firmum est, cui periculum non sit, etiam ab invalido.*

Illud tamen in hoc genere servandum monet Quintil. VIII. 3. ut, quod similitudinis gratia assumitur, neque obscurum sit, neque ignotum, sed elarius eo, quod illustrat.

D I S S I M I L I A

Vocantur ea, quae cum similitudinem in nullo habeant, hoc tamen ipso argumenta suppeditant. A dissimili est illud Ciceronis II. de Orat. 40. *Si barbarorum est in diem vivere, nostra consilia sempiternum tempus spectare debent.* Inde etiam suum illud hausit Horat. IV. Od. 6.

*Damna tamen celeres reparant caelestia lunae:
Nos ubi decidimus.*

*Quo pius Aeneas, quo Tullus dives, & Ancus:
Pulvis, & umbra sumus.*

CON-

CONTRARIA

Sunt, quae de eodem simul vere affirmari non possunt: eaque quadruplicis generis: (1) Adversa, (2) Privantia, (3) Relata, (4) Contradicientia.

1. Adversa dicuntur, quae licet ad unum idemque spectent genus, inter se tamen immane quantum discrepant; ut Sapientia & Stultitia, Virtus & Vitium, quae sub eodem genere habitus animi continentur. Cic. in To. ic. 11. *Si stultitiam, inquit, fugimus, sapientiam sequamur; & bonitatem, si malitiam.*

2. Privantia sunt ea, quorum unum est quid *veritatis* (positivum), alterum ejusdem absentia & privatio; ut Vita & Mors, Lux & Tenebrae, Visus & Caecitas. Hinc idem pro Mil. 29. ut ostendat Clodii mortem non esse vindicandam: *Ejus igitur, inquit, mortis sedetis ultores, cujus vitam si putetis per vos restitui posse, nolitis: & de ejus nece lata quaestio est, qui si eadem lege reviviscere posset, lata lex nunquam esset.*

3. Relata, quae sese invicem respiciunt; ut Pater & Filius, Dominus & Servus, Dux & Miles. Itaque scite admodum Hor. I. Epist. 10. ad avertendam pecuniae cupiditatem hanc init viam:

*Sic qui pauperiem veritus, potiore metallis
Libertate caret, Dominum vehet improbus, atque
Serviet aeternum, qui parvo nesciet uti.*

.....

*Imperat, aut servit collecta pecunia cuique,
Tortum digna sequi potius, quam ducere funem.*

4. Contradicientia denique sunt, quae sibi maxime omnium adversantur, cum alterum affirmet, alterum neget. Locum autem habere solent praecipue in occupationibus; ut Orat. pro Arch. 4. *At domicilium Romanae non habuit: is, qui tot annis ante civitatem datam, sed omnium rerum ad fortunarum suarum Romanae collocavit. At non est professus. Immo vero iis tabulis professus, quae solae ex illa professione collegioque praerogativa obtineant publicarum tabularum auctoritatem.*

Sunt , quae vel personis , vel rebus accidentia considerantur .

1. In personis considerari possunt Nomen , Patria , Parentes , Sexus , Aetas , Probiras , Doctrina , Dignitas , Fortunarum copia , atque alia id genus . Quae omnia atque his opposita , uberrimam laudandi , aut vituperandi segetem suppeditabunt ; ut propterea fufius in genere demonstrativo tranſtanda ex hoc loco rejiciamus .

2. Rebus vero accidunt Locus , Tempus , Cauſſa , Modus , Instrumenta : e quibus primo quidem facti , vel infecti duci ſolet conjectura . Ita Cic. pro Quint. 25. a temporis brevitate probat , Naevium , non ante obtenta a praetore facultate , miſiſſe qui e Gallicano fundo Quintium deſiceret ; ſecus enim dicendum foret , biduo , vel ad ſummum triduo DCC. millia paſſuum ſuos nuntios decurriſſe ; quod plane incredibile .

Haec ipſa porro verum adjuncta ad facinus vel augendum , vel minuendum ſummo ſunt uſui . Hinc idem V. Philip. 7. ſic a loci religione factum Antonii exaggerat : *Illud vero teterrimum non modo auditu ; ſed etiam aſpectu , in cella Concordiae collocari armatos , latrones , ſicarios , de templo carcerem fieri ; opertis valvis Concordiae , cum inter ſubſellia ſenatus verſarentur latrones , Patres Conſcriptos ſententias dicere .* Verum de his prolixius , cum de genere judiciali agetur .

Univerſa autem ſive perſonarum , ſive rerum adjuncta notiſſimo hoc verſiculo continentur :

Quis , quid , ubi , quibus auxiliis , cur , quomodo , quando ,

A N T E C E D E N T I A

Vocantur ea , unde neceſſe ſit aliquid conſequi , ut in aridam materiam conjeſto igne , vel vento in mare irruente , illic incendium , heic fluctus excitentur oportet . Id autem antecedentium genus maxime eſt philoſophorum proprium ; oratores enim ii etiam contenti ſunt , e quibus ſi non neceſſaria ; at probabili ratione res proficiſcitur . Ita Tullius Clodii odium in Milonem , conſilia , colloquia , minas , iter pridie ſuſcep-
ptum

tum expendit, quo Miloni a Clodio paratas probet infidias.

CONSEQUENTIA

Sunt quae aliunde aut necessario, aut quavis alia ratione enascuntur. Sic Annibal apud Liv. XXI. 43. ex iis, quae victoriam forent consecutura, milites suos accendit ad pugnam: *Si Siciliam tantum*, inquit, *ae Sardiniam parentibus nostris ereptas*, nostra virtute recuperaturi essemus, satis tamen ampla pretia essent. *Quidquid Romani tot triumphis partum congestumque possident*, id omne nostrum cum ipsis dominis futurum est. In hanc tam optimam mercedem, agite, cum diis bene juvantibus arma capite. Quo quidem argumenti genere nihil frequentius est in concionibus ducum ad milites inflammandos.

REPUGNANTIA

Ea sunt, quae non e regione quidem, ut contraria, sibi opposita, at aliquo tamen pacto discrepantia aequunt cohaerere; cuiusmodi sunt Amare & Laedere, Odisse & Laudare. Hac sane ratione utitur Cicero pro Mil. 25. ut planum faciat, nihil de Pompeji vita nefarie Milonem nec cogitare, nec aliquando molitum esse, quippe qui eum maxima semper profecurus sit benevolentia, nec ullum unquam periculum, aut laborem pro ipsius dignitate, & gloria refugerit.

CAUSAE

Universim sunt, unde aliquid proficiscitur. In quatuor autem genera distributae, prima est Efficiens, altera Finalis, tertia Materialis, quarta Formalis.

1. Efficiens causa est, quae aliquid efficit, sive producit. Cum autem ex praestantia hujus causae, effecti excellentia existat, vel contra; primum hinc erit, leges, urbes, & quodlibet humani ingenii artificum opus ab eorum auctoribus plus minusve commendare; rursus vero quidquid a disciplina morum alienum est, vituperatione prosequi, quippe quod ex uno vitiorum fonte derivetur.

2. Finalis causa est, propter quam aliquid fit; ut

aliena salus, cujus gratia suscipitur labor. Haec autem causa, in qua praecipue factorum honestas, aut turpitudine continetur, saepe expendenda erit oratori. Nec raro ex eadem argui poterit, a quonam factum sit, quod quaeritur; si scilicet in ejusmodi inquisitione oculos habeatur Cassianum illud, *Cui bona fuerit*: ut Tullius pro Mil. ex eo iterum ostendit insidiatum Miloni fuisse Clodium, quod magnas utilitates ex illius interitu expectaret.

4. Causa materialis est materia ipsa, ex qua res conflatur.

5. Formalis vero, quae speciem formamque rei tribuit. Ex utraque autem hac causa, aut ex alterutra, quodlibet artis opus commendari solet, vel contra. Quare Cic. IV. Verr. 28. cum de candelabro, quod Antiochus rex Syriae Jovi donum attulerat, verba faceret, ad ejus praestantiam extollendam inquit: *Iste (Verres) clamare cospit, dignam rem esse regno Syriae, dignam regio munere, dignam Capitolio. Etenim erat eo splendore, qui ex clarissimis & pulcherrimis gemmis esse debebat: ea varietate operum, ut ars videretur certa, cum copia: ea magnitudine, ut intelligi posset, non ad hominum apparatus, sed ad amplissimi templi ornamentum esse factum.*

E F F E C T A

Ad totidem genera revocantur, quot sunt causae. Valent vero plurimum ad amplificationem, & descriptiones; ut videre licet in hac Virgiliana III. Aen. 194.

*Tum mihi caeruleus supra caput adstitit imber,
Noctem hiememque ferens, & inborruit unda tenebris.
Continuo venti volvunt mare, magnaeque surgunt
Aequora: dispersi jactamur gurgite vasto.
Involvere diem nimbi, & mox humida caelum
Abstulit: ingeminant abruptis nubibus ignes.
Excitimur cursu, & mediis erramus in undis.*

C O M P A R A T A

Ita instituuntur, ut vel a majoribus, vel a paribus, vel a minoribus ducantur: A majori est comparatio illa I. in Catil. 12. *Etepero si summi & clarissimi viri*
cives,

cives, Saturnini, & Gracchorum, & Flacei, & superiorum complurium sanguine non modo se non contaminarunt, sed etiam honestarunt: certe mihi verendum non erat, ne quid hoc parricida civium interfecto invidiae mihi in posteritatem redundaret.

A pari vero illa pro P. Sulla 2. *Quare ista conjuratio, si patefacta per me est, tam patet Hortensio, quam mihi. Quem cum videas hoc honore, auctoritate, virtute, consilio praeditum non dubitasse, quin innocentem P. Sullam defenderet, quaero, cur qui aditus ad causam Hortensio patuerit, mihi interclusus esse debuerit.*

A minori denique illa pro Leg. Manil. 5. *Majores vestri saepe, mercatoribus ac naviculariis injuriosius tractatis, bella gesserunt: vos, tot civium Rom. milibus uno nuntio atque uno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis?*

Atque hae quidem sedes sunt & domicilia argumentorum, quae cuilibet causae accomodari queant. Ceterum etsi aliquid commodi e modico ejusmodi Locorum usu percipi possit, praesertim ut inde aliquando illustrior atque uberior existat oratio: si quis tamen largius iis utatur, procul dubio in inanem quamdam incidet garrulitatem, qua nihil est ineptius, magisque fugiendum. Cum itaque multo malle debeamus cum Tullio III. de Orat. 35. *indisertam prudentiam, quam stultitiam loquacem*, cumque validum illud argumentorum robur, quod tam eloquentiae vim continet, potius ex ipsa re, quam e Topicis penu quaerendum sit: restat, ut haec non nisi parte admodum adhibeatur.

C A P U T III.

De generibus causarum, & primum de genere Demonstrativo.

POSTquam argumentorum Locus universis causis communes excussimus, jam qui singulis causarum generibus peculiares sunt, pertractandi sese offerunt. Quod ut recte & ordine praestemus, de ipsis causarum generibus heic nobis sermo erit: quae prope universi tria constituerunt. Deliberativum, Demonstrativum, & Judiciale; Deliberativum autem genus est, quo suademus

vel dissuademus : Demonstrativum , quo laudamus , vel vituperamus : Judiciale , quo accusamus , vel defendimus . Quamquam vero Aristoteli dignius habetur deliberativum genus , nos tamen a Demonstrativo , utpote tiro- num castui magis accomodato , auspicabimur .

Hoc genus a Graecis dictum est *ἀποδύκτικον* , non tam ut nonnullis placuit , quod interdum ad *ostentationem* ejusmodi rationes haberentur , quam quod per illud virtutes , vel vitia hominum *palam fierent* : a praestantiori autem parte *ὑπομνηστικόν* , ut Latinis *laudativum* appellatur . Ejus porro partes sunt Laus , qua dignitatem ; & Vituperatio , qua indignitatem rei prosequimur . Materia vero Personae , Res , & Facta . Personae sunt Deus , Angeli , Homines ; at quasi personae Animalia bruta . Res autem Loca , Tempora , Arbores , Lapides , &c. Facta denique Bella , Victoriae , &c.

Cunclarum rerum laus ab uno Honestatis fonte petenda est . Sed quoniam etiam res inanimes laudantur , in quas cadere non potest honestas ; idcirco animadvertendum , dici aliquid honestum , vel quia virtutem gignit , vel quia effectum virtutis est . Id quod virtus est , procul dubio honestum & laudabile est : Quod autem virtutem gignit , aut externum est , aut internum : externum post Deum sunt exempla sive majorum , sive externorum , bona educatio , & institutio , necnon divitiae , quae virtutis instrumenta esse possunt : internum vero vel animi est , ut ingenium , judicium , memoria , morum facilitas , &c. vel corporis , ut sanitas , robur , agilitas , &c. Effecta demum virtutis sunt res praeclare gestae , monumenta , tropaea , cicatrices , &c.

Iam unde potissimum ducenda sit laus ad personas , res factaque exornanda , videamus .

I. Sub genere personarum primus est Deus O. M. cujus si laus instituat , immensam sane commendationis segetem sacrae litterae suppeditabunt . His itaque ducibus extollemus ejus majestatem , aeternitatem , immensitatem , potentiam , sapientiam , providentiam , in primisque innumera in genus humanum collata beneficia perensebimus .

II. Post Dei laudem sequitur laus Angelorum ; quos cele-

celebrare possumus a praestantia naturae ; ab eximia intelligendi facultate , a voluntate nullis affectuum fluctibus agitata ; a summis viribus & potestate ; ab officio tum erga Deum , cui assidue adsunt venerabundi , tum erga homines , quibus mirandum in modum opitulantur , a coelesti denique felicitate , qua perfruuntur .

III. Succedit laus hominum , qui si quidem communi humanae naturae nomine commendentur , facile erit & ab excellentia animae , & a corpore tam affabre constructo laudationis argumenta desumere .

Si vero quispiam privato nomine sit extollendus ; tum vel artificialem , vel naturalem ordinem licebit sequi : nimirum vel ad certa capita revocando quidquid celebrandum occurrat , quo pacto Cic. pro Leg. Manil. 10. laudes Pompeji ad scientiam rei militaris , virtutem , auctoritatem , & felicitatem refert , vel historiae vestigiis insistendo . Quo in ordine tria tempora animadvertenda sunt , (1) id scilicet quod diem natalem antecessit , (2) tempus vitae , & (3) id quod obitam mortem consecutum est : e quibus tamen quaecumque commendabilia colligentur , artificiali etiam ordini , prout sese res dabit , poterunt inservire .

(1) In laudem profecto temporis nativitatem praecedentis recensenda breviter sunt auguria , sive oracula : si qua magnum aliquid de nascituro puero portendentia exstiterint .

Patriam praeterea meminisse non abs re erit , e cuius nobilitate nonnihil splendoris poterit comparari : quae si tamen obscura fuerit , per illam tandem illustrata dicetur : at si infamis , reticebitur ; vel etiam negabitur , id illi quidquam obstiterisse , cum nihil referat ubi quis natus sit , modo virtute praecellat .

Considerandum quoque genus est ; quandoquidem gloria & dignitas majorum in laudem cedit , ex jam trito illo Venuini poetae IV. Od. 4.

Fortes creantur fortibus & bonis .

Si cui vero humile genus obtigerit , eo maxime laudari poterit , quod familiam abjectam & obscuram , ut ait Cic. pro Dejot. 12. e tenebris in lucem vocaverit ; cum verissimum sit effatum Velleji Lib. II. *Optimus quisque nobilissimus* , Quod si genus infame fuerit , prae-

termittetur ; vel ex hoc ipso arceffentur laudes , quod patrum ille indignitatem emendarit , neque improbo suorum exemplo fuerit labefactatus.

2. Sequuntur laudes ad vitae tempus pertinentes , quae e diversis fontibus derivantur . Nam post ipsum ortum potest quis commendari tum a numinis , si fuerit illud divinitus consecutus ; tum ab omnibus , si qua in infantia contigerint .

Inde pueritia spectanda erit si quid forte memorabile in ea se prodatur : in primisque educatio , atque institutio expendenda .

Tum reliquas aetates necesse est pervadere , & quae ubique sunt praeconio digna , illustrare . Inter haec autem recensentur corporis vires bonaque habitudo , oris gravitas , divitiae , munera , honores , praecipue vero litterarum ornamenta : quae pro sua quaque dignitate , & prout feret oratoris prudentia , extollentur . At quoniam ceteris omnibus longo intervallo praecunt virtutes , his quidem maxima omnium debetur commendatio ; quae quam late pateat , mox clarius indicabitur .

3. A tempore vero mortem consecuto laudem praebent ea quae virtutis effecta ceusentur . In Laudem igitur Conditorum cedunt urbes , & leges ; in laudem Parentum , bene morati liberi ; in laudem Scriptorum , opera posteritati utilia ; in laudem quorumvis illustrium virorum , monumenta ipsorum nomini dedicata . Nec porro in his postremum obtinet locum communis sive honorum , sive totius civitatis ob illius iacturam , quod de agitur , comploratio .

In Sanctorum autem laudibus praecipua est felicitas , quam morte obita consecuti sunt : itemque edita per eos miracula , & collata in homines beneficia honorifice sunt commemoranda .

IV. Ex his , quae de personis dicta sunt , facile erit colligere , quae de quasi personis possint efferi . Nam si quodpiam brutorum genus laudandum sit , id sane ab universis illis dotibus , ob quas maxime conspicuum est , commendabitur ; ut equus e. g. a genere , agilitate , robore , & colore . At si de singulari aliquo animali , de celebri e. g. Alexandri bucephalo , sermo sit , tum quaecumque de eo sive historiis , sive fama praedi-

entur , commendationis argumentum praebere poterunt .

V. Jam rerum laudes , pro earum diversitate , multiplici ratione persequi opus est . Aliae enim caelestes res sunt scilicet Sol , Luna , Stellae ; haeque laudari possunt a nobilitate substantiae , ab utilitate , ab elegantia .

Aliae vero terrestres , quae in tres ordines dispescuntur . Nam (1) quaedam opera sunt naturae , ut Flumina , Montes (2) quaedam artis , ut Domus , Academia : (3) quaedam artis simul & naturae , ut Regio , Horti .

1. Primi generis laudes inde fere desumuntur , unde caelestia diximus celebranda . Quare Flumina ab aquarum vi & salubritate , a piscium copia & praestantia , a navium ultro citroque commantium frequentia , atque id genus aliis commendantur . Montes a loci natura , ab altitudine , a fodinis , a plantis , a scatebris , &c.

2. Quod ad alterum genus spectat , laudatur e. g. Domus ab auctore , structura , situ , prospectu , hortis , ceterisque ornamentis : Accademia a conditore , amplitudine , antiquitate , regimine , disciplinis , celebritate , &c.

3. Terti generis laudes nullo negotio e dictis deducuntur . Regio igitur extolletur ab urbium multitudine & splendore , a viarum pontiumque opportunitate & magnificentia , ab agrorum ubertate , a collium amoenitate , ab aeris clementia , &c. Horti ab herbarum , florum , arborum varietate , a fructuum suavitate , ab operibus topiariis , ab ambulationibus , a fontibus &c.

VI. Reliquum est , ut factorum laudes percurramus : quae quidem petuntur maxime ab Honesto , Utili , Glorioso , & Jucundo : a quibus ipsis tum scientiarum , tum virtutum commendatio desumitur ; ut videre licet apud Tullium pro Arch. 6. & 7. pro Leg. Manil. 13. & 14.

Crescunt vero illae potissimum ex his : 1. si quid aliquod facinus prior omnium perpetrarit , ut S. Stephanus , qui in Catholica Fide sanguine consignanda universis Christi Athletis anteivit .

2. Si solus , ut S. Athanasius , cujus adversus innumeras Arianorum copias invicta virtus emicuit .

3. Si cum paucis, ut Gedeon; qui cum trecentis ingentem Madianitarum exercitum profligavit.

4. Si difficilissimo tempore opem tulerit, ut afflictis Ecclesiae rebus Constantinus M.

5. Si pro aliena salute adire pericula non dubitarit, ut qui Christianam religionem barbaris terris invexerunt.

6. Denique si celeriter ac feliciter res gesserit; quem locum egregie tractat Cic. pro Lege Manil. 13. & pro Marcell. 2.

Atque hi quidem universi sunt pro personis, rebus, factisque laudationem Loci: quibus oppositi vituperationi intervient. Heic autem nihil immoratur, cum qui laudandi rationem calluerit, facile quoque vituperandi modum noverit. Id tamen unum monitum volumus, vituperationem non nisi in vitia, totius turpitudinis originem, intuendi oportere.

C A P U T IV.

De genere Deliberativo.

DELIBERATIVUM gentis Graecis συμβουλευτικόν (*suasorium*) dictum fuit; necnon ἐκκλησιαστικόν (*concionale*); propterea quod ἐν ταῖς ἐκκλησίαις (*in concionibus*); orationes hujus generis instituerentur. Continet autem Deliberatio tum Suasionem, qua ad aliquid faciendum impellimus; tum Dissuasionem, qua a faciendo revocamus. Neque vero heic *suadere* est probare & fidem facere, quod omnibus causarum generibus commune est; sed proprie & pressius significat consilium dare, ut agendum quidpiam suscipiatur; ut *virtutes c. g. colantur*, ut *scientiis opera adhibeatur*, &c. Nec solae tamen Paraeneticae orationes, sed Petitoriae etiam, Consolatoriae, atque ejusmodi aliae sub hoc genere comprehenduntur.

Materia portio Deliberativi generis neque res sunt necessariae, quae scilicet vitari nullo modo possunt, neque impossibiles: *incidit enim*, ut ait Cic. II. de Orat. 82. *omnis jam deliberatio, si intelligitur non posse fieri, aut si necessitas afferretur*. Itaque versatur id quidem genus tantummodo circa res contingentes; nec

tamen omnes, sed eas solum, quae nostram potestatem non effugiant, ut *an gerendum sit bellum; an vestigalia augenda*, &c. Fortuita enim, quae ab humana voluntate non pendent, deliberationis materia esse non possunt.

Jam Loci, unde ad suadendum desumi possunt argumenta, sunt Honestum, Utile, Jucundum, Possibile, Facile, Necessarium. Heic autem *Necessarium* id intelligitur, sine quo salus, aut dignitas nequit consistere. Ita apud Liv. XII. 35. P. Decius in colle ab hostibus circumfessus milites suos ad erumpendum hortatur, honestam (1), facilem (2), ac necessariam (3) ejusmodi emptionem demonstrando (1); *Non fuga delatos, inquit, nec inertia relictos heic vos circumvenit hostis, virtute cepistis locum: virtute hinc, oportet, evadatis, veniendo huic exercitum egregium pop. Rom. servastis: erumpendo hinc, vosmetipsos servate, digni estis, qui pauci pluribus opem tuleritis, ipsi nullius auxilio egueritis* (2). Cum eo hoste res est, qui hesterno die delendi omnis exercitus fortuna per socordiam usus non sit; hunc tam opportunum collem imminentem copii suo non ante viderit, quam captum a nobis; nos tam paucos ut ipse millibus hominum nec ascensu acuerit, nec tenentes locum, cum diei tantum superesset, vallo circumdederit. Quem videntem ac vigilantem sic eluseritis, sopitum, oportet, fallatis (3): imo necesse est, in eo enim loco res sunt nostrae, ut ego vobis magis necessitati vestrae index, quam consilii auctor sim neque enim, maneatis, an abeatis hinc, deliberari potest; cum, praeter arma & animos armorum memores, nihil vobis fortuna reliqui fecerit; fame & siti moriendum sit, si plus, quam viros ac Romanos decet, ferrum timeamus. Ergo una est salus, erumpere hinc atque abire.

Dis-suadendi vero copia dabitur a Turpi, Inutili, Injucundo, Impossibili, Difficili, Pernicioso. Quare Pacullus Dalavius civis Campanus, referente eodem Liv. XXIII. 9. aut filium Perollam a caede Annibalis detereretur, facti potissimum turpitudinem (1), & pernicientem (2) proposuit: *Per ego te, inquit, fili quaecumque iura liberos jungunt parentibus, precor quae-soque, ne ante oculos patris facere, & pati omnia infanda velis*

(1). *Paucæ horæ sunt, intra quas, jurantes per quidquid deorum est, dexteras dextrae jungentes, fidem obstrinximus, ut sacratis de mensis essemus, digressi a colloquio exemplo in eum armarum? surgis ab hospitali mensa, ad quam tertius Campanorum adhibetur ab Annibale es: eam ipsam mensam cruentare vis hospitis sanguine (2)? Annibalem modo pater filio meo potui placare, filium Annibali non possum? Sed sic nihil sancti, non fides, non religio, non pietas (3); audeantur infanda, si non perniciem nobis cum scelere affeunt. Unus aggressurus es Annibalem? quid illa turba tot liberorum, servorumque? quid in unum intenti omnium oculi? quid tot dextrae? torpescuntne? in amentia illa vultum ipsius Annibalis, quem armati exercitus tremunt, quem horret populus Romanus, tu sustinebis? & si alia auxilia desint, me ipsum ferire, corpus meum opponentem pro corpore Annibalis, sustinebis? atqui per meum pectus petendus ille tibi, transfigendusque est, deterri hinc sine te potius, quam illic vinci, valeant preces apud te meae, sicut pro te hodie valuerunt.*

Ut autem hoc sive suasionis, sive dissuasionis Locos utiliter adhibeamus, duo hominum genera, quod monet Tullius in Partit. Orat. 25. distinguenda nobis erunt, alterum indoctum & agreste, quod anteferat semper utilitatem honestati; alterum expolitum, quod rebus omnibus dignitatem praeponat. Itaque si apud optimos habeatur oratio, quippe cum hi emolumentis maxime & jucunditatibus, aut detrimentis & doloribus permoveantur, ex his ipsis locis commodius argumenta desumentur: illisque, cum suademus, fructus, voluptates vitationesque dolorum; cum vero dissuademus, damna, jacturas; corporis animique molestias proponere e re magis erit. Quod si apud alteros agatur, quibus nimirum longe potior est honestas, multo tunc majus suasionis momentum habebit dignitas, justitia, fides, & quaevis alia virtus; dissuasionis vero, contumelia ac dedecus. Quare tamen postrema ad imperitos quoque proderit adhibere, cum nemo sit tam hebeti animo, qui non his magnopere conciteretur.

Illud postremo monendum superest, ubi adversae inter se causae configant, non satis esse ostendere eorum quae

quae suademus, honestatem, atque utilitatem; nisi praeterea constet utiliora haec esse, atque honestiora iis, quae ex altera parte, honesta quoque & utilia censentur.

C A P U T V.

De genere Judiciali.

JUDICIALIS generis, quod Graecis appellatum est *δικανικόν*, partes sunt Accusatio, & Defensio: Materia vero quidquid in iudicium vocari potest: Loci denique diversi pro statuum diversitate.

Status autem, appellatione a certamine gladiatorio desumpta, est: *Prima conflictio caussarum ex depulsiōe intentionis profecta*, prout definiuit Cic. I. de Invent. 8.; vel, uti placet Fabio III. 6. *Quod ex prima conflictione nascitur*. Cum igitur Labienus tribunus plebis in Rabirium (cujus causam agit Tullius) crimen intendit: *Occidisti Saturninum*; is autem depellit hoc pacto: *Non occidi*; quae inde oritur quaestio, scilicet *An occiderit*, Status vocatur.

Jam ex triplici depulsiōis ratione, qua uti solet reus tres Status existunt; quod & docuit Cic. in Topic. 11. & in Partit. 9. licet eos alii in plures distribuerint; quod quidem necesse non fuit. Cum igitur quod ab accusatore objicitur, factum reus, inficiatur, dicitur *Conjectura*. Cum vero factum fatetur, negat autem id esse, eoque nomine appellandum, quod adversarius criminatur, *Finis* seu *Definitio* est. Cum denique neque de facto, neque de nomine pugnat, at rectum tamen esse defendit, *Qualitas* nuncupatur.

I. Primus status dicitur *Conjecturalis*; quia conjectando quaeri necesse est, num factum sit, quod accusator arguit, *a conjectu*, inquit Quintil. III. 6. *idest directione quadam rationis ad veritatem; unde etiam somniorum, atque hominum interpretes, Conjectores vocantur*. Ex eo autem, quod ibi non alia ratione reus, quam crimen inficiando, sese tuetur, appellatus ille etiam est *Inficialis*.

In hoc porro statu considerandae sunt ex Aristotelis doctrina, tum causae, quae ad injuriam faciendam solent impellere, nimirum *Fortuna, Vis, Natura, Consue-*

fuerulo, Ratio, Iracundia, Cupiditas: tum Is, qui injuriam inferet; tum Is, cui intetur; tum denique ipsius Injuriae ratio. Tres autem omnino conjecturales Loci recensentur a Fabio VII. 2. qui ferme eodem recitatu, scilicet An voluerit, An potuerit, An fecerit.

Ex his certe omnibus plurima & ad probandum, & ad refellendum suppetent argumenta. Ita Cicero pluribus ostendit, nequaquam Sext. Roscium paternae caedis autorem fuisse, 1. quod nullae in eo tanti patrandi criminis fuissent causae, non mores corrupti, non aeris alieni magnitudo, non indomitae animi cupiditates, non denique quidquam odii in parentem, a quo in carissimi filii loco habebatur, 2. quod nec ipse per se occidisset, cum Roma tunc temporis abesset; nec per alios, quippe cum & neminem sicariorum homo rusticus nosset, & nemo unus ab adversariis produceretur ac ne nominaretur quidem. 3. quod nunquam tam atrox flagitium, cuius ibi exaggeratur gravitas, in tantae probitatis hominem cadere potuisset. Rursus vero rum a causis, & facultate admittendi facinoris, tum ab iis, quae caedem fuerant consecuta, probat Orator non alios quam adversarios ipsos, occisores Roscii fuisse.

Plurimi autem ad conjecturam firmandam momenti sunt signa sive antecedentia, sive comitantia, sive consequentia. Horum singula quaeque genera declarat Cic. in Topic. 12. ubi ait: *Ante rem quaeruntur quae talia sunt, apparatus, colloquia, locus, constitutum, convivium. Cum re autem, pedum crepitus, strepitus hominum, corporum umbrae, & siquid ejusmodi. At post rem, rubor, pallor, titubatio, & si qua alia signa conturbationis, & conscientiae: praeterea restinctus ignis, gladius cruentus, ceteraque, quae suspicionem facti possunt movere.* Atque a consequentibus maxime est illud argumentationis exemplum apud eundem II. de Orat. 46. *Si & sero intersectus ille, & tu inimicus ejus cum gladio cruento comprehensus es in illo ipso loco, & nemo praeter te ibi visus est, & causa nemini, & tu semper audax; quid est, quod de facinore dubitare possimus?*

II. In statu Definitivo , in quo nominis controversia est , ad rerum definitiones confugere oportet . Exemplo sit causa illa , quam ad id ipsum affert Cic. II. de Invent. 17. Ibi pater C. Flamini majestatis arcessitur , quod filium tribunum plebis , qui legem agrariam per seditionem ad populum ferebat , concilium plebis habentem de templo deduxerit . Cum autem reus , majestatem a se non imminutam contendat , quippe qui potestate , quam habebat in filium , usus fuerit ; necesse est definire , quid sit *imminuere majestatem* .

Quam quidem definitionem ex hominum opinione formatam postquam protulerit orator , multique rationibus confirmaverit , tum ex ipsa docebit imminutam a reo fuisse majestatem , eumque locum ita communiet , ut inde facti gravitas dignoscatur . Idque ager si accuset : at si defendat , definitionis ipsius vi demonstrabit , plane alienum fuisse reum ab eo facinore , quod adversarius criminatur . Necesse etiam nonnunquam erit cum adversarii definitione suam conferre , & hanc honestam , utilem , veram , secus vero illam , ostendere .

III. Status porro Qualitatis , in quo ipsius negotii vis , natura , & genus quaeritur , *generalis* propterea Tullio dictus , in duas partes distribuitur , Negotialem , & Juridicialem . Prior est de re aliqua facienda , quae juris habeat implicitam controversiam : cujusmodi est adud Tullium pro Arch. *sine Archias retinendus in civitate ex lege Plautia Papiria* . Hujusce status Loci sunt Justum , Aequum , Utile , Honestum , Gloriosum , & Facile : quos plurimos ibidem tractat Orator .

Juridicialis autem constitutio , quae circa tres actus versatur , bifariam adhuc dispescitur (ut tradit idem I. de Invent. 11.) in Absolutam , & Assumptivam . Absoluta dicitur ea , ubi factum per se ipsum directe defenditur , quippe quod satis firmitatis habeat : eique sex vulgo attribuantur Loci . Jus naturae , Lex scripta , Consuetudo , Aequum , Judicatum , & Pactum ; quorum tractandorum ratio ex Cap. seq. non minimum illustrabitur . Assumptiva vero appellatur , quae cum nihil ex se firmi suppeditet , aliquod defensionis argu-

men.

mentum foris assumit : ejusque partes sunt quatuor : (1) Comparatio , (2) Relatio criminis , (3) Remotio criminis , & (4) Concessio .

1. Comparatio est , cum factum ex eo defenditur , quod si aliter res gesta esset , deterius quidpiam obvenisset : ut si quis dux recte se arma atque impedimenta hostibus permisisse contenderet , ne , quo ea servaret , universi milites interirent .

2. Relatio criminis est , cum in eum ipsum , cui illatum est damnum , culpa confertur : ut in Miloniana Tullius Clodium a Milone occisum causam ipsius caedis fuisse demonstrar .

3. Remotio vero criminis vocatur , cum reus criminem a se in alium ad causam non pertinentem , aut in rem quampiam , quae in iudicium vocari nequeat , remove conatur . Ita apud Ciceronem II. de Invent. 29. legati Rhodii de non obita legatione accusari objectum crimen in Quaestores rejiciunt , qui pecuniam de publico dari solitam non dedissent : & apud Plutarchum in vita Pyrrhi quidam juvenes vini impotentiae tribuunt contumellas quibus audacter regem oneraverant .

4. Concessio denique est , cum qui accusatur , consulto se fecisse negat ; petitque excusationem ab imprudentia , a casu , necessitate : ut Cic. pro Ligar. 2. Hujusmodi autem purgationi subijci plerumque solet deprecatio : quod ipsum ibidem Romanus orator a cap. 10. ad extremam usque orationem mirifice exsequitur .

C A P U T VI.

De argumentis remotis.

ARGUMENTA remota vocantur , quae extra rem posita oratori offeruntur , non ab eo excogitantur quare & ἀρεχνα (*inartificialia*) ab Aristotele dicta fuere , quod ea non pariat ars , cum tamen non sine summa arte tractentur . Eorundem idem praeceptor quinque Locos agnoscit , Leges , Testimonia , Tabulas , Quaestiones , & Iusjurandum : ad quos non incommode possunt reduci , qui praeter hos ab aliis traditi fuerunt .

I. Quo

I. Quod ad Leges attinet, ita quidem eae, cum causae favent, sunt proponendae, ut tota ipsarum vis ac robur emineat; nihilque iis aequius, nihil sanctius fieri potuisse ostendatur. Tum non inutile erit subijcere, e republica maxime esse, Judices ab illarum reſtitutione nil quidquam abscedere, ne alioqui frustra latae esse videantur. Quas rationes non raro adhibet Cic. ut pro A. Caecin. 25. & alibi. Quod si tamen illae adversentur, infirmari debebunt, vel ex earum ambiguitate, vel e contraria consuetudine, aliarumve legum oppositione: ut pro Leg. Manil. 20.

Huc porro revocanda videntur Praejudicia, scilicet judicia paribus antea in causis pronuntiata, quae a Fabio V. 1. inter probationes *αἰτίαι* adnumerantur. Ea autem, ut Idem docet ibid. 2., vel confirmantur auctoritate eorum, qui pronuntiarunt, & similitudine causarum; vel per earundem quampiam dissimilitudinem refelluntur.

II. Testimonia vel antiqua sunt, ex historiis petita; vel nova, eorum scilicet, qui in iudicium vocantur, Atque illis quidem ab auctoritate scriptorum fides accedet, vel contra: haec vero firma, vel infirma habebuntur: prout ipsorum auctores sint vel viri probi, graves, illustres, vel leves, suspecti, atque infimae sortis homines.

Hujus loci est etiam Fama seu Rumor, nimirum sermo late diffusus: quem si pro se nactus fuerit orator, dicet eum non temere oriri solere, atque adeo magnae auctoritatis esse, quippe qui consensum totius fere habeat civitatis: sin contra, ostendet quam multae saepe fabulae emittantur, quae nulla omnino sit cum veritate cognatio.

III. Tabulae ex eo poterunt corroborari, quod privatarum legum obtineant locum; quod publicis legibus innitantur; quod humanae societatis sunt firmamentum: debilitantur vero, si vel vi extortae, vel fraude conditae, vel qualibet alia lae depravatae ostendantur.

IV. Quaestiones seu Tormenta ubi causae subsidio sint, usurpari ad eorum confirmationem poterit illud Tullii in Topic. 20. *Verberibus, tormentis, igne satigati*

gati quae dicunt, ea videtur veritas ipsa dicere. Ubi autem adversa habeantur, negabitur quidquam certi colligi ex illis posse, quae scilicet & gubernat dolor, & cuiusque natura moderatur.

V. Juramentum denique, ob sibi insitam sanctitatem, firmissimi testimonii loco habeatur necesse est: at ipsum tamen e perjuriorum frequentia poterit etiam aliquando refelli.

C A P U T VII.

De argumentis ἡθικαῖς

CUM de argumentis ἀποδεικτικοῖς tum insitis, tum remotis haecenus dictum sit, rei ratio postulat, ut ad ἡθικὰ gradum faciamus. Haec ad conciliandos animos pertinent, sic inuncupata sunt ἀπὸ τῶν ἠθῶν (*a moribus*) quibus mira vis inest ad fidem, existimationem, & benevolentiam comparandam. Mores porro tum in oratore, tum in auditoribus apte servari oportet.

I. In oratoris quidem moribus probitas, benevolentia, ac prudentia elucere maxime debet; quippe quae ejusmodi sint, ut ei facile animos concilient. Jam probitas per sincerum virtutis amorem; benevolentia per voluntatem in auditorum commoda unice intentam; prudentia per quamdam in dicendo modestiam nulla audaciae labecula infectam demonstrabitur. Ita Cic. pro Arch. 1. se multi officii hominem, & beneficiorum in primis memorem modeste patefacit: & IV. in Catil. 1. & 2. singularem suam in cives caritatem, & quam parato animo esset ad quaelibet pro patria subuenda pericula memorat.

Verum in hoc toto genere praestat audire Fabium, qui IV. 12. *Ne id quidem, inquit praeteribo, quantum afferat fidem expositioni narrantis auctoritas: quam mereri debemus ante omnia quidem vita, sed & ipso genere orationis, quod quo fuerit gravius, sanctius, hoc plus habeat, necesse est in affirmando quoque ponderis. Effugienda igitur in hac praecipue parte omnis calliditatis suspicio; neque enim se usquam custodit magis judex:*

dex: nihil videatur fictum, nihil sollicitum, omnia potius a causa, quam ab oratore, profecta credantur.

II. Quod attinet ad auditorum mores, animadvertendum est, pro aetatum, fortunarum, ac regionum diversitate, diversa ratione esse tractandos. Cum enim notissimum sit, alios in aliis vitae vel aetatibus, vel conditionibus esse humani animi sensus, & varia admodum indolem populorum; hinc opus est ut orator ita dicendi genus diversis ingeniis hominum accommodet, ut quosque, qua praeior se dabit via, illac facilius pertrahat, ad veritatem. Id autem per illud maxime assequetur, si res suadendas ab eo potissimum vel honestatis; vel utilitatis, vel jucunditatis aspectu proponat, unde magis illos allici posse cognoverit.

Ad idem non raro multum conferet, eorum seu virtutem, seu nobilitatem, seu doctrinam, seu laborem atque industriam sine ulla affectatione laudare. Quinimo abs re aliquando non erit, ea ipsa, a quibus eorumdem voluntates avellere curae est, si qua ex parte commendabilia sint, modice commendare, ut postquam animos hac ratione nobis adjunxerimus, tum demum deregendo quidquid in rebus, quas caras habent, vitiosi subest, & laudabiliora subjiciendo a sua in nostram sententiam deducamus.

Neque illud postremo negligendum est, ut ita orationem nostram comparemus, itaque, quoad ejus fieri poterit, ad gustum audientium condiamus, ut vel ipso dicendi genere eorum nobis benevolentiam conciliemus.

C A P U T VIII.

De argumentis patheticis.

EXCUSSIS jam duobus argumentorum *ἐντιχόν* (*artificialium*) generibus, reliquum est, ut de *παθητικοῖς* sermonem instituamus: quae quidem appellationem sibi desumserunt *ἀπο τῶν παθῶν* (*ab affectibus*) quippe cum ad animi affectiones permovendas sint comparata.

Sunt autem affectus: *Animi commotiones ex alicujus boni, vel mali opinionis exortae.* E. quorum numero,

de quo alii alia tradiderunt, nos tantum eos, qui oratori ului esse solent, heic pericrutabimur, ut inde intelligantur, quibus rationibus in auditorum animis a dicente debeant excitari: quod praecipuum est ipsius munus, & quo maxime regnum eloquentiae continetur.

D E A M O R E.

AB Aristotele definitur amor: *Voluntas, qua alicui bonum cupimus, non nostri, sed ipsius gratia, & parati sumus in eum conferre.*

Amantur vero 1. illi, a quibus bona recepimus, vel a quibus amamur: necnon qui amicorum nostrorum amici sunt; quique vel nos, vel ea, quae sunt nobis cara, commendant, modo nulla suspicio suboriat. Ita amicitiam init cum Tityro Meliboeus I. Ecl. 47.

Fortunate senex, ergo tua rura manebunt;

Et tibi magna satis.

2. Viri virtute praestantes; cum ob ipsam eos saepe, ut ait Cic. pro Marcel. 3. *quos nunquam vidimus, diligamus.* Itaque Alexander M. etiam ignotos homines, quos virtus decoraret, summis honoribus & beneficiis cumulate satagebat. Strab. Lib. I. sub finem.

3. Ii, quibus vel moribus similes, vel studiorum cognatione conjuncti sumus. De qua re ita Ovid. II. de Ponto 5.

Scilicet ingeniis aliqua est concordia junctis,

Et servat studii foedera quisque sui.

*Rusticus agricolam, miles sexa bella gerentem,
Rectorem dubiae navita puppis amat.*

Cum igitur ea sit amoris natura, causae, quibus ad hunc affectum ciendum uti poterit orator, sunt accepta beneficia; spectata alieni animi voluntas, justitia, prudentia, liberalitas, ceteraeque virtutes; studiorum munerumque communio; morum similitudo; ad summam quidquid honestum, utile, & jucundum occurrit.

Ex his sane locis ducit argumenta Cic. in peroratione pro L. Flacco ad judicium benevolentiam reo conciliandam: ubi illius praecipue caritatem in patriam, studiumque in ea tuenda commendat his verbis: *O nox illa, quae pene aeternas huic urbi tenebras attulisti,*
cum

cum Galli ad bellum, Catilina ad urbem, conjurati ad ferrum & flammam vocabantur: cum ego te, Flacce, caelum noctemque contestans flens flentem obtestabar: cum tuae fidei optimae, & spectatissimae salutem urbis & civium commendabam! Tu tum, Flacce, praetor communis exitii nuntios cepisti; tu inclusam in litteris rei-publicae pestem deprehendisti: tu periculorum indicia, tu salutis auxilia ad me & ad senatum attulisti. Quae tibi tum gratiae sunt a me actae? quae ab senatu? quae a bonis omnibus? quis tibi, quis C. Pomtinio, fortissimo viro, quemquam bonum putaret unquam non salutem, verum honorem ullum denegaturum? O nonae illae Decembres, quae, me consule, fuistis! quem ego diem vere natalem hujus urbis, aut certe salutarem appellare possum. O nox illa, quam iste est dies consecutus, fausta huic urbi, miserum me, metuo ne funesta nobis! Qui tum animus L. Flacci? (nihil dicam enim de me) qui amor in patriam? (quae virtus? quae gravitas exiit? At

L. Flaccum quidem, judices si (quod dii immortales omen avertant) gravis injuria affligerit, nunquam tamen prospexisse vestrae saluti, consuluisse vobis, liberis, conjugibus, fortunis vestris, poenitebit: semper ita sentiet, talem se animum & generis dignitati, & pietati suae, & patriae debuisse: vos ne poeniteat tali civi non pepercisse, per deos immortales, judices, providete.

Jam vero ex his, quae de amore dicta sunt, ea colligi debent, quae de odio dici possunt; quippe cum hoc ab oppositis fontibus derivetur.

DE MISERICORDIA.

Definitur Misericordia a Tullio IV. Tuscul. 8. *Aegritudo ex miseria alterius injuria laborantis.*

Sunt autem in misericordiam procliviores, 1. qui & ipsi mala perpeffi sunt; unde est illud Didonis I. Aen. 633.

Non ignara mali miseris succurrere disco.

2. Senes miseras rerum vicissitudines diuturna experientia edocti.

3. Debiles, ut feminae, propter propriam animi imbecillitatem.

4. Viri sapientes, qui rerum momenta pro merito expendunt, atque aequam alienae calamitatis habent existimationem. Ita apud Virg. III. Aen. 331.

Constitit Anchisa fatus, & vestigia pressis

Multa putans, sortemque animo miseratus iniquam.

5. Qui necessitudine conjunctos habent, quibus eadem mala obvenire posse arbitrantur, quos alios vident affectos. Quare Aeneas II. 560. inquit:

Obstupui, subiit cari genitoris imago,

Ut regem asquaeuum crudeli vulnere vidi

Vitam exhalantem: subiit deserta Creusa,

Et direpta domus, & parvi casus Iuli.

Eorum autem potissimum miseremur, qui injuria patiuntur. Quod propterea ad misericordiam captandam prae reliquis praetendit fallaci simus Sinon ibid. 143.

Oro, miserere laborum

Tantium, miserere animi non digna ferentis.

Praeterea devictorum nobis sive sanguine, sive studiis, sive alio quovis vinculo: necnon proborum hominum; eorumque, quorum lacrymas cernimus, & gemitus audimus.

Quae cum ita sint, misericordiam facile excitabit orator: 1. per rei repraesentationem, ejusdem indignitatem vivis coloribus expressam auditorum oculis subjiciendo. Ea profecto usus est Cic. ultima in Verr. 54. cum de servili civis Rom. supplicio loqueretur: *Sex lictores, inquit, eum circumstant valentissimi, & ad pulsandos verberandosque homines exercitatissimi, caedunt acerrime virgis: denique proximus lictor (de quo saepe jam dixi) Sextius, converso bacillo, oculos misero tundere vehementissime coepit. Itaque ille, cum sanguis os oculosque complexer, considit: cum illi nihilo minus jacenti latera tunderentur, ut aliquando spondere se diceret. Sic ille affectus, illinc tum pro mortuo sublatus, brevi postea est mortuus.*

2. Per fortunarum contentionem: cum enim infelicitissimum genus infortunii sit, fuisse felicem, peculiari quadam ratione erga illos afficimur, qui e secundis rebus

rebus in adversas inciderunt. Itaque Cicero in peroratione pro Muren. *Modo, inquit, maximo beneficio populi Romani ornatus, fortunatus videbatur, quod primus in familiam veterem, primus in municipium antiquissimum consulatum attulisset; nunc item squalore sordidus, confectus morbo, lacrymis ac mœrore perditus, vester est supplex, iudices, vestram fidem obtestatur, misericordiam implorat, vestram potestatem ac vestras opes intuetur.*

3. Per imaginis repræsentationem, nimirum vel personarum imaginem effigendo, vel quodpiam earum monumentum ostendendo. Ex horum priori modo aptissima sunt ad faciendam misericordiam verba Aeneae de Hectore sibi per somnium oblato, quae fortunarum etiam mentionem continet, II. Aen. 274.

Hei mihi! qualis erat! quantum mutatus ab illo Hectore, qui redit exuvias indutus Achillis, Vel Danaum Phrygios jaculatus puppibus ignes! Squalentem barbam, & concretos sanguine crines, Vulneraque illa gerens, quae circum plurima muros Accepit patrios.

Posteriori vero usui sunt complures ad eundem, quo de agitur, affectum excitandum. Ita M. Antonius, qui postea Triumvir, cum C. Caesaris tunicam pugionibus perforatam, ac sanguine imbutam ostendisset, Romanam plebem adeo commovit, ut haec repente ad Bruti Cassique aedes cum facibus convolarit, Cic. XIV. ad Att. 10. & Plutarch. in Brut.

4. Ad id ipsum vehementissima esse solet sermocinatio illius, cui miseratio conciliari debet: qualis est illa Roscii Amerini, damna a Chrysogono sibi illata, paratasque insidias conquerentis apud Cic. Orat. pro eod. 50. *Praedia mea tu possides: ego aliena misericordia vivo: concedo, & quod animus aequus est, & quia necesse est: mea domus tibi patet, mihi clausa est: sero, familia mea maxima uteris, ego servum habeo nullum: patior, & ferendum puto. Quid vis amplius? quid insequeris? quid oppugnas? qua in re tuam voluntatem laedi a me putas? ubi tuis commodis officio? quid tibi obstat si spoliolum causa occidere vis hominem, spolia-*

sti. Quid quaeris amplius? Si inimicitiarum; quae sunt tibi inimicitiae cum eo, cujus ante praedia possedisti, quam ipsum cognovisti. Sin metuis; ab eone aliquid metuis, quem vides ipsum ab sese tam atrocem injuriam propulsare non posse?

Idem postremo praestant figurae omnes *ταδντικαι*, in primisque Exclamatio, & Ejulatio; qua ratione miseriam suam exaggerans Sinon apud Trojanos II. Aen. 69.

Heu! quae nunc tellus, inquit, quae me aequora possunt.

Accipere? aut quid jam misero mihi denique restat?

D E M E T U.

Metus est: Perturbatio ex opinione impendentis mali, quod vel perniciem, vel molestem afferre possit.

Metuere itaque solent ii, qui se jam jam gravi aliquo damno, aut molestia exiti inant afficiendos. Neque enim timetur malum, nisi impendens credatur; unde est, ut qui firma sunt valetudine, mortem non soleant formidare, quia sibi imminere non arbitrantur.

Non solum vero res ipsae, quae sive exitium, sive acerbitates allaturae videantur, incutiunt terrorem, sed etiam earum signa, & insolita quaedam portenta; funestique aliorum exitus, unde quid simile nobis accidere posse meminerimus. Quare Aeneas de Polydori infortunio certior factus extimuit III. Aen. 47.

*Tum vero ancipiti mentem formidine pressus
Obstupui, steteruntque comae, & vox faucibus
haesit.*

Timere praeterea solemus eos, quos injuria aliqua affecimus; vel in quorum manibus sita est salus nostra; aliosque, qui quavis ratione detrimentum afferre possunt.

Artificium igitur, quod ad metum injiciendum adhibebit orator, erit imminetia mala, praecipue privata, quae magis pungunt, recensere; eorum gravitatem extollere; & praenuntia signa, si qua sint, ob oculos ponere. His locis mirifice usus est Tullius pro Muren. 39. ubi cum de conjuratorum ad evertendam rempublicam conatibus ageret, haec postremo subjecit; *In discrimen extremum venimus; nihil est jam unde nos*
refi-

reficiamus, aut ubi lapsi resistamus, non solum minuenda non sunt auxilia, quae habemus; sed etiam nova, si fieri possit, comparanda. Hostis est enim non apud Anienem, quod bello Punico gravissimum visum est, sed in urbe, in foro: dii immortales! sine gemitu hoc dici non potest; non nemo etiam in illo sacrario reipublicae, in ipsa, inquam, curia non nemo hostis est. Dii saxint, ut meus collega, vir fortissimus, hoc Catilinae nefarium latrocinium armatus opprimat; ego togatus, vobis bonisque omnibus adiutoribus, hoc quod conceptum republica periculum parturit, consilio discutiam & comprimam. Sed quid tandem fiet, si haec elapsa de manibus nostris in eum amicum, qui consequitur, redundarint. Unus erit consul, & is non in administrando bello, sed in sufficiendo collega occupatus. . . . Illa pestis immanis, importuna Catilinae prorumpet, quā poterit; & jam populo Romano minatur; in agros suburbanos repente advolabit; versabitur in castris furor, in curia timor, in foro conjuratio, in campo exercitus, in agris vastitas; omni autem in sede ac loco ferrum flammamque metuemus.

DE CONFIDENTIA.

TImori opposita est Confidentia, quae a Cicerone II. de Invent. 54. definitur: *Per quam magnis & honestis in rebus multum ipse animus in se fiduciae certa cum spe collocavit.*

Confidunt vero praecipue, qui mala nulla passi sunt; vel qui e multis calamitatibus incolumes evaserunt. Quare ita suos in summa rerum inopia excitat Aeneas I. 202.

*O socii! neque enim ignari sumus ante malorum;
O passi graviora, dabit Deus his quoque finem.
Vos & Scyllaeam rabiem, penitusque sonantes
Accessis scopulos; vos & Cycloëa saxa
Expertis; revocate animos, moestumque timorem
Mittite; forsitan & haec olim meminisse juvabit.*

Hi praeterea fidenti animo sunt, qui opibus viribusque pollent, quibus impendenti malo occurrant; omnium vero maxime, qui sibi divinum auxilium praesto esse arbitrantur. Quamobrem Tullius apud Virg.

XII. 259. ubi per augurium suis divinam opem promitti credidit :

*Hoc erat, hoc votis, inquit, quod saepe petivi.
Accipio, agnoscoque Deos, me me duce ferrum
Corripite, o miseri.*

Excitatur itaque confidentia a magnitudine, & praesentia auxiliorum; a praesentia eorundem; atque a contentione nostrarum virium cum hostilibus, ubi nostrae superiores videantur. Hinc passim sumunt argumenta duces ad milites inflammandos; uti e reliquis Scipio, qui jam jam copias adversus Annibalem instructurus, concioni a se habitae id argumenti attexit: *Nec nunc illi, quia audent, sed quia necesse est, pugnaturi sunt; nisi creditis, qui exercitu incolumi pugnam detrectavere, eos duabus partibus peditum equitumque in transitu Alpium amissis, qui plus paene perierint, quam supersint, plus spei nactos esse. At enim pauci quidem sunt; sed vigentes animis corporibusque, quorum robora ac vires vix sustinere vis ulla possit. Effigies, imo umbrae hominum, fame, frigore, illuvio, squalore enecti: contusi ac debilitati inter saxa rupestresque: ad haec perussi artus, nive rigentes nervi, membra torrida gelu, quassata confractaque arma claudi ac debiles equi, cum hoc equite, cum hoc pedite pugnaturi estis: reliquias extremas hostium, non hostes habebitis. Ac nihil magis vereor, quam ne, antequam vos cum hoste pugnaveritis, Alpes vicisse Annibalem videantur. Sed ita forsitan decuit, cum foederum ruptore duce ac populo deos ipsos sine ulla humana ope committere ac profligare bellum; nos autem, qui secundum deos violati sumus commissum ac profligatum conficere.* Lib. XXI. 40.

D E I R A.

EX Aristotele Ira est, Conjuncta cum dolore cupiditas speratae ultionis propter apparentem contemptum, quo quis vel se, vel suorum quempiam, contra quam oportuit, affectum esse putat.

Facilius autem ad iram concitantur, qui morbo, paupertate, aut quavis molestia laborant, ut fame, siti, calidisque. Hinc apud Plautum in Amphitr. IV. 3.

. *Vetu' st adagium; Fames, O' mora*

Bilem in nasum concidunt.

Similiter ii, qui aliis contemptui esse in praesenti fortuna putant, praesertim si de secundis in adversa lapsi sunt. Ex quo illud Terentii Adelphi. IV. 3.

Omnes, quibus res sunt minus secunde, magis sunt nescio quo modo

Suspiciosi: ad contumeliam omnia accipiunt magis.

Illis vero potissimum irasci homines solent, a quibus se despiciatui haberi existimant: vel qui eorum aut malis gaudent, aut bonis obsistunt; vel qui denique ipsorum ruina evecti sunt.

Causae igitur, quibus uti consueverunt oratores ad iram accendendam, sunt contemptus, molestia, & quodlibet detrimentum. His quidem apud Liv. XXI. 44. Annibal suorum militum iram inflamat: *Accendit praeterea animos & stimulat dolor, injuria, indignitas. Ad supplicium depoposcere me ducem primum, deinde vos omnes, qui Saguntum oppugnassetis, deditos ultimis cruciatibus affecturi fuere. Crudelissima ac superbissima gens, sua omnia, suique arbitrii facit: cum quibus bellum, cum quibus pacem habeamus, se modum imponere, aequum penset: circumscribit includitque nos terminis montium, fluminumque, quos ne excedamus; neque eos, quos statuit, terminos observat. Ne transferis Iberum: ne quid rei tibi sit cum Saguntinis; ad Iberum est Saguntum; nusquam te vestigio moveris. Parum est, quod veterimas provincias nostras Siciliam ac Sardiniam ademit, nisi adimat etiam Hispaniam; & si inde cessero, in Africam transcendet, transcendent autem dico? duos consules hujus anni, unum in Africam, alterum in Hispaniam misere; nihil usquam nobis relictum est, nisi quod armis vindicaverimus.*

Ejusmodi autem accendendae iracundiae rationes, si adversus improbitatem morum adhibeantur, certe quidem tum magnum erit operae praetium, tum vero in primis oratorii officii partes recte sibi constabunt. Neque enim nos decet aliud in irae, aut odii affectibus commovendis propositum habere, quam ut enunciaris, quae a vitiis sceleribusque damna, sollicitudines, opprobria enascuntur, in eadem illa hominum animos torquentur.

Cum Lenitas sit ipsa iræ sedatio, hinc est, ut non nisi hac perfracta in animum inducatur. Id autem fit primo quidem supplicibus verbis, & submissione ejus, cui irascimur; ut videre licet apud Cic. pro Ligar. 10.

Praeterea cum animus illius, in quem excandescimus, ab injuria omnino alienus ostenditur. Hinc idem Tullius pro Marcell. 5. & pro Ligar. 6., ut evincat Pompejanæ partis homines non esse Caesaris benignitate indignos, probat eos non aliquo perversæ mentis consilio adductos, sed vel humano errore deceptos, vel etiam necessitate coactos id ipsum arma sumsisse.

Multum porro ad leniendum animum valebit commendatio probitatis virtutumque hominis, in quem ira concitata fuerat; necnon beneficiorum, quæ ab eodem alias impertita sint, commemoratio.

Maximi etiam momenti erit ostendere, quanto magnificentius sit nobiliusque ad mansuetudinem flecti, quam acceptam injuriam dolere & persequi; quandoquidem; ut scite Juvenalis Sat. XII.

..... *Minuti*
Semper & infirmi est animi exiguique voluptas,
Ultio.

Cum contra ex Tullio pro Marcell. 3. Animum vincere atque iracundiam cohibere quarumlibet victoriarum amplitudini sit proponendum. Quo potissimum argumenti genere Flavianus Patriarcha Antiochenus Theodosii Imperatoris iram in ejus urbis populum incensam mirandum in modum extinxit, Fleuryus Hist. Eccl. Lib. XIX. n. 5.

Denique, ubi reliquia omnia nil prodesse videantur, metus etiam adhiberi poterit, qui nimirum, cum gravis est, iram modicam sedat, quemadmodum rursus gravis ira metum expellit.

D E A E M U L A T I O N E.

AEmulatio ex Aristotele est: *Dolor ex alienis bonis exortus, non quod illa alteri adsint, sed quod sibi desint*

desint. Nihil itaque commune habet cum invidia, quippe cum haec nunquam non turpis in eo tota sit, ut obliquo oculo aliorum commoda limet; at illa per se honesta ad virtutum imitationem, atque ad laudabilia aggredienda animos excitat.

Ea porro commoventur facilius adolescentes, & quicunque nobili quadam animi excelſitate ad præclara audenda efferuntur; necnon ii, quibus vel domestica, vel urbana illustrium rerum exempla ob oculos obversantur.

Excitabitur itaque ab oratore aemulatio, si bona in aliis emicantia proponatur; si eorum præstantia amplificetur; & quae inde emanant utilitates, extollantur. Ad id vero e reliquis valebunt maxime majorum exempla, eorumque, qui vel patriae, vel sanguinis, vel conditionis cognatione cum illis, quos hortamur, conjuncti sunt. Ita Cic. pro Sext. 65. *Vos, inquit, adolescentes, & qui nobiles estis, ad majorem vestrum imitationem excitabo; & qui ingenio, & virtute nobilitatem potestis consequi, ad eam rationem, in qua multi homines novi & honore & gloria floruerunt cohortabor. Haec est una via, mihi credite, & laudis, & dignitatis, & honoris, &c.*

Illud tamen probo oratori diligenter servandum erit, ut non quidem aliqua sive inanis gloriolae, sive fluxarum rerum promissione, sed minime e mentitis bonis in primisque virtutum nobilitate proposita ad aemulationem alliciat auditores.

D E P U D O R E.

Pudor est: *Dolor ob infamiae opinionem*. Quamobrem cietur pudor e vulgata scelerum fama, earumque rerum, e quibus dedecoris opinio existit; neque illarum modo, quae nos, verum etiam quae ad nostros pertinent.

Eos autem potissimum pudor, qui de honore & fama maxime sunt solliciti, in primis vero apud illos, quibuscum de dignitate contendunt, vel quibus admirationi esse student, vel quorum virtutis maximam ipsi conceptam animo habent opinionem,

Hinc

Hinc jam per se patet ratio, quam ad ciendum pudorem orator adhibeat. Modo enim illi, apud quos sermo est, infamiam non plane despiciant, satis momenti habebit earum rerum commemoratio, quibus existimatio denigrari queat; praesertim vero si haec cum aliis recte factis conferantur. Exemplo esse poterit oratio Annibalis suos milites alloquentis apud Liv. XXXIII. 45. *Légatione Romani, & regionis unius atque alae magno certamine vix toleratis pugnam, quos binas acies consulares nunquam sustinuerunt? Marcellus tirone milite, ac Nolanis subsidiis fultus nos jam iterum laceffit? Ubi ille meus miles est, qui erepto ex equo C. Flamini consuli caput abstulit? Ubi, qui L. Paulum ad Cannas occidit? ferrumne habent, an dexteræ torpent? an quid prodigii est aliud? qui pauci plures vincere soliti estis, nunc paucis plures vix resistitis. Romam vos expugnaturos, si quis duceret, sortes lingua jactabatis; en nunc minor res est, heic experiri vim, virtutemque volo, &c.*

ATQUE HAEC de universa affectuum doctrina; quæ cum per se ipsa potentissima sit, ex eo tamen maxime vis ejus pendet, uti mōnet Fabius VI. 2. ut ante moveamur ipsi, qui alios nitimur permovere; *Neque enim fieri potest, inquit Cic. II. de Orat. 45. ut doleat is, qui audit, ut oderit, ut invideat, ut pertimescat aliquid, ut ad fletum misericordiamque deducatur; nisi omnes ii motus, quos orator adhibere volet judici, in ipso oratore impressi esse atque inusti videbuntur.*

LIBER SECUNDUS.

DE DISPOSITIONE.

POST rerum dicendarum Inventionem, ad eorundem Dispositionem gradum facimus. Et sane sicut in aedibus extruendis, comparata ad operis usum materia, non prius de statutis, imaginibus ac reliquo ornatu, quam de structura, structuraeque ordine cogitandum est, ut recte Dionysius Halicarnassensis; ita ferme in oratione instruenda fieri necesse est, ut post res inventas prius partium dispositionis, deinde vere ornatus, & elocutionis rationem habeamus.

Orationis autem partes, licet alii plures, alii pauciores, definiant, non immerito tamen a multis sex enumerantur, nimirum **EXORDIUM**, **PROPOSITIO**, **NARRATIO**, **CONFUTATIO**, & **EPILOGUS**: quarum prima ad conciliandum, postrema ad concitandum, reliquae porro pertinent ad docendum. Hae tamen ipsae non omnes, ut ex dicendis patebit, in omnibus causarum generibus locum habent.

C A P U T I.

De Exordio.

ATULLIO I. de Invent. 15. definitur Exordium: *Oratio animum auditoris idonee comparans ad reliquam dictionem*. Ejus enim proprium est, ita auditorem benevolum, attentum, & docilem facere, ut inde oratori facilius pateat auditus ad persuadendum. Paratur autem benevolentia quidem argumentis *u'bis*, de quibus & Lib. I. 7. egimus, & non multo post redibit sermo; attentio vero promissione tum brevitatis, tum rerum gravium, utilium, & jucundarum; docilitas demum dilucida expositione eorum; de quibus dicendum erit.

Id tamen non ita intelligendum est, ut haec omnia semper exordio confici debeant: ubi enim satis bene-

volōs, aut attentos auditores habeamus, puerile, atque adeo ridiculum esset, benevolentiam, vel attentionem velle captare. Tota itaque res in eo consistit, ut causae ratione diligenter excussa, quid ibi potissimum oratori opus sit, dignoscatur. In causa enim honesta, quae per se ipsa probeatur, de benevolentia laborandum non erit. In admirabili autem, quae malae scilicet opinionis sit, ut si quis pro parricida dicat, benevolentia conciliari debebit. In humili vero, ubi de re nullius momenti agatur, attentione indigebit orator. Docilitate demum in obscura, quae implicata, sit atque intellectu difficilis.

Sed illud praeterea in his omnibus animadvertere necesse est, ubi nimis infestos auditores orator habeat, sive ob ipsum causae genus, sive quod hi sunt aut ab adversario jam persuasi, audiendo defessi, tum ad inlinationem oportere confugere,

Est autem Insinuatio, ut inquit Cic. ibid. *Oratio quadam dissimulatione, & circumsione obscure subiens auditoris animum*. Itaque si a nobis ob causae turpitudinem auditores sint alieni, tum, quasi alia agamus, praetabit rem quampiam laudare, quae eisdem probeatur, & dicere, ea quae ipsi indignantur, nobis quoque indigna videri; ut ita paullatim conciliata benevolentia sensim inde, & sine sensu in defensionem ingrediamur.

Sin autem auditores persuasi videantur, proderit plurimum orationem exordiri a refellendo illo potissimum argumento, quod maxime omnium probabile attulerit adversarius; ut inopinata ipsa animi firmitudine commoveamus illorum mentes, atque ad dubitandum de rei veritate pertrahamus.

At si defatigati audiendo fuerint, e re nostra erit orationis brevitatem polliceri; vel, ut Tullius ibid. 17. monet, *ab aliqua re nova, aut ridicula incipere . . . quae vel apologum, vel fabulam, contineat irrisiōnem; aut si rei dignitas adimet jocandi facultatem, aliquid triste, novum, horribile statim non incommodum est injicere, nam . . . animus defessus audiendo aut admiratione integratur, aut risu renouatur,*

Jam

Jam vero, praeter hos exordiorum locos, qui aliquibus tantum causis inserviunt, plures alii sunt vel peculiares singulis, vel communes omnibus generibus causarum. In genere enim demonstrativo sumi initia possunt vel a laude; ut si ducem aliquem laudaturus, ab artis bellicae praeconiis exordiaris: vel a vituperatione; ut si de litterarum emolumentis dicturus, exordium ducas a vituperanda eorum amentia, qui illas averfantur; vel a suasionem, ut si paucis ostendas honestum maxime esse laudandum, ac deinde subicias, te propterea in animum induxisse virtutum laudes prosequi.

Iti genere vero deliberativo principium capere licebit vel a removenda opinione eorum, qui forsitan miraturi sunt, ejusmodi oratorem aut aetate, aut prudentia, aut dignitate his, qui audiunt, minorem ad dandum consilium surrexisse: vel a reprehensione sive eorum, qui contra dixerunt, sive eorum, qui rem minus serio expensam statim comprobasse videantur.

In judiciali denique genere, in quo praecipue benevolentia opus est, argumenta desumet orator, vel a persona, vel a re. Et a persona quidem sive sua, commemorando sine ambitione sua merita, imbecillitatem aperiendo, ingeniique facultatem sincere extenuando; ut Cic. pro Rosc. Amer. & alibi: sive auditoris, dignitatem ejus, doctrinam, virtutem extollendo; ut Idem pro Arch.: sive rei, studium ejus in rempublicam, morum integritatem, fortunae iniquitatem enunciando; ut pro Flacc.: sive accusatoris, timendo ipsius eloquentiam, aut favorem; ut pro Quint. A re denique paratur benevolentia, cum causam nostram esse longe honestiorum, & majori auditoribus emolumento ostendimus.

Sed solent praeterea oratores pro quibuslibet causarum generibus exordia sumere, vel ab ipsa rei expositione, ut Cic. pro Ligar. vel ab aliqua occasione, ut Scipio apud Liv. XXVIII. 43. vel a leni quopiam affectuum commotione, ut apud eundem VII. 40. M. Valerius Corvus. Ad haec ab adjunctis sive loci, ut Tullius pro Leg. Manil., sive temporis, ut pro Coel., sive personarum, ut pro Mil.

Aliquando etiam nullo opus erit exordio, ut in orationibus inveciivis, *παρατίνας*, aliisve, quæ initium habent abruptum: quales sunt Ciceronis in Catilinam, Junonis contra Trojanos I. Aen. 41. & passim Imperatorum apud historicos, ubi servet opus aliquod, nec in caprandos animos insumi tempus res patiuntur.

Quod vero ad exordii structuram attinet, quatuor ejus partes ab Hermogene recensentur. Propositio, ipsius Ratio, Redditio, & redditionis Ratio. Ad hanc plane formam conflatum occurrit exordium Orat. pro Leg. Manil. ubi propositio (cujus est viam ad redditionem sternere) hoc habet initium: *Quamquam mihi semper frequens conspectus vester multo jucundissimus, &c.* Tum eam hæc consequitur ratio: *Nam cum antea per aetatem nondum hujus auctoritatem loci contingere auderem, &c.* Pone deia subit redditio, quæ veluti altera est propositio; ubi cum res ipsa tangatur, tota exordii vis ac dignitas consistit: *Nunc cum auctoritatis tantum in me sit, quantum vos honoribus mandandis esse voluistis, &c.* Postremo ipsius redditionis ratio ad eam comprobendam, remque omnem manifestius aperiendam subjicitur: *Atque illud in primis mihi laetandum jure esse video, &c.*

Ejusmodi vero de exordiorum partibus præcepta non ita servari oportere credendum est, ut non vel earum aliqua omitti, vel ordo variari, vel non etiam plures aliae attexi queant. Etenim ut brevius simplices, ita contra longius perplexæ suspectæque causæ principium flagitant; & quod monet Tullius II. de Orat. 79. oportet, ut *aedibus, ac templis vestibula, & aditus, &c. causis principia proportionem rerum præponere.*

Exordiorum porro vitia, quæ summopere vitare oportebit, ab eodem Tullio I. Invent. 18. septem enumerantur: Vulgare, Commune, Commutabile, Longum, Separatum, Translatum, Contra præcepta.

Vulgare exordium est, quod in plures causas potest accommodari; Commune, quod æque convenit causis oppositis; Commutabile, quod ab adversario leviter immutatum contra nos intendi potest; Longum, quod fufius producit, quam rerum dicendarum ratio postulet; Separatum, quod nullam habet cum causa affini-

tatem: Translatum, quod aliud, quam necess. est, conficit; ut si benevolentiam conciliet, ubi attentio- nem parare opus sit; Contra praecepta denique est, quod exordii finem in comparandis animis positum non con- sequitur. Hic autem o mittendum non est; in genere demonstrativo communibus & separatis exordiis uti li- cere.

Sed jam totam hanc de prooemiis doctrinam verbis Tullii concludamus, qui ibidem de eorum dotibus haec habet: *Exordium sententiarum & gravitatis plurimum debet habere, & omnino omnia, quae pertinent ad di- gnitatem, in se continere, propterea quod id optime fa- ciendum est, quod oratorem auditori maxime commendat: splendoris, & festivitatis, & concinnitudinis minimum propterea quod ex his suspicio quaedam apparationis at- que artificiosae diligentiae nascitur, quae maxime oratio- ni fidem, oratori adimit auctoritatem.*

C A P U T II.

De Propositione.

POSTQUAM Oratores ea, quae ad attentionem, aut benevolentiam aucupandam utilia visa fuerint, in exordio proposuerunt, ad docilitatem inde concilian- dam breviter proponere orationis suae argumentum, & argumentorum suorum finem solent. Quod quidem in- terdum contenti sunt in exordio generatim exposuisse; ut apud Livium XXVII. 40. Fabius Maximus de exercitu in Africam non mittendo dicturus: *Atque ego, inquit, certum habeo, dissentienti mihi ab ista festina- tione in Africam trajiciendi, quarum rerum subeundam opinionem esse, &c.*

Interdum vero separatim proponunt, & certe vel post exordium, ut Cic. pro Arch., vel post narratio- nem, ut pro Quint. prout causae genus postulare vi- deatur. Quapropter visum est nonnullis de Propositio- ne sigillatim agere, tamquam de orationis parte ab exordio & narratione omnino sejuncta.

Triplicis autem generis est Propositio, nimirum, ut aliquibus placuit appellare, (1) Sejuncta, (2) Simplex, & (3) Distributa.

1. Propositio sejuncta dicitur, quae res secernendo distinguit, quid nobis cum adversario conveniat, quidque porro in controversiam vocetur: id quod potissimum in causis implicationibus non minimo subsidio esse potest. Ejusmodi rationem sectatur Cic. pro Mil. 11. ubi ait: *Sin hoc nemo vestrum ita sentiat, illud jam in judicium venit, non, occisus ne sit, quod fatemur; sed jure, an injuria, quod multis antea in causis jam quaesitum est.*

2. Simplex porro propositio nuncupatur, quae rem tantum unam (*) proponit. Hoc pacto Idem pro Dejot. 5. *Is igitur non modo a te periculo liberatus, sed etiam honore amplissimo ornatur, arguitur, domi te suae interficere voluisse. (*) Quod tu, nisi cum furiosissimum judicas, suspicari profecto non potes.*

3. Distributa denique est, quae rem totam, ut majus inde lumen orationi effundatur, plures in partes dividit. Ita pro Legē Manil. 2. *Primum mihi videtur de genere belli, deinde de magnitudine, tum de impatore deligendo esse dicendum.*

Illa vero in partitionibus servanda sunt: Primum ut divisio rem omnem adaequet, neu quidquam, quod ad causae cognitionem pertineat, praetermittatur: vitiosa enim illa esset, si quis de tribus e. g. alicujus viri virtutibus verba facturus, duas tantummodo in distributione proponeret; Deinde cavendum, ut ne qua pars alteram comprehendat: quandoquinem ineptum foret, si quis de iustitia, & de virtutibus se disserturum polliceretur, cum iustitia, ipso virtutum genere contineatur: Postremo curandum ne propositio plus quam in tres, aut quatuor ad summum partes distribuatur; ne nimium concisa obscuritatem pariat.

Plures autem sunt propositionis dotes, quarum Oratori maxima habenda est ratio. Nam 1. quaecumque oratione tractanda sunt, debet illa complecti; unde fit, ut nihil postea, quod a proposito alienum sit, dicatur.

2. Opus est, ut sit apprimè dilucida; neque enim ferendum esset, ut illud ipsum obscuritate laboraret, unde reliquae rationi claritas est comparanda.

3. Ita brevem esse oportet, ut ne uno quidem super-

pervacuo verbo oneretur; quo facilius auditorum mentibus, quod praecipue accurari debet, inhacreat.

4. Denique operae pretium esse creditur, eam, quantum fieri possit ita instruere, ut insigni aliquo vel novitatis, vel utilitatis aspectu permovendis animis accommodatior evadat.

CAPUT III.

De Narratione.

NARRATIO, quae facti alicujus expositio est, in causis judicialibus exordio plerumque succedit; eaque vel continua, vel intercisa. Quare autem nunquam intercidi debeat, ita declarat Tullius I. de Invent. 21. *Cum ipsius rei gestae expositio magnam excipit offensionem . . . membratim oportebit partes rei gestae dispergere in causam, & ad unamquamque consensim rationem accomodare, ut vulneri praesto medicamentum sit, & odium statim defensio mitiget.* Eadem porro concilio adhibetur, cum singulae narrationis partes aliquid continent, quod praestet ad causae confirmationem statim expendere. At in genere demonstrativo alia plane de causa concisis narrationibus utimur, quod nimirum ibi confirmatio non aliud sit, quam narratio amplificationibus intermixta: Deliberativum vero genus nullam omnino per se postulat narrationem, cum circa futura versetur.

Jam oratoriae narrationis quatuor sunt dotes, (1) Probabilitas, (2) Perspicuitas, (3) Brevitas, & (4) Suavitas.

1. Probabilitas residet in eo, tum ut res ea simplicitate, quae praecipua est veritatis nota, narretur: tum ut omnia consentire inter se videantur, cunctisque locorum, temporum, ac personarum adjunctis respondeant: necnon ut & causae factorum existant, & agendi facultates fuisse appareat. Quod si contingat rem paene incredibilem videri, tum vel historici auctoritas, vel testium fides adhibebitur.

E re autem maxime erit, ita factum exponere, ut sensim sine sensu auditorum animos ad id, quod propositum nobis est, comparemus. Quare docet Fabius

IV. 2. perutile fore, in ipsa narratione non modo semina quaedam probationum spargere, verum etiam nonnumquam argumento aliquo, simplici tamen & brevi, confirmare, quod animo intendimus; ut (quod ibidem assertur) si e. g. de beneficio ageretur: *Sanus bibit, statim contidit, livor ac tumor confestim est insecutus.*

2. Perspicuitas, proprius narrationis character praestat, ut quae in medium afferuntur, facile intelligantur, ac teneantur ab auditoribus. Id autem assequemur, si nihil eorum, quae ad rei cognitionem necessaria sunt, praetermittatur; omnia vero tum eo, quo gesta sunt, ordine, tum dilucidis verbis exponantur. Vitandae porro sunt prolinae & crebrae parentheses, producta atque implexa periodorum compositio, ac nominum personarumque multitudo, ne confusionem gignant.

3. Brevitas, qua narrationis fastidium removeretur, sita est in eo, ut supervacanea recidantur, neque alius, quam decet, narratio repetatur. Quamobrem quae paucis expediri possunt, longa oratione evolvenda non sunt; nisi tamen hac ratione perspicuitati consulatur. Hinc Cic. I. de Invent. 20. reprehendit ejusmodi narrationis genus, quo quis diceret: *Accessi ad aedes, puerum evocavi; respondit; quaesivi Dominum; domi negavit esse, ubi nimirum, ubi monet, satis fuisset dicere: Domi negavit esse.*

4. Suavitas porro nascitur a delectu, & compositione verborum; a figuris suo loco adhibitis; atque ab interpositis aliquando motibus animorum.

Nihil tamen studiosius in narratione servandum est, quam ut suspensos, exitumque rei expectantes auditores detineamus, atque in processu magis magisque curiositatem excitemus.

Ut vero, quid potissimum inter oratoriam, atque historicam narrationem intersit, heic postremo paucis adjiciatur, satis erit animadvertere, historicam tendere totam ad faciendam rei narratae fidem; at oratoriam ita rem gestam aperire, ut semper in eam partem inclinet, in quam auditores flectere nititur.

LIBER II. 55
CAPUT IV.

De Confirmatione.

HACTENUS ea, quae ad quoddam veluti pugnae praeludium armorumque ventilationem pertinebant, tradidimus: quae tamen omnia irrita essent, nisi firmissimis argumentis auditores in nostram sententiam traducere conaremur. De inveniendis igitur argumentis cum fuisse admodum superiori libro actum fuerit, haec dumtaxat ea sectabimur, quae ad ipsorum apparatusum usumque pertinent. Itaque primum de variis argumenta esserendi rationibus, tum de recta eorum collocatione videbimus.

Plures vulgo traduntur argumentationis species; quarum tamen summa capita sunt Syllogismus, qui epichirema, enthymema, soriten, & dilemma comprehendit; atque Inductio, ad quam exemplum pertinet.

I. Syllogismus ἀπό τε συλλογίζεσθαι (*a ratiocinando*) dictus, tribus constat partibus, Propositione, Assumptione, & Complexione: E. g.

Propos. *Omnis virtus sedulo est colenda:*

Assumt. *Iustitia est virtus:*

Complex. *Iustitia igitur sedulo colenda est.*

Haec autem argumentationis, forma Dialecticorum propria, licet nonnunquam eodem plane modo ab oratore usurpetur, ita tamen plerumque tractari solet, ut & propositioni, & assumptioni vel alterutri earum suae probationes addantur; ac tum peculiari nomine Epichirema ab ἐπιχειρῖω (*aggredior*) nuncupatur, quod & *Aggressio* dicitur apud Quintil. V. 10. Exemplo sit illud, quod in hanc rem assertur a Tullio I. de Invent. 34.

Propos. *Melius accurantur, quae consilio geruntur, quam quae sine consilio administrantur.*

Probat. *Domus ea, quae ratione regitur, omnibus instructior est rebus, & apparatus, quam ea, quae temere, & nullo consilio administratur. Exercitus is, cui praepositus est sapiens & callidus Imperator, omnibus partibus commodius regitur, quam is, qui stultitia & temeritate alicujus administratur. Eadem navigii ratio*

est ; nam navis optime cursum conficit , ea , quae scientissimo gubernatore utitur .

Assumt. Nihil autem omnium rerum melius , quam omnis mundus , administratur .

Probat. Nam & signorum ortus , & obitus definitum quemdam ordinem servant , & annuae commutationes non modo quadam ex necessitate semper eodem modo fiunt , verum ad utilitates quoque rerum omnium sunt accommodatae , & diurnae nocturnaeque vicissitudines nulla in re unquam mutatae quidquam nocuerunt .

Complex. Consilio igitur mundus administratur .

Jam vero si non omnes Syllogismi partes exprimantur , sed priorum altera quasi animo conclusa reticeatur , dicitur Enthymema ἀπὸ τοῦ ἐννοησίου (in animo versare) E. g.

Honores sunt res caducae :

Non pluris igitur , quam nauci , ducendi sunt.

Cum porro plures sententiae ita inter se connectuntur , ut per eas veluti gradatim ad complexionem perveniatur , ejusmodi argumenatio appellatur Sorites ἀπὸ τοῦ σῶφους (quod est *acervus*) ; quam propterea Tullius II. de Divin. 4. *acervalem* reddi posse affirmat . Ea sic fere utitur Idem pro L. Flacco 19.

Si praetor (pecuniam) dedit , ut est scriptum , & quaestore numeravit :

Quaestor a mensa publica :

Mensa aut ex vestigali , aut ex tributo :

Ergo si praetor dedit pecuniam , aut ex vestigali , aut ex tributo dedit .

Hoc autem argumentandi genus , quod e pluribus conflatum syllogismis quivis intelliget , cum per se sit validissimum , non raro tamen captiosum esse solet . Ipsum itaque nullo queas pacto facilius , quam dissolvendo , & singula ad trutinam revocando , perfringere : ita enim si forte quid falsi in multiplici illa propositionum congerie delitescat , in lucem apertumque prodeat necesse erit .

Inter argumentationes denique ad syllogismum spectantes recensetur etiam Dilemma ; quod est bicornis quaedam disputandi ratio , cujus si partem una effugeris , in alteram incidas oportet : cui propterea inde no-

men factum est, quod διλημμασι (*duabus propositionibus*) ex utraque parte adversarium concludat. Hujusmodi est illud Ciceronis V. Philip. 9. quo demonstrat Legatos ad Antonium mitti non oportere: *Legatos decernis: si ut depreceris, contemnet: si ut imperes, non audiet.*

III. Inductio porro apud Rhetores est, cum e multorum similium enumeratione quidpiam colligitur. Hanc rationem adhibet Tullius pro Mil. 3. cum inquit: *Necque enim posset aut Abala ille Servilius, aut P. Nasica, aut L. Opimius, aut Cl. Marius, aut, me consule, senatus non nefarius haberi, si sceleratos cives interfici nefas esset.*

Quod si argumentum non a pluribus, sed ab uno simili ad aliud deducatur, dicitur Exemplum; quod est, ut patet, quaedam inductionis species.

Quod attinet ad ordinem producendorum argumentorum, quidam existimant initium esse ducendum ab infirmioribus, & sensim ad firmiora procedendum: alii vero, validiora in principio, atque in fine, imbecilliora autem in medio esse collocanda. Sed utrum ex his ordinem servari praestet, ipsa cujusque causae ratio constituet, modo ne unquam oratio in fine decreseat; ut monet Quintil. V. 12.

Illud etiam porro in argumentis proferendis curandum est, ut validis sigillatim insistamus; levia vero non quidem futilia, aut vitiosa, quae omnino rejicienda sunt) coacervemus, quo feriant saltem, ut grando; ut idem praeceptor ibid. Dialecticam autem in proponendis argumentis parsimoniam vitare oportet, siquidem oratores quemadmodum non eundem semper, ac philosophi, in singulis argumenti partibus ordinem servant, sed eas pro arbitrio invertunt, ita etiam pleurumque, nisi ubi quasi collato pede pugnare malint, quamquamque illarum summopere dilatant, atque amplificanc.

C A P U T V.

De Amplificatione.

AD argumentationem, de qua modo dictum, maxime spectat Amplificatio, quae rem vel exaggeret, vel extenuet; vel etiam, ubi causa postulare vi-

deatur, affectus cieat. De ea igitur nos hic acturi expeditissimam Quintiliani methodum sectabimur; qui VIII. 4. quatuor amplificandi modos tradit, per (1.) Incrementum, (2) Comparationem, (3) Ratiocinationem, & (4) Congeriem.

1. Per Incrementum duplici præcipue ratione facilius aliquod amplificatur: Primo cum gradatim ad maiora progredimur, & affirmamus ea, quæ minora sunt, ingentis esse momenti; ita ut postremo exaggerandæ rei gravitatem auditoribus expendendam relinquamus. Ita Cic. ultima in Verrem 66. atrocitatem mortis Romano civi in cruce irrogatæ amplificat: *Fasius est vincere civem Romanum: scelus verberare: prope parricidium necare: quid dicam in crucem tollere? verbo satis digno tam nefaria res appellari nullo modo potest.*

Deinde cum in progressu orationis graviora semper ad rem augendam adjuncta proponimus. Hoc pacto II. Philip. 25. Antonii vomitus exagitur: *Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate tantum vini in Hippiae nuptiis exhauseras, ut tibi necesse esset in populi Romani conspectu vomere postridie. O rem non modo visu foedam, sed etiam auditu! Si inter coenam in ipsis tuis immanibus illis poculis hoc tibi accidisset, quis non turpe diceret? in coetu vero populi Romani, negotium publicum gerens, magister equitum, cui ructare turpe esset, is vomens, frustis vesculentis vinum redolentibus, gremium suum, & totum tribunal implevit. Ubi oratio sensim increbrescit ex nova adjunctorum graviorum accessione, & quasi per gradus celeriter ad summum tendit.*

2. Per Comparationem vero trifariam augeri res poterit: Primo cum alia minoris gravitatis effingimus, eamque exagguramus, ut inde illius, qua de agitur, magnitudo luculentius appareat. Ita Tullius I. in Catil. 7. *Servi mehercule mei si me isto pacto metuerent, ut te metuant omnes dives tui, domum meam relinquendam putarem, tu tibi urbem non arbitraris?*

Praeterea cum aliud non fictum quidem, sed verum amplificatur; eoque deinde nihilo levius, aut etiam

gravius facinus, quod exaggerandum est, ostenditur. Hujus generis amplificatio erit, si quis Judaicam in Christum Dominum crudelitatem efferat, tum vero divinarum legum violatores Judaeis non ab similes, atque adeo deteriores esse probet. Ita Cic. pro Marcel. 3. & 4. gloriam a Caesare armis comparatam mirum in modum extollit; inde autem laudes mansuetudine partes longe praecitantes esse demonstrat.

Postremo cum totum toti, & partes partibus conferuntur. Exemplo sit illud Ciceronis l. in Catil. 1. *An vero vir amplissimus P. Scipio, pontifex maximus, Tit. Gracchum, mediocriter labefactantem statum reipublicae, privatus interfecit; Catilinam vero, orbem terrae caede atque incendiis vastare cupientem, nos consules perferemus?*

3. Jam per Ratiocinationem, sit amplificatio, cum ex unius rei exaggerata magnitudine facilius magnitudo alterius colligitur. Itaque ab ostendendam victoriae nobilitatem, multitudo, & robur hostium extolli potest: quemadmodum Tullius pro Leg. Manil. 11. 12. damna a praedonibus Romanae reipublicae illata maximopere exaggerat, ut inde Pompeji in tanto conficiendo bello virtus effulgeat. Eodem nos pacto suppliciorum atrocitatem, tyranni furorem, tortorum immanitatem, id genus alia, quo fortitudo Martyris illustratur, utiliter efferemus.

4. Per Congeriem denique amplificatur facinus cum pura verba sententiaeque in eandem rem congeruntur. Eiusmodi est illa Ciceronis pro Ligar. 3. *Quid enim, Tubero, districtus ille tuus in acie Phassalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? quae tua mens? oculi? manus? arder animi? quid cupiebas? quid optabas?*

Verum plures alii amplificandi modi (praeter eos, qui e locis communibus derivantur, de quibus satis superque superiore libro egimus) palam fient, ubi de schematum usu sermo erit.

De Confutatione.

QUANTA in judiciis sit defensionis prae accusatio-
ne difficultas, pluribus exaggerat Quintilianus V.
13. ubi concludit, tanto illius difficultatem esse
majorem, quanto sanare vulnera, quam facere, diffi-
cilius est.

Sed in eo potissimum oratoris prudentia desideratur,
ut accurate perpendat, quae gravia, quaeve levia sint
ab adversario objecta, ut pro diversis eorundem mo-
mentis diversam confutandi inerat rationem. Nam quae
inania sunt, ea longe praestabit levi brachio rejicere;
ne si nimium agitentur, vel hoc ipso magnae gravita-
tis esse videantur.

Tum vero penitus dignoscendum est, unde potissi-
mum confutationem oporteat exordiri: Nonnunquam
enim proderit initium ab infirmioribus sumere, ut iis
discussis ad validiora diruenda totum eloquentiae robur
convertatur: nonnunquam vero a solidioribus, ut post-
quam haec diffracta fuerint, reliqua inde nullo nego-
tio disjiciantur. Quod si inter contra allata argumenta
unum aliquod sit, unde alia omnia enascantur, tunc
necesse omnino erit in illud primo irruere, ut eo ex-
pugnato, cetera uno veluti eodemque labefactata motu
concident.

Modi autem refutandi plures enumerantur. Etenim
I. institui confutatio potest per inficiationem, si nimi-
rum negetur, quae adversarius intenderit, vera esse,
aut probabilia; inque eam rem congerantur argumenta
desumpta vel ab ipsa causa, vel a personae moribus,
vel ab adjunctis sive loci, sive temporis, atque a sex-
centis id genus aliis. Cujusmodi exempla passim occur-
runt in Tullii Orat. pro Quint. 11., pro Rosc. Amer.
14., pro Deiot. 5. atque alibi.

II. Per ejusmodi rationes, quibus probetur aut jure
factum, quod arguitur; aut ex his, quae opponuntur;
non id consequi, quod contenditur; aut eadem illa sibi
neutiquam constare: ut pro Muren. 33., pro Ligar. 2.,
pro Rosc. Amer. 15.

III. Per coacervationem exemplorum , e quibus rei veritas , contra quam contendit adversarius , demonstratur ; ut pro Cornel. Balb. 22.

IV. Per subjectionem , cum quae levia sunt , levi subjecta confutatione diruuntur : Ita pro Rosc. Amer. 18. *Convivia cum patre non inibat : quippe qui ne in oppidum quidem nisi perraro, veniret . Domum suam istum non fere quisquam vocabat : nec mirum , qui neque in urbe viveret , neque revocaturus esset .*

V. Per contentum , ubi orator causae suae firmitate confusus , quae ad eam evertendam afferuntur , parvi se facere ostendit ; ut pro Planc. 25. ab illis verbis *Profers triumpho &c.*

VI. Proderit etiam nonnunquam urbano aliquo joco objecta refellere ; modo tamen is nec petulantiae , neque scurrilitatis quidquam oleat , nec porro cupiam laedendo sit comparatus .

Quotam autem in loco constitui debeat confutatio , ab ipso , quod gerimus , munere pendet . Cum enim respondemus , primum objecta diluimus , deinde nostra producimus argumenta : cum vero causam agimus , ab argumentis nostris initium ducimus .

C A P U T VII.

De Epilogo .

ULTIMAM orationis partem dixere Graeci Επίλογον (από τῆ ἐπιλήγειν , quod est *dictis aliquid addere*) ; at Latini Perorationem , cum sit eadem totius sermonis exitus ac determinatio . Ipsius partes sunt (1) Enumeratio , Graece ἀνακεφαλαιωσις appellata ; & (2) Commotio affectuum , sive παρορμησις .

1. Enumerationem instituere debet orator , leviter recensendo argumenta , quae in confirmatione allata sunt ; eaque auditoribus proponendo , uno veluti intuitu spectanda : inde enim fit , ut firmitus haereant , & congerie illa vehementius animos aggrediantur . Hujus generis est enumeratio in Maniliana 9. ubi orator , ut belli gravitatem , quam diu multumque expenderat , altius inculcaret , hic rem totam uno sententiarum ambitu comprehendit : *Sed ea vos conjectura perspicitis , quan-*

quantum illud bellum futurum putetis, quod coniungant reges potentissimi, renovent agitatae nationes, suscipiant integrae gentes, novus imperator vester accipiat, vetere expulso exercitu. Quae tamen ipsa enumerandi ratio prolixior in causis implicationibus esse solet; qualem exhibet peroratio pro Quint. quae adiri poterit.

2. Commotio vero affectuum, quod alterum est, & quidem maxime proprium Epilogi munus, totam postulat, utpote difficillimum, eloquentiae vim; ac praefertim non vulgare in oratore ipso animi perturbationem, cum fieri nequaquam possit, ut alios inflammet, qui non ipse in primis ardere videatur. Id autem inde potissimum consequetur orator, si res, per quas affectus ciendi sunt, ita conceptas animo habent, ut easdem quasi oculis subjectas intueatur.

Non minimi vero ad auditorum animos permovendos momenti erunt figurae non nimis parce adhibitae; ac prae reliquis Protopopoeja, Apostrophe, Exclamatio, Admiratio, Interrogatio; quarum quidem varietate mirum in modum nitet Miloniana peroratio.

Jam porro quoniam praecipue affectus concitandi sint, ex ipso genere causae cum aliis alii convenient, operosum non erit colligere: In genere enim demonstrativo, si laudamus, amorem, gratulationem, admirationem, aemulationem excitabimus; sin vituperamus, odium, iram, contemptum peroratio commovebit. In deliberativo spes cieri bonorum promissione, vel metus ex periculi magnitudine incuti poterit: In genere vero judiciali omnes sunt excutiendae affectiones, in primisque indignatio, & misericordia; quarum alteram accusator, alteram reus commovere in iudice connitetur.

Illud postremo monendum superest, Epilogum & concitatum esse debere; ut animos feriat vehementius; & brevem, ne excitati affectus iterum oblaesqueant. Atque haec de rerum Dispositione.

LIBERTERTIUS.

DE ELOCUTIONE.

AD illam tandem Oratoriarum Institutionum partem ventum est, in qua potissimum eloquentiae dignitas consistit, & ex qua, ut ait Quintil. in prooemio Lib. VIII. orator oratore praestantior, & ipsa genera dicendi aliis alia potiora cognoscuntur. *Tota autem elocutionis ratio sic paucis conclusa est a Tullio III. de Orat. 10. Quinam igitur dicendi est modus melior quam ut Latine, ut Piane, ut Ornate, ut ad id, quodcumque agatur, Aptè congruenterque dicamus?* Unde peripicitur, quatuor omnino Elocutionis esse virtutes, Elegantiam: Perspicuitatem, Ornatum, & Congruentiam. Quae singula nos inspicituri, postremo eorum in quartum Librum rejecto, de tribus prioribus in praesenti videbimus.

CAPUT I.

De Sermonis elegantia.

LATINI sermonis elegantiam non ex aliis quidem fontibus, quam e veterum Scriptorum monumentis, hauriri posse per se quisque facile intelligit. Verum quoniam non una semper eademque fuit latinitatis ratio, sed pro temporum diversitate, longe a se ipsa diversa; idcirco voces non promiscue ad utendum arripere, sed summa cura deligere oportebit, & quid praecipue sit imitandum, quidque contra fugiendum, pernoscere. Quod ut recte & ordine fiat, jam pauculas tota ea de re attexemus praeceptiones, quae satis tironum usui esse poterunt.

Primo itaque rejicientur verba Romanis eruditissimi saeculi inuisa, superioribus licet aetatibus usurpata, ut *nenum*, vel *nenu* pro non; *topper* pro celeriter; *antigerio* pro valde, & statim; *duonus* pro bonus; *ceruses* pro creator; & sexcenta his similia, quae horridam antiquitatem redolentia; ubi nitidiora saecula adven-

runt,

sunt, paullatim in desuetudinem abierunt.

Heic autem monere subit, ejusmodi verba plane prisca atque obsoleta distinguenda ab illis esse, quae quamquam antiqua, Augustae tamen aetatis scriptoribus in usu aliquando fuerunt. Hujus sane generis sunt *olli* pro *illi*, *suat* pro *sit*; *insit* pro *inquit*, apud Virgilium; *moriri* pro *mori*, apud Ovidium; *raudusculum*, *avertuncare*, *tricari*, apud Ciceronem; atque alia plura ejusdem notae vocabula. Quae profecto si iisdem de causis, ob quas illi, adhibeantur, nimirum vel ut loquentis majestatem imitemur, vel ut orationi gratiam comparemus, vel denique quod ita fieri utilitas aut necessitas jubeat, nullius plane in sermonis elegantiam admissi criminis arguemur.

A novis quoque vocabulis (nisi tamen secus fieri necesse sit) abstinendum est; ab iis scilicet, quae aut senescente, aut emortuo jam latino sermone, in lucem edita immane quantum a florentissimi aevi nitore aberrarunt. Ejusmodi sunt in primis quamplurima illa, quae malo publico disciplinas misere occuparunt quasi vero nobilissimae artes non aliis, quam per barbariem investis vocabulis, tractari possent,

At longe tamen dissimilis est ratio earum vocum, quae licet novae, ut pote de rebus per sequiores aetates inventis, doctorum tam hominum auctoritate in ipsa prope veteris latinitatis jura immiscae sunt. Namque ubi res ita se habeat, nullo certe non tempore vigebit effatum illud Horatii in Art. poet.

... Licuit, semperque licebit

Signatum praesente nota procudere nomen.

Quapropter improbanda non minimum videtur esse illorum superstitio, qui futile quodam puritatis studio a vocabulis ecclesiasticis, doctissimorum praesertim Patrum consuetudine firmatis, tanquam a barbaris & peregrinis cavendum sibi esse arbitrantur.

Illud autem praeterea elegantiae servandae gratia curari oportet, ne poeticae dictiones a pedestri sermone abhorrentes oratoris immisceantur. Neque enim par esset in prosa oratione dici *freta*, vel *vada* pro mari; *pinum*, vel *alnum* pro navigio; *alarum*, vel *pennarum* *remigium* pro alis; & quaecumque alia innumera
non

non nisi poetici styli audaciae sunt permittenda.

Verum ut universa tandem, quae de sermonis elegantia tradi solent, uno verbo concludamus; nulla profecto ratio ad eam comparandam poterit esse tironibus accommodatior, quam ut, dum iudicium firmaverit aetas, ab aurei saeculi exemplis nihil unquam abscedant.

C A P U T II.

De Perspicuitate Sermonis

NUELLUM sane in exquisita latinitate comparanda studium foret, si quod verborum elegantia ornatus, minus si intelligerent, ad quos fertur oratio nostra. Quare ad alteram quam maxime necessariam elocutionis virtutem, quae est Perspicuitas, gradum facimus.

Haec autem postulat, ut voces adhibeantur, & propriae, & usitatae: quae scilicet tum nativam ex optimorum auctorum usum significanti vim habeant; tum vero neque obsoletae sint, nec novatae, nec denique nimis rare, quippe quae etiam parere obscuritatem soleant. A propriarum tamen numero non excludimus translatae; quas, modo non longe petita fuerint, eodem ac illas loco cum Fabio habemus, cum re vera nihil eis sit significantius.

Jam porro plura sunt, quae sermonis perspicuitati maximopere adversantur, a quibus propterea diligenter cavere opus erit. Ejusmodi 1. est *ὀμωνυμία* (*nominis communio*) per quam fit, ut e voce aliqua diversas res denotante ambiguitas oriatur. Ita si vox *taurus* nullis adhiberetur adjunctis, quae sensum definirent, tenebras procul dubio offunderet orationi, cum plura significet.

Rursus vero non minimum elegantiae sermoni comparatur, si ita vox in uno sensu accipitur, ut ad aliud quidpiam alludatur: quo pacto apud Macrobi. Saturnal. II. 4. Augustus de quodam, qui monumentum patris exaraverat, inquit: *Hoc est vere monumentum patris colere.*

2. Obscuram reddit orationem *Ἀμβιβολία* (*sermonis ambiguitas*). Cujus rei exemplo esto celebre illud Ennii:

Ajo te, Acaëda, Romanos vincere posse.

In eo tamen ipso Sullum inerit vitium, si consulto fiat ad feriendam utramque partem. Quod plane animadvertitur in illo Terentii Hecyr. II. 1.

Itaque adeo uno animo omnes socrus oderunt natus.

3. Βραχυλογία (*brevitas sermonis*) cum nimirum aut vox aliqua ad sententiae intelligentiam necessaria praeteritur, aut res per se difficiles paucioribus, quam par sit, enuntiantur. Quibus de causis obscurus maxime censetur Thucydides, & prae omnibus Persius.

4. Μακρολογία (*prolixitas orationis*) quae brachylogiae opposita, facit ut oratio verbosior, & prolixior, quam ut res ferat.

5. Α'νατροπή (*inversio*) qua ejusdem commatis voces perperam transponuntur: qualis in illo Virgilii IV. Georg. 445.

*Nam quis te, juvenum confidentissime, nostras
Jussit adire domos?*

pro quisnam, ut ibi Servius.

6. Σήχχυσις (*confusio*) cum verbum de uno comate in alterum transfertur; ut apud Hor. I. Sat. 5.

Namque pila lippis inimicum & ludere crudis.

Hanc autem sermonis obscuritatem, quae sive ab anastrophe, sive a sinchysi nascitur, non semper vitiosam esse, e probatissimorum scriptorum exemplis aperte colligitur: quippe cum ab iis consulto interdum ofusa videatur, praesertim a Virgilio; qui cum aliquid turbatum in rebus est, orationem artificiose perturbat. Ita, praeter alia multa loca, IV. Aen. 285.

Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc.
Et II. 348. in illa rerum omnium perturbatione Aeneas implexa plus nimio utitur oratione cum inquit:

*... Juvenes, fortissima, frustra,
Pectora, &c.*

Ubi vox frustra, uti observavit Servius, quinto tandem versui extremo, succurritis urbi, respondet.

C A P U T III.

De Tropis.

POSTQUAM verborum delectum habuimus, reliquum est, ut eadem orientur tum singula Troporum

rum & Schematum splendore, tum juncta simul Compositione. Jam igitur de Tropis hæc dicemus, reliqua suis locis expensuri.

Tropus ex nominis potestate *versionem* significat, cum ejus proprium sit vocum semper notionem invertere; per quod unum maxime differt a schemate, de quo deinceps. Quare a Quintiliano VII. 5. definitur: *Verbi, vel sermonis a propria significatione in aliam cum virtute mutatio*. Sunt autem Troporum species quatuor: METAPHORA, METONYMIA, SYNECDOCHE, & IRONIA.

METAPHORA.

Est: *Tropus propriam verborum significationem ad alienam ob similitudinem inflectens*. Itaque in transferendis vocibus similitudo præcipue spectanda est: ut quoniam cum unda, quæ magna vi volvitur, similitudinem quamdam habet hominum multitudo confertim foribus erumpens, hæc ipsam undam salutandum appellat Maro II. Georg. 462.

Non solum autem similitudine, quæ est inter duo, niti solet Metaphora; sed etiam proportionem, quæ vertitur inter bina. Ejus generis est, cum rex dicitur *regni gubernator*, in qua regnum confertur navi, & regis munus muneri gubernatoris; non secus enim hic navis cursum, quasi ille regni sui dirigit molem. Ubi quidem nulla opus est inter navim & regnum, regem & gubernatorem similitudine stricte accepta, sed sufficit analogia, ut scilicet id regno præstet regis sollertia, quod navi præstat vigilantia gubernatoris.

Nullæ porro res sunt, unde metaphoræ sumi non possint, modo non desit similitudo. Ducuntur itaque vel ab animatis ad animata; ut cum crudelis quispiam dicitur *tigris* aut *Nero*: vel ab animatis ad inanimata; ut apud Hor. Epod. 16.

Levis crepante lymphæ desilit pede.

vel ab inanimatis ad animata; ut cum Virgil. IV. Aen. 842. *duo fulmina belli* Scipiadas appellavit: vel ab inanimatis ad inanimata; ut apud eundem I. Georg. 471.

Undantem ruptis fornacibus Aetnam.

Illustriores vero præ reliquis, teste Fabio VIII. 6.

habentur metaphoræ, quæ sensum atque affectum tribuunt inanimatis: ut illa ejusdem poetæ VIII. Aen. 728.

. . . . *Pontem indignatus Araxes.*

Nihil autem tam sedulo curandum est in transferendis verbis, quam ut vitia alia vitentur, in quæ metaphoræ solent incidere.

Eorum primum est, cum sumuntur a re dissimili. Hac de causa durum putatur a Tullio III. de Orat. 40. illud Ennii: *Caeli fornices*; etenim *in sphaera*, inquit, *fornicis similitudo non potest inesse*: quippe cum is hemicylindri arcuati imaginem referat. Nec plane probatur Scaligero in Hypercritico illa Venusini poetæ translatio, quæ tribuit ora triremibus Epod. 4.

Quid attinet tot ora navium gravi

Rostrum duci pondere

Contra latrones? &c.

Quidquid autem de hoc sit, dura certe sunt illa *astrorum populus* Martiani Capellæ VII. & *scelerum populus* Sidonii Apollinaris VI. epist. 2. pro multitudine.

Jam alterum metaphoræ vitium est, si longe simile sit ductum. Quare patrimonium abligurientem, non *syrtim patrimonii*, sed *scopulum*; non *charybdim bonorum*, sed *voraginem* appellandum credit Cic. III. de Orat. 41. quandoquidem genera sunt notoria speciebus; & magis visa, quam audita, feriunt sensus.

Tertium vitium est, si metaphoræ ad res humiles exprimendas a nimis grandibus petatur, vel contra ab humillimis ad magnas. Hujusmodi sunt, quæ in hujusce rei exemplum afferuntur a Cicerone ibid. *tempestas commissionis*, & *compassio tempestatis*; necnon quæ notatur a Fabio VIII. 6. *saxea verruca* in summo montis vertice; at illis certe aliquanto tolerabilior.

In his tamen hæcenus enumeratis vitiis, si translatio paullo durior & audacior videatur, molliri poterit vel particulis *quasi*, *quodammodo*, &c. vel aliqua ejusmodi formula, ut ita dicam, si fas est dicere, &c.

Jam quartum metaphoræ vitium est, si a re vili, aut foeda sumatur; qualis illa M. Furii Bibaculi, quam reprehendit Hor. II. Serm. 5.

Jupiter hibernas cana nive conspuis Alpes.

Quin-

Quintum est, si non persistat in eodem genere; ut si, translatione a sacris petita, dicatur: *rem aliquam illotis manibus ingredi*, pro tractare; vel rursus *illotis pedibus tractare* pro ingredi; is scilicet, qui ad dicendum agendumve imparatus aggrediatur.

Verum non tantam demum hujus praeceptionis vim esse, ut non ipsius aliquando fines impune liceat transilire, ostendunt plura veterum scriptorum exempla, ut e reliquis hoc Flacci I. Epist. 1.

Nemo adeo ferus est, ut non misescere possit,

Si modo culturae patientem commodet aurem.

Ubi quidem non inconcinne & a belluis feritas, & ab agris cultura diverso metaphorae genere desumpta est.

Sextum denique, si metaphorae praeter modum condensentur: quo sane vitio laborarunt praecipue illi, qui infelicissimis ab eversa latinitate saeculis viventes nil recte dictum putabant, nisi translatum.

Utimur autem metaphoris aliquando ob necessitatem, cum propriis verbis destituimur; ut cum *gemma*, vel *oculus* dicitur in vitibus, *pes* in velis: aliquando ob vehementiorem significationem, ut *incensus ira*, *inflammatus furor*, *somna vinoque sepultus*; aliquando ob jucunditatem atque ornatum, ut *flos aetatis*, *lumina orationis*, *flumen eloquentiae*.

M E T O N Y M I A

Quam Quintil. VIII. 6. *nominis pro nomine positionem* interpretatur, a Tullio in Orat. 27. ac inde ab eodem Fabio ibid. dicitur vocata Rhetoribus fuisse *hypallage* (i. e. *submutatio*). Quod totum recte se habet: illius enim est commutare nomina rerum, quae naturali quodam vinculo inter se conjunctae sunt; ut mox patebit. Est autem quadruplicis generis, scilicet (1) Causae, (2) Effecti, (3) *τὸ ὑποκείμενον* (Subjecti), & (4) Adjuncti.

1. Metonymia causae pro tribus causarum generibus, unde desumi solet, in tres classes distribuitur.

Earum una est, cum causa efficiens pro suo effectu ponitur; ut Scriptor pro opere, aut Numen pro re, quam invenisse, aut effecisse dicitur. Mart. XIV. 188.

Pallibus exiguis arctatur Livius ingens,

Quem mea non totum bibliotheca capit.

Virg. V. Aen. 662.

..... Furit immixtis Vulcanus habenis.

Et VIII. 180.

..... Onerantque tanistris

Dona laboratae Cereris, Bacchumque ministrant.

Altera porro est, cum instrumentum pro eo adhibetur, quod per ipsum praestatur; ut *lingua* pro sermone, *oculus* pro visu, *manus* pro scripto, aut opere. Sic Tullius IX. Fam. 2. *Vitemus oculos hominum, si linguas manus facile possumus.*

Tertia denique est, cum finis, cujus causa aliquid fit, pro ipsa actione usurpatur, ut in Terentiano illo Adelph. V. 1.

.... Si meus esses,

..... exemplum omnibus

Curarem ut esses.

Cujus loci sententia est: Ita in te animadverterem, ut omnes ex te exemplum caperent.

2. Metonymia effecti est, cum effectus pro causa ponitur: quo pacto ab Horatio I. Od. 9. *canities pro senectute:*

Donec virenti canities abest

Morosa.

Ita etiam *scelus* dicitur pro scelesto, *crimen* pro reo. Ter. And. III. 5.

Ubi illic scelus est, qui me perdidit?

Et Virg. II. Aen. 65.

Accipere nunc Danaum insidias, & crimine ab uno.

Disce omnes.

Ubi *crimen*, ut nonnullis placet, pro Sinone est positum.

Hinc passim poetae epitheta ab effectis ad causas transferentes *pallentes morbos*, *tristem senectutem*, *frigida mortem*, & mille id genus alia dicunt. A quo ipso nec oratores omnino abhorrent, quibus *praecepta*, *seque otium*, aliaque nonnulla ejusmodi satis sunt familiaria.

3. Menonymia τὴ Τροπικῆς (*Subjectis*) ad tria etiam capita revocatur.

Primo igitur ea existit, cum aut res aliqua pro habitu; vel qualitate inhaerente accipitur; ut *cor* pro sapient-

piencia, *cerebrum* pro mente, *frons* vel *os* pro pudore & quo pacto apud Hor. II. Serm. 3.

Putidius multo cerebrum est, mihi crede, Perilli. aut cum locus, ubi aliquid agitur, pro actione ipsa usurpatur; ut apud Cic. I. de Orat. 8. *Age, vero, ne semper forum, subsellia, rostra, curiamque meditare, quid esse potest*, &c. aut etiam cum locus pro re ibi conclusa, vel personis eum incolentibus adhibetur: ut in illo Maronis I. Georg. 9.

Poculaque inventis Acheloia miscuit uris. Et in Horatii I. Epist. 1. vicus Jani pro senatoribus ibidem commorantibus ponitur:

. . . . Haec Janus summus ab imo
Perdocet.

Fit deinde id metonymiae genus, quo de agitur, cum vel possessor sumitur pro re possessa; ut apud Virgil. II. Aen. 311.

. . . . Jam proximus ardet
Ucalegon:

pro Ucalegontis domo: vel Numen pro re, cui praest; ut in illo Flacci I. Od. 1.

. . . . Manet sub Jove frigido
Venator.

vel dux pro exercitu, ut cum dicitur Scipio *Numantiam & Carthaginensium* evertisse.

Tertio, cum lucubrationis argumentum pro ipsa lucubratione accipitur. Hinc Lucanus Lib. IX. de suo poemate: res apud Pharsaliam gestas enarrante inquit:

. Pharsalia nostra
Vivit, & a nullo senbris damnabitur aevum.

Quo etiam referri posse videtur illud aliud genus, per quod simulacro nomen personae, vel rei per ipsum expressae tribuitur, ut apud Virgil. III. Ecl. 46.

Orpheaque in medio posuit, silvasque sequentes.

4. Metonymia adjuncti est, vel cum contentum ponitur pro continente, ut *vina coronant* I. Aen. 728. pro pateras: vel cum signum pro significato, ut *fasces* pro magistratu, *sceptrum* pro regno, *roga* pro pace: vel cum nomen pro re, ut *nomen Latinum* pro Latinis: *nomen Volscum* pro Volscis: Ita per se ipsum *nomen Caeninum* in agrum Romanum impetum facit, Liv.

I. 10. vel cum tempus pro eo, quod ad ipsum spectat, ut *vae aetati tuae*. Plaut. Stich. IV. 2. pro tibi, *hujus saeculi insolentia*; Cic. IX. Philip. 6. scilicet hominum hujus saeculi.

Ad hanc denique metonymiam revocari ea ratio solet, qua virtus, aut quivis habitus animi pro persona ponitur ipsi affecta. Cic. I. de Orat. 52. *Virtus . . . & semper & sola libera est, quae, etiam si corpora capta sint armis, aut constricta vinculis, tamen suum jus atque omnium rerum impunitam libertatem tenere debeat.*

Hoc autem tropo, cujus tam varia & multiplex est acceptio, non nisi parce admodum uti decet, in soluta praesertim oratione; cui ea tantum metonymiae genera danda sunt, quae apud optimos existant auctores.

S Y N E C D O C H E

Quae est *comprehensio*, Auctori ad Herenn. IV. 33. appellatur *intellectio*, quoniam per eam *res tota*, ut inquit, *parva de parte cognoscitur, aut de toto pars*: re enim vera fit, cum aut pars pro toto, aut totum pro parte usurpatur. Totum autem in tria genera dividitur, cum unum potestate quadam contineat partes; alterum constet e partibus, quae ad ejus substantiam pertinent; tertium e partibus constetur ad quantitatem spectantibus (vulgo dicta *totum universale*; *totum essentiale*, & *totum integrale*). Unde est, ut tria etiam Synecdoches genera numerentur.

1. Jam totum, quod potestate, ut ajunt, continet partes, est e. g. Genus ratione formarum. Huc igitur spectat Synecdoche, cum vel genus pro forma ponitur; ut *mortales* pro hominibus, *quadrupes* pro equo, *alloguium* pro solatio: vel cum forma adhibetur pro genere, ut *Eurus*, *Aquilo*, *Notus* pro quovis vento; *Sabellicus sus* apud Virg. III. Georg. 256. pro quolibet sue.

2. Totum porro, cujus partes ad substantiam referuntur, illud est, quod constat ex materia & forma. Quare si ejusmodi totum pro alterutra parte ponatur, vel contra, alterum Synecdoches genus erit. Ex hoc igitur aliquando *homo* accipitur pro corpore; ut cum Palinurus. VI. Aen. 362. de suo corpore loquens ait:

Nunc

Nunc me fluitus habet, versantque in littore venti.

Contra vero pro homine nonnunquam vel corpus usurpatur, ut apud Q. Curt. V. 23. Alexander suos aliquens duces de Dario: *In illo, inquit, corpore posita est victoria nostra: vel anima*, ut a Cic. XIV. Fam. 14. *Vos meae carissimae animae, quam saepissime ad me scribite.* Ejusdemmodi est illud Horatii I. Serm. 5.

. . . . Animae, quales neque candidiores

Terra tulit, neque quois me sit devinctior alter.

Huc illa etiam spectant; *ferrum* pro gladio; vel *vomere*; *argentum* pro pecunia, vel vasis; *cornu* pro lanternâ, aut arcu: *ostrum* pro veste, aut stragulo; *serta* pro floribus; &c. licet haec ipsa alii per metonymiam materiae dicta crediderint.

3. Totum denique, cujus partes ad quantitatem pertinet, est e. g. Domus, Urbs &c. Atque hinc tertia Synecdoches ratio nascitur, per quam *ultima*, *media*, *prima urbs* dicitur pro ultima, media, prima urbis parte: *elephantus* pro ebore, III. Georg. 26. *fontem ferre*; XII. Aen. 119. *Ararim*, aut *Tigrim bibere*, I. Ecl. 63. i. e. aquam inde desumptam; *spargier agno*, Hor. IV. Od. 11. pro agni sanguine. Rursus autem *puppis*, aut *carina* saepissime pro navi adhibetur; *caput* pro homine; *tectum* pro domo.

Ad hoc quoque genus revocatur Synecdoche numeri, cum vel singularis sumitur pro plurali; ut apud Livium saepe, *Romanus ptaelis victor* pro Romanis: vel pluralis pro singulari; ut pro Arch. 9. *Omnes denique illi Maximi, Marcelli, Fulvii non sine communi omnium nostrum laude decorantur*: vel certus pro incerto; ut, *O terque quaterque beati!* I. Aen. 98. i. e. pluries multumque; *ter gemini honores*, Hor. I. Od. 1. pro plurimis maximisque; vel numerus rotundus pro majore; aut minore; ut apud Romanos *Centumviri*, qui erant centum & quinque; & apud Virg. II. Aen. 198.

Non anni dormuere decem, non mille carinae.

tum tamen Graeca classis centum octoginta sex navibus supra-mille constaret.

Hoc autem loco e re nata proderit animadvertere, non raro hanc Synecdochen ad numeros pertinentem ita ab oratoribus usurpari, ut vel suas laudes cum au-

ditoribus, vel horum vitia secum, vel aliquorum virtutes cum omnibus, communicent: id quod & benevolentiam conciliat, & molestiam orationis avertit. Ita de se ipso Cic. pro Arch. 11. *Quas res nos, inquit, in consulum nostrum vobiscum... gessimus, &c.*

I R O N I A

Disimulatio, & dissimulatio Ciceroni II. de Orat. 67. appellata, apud Quintilianum vero VIII. 67. *illusio*; a Douato definitur: *Tropus per contrarium, quod conatur, ostendens*. Unde autem intelligi possit, ostendit idem Fabius ibid. cum inquit: *Ironia aut pronuntiatione intelligitur, aut persona, aut rei natura*. Nam si qua earum verbis dissensit, apparet diversam esse orationis voluntatem.

Hinc facile est cognoscere, ironiam esse illam Tullii I. in Catil. 8. *Ad sodalem tuum, virum optimum, M. Marcellum demigrasti*. Nec porro aliter, quam ironice dictum accipi potest hoc pro L. Flacco 8. *Mirandum vero est; homines eos, quibus odio sunt nostrae seculares... libenter arripere facultatem laedendi, quaecunque detur*. Ubi etiam ironiae vim palam facit particula *vero*: quam & ostendere solent hae aliae, *profecto, nimirum, sane, videlicet, &c.*

C A P U T IV.

De Troporum formis.

AD TROPOS hactenus enumeratos aliae quaedam species reducuntur. Ad Metonymiam enim pertinet METALEPSIS; ad Synecdochen ANTONOMASIA, & LITOTES: ad Ironiam autem EUPHEMISMUS.

M E T A L E P S I S

Quae a Fabio VIII. 6. *transsumptio* vertitur, est cum vel consequens ponitur pro antecedente, ut; *jubeo te salvere* pro *volo*, &c. *domum*, aut *urbem celebrare* pro *frequentare*; vel antecedens pro consequente, ut; *benefacta ignorare* pro *negligere*, *auscultare alicui* pro *obedire*.

In

In quibus certe singulis Metonymiae vel effecti
vel causae adumbratam imaginem nemo non videt.

ANTONOMASIA

Ex ipsa vi nominis dicta ab Auſt. ad Herenn. IV.
31. *pronomination*, in eo consistit, ut pro nomine pro-
prio adhibeatur aut patronymicum; ut *Prismides* pro
Hectore, *Anchisiades* pro Aenea; aut gentile, ut *Ar-
pinas* pro Cicerone, vel Mario; aut ab aliqua personae
qualitate desumptum; ut apud Tullium pro Muren. 29.
fortissimi vir senior magister dicitur Chiron praceptor
Achillis; aut ab eo, quod in illa praecipuum est; ut
Princeps Romanae eloquentiae pro Tullio; *Poeta* pro
Virgilio, *Carthaginis evorsor* pro Scipione.

Merito igitur Antonomasia ad Synecdochen tamquam
forma refertur; siquidem per eam quod nomen multis
esset commune, uni tribuitur.

L I T O T E S.

Cui *tennitatis* notio subest, ea de causa sic appellata
fuit, quod contrario & negatione minus ostendit, quam
reapse significet; quo quidem Synecdoches non obscu-
ram speciem prae se fert, cum quamdam veluti par-
tem pro toto exhibeat. Ita apud Hor. I. Epist. 7.

Non invisa seres pueris munuscula parvis.
i. e. gratissima. Et I. Od. 28. non alio Pythagoram,
quam hoc, commendat elogio.

.... *Non sordidus auster*

Naturae, verique.

Quo pacto Tullius in Bruto Cottam, quem summum
dixerat oratorem, appellat inde minime ineptum.

EUPHEMISMUS

Quem *bonam appellationem* recte dixeris, est cun-
res ingrata verbis minime ingratiss. exprimitur, ut propte-
rea Ironiae species esse videatur. Hac sane de causa
Pontus, olim *aeëros* (*inhospitalis*) dictus, postea *eëëros*
(*bene-hospitalis*) audiit. De quo Ovid. III. Trist. 13.

Dum me terrarum pars paene novissima Pontus,

Euxinus falso nomine dictus, habet.

Ita etiam in sacris *maëtare* κατ' ἐμπειρίαν dicebatur

pro interficere, *adelere* pro cremare, *altera avis*, non autem infelix, quae sinistri aliquid portendisset. De morte quoque loquentes *ὄφθιμος* utebantur: quare & illam *ambitionem* dicebant, & mortuos *abiiisse, recessisse, vixisse, fuisse*. Quo spectat hoc Tibulli III. Eleg. 4.

Vivite felices memores & vivite nostri,

Sive erimus, seu nos fata fuisse velint.

In ipsis denique imprecationibus ejusmodi loquendi ratio locum obtinuit; ut *vivere*, aut *valere*, pro abire in malam crucem. Hoc sensu accipitur a Virg. VIII. Ecl. 58.

Omnia vel medium fiant mare, vivite silvae,
Et a Cic. XVI. ad Att. 15. *Quare ista valeant: me res familiaris movet.*

C A P U T V.

De Troporum affectionibus.

CUM de quatuor praecipuis Tropis, eorumque formis haecenus visum sit, superest, ut de quatuor ipsorum Affectionibus videamus: quae sunt ALLEGORIA, CATACHRESIS, HYPERBOLE, & EMPHASIS. Quare autem hac eas appellatione designare Rhetoribus placuerit, id vero e mox dicendis ultro se prodet.

A L L E G O R I A

Inde suum sortita est nomen, quod *ἄλλο κτρουειν* (*aliud dicit*) & aliud intelligendum continet. Definitur autem: *Modificatarum vocum continuatio*: fit enim, cum e reliquis tropis praecipue metaphora longius protenditur; ut in hoc Tullii loco pro Quint. 2. *Ita fit, ut ego, qui tela depellere, & vulneribus mederi debeam, tum id facere cogar, cum etiam telum adversarius nulum jecerit.*

Atque in allato quidem exemplo nil nisi translatum est. Saepe tamen majoris claritatis gratia aliquid proprii intermisceri solet; ut pro Mil. 1. *Equidem ceteras tempestates & procellas in illis dumtaxat fluctibus concionum semper posavi Miloni esse subeundas*: ubi vox *concionum* consulto apposita, quo tota allegoria referatur, manifeste declarat.

In hoc autem genere illud elegantius censetur, si allegoria & similitudine aliqua, aut comparatione deducatur. Ejusmodi est haec Tullii pro Muren. 2. *Quod si portu solventibus ii, qui jam in portum ex alio invehuntur, praecipere summo studio solent & tempestatum rationem, & praedonum, & locorum, quod natura affert, ut eis saveamus, qui eadem pericula, quibus nos persuncti sumus, ingrediuntur: quo tandem me animo esse oportet, prope jam ex magna jactatione terram videntem, in hunc, cui video maximas reipublicae tempestates esse subeundas?*

Illud vero accuratissime servandum est, quod monet Fabius VIII. 6. ut allegorica oratio in uno eodemque translationis genere persistat, atque unde exorsa est, eodem desinat: *Multi enim, inquit, cum initium & tempestate sumserunt, incendio, aut ruina finiunt; quae est inconsequenzia rerum foedissima.*

Jam porro ad allegoriam referuntur (1) Apologus, (2) Fabula, (3) Aenigma, & (4) Proverbium.

1. Apologus a Julio Scalig. Poet. I. 57. ita appellatus creditur, quasi ἀπὸ λόγου λόγος, quippe qui aliud diserte dicat, aliud tacite significet. Jure itaque definitur: *Narratio ficta de re aliqua, ex qua quispiam ad humana commoda designatur: cujusmodi sunt Apologi qui Aesopi nomen inscriptum praeferunt.*

Non exiguam vero vim ad res sive declarandas sive suadendas apologis inesse, ostendunt complura in quolibet argumenti genere veterum exempla. Ita Joatham Judic. IX. 8. & seqq. ut Sichimitis impiam caedem, per quam Abimelecho imperium detulerant, exprobraret, apologo de arboribus regem sibi quaerentibus usus est. Et Menenius Agrippa apud Liv. II. 32. ficta de humanis membris a stomacho dissidentibus narratiuncula plebem Romanam a Patribus sejunctam ad saniora statim consilia, atque in urbem revocavit.

Huc pertinent etiam Parabolae; nisi quod hae, secus ac Apologi, ejusmodi e rebus conflatae sunt, quae si minus acciderunt, reapse tamen evenire potuerunt. Hujus quidem sunt generis, at divinam plane sapientiam spirantes, quibus Redemptor noster inter mortales ad suam doctrinam populis tradendam usque consuevit.

2. Fabula est; *Oratio ficta, relata ad veritatem*: ob quam suam a veritate originem praecipue differt ab apologo. Quamquam enim non paucae e fabulosis narrationibus omnino nec caput, quod dicitur, nec pedes habent, & nonnisi meris inanissis refertae sunt; exploratum tamen est, plurimas earum quasi quibusdam involucris idonea ac seria rerum obtegere; de quo fufius cum de re poetica sermo erit. Utuntur autem aliquando fabulis oratores, praesertim ad rem alienam similitudine illustrandam; quod factum a Tullio pro Leg. Manil. 9. atque aliis in locis.

3. Aenigma porro: *Sententia latentis sensus*; quale hoc a Samfone propositum Judic. XIV. 14. *De comedente exiit cibis, & de forti egrassa est dulcedo*. Id autem genus locum in prorsus oratione non habet: quod vix nonnunquam in epistolas investum est, ut a Cicerone in aliquot suas ad Atticum, nec scilicet ab aliis, quam ab amico, intelligerentur.

4. Proverbium denique est; *Sententia ob auctoritatem suam passim usurpata*; ut *Clavus clavo traditur*; *Frons occipitis prior*.

C A T A C H R E S I S

A Tullio in Orat. 27. vocata *abusio*, fit cum vocis alicujus significatio durius ad alienam deflectitur: quatione olim & servi, devexa licet aetate, pueri dici consueverunt; & amici cognatique domini; & quovis capitali crimine obstricti, parricidae. Virg. VI. Aen. 301.

Et ferruginea subvectat corpora cymba.

ubi *καταχρηστικῶς corpora* pro animas.

Etiam autem catachresi tum poetae, tum oratores utuntur, illud tamen inter utrosque interest, quod illi & frequentiores & audaciores in ea usurpanda sint; hi vero non ferme, nisi necessitate cogente, ad eam adhibendam adduuntur. Quos tamen ipsos inficiendum non est, aliquando etiam, ubi necesse non sit, abuti vocibus; ut cum, praeter cetera, *navim*, vel *classem* *aedificare*, aut *malum aliquod sperare* malunt dicere, quam alias maxime proprias locutiones sequi.

Jam vero id in hoc genere peculiare oratoribus est, ut modum seryare studeant; & ubi catachresim aliquam du-

• *duriusculam animadverterint, quopiam adhibito dicendi modo emolliant. Ita Cic. I. de Legg. 16. Nec arboris, nec equi virtus, quae dicitur (in quo abutimur nomine) in opinione sita est, sed in natura.*

HYPERBOLE

Quae Ciceroni III. de Orat. 53. *veritatis superlatio* dicitur, ab eodem in Top. 10. hoc pacto definitur: *Quae aliquid, quod fieri nullo modo possit, augendae rei gratia dicit, aut minuendae.* Id igitur ei proprium est, ut sive amplificando, sive extenuando fidem semper excedat.

Jam augmentis hyperboles exemplum sit hoc ejusdem Tullii pro Muren. 17. *Quod enim fratrum, quem euripum tot motus, tantas, tam varias habere putatis agitationes fluctuum, quantas perturbationes & quantos aestus habet ratio comitiorum?* Atque illud Maronis de Aenea ad singulare certamen contra Turnum descendente XII. Aen. 699.

..... *Opera omnia rumpit
Laetitia exsultans, horrendumque intonat armis.
Quantus Athos, aut quantus Eryx, aut ipse coruscis
Cum fremit ilicibus quantus, gaudetque nivali
Vertice se attollens pater Apenninus ad auras.*

• Ac de eodem feriente ibid. 921.

.... *Murali concita nunquam
Tormento sic saxa fremunt, nec fulmine tanti
Dissultant crepitans: volat atri turbinis instar.
Exitium dirum hasta ferens, &c.*

Minuens vero hyperbole occurrit apud eundem poetam III. Ecl. 103. in illo de agnis macilentioribus;

..... *Vix ossibus haerent.*

Et, apud Juv. Sat. XIII. de Pygmaeorum praeliis:

..... *Ubi tota cohors pede non est altior uno.*

Jure autem ac merito in troporum affectiones hyperbolem relatam esse, inde patet, quod & ipsa tamquam forma ac modificatio accidit tropis: ac tum certe metaphoræ, ut ibi quis dux *fulmen belli* appellatur; tum methonymiæ, ut si Nero dicatur *crudelitate ipsa* (i. e. crudelissimo quovis) *crudelior*; tum synecdoche, ut *millies audiui* pro pluries; tum denique ironiæ, ut

si tarpides quispiam *ocyor Euro* vocetur.

Animadvertite postremo juvat, si quae *ὑπερβολικαί* locutiones nimio plus durae videantur, eas temperari oportere particulis *instar, prope, fere, &c.*

E M P H A S I S

Quae satis commode *efficacia* redditur, in eo multa est, ut e modificatis vocibus ea potissimum in orationem inducat, quae vehementiorem reliquis significandi vim habent; qualia haec: *incendi ira, inflammari furore, de mente deturbari, &c.* Ita *εὐφρατικός* Cic. II. in Catil. 1. *Tandem aliquando, Quirites, L. Catilinam furentem aulacia, scelus anhelantem, pestem patriae nefarie molientem, vobis, atque huic urbi ferrum flammamque minitantem, ex urbe vel ejecimus, vel emisimus, &c.*

Verum saepe etiam nativae ipsae locutiones ita per *emphasim* comparantur, ut longe plus significant, quam per se quirent declarare. Hoc pacto Virg. II. Aen. 260. ut Trojani equi altitudinem vel tacitus exaggeraret, inquit:

... Cavo se robore promunt
Tisandrus, Stenelusque duces, & dirus Ulysses
Demissum lapsi per funem.

Et III. 630. de Polyphemo.

Cervicem inflexam posuit, jacuitque per antrum
Immensus.

C A P U T VI.

De Schematis Verborum.

SCHEMATA, quae sunt ornamenta, & prout ipsius nominis indicat notio, quidam veluti habitus sermonis non certe troporum instar in eo sunt posita, ut instam vocabulis significationem ad aliud quidpiam traducant, sed ut novum decorem afferant orationi. In duo autem genera dividuntur, cum alia sint schemata verborum, alia sententiarum: quorum illa quidem commutatis vocibus, aut ipsarum inverso ordine plerumque disperiunt; haec vero in quolibet verborum gene-

genere ac structura semper eadem permanent. De utriusque jam nobis agendum, ac primum de schematis verborum.

Haec autem ipsa, utpote multiplicis variique generis, quatuor potissimum rationibus parantur, scilicet detractione, adjectione, repetitione, & similitudine. Nos igitur, ut tironum memoriae fiat satis, eadem in totidem distributa classes singula suo ordine persequemur, illis omnibus, quae ad hunc numerum revocari nequeant, in extremum locum amandatis.

SCHEMATA VERBORUM ORTA E DETRACTIONE.

Quae e verbi alicujus detractione oriuntur schemata, ea profecto sunt ELLIPSIS, & ASYNDETON.

ELLIPSIS, quae & Eclipsis dici solet, est distionis ad sententiae integritatem necessariae praetermissio. Ea sic utitur Cic. I. de Orat. 56. *Tum ille sitenter, homo peritissimus, confirmare, ita se rem habere, ut respondisset: nec dubium esse posse.* Et Virg. I. Aen. 373.
... Sed vos, qui tandem? ...

Id autem genus non minime inservire solet affectibus; ut apud eundem Tullium V. in Verr. 25. *Hancine hominem? hancine impudentiam, hancine audaciam? civitasibus pro numero militum pecuniarum summas describere? certum pretium, sexcentenos nummos, nautarum missi ni constituere?*

ASYNDETON (i. e. dissolutum & inconnexum) oritur, cum orationis partes nullis conjunctionum vinculis colligantur: id quod ad emphasim confert, atque expeditum concitatumque efficit dicendi genus. Tale hoc apud Virg. IX. Aen. 37.

Ferre citi ferrum, date tela, scandite muros.
Et illud Tullii pro Arch. 7. *Haec studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium & solatium praebent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.*

SCHEMATA VERBORUM EX AD-
JECTIONE.

Quoniam ejusmodi nonnunquam voces , quae plane necesse non foret , orationi adjicere in more est positum ; hinc duo alia exstiterunt schemata , PLEONASMUS , & POLYSYNDETON .

PLEONASMUS , ellipsi e regione oppositus , a *πλεονάζωμαι* (*redundo*) nomen sibi desumit ; quippe cum e supervacanei alicujus verbi additione enascatur . Videre id licet in hoc Virg. I. Aen. 618.

... Sic ore locuta est .

Et VI. 76.

... Finem dedit ore loquendi ,

Quamquam autem ejusmodi schema , ubi adjecta dictio omnino orietur , nequeat non vitiosum esse , ut monet Fabius VIII. 3. valde tamen illustre est & commendabile , cum quid vel emphasis , vel venustatis continet . Hoc sane pacto adhibetur ab eodem Virg. IV. Aen. 359.

... Vocemque his auribus hausi ,

Et a Cic. Divin. in Verr. 6. *Tamen eos defendes , qui se ab omnibus desertos potius , quam abs te defensos esse malunt ?* Ubi vox potius verbo malunt apponita majorem vim , ut patet , pro rei gravitate addit orationi .

POLYSYNDETON , quo fit , ut sermo pluribus quam opus esset , conjunctionibus colligeretur ; hoc praecipue praestat , ut quae dicuntur , multo plura & majora , quam reapse sint , esse videantur . Exemplum sit illud Tullii pro Leg. Manil. 6. *Asia vero tam opima est & fertilis , ut & ubertate agrorum , & varietate fructuum , & magnitudine passionis , & multitudine earum rerum , quae exportantur , facile omnibus terris antecellat .* Et I. Off. 2. *Nulla enim vitae pars neque publicis , neque privatis ; neque forensibus , neque domesticis in rebus ; neque si tecum agas quid , neque si cum altero contrahas , vacare officio potest .*

SCHEMATA VERBORUM
E REPETITIONE.

Cum multae admodum sint rationes , quibus dicendo

voces iterari solent, ab ea est causa, quamobrem plurima repetitionis schemata in lucem prodierunt.

1. Itaque si vox eadem repetatur, at diversa tamen significatione, id schema dicitur **ANTANACLISIS** (h. e. *reflexio*) quam Pedianus in Cic. Aët. I. in Verr. 9. appellat *dialogiam*, quod per eam uno verbo duae res denotantur. Huc spectat illud Tullii VII. ad Att. 3. *Causam solum illa causa* (Caesaris) *non habet, ceteris rebus abundat*. Idem epigramma hoc apud Suet. in Ner. 36.

Quis neget Aeneae magna de stirpe Neronem?

Sustulit hic matrem, sustulis ille patrem.

Id sane schematis genus, ubi per se veniat non coactum, multum venustatis affert orationi.

2. Si vero repetentur voces, forma quidem diversae, sed significatione eadem, ejusmodi schema appellatur **SYNONYMIA** (*nominis communio*) quae praecipue locum habet, ubi unum verbum non totam rei amplitudinem adaequare posse videtur. Cic. pro Muren. 1. *Eaeque res vobis populoque Romano pacem, tranquillitatem, otium, concordiamque afferat; & mox: ea res fauste, feliciter, prospereque eveniret....* Tum vero I. in Catil. 5. *Non feram, non patiar, non sinam*. E quibus apparet, hanc figuram ad orationis vel magnificentiam, vel acrimoniam plurimum facere.

3. Ad idem confert non minimum **EXPOLITIO** (Graecis dicta *Εξορυσία*) quae fit, cum plures sententiae non diversa designantes in unum idemque majoris significationis gratia congeruntur. Eam sic adhibet Idem I. in Catil. 10. *Heis tu qua laetitia perfrue-re, quibus gaudiis exulabis, quanta voluptate baccha-beres?* Et Virg. I. Aen. 550.

.... Si vescitur aura

Aethera, nec adhuc crudelibus occubat umbris.

Verum tam Expolitio, quam Synonymia nec nimis crebro, nec nisi in rebus gravioribus sunt adhibendae: ac praeterea videndum, ne in verbis ac sensibus nullam in speciem quidem diversitatem praeseferentibus con-stituantur.

4. Jam porro si eadem omnino dictio, eodemque significatione iteretur, varia inde schemata enascuntur. Cum

enim in principiis fit repetitio, vocatur **ANAPHORA** (*relatio*) non minimae ipsa quidem vehementiae & gravitatis. Cic. I. in Catil. 1. *Nihil te nocturnum praesidium Palatii, nihil urbis vigiliae, nihil consensus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus locus, nihil horum ora vultusque moverunt?* Et II. in Verr. 10. *Verres calumniatores apponebat. Verres adesse jubebat: Verres cognoscebat: Verres judicabat.*

In laudibus etiam non ultimus est huic figurae locus. Hinc ad Junonem Aeolus I. Aen. 83.

Tu mihi quodcumque hoc regni, tu saepe Jovemque Concilias, tu das epulis accumbere divum.

Elegantius autem id schema existimatur, si vox aliquo pacto immutetur; ut pro Arch. 6. *pleni omnes sunt libri, plenae sapientum voces, plena exemplorum vestigia.*

5. Cum vero repetitio fit in clausulis, appellatur **EPISTROPHE** (*conversio*) cui maxima etiam vis inest. Cic. II. Philip. 22. *Doleatis tres exercitus populi Romani interfectos? interfecit Antonius. Desideratis clarissimos cives? eos quoque vobis eripuit Antonius. Auctoritas hujus ordinis afflicta est? afflixit Antonius.* Et Virg. 10. Ecl. 75.

Surgamus: solet esse gravis cantantibus umbra:

Juniperi gravis umbra: nocent & frugibus umbrae.

6. Quod sit fiat repetitio in principiis simul & clausulis, dicitur **COMPLEXIO** (Graecis *Συμπλοκή*) quippe cum anaphoram & epistrophe, complectatur: nec secus, atque hae duae, maximi est momenti ad urgendum, ad affectus ciendos ad virtutes vitiaque amplificanda. Eam non ferme, nisi interrogando, adhibent oratores: quo pacto Tullius II. de Leg. Agrar. 9. *Quis legem tulit? Rullus. Quis majorem partem populi suffragiis privavit? Rullus. Quis comitiis praesuit? Rullus. Quis tribus, quam voluit, vocavit, nullo custode sortitus? quis decemvros, quos voluit, renunciavit? Idem Rullus.*

7. Nonnunquam porro quae dictio principium praecedentis sententiae occupat, eadem in sequentis fine reponitur; idque figurae genus appellatur **EPANALEPSIS** (*iteratio*). Cic. pro Marcel. 6. *Vidimus tuam*
victor-

victoriam praeliorum exitu terminatam: gladium vagina vacuum in urbe non vidimus. Et Ovid. II. Fast.

Una dies Fabios ad bellum miserat omnes:

Ad bellum missos perdidit una dies.

8. Cum autem rursus in praecedentis sententiae fine, & initio sequentis vox eadem collocatur, id schema dicitur ANADIPLOSIS (conduplicatio) Cic. pro Planc. 8. *At in quemcumque Arpinatem incideris, etiam si nolis, eris tamen tibi fortasse de nobis aliquid, aliquid & de C. Mario audiendum. Et Virg. VIII. Ecl. 55.*

Certent & cycnis ululae: sit Tityrus Orpheus, Orpheus in silvis, inter Delphinas Arion.

Hoc vero genus cum per se ipsum suavitatem continet & emphasim, tum in primis acre est, si cum correctione conjungatur. Tale hoc Tullii I. in Catil. 1. *Senatus haec intelligit, consul videt: hic tamen vivit. Vivit? immo vero etiam in senatum venit.*

9. Ad haec cum vocis iteratio continua est, vocatur EPIZEUXIS (conjunctio) quae orationis vehementiae, atque exprimendis affectibus interservit plurimum. Cic. pro Ligat. 5. *Si in hac tanta tua fortuna lenitas tanta non esset, quam tu per te, per te, inquam, obtines . . . acerbissimo luctu redundaret ista victoria. Ita etiam Virg. V. Aen. 190.*

*. . . . Nunc, nunc infurgite remis,
Hectorei socii.*

10. Si vero verbum aliquod ita ex una sententia in alteram trajicitur, ut quasi per quosdam gradus ad consequentia transgressus fiat, aliud inde schema existit GRADATIO (Graec. Κλίμαξ) nuncupatum. Ad ipsum illustrandum Auct. ad Herenn. IV. 23. hoc inter alia affert exemplum: *Non sensi hoc, & non suasi: neque suasi, & non ipse statim facere coepi: neque facere coepi, & non perfeci: neque perfeci, & non probavi. Ejus autem vis satis elucet in illo pro Quint. 12. Si debuisset, Sexte, petisses statim; si non statim, paullo quidem post; si non paullo, at aliquando.*

11. Denique ubi geminatur dictio variatis casibus, numeris, personis, &c. TRADUCTIO nuncupatur. (Graec. Πολυπρωτον, multifariam cadens). Cic. II. in Catil. 8. *Sed cur tamdiu de uno hoste loquimur, & de*

enim in principiis fit repetitio, vocatur **ANAPHORA** (*relatio*) non minimae ipsa quidem vehementiae & gravitatis. Cic. I. in Catil. 1. *Nihil te nocturnum praesidium Palatii, nihil urbis vigiliae, nihil consensus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus locus, nihil horum ora vultusque moverunt?* Et II. in Verr. 10. *Verres calumniatores apponebat. Verres adesse jubebat: Verres cognoscebat: Verres judicabat.*

In laudibus etiam non ultimus est huic figurae locus. Hinc ad Junonem Aeolus I. Aen. 83.

Tu mihi quodcumque hoc regni, tu saepe Jovemque Concilias, tu das epulis accumbere divum.

Elegantius autem id schema existimatur, si vox aliquo pacto immutetur; ut pro Arch. 6. *pleni omnes sunt libri, plenae sapientum voces, plena exemplorum vetustas.*

5. Cum vero repetitio fit in clausulis, appellatur **EPISTROPHE** (*conversio*) cui maxima etiam vis inest. Cic. II. Philip. 22. *Doleatis tres exercitus populi Romani interfectos? interfecit Antonius. Desideratis clarissimos cives? eos quoque vobis eripuit Antonius. Auctoritas hujus ordinis afflictata est? afflixit Antonius.* Et Virg. 10. Ecl. 75.

Surgamus: solet esse gravis cantantibus umbra:

Juniperi gravis umbra: nocent & frugibus umbrae.

6. Quod sit fiat repetitio in principiis simul & clausulis, dicitur **COMPLEXIO** (Graecis Συμπλοκή) quippe cum anaphoram & epistrophe compectatur: nec secus, atque hae duae, maximi est momenti ad urgendum, ad affectus ciendos ad virtutes vitiaque amplificanda. Eam non ferre, nisi interrogando, adhibent oratores: quo pacto Tullius II. de Leg. Agrar. 9. *Quis legem tulit? Rullus. Quis majorem partem populi suffragiis privavit? Rullus. Quis comitiis praesuit? Rullus. Quis tribus, quam voluit, vocavit, nullo custode sortitus? quis decemvires, quos voluit, renunciavit? Idem Rullus.*

7. Nonnunquam porro quae dictio principium praecedentis sententiae occupat, eadem in sequentis fine reponitur; idque figurae genus appellatur **EPANALEPSIS** (*iteratio*). Cic. pro Marcel. 6. *Vidimus tuam*

victa-

victoriam praeliorum exitu terminatam: gladium vaginæ vacuum in urbe non vidimus. Et Ovid. II. Fast.

Una dies Fabios ad bellum miserat omnes:

Ad bellum missos perdidit una dies.

8. Cum autem rursus in præcedentis sententiæ fine, & initio sequentis vox eadem collocatur, id schema dicitur ANADIPLOSIS (conduplicatio) Cic. pro Planc. 8. *At in æquæcumque Arpinatem incideris, etiam si nolis, erit tamen tibi fortasse de nobis aliquid, aliquid & de C. Mario audiendum.* Et Virg. VIII. Ecl. 55.

*Certent & cyonis ululæ: sit Tityrus Orpheus,
Orpheus in silvis, inter Delphinas Arion.*

Hoc vero genus cum per se ipsum suavitatem continet & emphasim, tum in primis acre est, si cum correctione conjungatur. Tale hoc Tullii I. in Catil. 1. *Senatus hæc intelligit, consul videt: hic tamen vivit. Vivit? immo vero etiam in senatum venit.*

9. Ad hæc cum vocis iteratio continua est, vocatur EPIZEUXIS (conjunctio) quæ orationis vehementiæ, atque exprimendis affectibus intervrit plurimum. Cic. pro Ligar. 5. *Si in hac tanta tua fortunæ lenitas tanta non esset, quantum tu per te, per te, inquam, obtines... acerbissimo luctu redundaret ista victoria.* Ita etiam Virg. V. Aen. 190.

*Nunc, nunc insurgite remis,
Hæcorei socii.*

10. Si vero verbum aliquod ita ex una sententia in alteram trajicitur, ut quasi per quosdam gradus ad consequentia transgressus fiat, aliud inde schema existit GRADATIO (Græc. Καίμαξ) nuncupatum. Ad ipsum illustrandum Auct. ad Herenn. IV. 23. hoc inter alia affert exemplum: *Non sensi hoc, & non snasi: neque suasi, & non ipse statim facere coepi: neque facere coepi, & non perfeci: neque perfeci, & non probavi.* Ejus autem vis satis elucet in illo pro Quint. 12. *Si debuisset, Sexte, petisses statim; si non statim, paullo quidem post; si non paullo, at aliquando.*

11. Denique ubi geminatur dictio variatis casibus, numeris, personis, &c. TRADUCTIO nuncupatur (Græc. Πολυπρωτον, multifariam cadens). Cic. II. in Catil. 8. *Sed cur tamdiu de uno hoste loquimur, & de*

eo hoste, qui iam fatetur se esse hostem, &c. Et Virg.
X. Aen. 360.

*Haud aliter Trojanæ acies, aciesque Latinae
 Concurrunt: haeret pede pes; densulque viro vir.*

SCHEMATA VERBORUM E SIMILI- TUDINE.

Præter hætenus recensita schemata, quorum aliunde alia profecta sunt, e similitudine etiam, qua nonnihil delectantur oratores, tria duxere originem, **ANNO-**
MINATIO, SIMILITER CADENS, & SIMILI-
TER DESINENS; de quorum natura hæc paucis: nam si quid aliud est huc revocari solitum ejus cognitio ex usu tironum sit, de eo alibi a nobis mentio injicietur.

ANNOMINATIO (Graec. Πανορονομασία) in eo sita est, ut e dictionibus forma quidem similibus, at significatione omnino diversis arguta aliqua sententia eliciatur. Cic. II. ad Quint. Fratr. 10. *Tu metuis, ne me interpellas? Tu vero ut me & appelles, & interpellas, & obloquare, & colloquare velim.* Et XI. Philip. 14. *Paratum habet imperatorem C. Cassium, P. C., resp. contra Dolabellam; nec paratum solum, sed peritum atque sortem.* Minutius item apud Liv. XXII. 30. *Plebisitum, inquit, quo oneratus magis, quam honoratus sum, primus antiquo abrogoque.*

In hoc autem illud accurate spectari necesse est, ne ex hujusmodi verborum quodam veluti conflictu ea enascantur acumina, quæ in putidam aliquam insulsi-
 tatem evadant.

SIMILITER CADENS (Graec. Ομοιοπατατον) illud schema nuncupatur, quo diversa periodi cola, vel commata similibus sive casibus sive temporibus clauduntur. Huc pertinet illud Tullii pro Rosc. Amer. 26. *Quid tam commune, quam spiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus ejectis?* Et pro Leg. Manil. 12. *Ita tantum bellum Cn. Pompejus extrema hieme apparavit, ineunte vere suscepit, media aestate confecit.*

Hoc autem figurae genus non ad voces modo in fine, sed in medio etiam, vel in principio positae attinet.

net. In quam rem id exemplum profertur a Fabio IX. 3. *Amisso nuper infelicitis aulae, si non praesidio inter pericula, tamen solatio vitae inter adversa.*

Jam vero cum dictionum singulas periodi particulas concludentium non diversus est sonus, aliud inde enascitur schema. SIMILITER DESINENS (Graec. *ὁμοιοτελειον*) nuncupatum. Usurpat id Cic. pro Marcel. 7. *Omnes enim qui fuerunt, aut sua pertinacia vitam amiserunt, aut tua misericordia retinuerunt.* Quod tamen si saepius fiat, nihil esse potuerit injucundius ineptiusque, cum & satietatem pariat, & puerilem quamdam prae se ferat levitatem: id quod maxime peccarunt incultarum illi aetatum scriptores, qui vera elocutionis ornamenta cum falsis commutarunt, ac praecipue qui Leoninis versibus delectati sunt.

ALIA QUaedam Schemata Verborum.

Post explorata figurarum genera, quas detractio, adjectio, repetitio, ac similitudo in orationem invexere, reliquum est, ut paucas quasdam alias cursim persequamur, quas, utpote ab illarum ratione longius abeuntes, huc seorsum conjiciendas esse credimus.

1. Earum autem prima prodeat TMESIS (divisio) per quam vox composita alterius vocis interjectione dividitur. Hac de causa quod *judicium cumque* pro quodcumque legitur apud Tullium pro Sext. 31. *Septem subiecta trioni* pro *Septentrioni* apud Virg. III. Georg. 381. *hac celebrata tenus* pro *hactenus* V. Aen. 603. *quando consumet cunque* pro *quandocunque* apud Hor. I. Serm. 9. & vulgo ejusdem generis non pauca.

Juvat tamen hic animadvertere, ejusmodi schema aequè in universis compositis dictionibus, neque vero unquam in non compositis locum habere. Neque enim imitatione ulla sunt digni si qui hanc sibi aliquando potestatem vindicarunt, ut e reliquis Ennius VI. Annal. apud Calphurn. Pisonem:

..... Telo

Transfigit corpus, saxo cere comminuit bruma.
pro *cerebrum*.

2. Jam vero aliquid tmesi majus efficit figura alia, quam non temere appellare queas UNUM PER DUO,

quippe quae Graece dicatur *Εν δια δυνάμει*. Haec enim non quidem voces, sed res ipsas bifariam dispescit: id quod vel ornatus, vel amplificationis gratia fieri solet. Hujus rationis est illud Virg. III. Georg. 56.

Nec mihi displiceat maculis insignis, & albo.

h. e. maculis albis. Et I. Aen. 66.

*Hoc metuens molemque, & montes insuper altos
Imposuit*

h. e. molem montium. Item III. Aen. 221.

..... Ipsamque vocamus

In praedam partemque Jovem.

scilicet in partem praedae. Quis locutionibus similes passim aliae occurrunt.

3. Tmesis porro aliqua ex parte opponitur HYPHEN (*subunio*) quod praestat, ut duo verba veluti in unum coalescant: id quod certis tantum quibusdam particulis usu venit, ut *semper, ante, retro &c.* Terent. Andr. I. 2.

..... Heri semper-lenitas.

Verebar quorsum evaderet.

Nec dispari modo Virg. I. 202.

..... Neque enim ignari sumus antemalorum.

Ita etiam in Inscript. apud Grut. CCLXXXI. 4. & CCLXXXIII. II. *re'oprin ipes.*

4. Jam in hunc schematum numerum referendam se offert INTERJECTIO, quae quidem cum id denotat, quod apud Graecos *Παραρθεσις*; tum in eo est posita, ut aliquid a re, qua de agitur, plane alienum inferat orationi. Cic. pro Arch. 8. *Quoties ego hunc Archiam vidi, judices (utar enim vestra benignitate, quoniam me in hoc novo genere dicendi tam diligenter attenditis) quoties ego hunc vidi, &c.*

At si illa ipsa eo sensu, quo a Graecis *Παραμυθεον* accipitur, tum vero efficit, ut quidpiam ad rem spectans, scilicet causa aliqua aut circumstantia orationi interponatur: quod sane multo est elegantius quam si haec eadem alio rejiceretur. Exemplo esto hoc I. Aen. 735.

Jupiter, hospitibus nam te dare jura loquuntur,

Hunc laetum Tyriisque diem Trojaque profectis

Esse velis.

Ac de figuris verborum tantum: ad sententiarum hunc schemata veniamus.

CAPUT VII.

De Schematis Sententiarum.

SINGULARE quoddam schematis, de quibus agere instituimus, robur inesse non ad illustrandam modo orationem, sed praecipue etiam ad delectandum, docendum, & commovendum pro certo apud Rhetores habetur. Unde est, ut subacti perfectique oratores iisdem, tamquam optimo eloquentiae praesidio, non minime uti consueverint. Horum vero, praeteritis minoris pretii nonnullis, tria & viginti a nobis producentur, videlicet DIGRESSIO, TRANSITIO, APOSIOPE-SIS, PARALEPSIS, PERIPHRA-SIS, SERMO-CINATIO, PROSOPOPOEJA, APOSTROPHE, COMMUNICATIO, HYPOTYPOSIS, ETHOPOEJA, DUBITATIO, SUSTENTATIO, CORRECTIO, CONFESSIO, CONCESSIO, PERMISSIO, OCCUPATIO, ANTITHETON, INTERROGATIO, SUBJECTIO, EXCLAMATIO, & EPIPHONEMA.

DIGRESSIO

A Quintiliano IV. 3. definitur: *Alienae rei, sed ad utilitatem causae pertinentis, extra ordinem excurrens tractatio.* Ea vero vel fit ad quaestionis universalis expositionem; de qua re actum nobis Lib. I. 2. qualis est Tullii pro Arch. 6. & seqq. ad artium liberalium laudes persequendas; vel ad alicujus historiae narrationem, necnon personarum, temporum, locorumque descriptionem; cujusmodi II. in Verr. 1. ad Siciliae decora & ornamenta enuntianda: vel denique ad affectuum commotionem; ut pro Rosc. Amer. 28.

Cavendum tamen est, ne digressio nimia longitudine peccet, praesertim in orationis initio ac fine, neve a proposito prorsus abscedat; quod sane vitium reprehendit Horatius in Art. poet. his verbis:

*Inceptis gravibus plerumque, & magna professis,
Purpureus, late qui splendeat, unus & alter
Assuitur pannus, cum lucus & ara Dianae,
Et properantis aquae per amoenos ambitus agros,
Aut*

*Aut flumen Rhenum, aut pluvius describitur arcus:
Sed nunc erat his locus.*

Neque porro illud negligi debet, ut ita fiat a digressionem reditus ad propositum, ut apte omnino oratio cohaereat. Tullius quidem cum Sexti Roscii causam agens ad narrationem de C. Fimbria divertisset, sic postremo ad suum rediit institutum: *Estne hoc illi dicto atque facto Fimbriae non simillimum?* Plura autem alia iusti regressus exempla apud eundem aliosque invenies.

T R A N S I T I O

Cum id maxime praestat, ut partes orationis in unum corpus coalescant, neque una ob alia sejuncta distractaque videatur; tum vero amplificandae rei, atque auditorum animis arrigendis aptissima est.

Plures autem sunt modi; quibus transitio fieri possit nimirum vel per dubitationem: ut si dictum sit de Chrysostomi eloquentia, transire poteris ad animi ejus virtutes dicendo: *At quid de virtutibus dicam, quae Chrysostomi animum mirifice condecorarunt?* vel per communicationem: *Quantum autem fuisse creditis, Auditores, virtutum splendorem, quo Dei Ecclesiam Chrysostomus illustravit?* vel per attentionis renovationem: *Hactenus Chrysostomi eloquentiam suspexistis: agite nunc, mentis aciem ad incomparabiles ejus virtutes advertite;* vel per collationem superiorum: *Jam vero si tanta Chrysostomi eloquentiae debetur laus, quantam ejus virtutibus impertiri necesse erit?* vel per complexionem: *Sed jam satis de eximia, qua Chrysostomus elaruit, dicendi facultate; incredibilem nunc virtutum amplitudinem perlustremus,* vel per dicendorum propositionem: *Aestimare, si potestis, Auditores, Chrysostomi virtutum praestantiam singularem.*

A P O S I O P E S I S.

Quam Tullius III. de Orat. 53. *reticentiam* vocat, ea est, per quam pars aliqua sententiae abrupto sermone praeciditur, id quod affectibus maximopere deseruit. Ea sic utitur Idem ad Art. IV. 19. *Sed vrit, inquit, injustissimus Servius, qui filium misit ad affligendum.*

gendum Cn. Pompejum, aut certe capiendum cum Pontio Titiano; etsi hic quidem timoris causa; ille vero: sed Romachari desinamus. Et Virg. I. Aen. 137.

*Jam caelum terramque meo sine numine, venti,
Miscere, & tantas audetis tollere moles?*

Quos ego... sed motos praestat componere fluctus.

PARALEPSIS

Sive praeteritio, id figurae genus appellatur, quo profiteatur orator se quidpiam nolle dicere, quod interea tamen eloquitur, vel certe ita indicat, ut satis intelligatur. Id vero & ad amplificandum mirum quantum conducit, & ad avertendum fastidium, quod ponnunquam e prolixiore rei commemoratione auditoribus crearetur. Cic. pro Leg. Manil. 9. *Sinite hoc loco, Quirites, sicut poetae solent, qui res Romanas scribunt, praeterire me nostram calamitatem; quae tanta fuit, ut eam ad aures L. Luculli non ex praelio nuntius, sed ex sermone rumor afferret. Et ibid. 16. Itaque non sum praedicaturus, Quirites, quantas illa res domi militisue, terra marique, quantaque felicitate gesserit, ut ejus semper voluntatibus non modo cives assenserit, socii obtemperarent, hostes obedierint, sed etiam venti tempestatesque obsecundarint.*

PERIPHRAISIS

Nimirum circumlocutio, est, cum res aliqua, ne propriis vocibus explicetur, idoneo verborum ambitu designatur. Sic Cic. pro Mil. 10. ne occisum Clodium aperte diceret, ait per periphrasim: *Fecerunt id servi Milonis... neque imperante, neque sciente, neque praesente domino, quod suos quisque servos in tali re facere voluisset.*

SERMOCINATIO

Dicitur, qua personam aliquam, quae ad institutum orationis pertineat, loquentem inducimus, eaque illam dicere fingimus, quae cogitasse verosimile sit. Cic. ibid. 34. *Me quidem, judices; exanimant & interimunt haec voces Milonis, quas audio assidue, & quibus intersum quotidie Valeant, inquit, valeant, cives mei, sint in-*
colu-

columnes, sint florentes, sint beati: stet haec urbs praetelara, mihiq; patria rarissima, quoquo modo merita de me erit; tranquilla republica cives mei, quoniam mihi cum illis non licet, sine me ipsi, sed per me tamen perfuantur: ego cedam atque abibo, &c. Hoc autem genere modo aptus cuique personae affingatur sermo, plurima orationi fides conciliatur.

Jam vero Sermocinatio etiam dici solet, dum verus sermo sive unius, sive plurium ab oratore refertur: quod tamen a schematis ratione longius abit, cum non nisi simplex quaedam narratio esse videatur. Exempla autem videri possunt apud Ciceronem pro Quint. 25. & pro Planc. 26.

Quod si orator secum ipse interrogando vicissim & respondendo, vel potius cum alio colloquatur, haec vero figura dicitur Dialogismus; qualis pro Quint. 13.

P R O S O P O P O E J A

Ficta personae inductio appellatur a Tullio III. de Orat. 53. quod per eam vel mortuis, quasi adessent, vel rebus inanimis tamquam anima sensuque praeditis tribuatur oratio. Huc sane facit exemplum Auctoris ad Herenn. 53. *Quod si nunc I. ille Brutus reviviscat, & heic ante pedes vestros adsit, non hac utatur oratione? Ego reges ejeci, vos tyrannos introducitis: ego libertatem, quae non erat, peperit; vos partem servare non vultis: ego capitis mei periculo patriam liberavi, vos liberi sine periculo esse non curatis.* A Tullio vero I. Catil. 7 patria Catilinam alloquens hoc pacto inducitur: *Nullum jam tot annos facinus exsistit, nisi per te: nullum flagitium sine te: tibi uni multorum civium necesse, tibi vexatio direptioque sociorum impunita fuit ac libera: tu non solum ad negligendas leges & quaestiones, verum etiam ad evertendas perfringendasque valuisti, &c.*

E quibus facile erit intelligere, quantum ad amplificationem & affectuum commotionem hoc schema valeat.

A P O S T R O P H E

Est sermonis conversio ab iis, ad quos ferebatur, ad alias personas, aut etiam ad res sensu carentes. Cic. pro Balbo. 5. *O nationes, urbes, populi, reges, tetrarchae,*

ehae, tyranni, testes Cn. Pompeji non solum virtutis in bello, sed etiam religionis in pace: vos denique murae regiones imploro, & sola terrarum ultimarum, vos maria, portus, insulae, litoraue. Quae est enim ora, quae sedes, qui locus, in quo non exilent hujus cum fortitudinis, tum vero humanitatis, tum animi, tum consilii impressa vestigia? Grave quidem genus & vehemens, sed rarius adhibendum.

Maximam vero ex hoc schemate venustatem solere orationi accedere, satis declarat vel hic unus Maronis locus II. Aen. 55.

*Et si fata Deum, si mens non laeva fuisset,
Impulerat ferro Argolicas foedare latebras.
Trojaque nunc flares, Priamique arx alta maneres.*

COMMUNICATIO

Id schema est, quo orator causae suae firmitate confusus eos ipsos, apud quos, vel contra quos agit, de re aliqua ad eandem illam spectante consulit. Cic. Act. I. in Verr. 11. *Nunc ego, judices, jam vos consulo, quid mihi faciendum putetis. Id enim consilii mihi profecto taciti dabitur, quod egomet mihi necessario capiendum intelligo.*

Ejusdem autem schematis efficacia Apostoli Petrus & Joannes ad conjuratos Evangelicae doctrinae hostes praestantissime usi sunt hoc pacto: *Si justum est in conspectu Dei, vos potius audire quam Deum, judicate.* Act. IV. 19.

HYPOTYPOSIS

Appellatur alicujus rei tam apta descriptio, ut illa videri potius & geri, quam audiri vel narrari videatur. Cic. IV. in Catil. 6. *Videor enim mihi hanc urbem videre, lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium, subito uno incendio concidentem: cerno animo sepulta in patria miseros atque inssepultos acervos civium: versatur mihi ante oculos aspectus Cestegi & furor in vestra caede bacebantis.* Passim porro apud poetas descriptiones id genus elegantissimae occurrunt; ut haec apud Virg. VIII. Aen. 449.

... Alii ventosis solibus auras

Accipiunt, redduntque: alii stridentia tingunt

Aera lacu: gemit impositis incudibus an rum.

Illi inter sese multa vi brachia tollunt

In numerum, versantque tenaci forcipe massam.

Et IX. 475. de Euryali matre, ubi nuntium de morte filii accepit:

... Subitus miserae calor ossa reliquit:

Excussi manibus radii, revolutaque pensa.

E T H O P O E J A

Quam Tullius III. de Orat. 53. *morum ac vitæ imitationem* vocat, in hominum moribus ingeniisque describendis vertitur: quod praecipue fit ad commovendos affectus: Eapropter Idem pro Quint. 18. ut iudicis animum suo clienti conciliaret, ipsius vitae rationem sic per ethopoejam exposuit: *Vixit enim (Quintius) semper inculte atque horride: natura tristi ac recondita fuit: non ad solarium non in campo, non in convivis versatus est: id egit, ut amicos observantia, rem parsimonia retineret, antiquam officii rationem dilexit, cujus splendor omnis his moribus obsolevit.*

DUBITATIO & SUSTENTATIO

In eo quidem Dubitatio posita est, ut se pendentem animo quapiam de re ostendat orator: quod plurimum confert ad rem exaggerandam, atque ad attentionem vehementius excitandam. Ita plane apud Virgilium Aeneas III. 39.

Tertia sed postquam majore bastilia nisu

Aggredior, genibusque adversae obluitor arenae?

(Eloquar, an sileam?) gemitus lacrymabilis imo

Auditur tumulto.

Hoc autem schema plerumque conjunctam habet Sustentationem, cujus est auditorum animos suspendere, ut videre licet in subjectis exemplis. Utramque enim simul adhibuit Scipio apud Liv. XXVIII. 26. in concione ad milites seditiosos habita, ubi inquit: *Apud vos quemadmodum loquar, nec consilium, nec oratio supeditat; quos ne quo nomine quidem appellare debeam, scio: cives? quia patria vestra deservistis; an milites? qui imperium auspiciumque abnuistis, sacramenti religionem*

nam rupistis; hostes? corpora, ora, vestitum, habitum civium agnosco; facta, dicta, consilia, animos hostium video, Eadem porro ratione Tullius pro Rosc. Amer. 11. Quid primum quaeratur? aut unde potissimum exordiar, iudices? aut quod, aut a quibus auxillum petam? Deorumne immortalium, populi Romani, vestrarumne, qui summam potestatem habetis, hoc tempore fidem implorem?

CORRECTIO

Ex Auctore ad Heren. IV, 26. est, *quae tollit id, quod dictum est, & pro eo id, quod magis idoneum videtur, reponit.* Per eam autem nonnunquam unum tantummodo verbum immutatur; ut a Tullio pro Lig. o. *Quae fuit igitur unquam in ullo homine tanta constantia? constantiam dico? nescio an melius patientiam possem dicere.* Nonnunquam vero tota sententia; ut ab eodem pro Mil. 8. *Sed stulti sumus, qui Drusum, qui Africanum, Pompejum, nosmetipsos cum P. Clodio conferre audeamus.*

Huic profecto figurae multum inest roboris ad movendum, ut idem Auctor ad Heren. scite admonet; altius enim animos penetrat oratio, si commutato verbo electius aliud adhibeatur.

CONFESSIO, CONCESSIO, & PERMISSIO.

Inter haec tria schemata, quae prima specie prope eadem esse videntur, non parum certe interest discriminis. Confessio enim est; quae aliquid adversario concedit quidem, sed aliud inde subjicit, quo concessa maximopere debilitentur. Ita Cic. pro Ligar. 1. *Habes igitur, Tubero, quod est accusatori maxime optandum, consistentem rerum, sed tamen ita consistentem, se in ea parte fuisse, qua te, Tubero, qua virum omni laude dignum, patrem tuum. Itaque prius de vestro delicto confiteamini necesse est, quam Ligarii ullam culpam reprehendatis.*

Concessio vero dicitur, cum quidpiam, licet ab aequitate alienum, elargimur, ut reliquum obtineamus. Idem pro Rosc. Amer. 27. *Esto: causam (parricidii) proferre non potes, Tamen si statim vicisse debeo, tamen*
de-

debeo, de meo jure decedam, & tibi, quod in alia causa non concederem, in hac concedam, frecus hujus innocentia. Non quaero abs te, quare patrem Sex. Roscius occiderit: quaero, quomodo occiderit.

Permissio denique est, qua fieri aliquid permittitur: ita ut non in verbis, sed in factis verietur, Eam exhibet Sinonis sermo II, Aen. 101.

Sed quid ego haec autem nequidquam ingrata revolvo?

Quidve moror? si omnes uno ordine habetis Achivos:

Idque audire sat est, jamdudum sumite poenas.

Ex quo vel uno exemplo satis patet, ejusmodi schema ad excitandam misericordiam esse maxime accommodatum.

O C C U P A T I O

Sive Prolepsis, est qua orator dicere occupat, simulque diluit, quae sive ab adversario, sive ab auditoribus objici possent. Cic. pro Arch. 7. *Quaeret quispiam, quid? illi ipsi summi viri, quorum virtutes litteris proditae sunt, istane doctrina, quam tu laudibus effers, eruditi fuerunt? Difficile est hoc de omnibus confirmare: sed tamen est certum, quid respondeam.*

Huic porro figurae non modo in consutationibus & probationibus locus est, verum in exordiis etiam; uti supra dictum est Lib. II. 1., & videre licet apud Cic. in proem. pro Rosc. Amer.

Postrremo quod ad nomen ipsum attinet, abs re non erit animadvertere, hoc schema, cum Occupatio appelletur, quatenus quae contra dici queant, antevertit, quatenus vero refellit, Subjectionem nuncupari,

A N T I T H E T O N

Schema est, quo contraria contrariis opponuntur: ex qua quidem contentione fit, ut rei vel probandae veritas, vel extollendae magnitudo magis eluceat. Quamobrem Cicero, ut ostenderet longe majorem dignitatem re militari, quam jure civili contineri, his antithetis adversus Sulpicium usus est pro Muren. 9. *Vigilas tu de nocte, ut tuis consultoribus respondeas: ille ut eo, quo intendis, mature cum exercitu perveniat, te gallorum illam buccinarum cantus excuscitat, tu actio-*
nem

nem instituis : ille aciem instruit ; tu caves , ne tui consultores : ille , ne urbes aut castra capiantur . Ille tenet & scit , ut hostium copiae , tu , ut aquae pluviae arceantur . Ille exercitatus est in propagandis finibus : tu in regendis .

Ejusdem porro figurae robur in sua de continuando bello conciope aptissime adhibet Appius apud Liv. V. 6. Obsecro vos : venandi studium ac voluptas homines per nives ac pruinas in montes silvasque rapit ; belli necessitatibus eam patientiam non adhibebimus , quam vel lusus ac voluptas elicere solet ?

Virgilius autem incredibilem tempestatis vim Trojanas naves jactantem uno tantum antitheto mirifice amplificat , cum inquit I. Aen. 110.

*Hi summo in fluctu pendunt ; his unda debiscens
Terram inter fluctus aperit , . . .*

INTERROGATIO, & SUBJECTIO.

Non alia de causa Interrogatio inter schemata recensetur , quam quod ibi nonnunquam , ubi minime necesse foret , adhibeatur , ut ejus vi concitatus sermo altius animos auditorum penetret . Ita Cic. I. Catil. 1. *Quousque tandem abutere , Catilina , patientia nostra ? quamdiu etiam furor iste tuus nos eludet ? quem ad finem sese effrenata jactabit audacia ?* &c. Item Virg. II. Aen. 43.

*. Quae tanta insania cives ?
Creditis auctos hostes ? aut ulla putatis
Dona carere dolis Danaum ? sic notus Ulysses ?*

Non raro autem interrogationi ipsi subnectitur responsio , quae appellatur Subjectio , magni quidem & ipsa roboris ac splendoris . Cic. pro Leg. Manil. 21. *Quid tam novum , quam adolescentulum privatum exercitum difficili reipublicae tempore conficeret confecit . huic praeesse praesuit . rem optime ductu suo gerere gessit . Quid tam praeter consuetudinem , quam homini peradolescenti , cujus a senatorio gradu aetas longe abesset , imperium atque exercitum dari ? Siciliam permitti atque Africam , bellumque in ea administrandum ? fuit in his provinciis singulari innocentia , gravitate , virtute , bellum in Africa maximum confecit , victorem exercitum deportari .*

EXCLAMATIO

Ut inquit Auct. ad Herenn. IV. 15. est, *quae conficit significationem doloris, aut indignationis alicujus, per hominis, aut urbis, aut loci, aut rei cuiuspiam compellationem.* Cic. pro Quint. 25. *O rem incredibilem! o cupiditatem inconsideratam! o nuntium volucrem!* Et Virg. II. Aen. 241.

O patri! o Divum domus Ilium! . . .

Sed praeterea ad commiserationem, etiam, atque admirationem, usurpari saepissime illa solet. Sic idem Tullius pro P. Sulla sub finem: *O miserum & infelitem illum diem, quo consul omnibus centuriis P. Sulla renunciatus est! o falsam spem! o volucrem fortunam! o caecam cupiditatem! o praeposteram gratulationem!* Tum pro Ligar. 2. *O clementiam admirabilem, atque omni laude, praedicatione, litteris, monumentisque decorandam!*

EPIPHONEMA

Quod a Fabio VIII. 5. definitur: *Rei narratae, vel probatae summa acclamatio*, est cum quae ante dicta sunt, aliqua ad rem faciente sententia concluduntur. Cujus figurae praestantia aperte cognoscitur etiam ex hoc uno Ciceronis loco de Senect. 2. *Senectutem ut adipiscantur, omnes optant; eandem accusant adepti. Tanta est inconstantia stultitiae, atque perversitas.* Non minus porro illustri epiphonemate usus est Maro III. Aen. 53. cum de Polymnestore loqueretur:

*Ille, ut opes fractae Teucrum, & fortuna recessit,
Res Agamemnonias, victriciaque arma secutus,
Eas omne abrumpit: Polydorum obruncat, & aure
Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames?*

HACTENUS autem de variis tum verborum, tum sententiarum figuris. De quibus postremo monendum superest, earum usum pro rerum ratione ita esse temperandum, ut non nisi ubi & quomodo causa jubeat, adhibeantur. Cum enim illae non solum ad orationem illustrandam, sed praecipue ad animi affectiones communicandas, aequae ac in pictis imaginibus colores, sint

comparatae; id unice, agi oportebit, ut non ad vanam quamdam speciem vix unquam auditoribus probandam usurpatae, sed e re ipsa potius enatae videantur; utque argumenti conditione spectata gravioribus affectibus vehementiores crebrioresque; leniores vero atque infrequentiores levibus sedatiusque accommodentur. Ab eaque certe est causa, quamobrem eadem in epilogo, ubi maxime animi motus eminere debent, praecipuum sibi quemdam vindicent locum.

Haec vero cum omnia exploratissima sunt, illud tamen, praeterea pro certo habetur, nusquam adeo densari schemata par esse, ut suam orationi adimat majestatem. Etenim, ut ait Fabius IX. 3. *¶ vultus mutatio oculorumque conjectus multum in actu valet; sed si quis ducere eo exquisitis modis, & frontis ac luminum inconstantia trepidare non desinat, rideatur. Et oratio habeat rectam quamdam velut faciem; quae ut stupere immobili rigore non debebit, ita saepius in ea, quam natura dedit, specie continenda est.*

LIBER QUARTUS

DE VERBORUM COLLOCATIONE.

QUAE verba ad orationem pertexendam ex purioris linguae auctoribus deligenda curavimus, ac tum troporum tum schematum splendore illustravimus, ea necesse tandem est, ut collocemus. Hinc autem nascitur Compositio, in qua & verborum structura atque ordo, & diversa periodorum genera, & variae dicendi formae sive characteres consideranda occurrunt: e quibus omnibus exsistit apta quaedam dignitas, & omnino congruentia illa, quam inter quatuor elocutionis dotes recenset Tullius III. de Orat. 10. ut supra initio Libri III. ostensum est. Hac igitur extrema oratoriarum praeceptionum parte quidquid vel ad verborum structuram atque ordinem, vel ad periodi naturam & ornamenta, vel ad diversa dicendi genera spectant, enucleabimus.

C A P U T I.

De structura, & ordine verborum.

I. **Q**uantopere verborum structura debeat accurari, perspiciet per se illico quicumque adverterint, non modo eam ad orationis dignitatem quam plurimum conducere, sed totum etiam eloquentia robur ipsius praesidio destitutum nullius ferme futurum esse momenti. Quemadmodum enim sermo bene aptis inter se vocibus coagmentatus perlibenter excipitur; ita contra ubi inconditis verbis aures, quarum, ut inquit Cic. in Orat. 44. iudicium est superbissimum, offenderit, tum certe exclusus ac rejectus haud facilem finem suum assequetur. Quare hoc primum omnium providendum est, ut e verborum compositione id orationis genus enascatur, quod aequabiliter & quasi pronò alveo fluens tum gratum accadat auribus, tum leniter in animos

hos sese insinuet. Sed de hoc latius infra, ubi de numero periodico dicitur.

Illud praeterea praestare par est, ut sua quibusque rebus structurae ratio aptetur; quam nimirum & suavem jucundae, & asperam durae, & soaoram sublimes, & tenuem exiles flagitant. Haec autem omnia a vario litterarum sono potissimum oriuntur: ejus quanta sit vis ad cujuslibet rei naturam imitandam atque exprimendam, facile ex illustrium scriptorum exemplis uno aurium subsidio dignoscetur. Nemo enim certe non sentit horum Virgilii versuum amoenitatem ex ipsa elementorum suavitate manantem II. Ecl. 47.

*Pallentes violas, & summa papavera carpens
Nartissum, florem jungit bene olentis anethi.
Tunc casta, atque aliis intexens suavis herbis
Mollia, luteola pingit vaccinia baltha.*

Atque hanc quidem rationem magnus ille rerum imitator jucundis adhibuit. Contra vero, cum de re sane quam terribili loqueretur, hac horrida oratione usus est III. Aen. 655.

*Vix ea fatus erat, summo eum monte videmus
Ipsam inter pecudes vasta se mole moventem
Pastorem Polyphemum, & litora nota petentem,
Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen
ademtum:*

Trunca manum pinus regit, & vestigia firmat.

Quod igitur ad hoc genus attinet, ita sane inter se dictiones comparare decet, ut sonus ipse inde resultans facile queat pro rei natura vel suavitatem, vel horrorem, vel quamvis aliam affectionem animis auditorum ingerere.

Fugienda vero in structura est nimia monosyllabarum vocum frequentia, quae plane exilem; & longarum dictionum continuitas, quae tumidam facit orationem. Praeterea proximae syllabae congeminiatio (quam *παρρησιον* Graeci dixere) ubi nimirum injucunda esse videatur: aliquando enim elegans esse poterit, ut illae: *me mea paupertas*, apud Tibullum: *adverso sole*, apud Virgilium; & plures ejusmodi aliae. Denique a crebris vocalium concursibus, & quibus hiet oratio, cavendum

dum est: quod tamen ipsum nonnunquam tam epistolari quam sublimi stylo non minimum decet..

II Jam quod ad ordinem verborum spectat, id primo servari oportet, ut in exaggerationibus quidem ad graviora gradatim procedatur: ut in illo, quod supra attulimus, Ciceronis exemplo II. Philip. 25. *Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate, &c.* Secus vero in extenuationibus: quo pacto in hoc pro Muren. 6. *Si a me consul designatus defenditur, ut ejus . . . nulla perfidia, nulla crudelitas, nullum petulans dictum in vita praeferatur.* Quae quidem ratio optime habet: ubi enim extenuanda res est, decrecendo crescit oratio.

Ad haec recti ordinis esse creditur, ita voces disponere, ut dignius praecedat, mibus dignum subsequatur: quare viros ac feminas, diem ac noctem, ortum & occasum dicendum monet Quintil. IX. 4. Quod tamen perpetuum non est: quemadmodum neque illud, quod etiam praecipitur, ut res scilicet, quae majoris sit amplitudinis, praecire debeat. Utramque certe rationem uno simul loco sequutus est Caesar I. Bell. Gall. 1. ubi ait: *Inisium capit a flumine Rhodano, contineturque Garumna flumine.*

Quaecumque vero leviora alia de hoc genere tradi solent, ea vel sine ullis praeeptionibus facillime usu ipso monitore addiscentur.

C A P U T II.

De Periodo.

PERIODUS ex Cicerone III. de Orat. est: *Oratio in quodam quasi orbe inclusa procurrens, quoad persistat in singulis perfectisque sententiis.* Unde apparet, hoc maxime periodi naturam contineri, ut ejus partes ita inter se connectantur, ut sensus percipi nequeat usque donec ad finem deventum sit. Exemplo esto prima illa periodus Orat. post redit. in Senat. Si, P. C. pro vestris immortalibus in me, fratremque meum, liberosque nostros meritis parum vobis cumulate gratias egero, quaeso obtestorque, ne mene naturae potius, quam magnitudini vestrorum beneficiorum id tribuendum putetis. Ubi qui-

quidem suspensio ac tota colligatio nascitur a particula Si: quod ipsum praestant aliae ejusdem generis particulae, videlicet *quamquam*, *etsi*, *quoniam*, *quemadmodum*, &c.

Jam porro periodus *ῥῶσις* (*membris*) & *ῥήματα* (*intisis*) constat. Colon sive membrum est propositio suo verbo sive expressio sive tacito instructa; at imperfecta tamen, quae nimirum ad sui intelligentiam atque integritatem, quod reliquum est periodi, expectat: e.g. *Quamquam mihi semper frequens conspectus vester multo jucundissimus, hic autem locus ad agendum amplissimus, ad dicendum ornatissimus est visus, Quirites: hoc sane colon est cujus, sententia percipi non ante poterit, quam subjiciatur; tamen hoc auditu laudis, qui semper optimo cuique maxime potuit, non mea me voluntas, sed meae vitae rationes ab ineunte aetate susceptae prohibuerunt.* Cic. in exordio Manilianae.

Comma vere sive incisum est pars membri, quippe cum membrum e pluribus commatis constari soleat. Illud itaque Tullii pro P. Quint. 6. *Etenim si veritate amicitia, fide societas, pietate propinquitas colitur, unum membrum est, e tribus constans incisum, quae scilicet sunt diversae illae partes, quibus coagmentatur. Atque haec non videtur praetereundum, eas quoque absolutas sententias, quae non tribus saltem vocibus instructae sint, nuncupari. Incisa, qualia habentur singula illa Caesaris verba, Veni, Vidi, Vici.*

At vero saepe tum cola, tum commata eo pacto adhibentur, ut neque illa periodum, neque haec membrum constituent; cum scilicet iis orator non uno ambitu simul intextis, sed separatim fusa ac perpetua oratione utitur; unde oriuntur dicendi genera, *πνευμα*, & *τάσις* appellata, de quibus Cap. seq. agemus. Ita quidem membratim Cic. Ad. I. in Verr. 10. *Nonae sunt hodie Sex-tiles; hora nona convenire coepistis; hunc diem jam ne numerant quidem; decem dies sunt ante ludos votivos; hos Cn. Pompejus facturus est: hi ludi dies quindecim auferent; deinde continuo Romani consequentur.* Incisum vero pro Ligar. 3. *Qui sensus erat armorum tuorum? quae tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cu-*

quidem periodo alterum membrum est *protasis*, alterum *apodosis*. At in periodo trimembri alterutra earum partium pluribus continetur membris, quemadmodum & in tetracolo usavenire solet; in quo tamen saepe etiam e pari membrorum numero utraque pars conflatur.

Oratio porro, quae quatuor membra excedit, ita tamen ut intra periodi orbem concludatur, non illa quidem Periodus, sed *Oratio periodica* nuncupatur. Eo genere utitur Cic. in prooem. pro Arch. ubi inquit.

*Si quid est in me ingenii, iudices;
quod sentio quam sit exiguum;
aut si qua exercitatio dicendi;
in qua me non inficior mediocriter esse versatum;
aut si huiusce rei ratio aliqua, ab optimarum artium Audiis & disciplina profecta;
a quo ego nullum confiteor aetatis meae tempus abhoruisse;*

adrum verum omnium vel in primis hic A. Licinius fructum a me repetere prope suo iure debet.

Cum autem multa membra aut incisa nullo circuitu periodico comprehensa, alia aliis recto ordine attexuntur, quoad ferre possit spiritus dicentis: id orationis genus vocatur *πύση* (*spiritus*): cuius exemplum habes in Maniliana 8. ab illis verbis: *Dico ejus adventu, &c.* Quod ipsum dicendi genus si etiam longius producat, quam vel firmissima quaeque latera sustinere queant, tum vero vocabitur *πρόσθεσις* (*continuatio*): cuiusmodi occurrit V. in Verr. 72. ex illo loco: *Nunc te, Jupiter Opt. Max. &c.* Quod re tamen vera non tanti est, ut non vitio potius tribuendum saepe esse videatur.

Antequam autem hinc abeamus, brevissima duo ad peribidorum vel structuram, vel usum pertinentia monita subiiciemus. De illa quidem notatu dignum videtur, postremum e pluribus periodi membris, si reliquis brevius sit, ad vehementiam magis esse idoneum, ac ubi orationis gravitati consulatur, productius plerumque esse oportere. Alterius rei exemplo esto illud Scipionis apud Liv. XXI. 40.

Nunc quia ille exercitus Hispaniae provinciae scriptus,

ptus, ibi cum fratre C. Scipione meis auspiciis rem gerit;

ubi cum genere senatus populusque Romanus voluit; ego, ut consulem dūcem aduersus Annibalem ac Poenos haberetis;

ipse me huic voluntario certamini obtuli.

Alterius vero, hoc Tullii pro Arch. 7.

Quod si non hic tantus fructus ostenderetur;

Et si ex his studiis delectatio sola peteretur;

tamen, ut opinor, hanc animi remissionem humanissimam ac liberalissimam iudicaretis.

De usu porro periodorum ita habendum est, locum habere illas potissimum, ut docet Fabius IX. 4., in exordiis graviorum causarum, in amplificationibus, & in epilogis; ita tamen, ut ipsis identidem iusa immisceatur oratio, quo satietati auditorum occurratur. Ceterum in narrationibus membratim dici solet, nili ubi non dicendi, sed ornandi gratia narratur; quod plerumque usuvenit in digressionibus.

C A P U T IV.

. De periodi ornamentis.

QUamquam ipsa per se periodus maximum orationis est ornamentum, peculiare tamen quosdam addeiscit ornatus; qui, licet non omnium eadem sit praestantia, non minimum tamen singuli splendorem afferunt orationi. Hi vero sunt (1) Numerus, (2) Aequalitas membrorum, (3) Oppositio, & (4) Similitudo.

1. Quod attinet ad Numerum, is quidem non perinde ac poeticus certa pedum mensura continetur, sed apta concinnaque compositione, unde gratus quidam concentus ad explendas aures resultat. Huius autem, cuius Isocrates perhibetur auctor, quantum sit momentum, si minus aliunde, ex hoc certe pronum est colligere, quod una saepe numerosa clausula ingentes totius multitudinis concitarit clamores; ut prae reliquis testatur Tullius in Orat. 50. Itaque oratoriae artis magistri, ne tam eximia orationis dos negligeretur, plumas de ea prope etiam ad fastidium regulas concin-

narunt; & quænam item pedum ratio accommodatur
esset periodorum præsertim conclusionibus, ubi in pri-
mis hujusce rei summa consilii, diligentissime perseru-
tati sunt.

Verum his omnibus omissis, poterunt nullo negotio
tirones egregiam hanc numerorum doctrinam addicere
assidua Ciceronis lectione, qui illam primus omnium e
Graecia petitam in Latium intulit. Ut vero citius eo-
rum aures numerosae orationi assuescant, & quantum
sit apte dicere, experiri queant, non inutile aliquando
fuerit, *quod cuique visum erit vehementer, dulciter, soc-
ciose dictum, solvere & turbare, ut suadet Quintil. IX.*
4., repente enim inde *aherit omnis vis, jucunditas,*
decor. Hoc ipsum ante docuerat Cic. in Orat. ubi mul-
tus est in tota hac ratione persequenda. Ibi igitur cap.
70. inter alia in rem exempla hoc etiam affert e Cor-
neliana sua desumptum: *Neque me divitiarum movent, qui-
bus omnes Africanos & Laelios multi venalitii merca-
toresque superarunt:* quæ sententia licet numeris omni-
bus absoluta, si tamen, ut ipse advertit, paulum im-
mutetur, ut sit: *multi superarunt mercatores venalitii-
que,* tota res peribit & prope ad nihilum redigetur.

Sed ut jam hic abscedamus, duo postremo servan-
da proponere contenti erimus, primum scilicet ut si-
militudo in numeris vitetur, quippe qui in soluta ora-
tione, secus atque in ligata, quam maxime variare de-
beant; deinde ut ne verba curiosius tamquam in car-
mine collocentur, cum præsertim hac in re quidam ne-
glectus sæpe sit præ inordinata diligentia commendabilior.

2. Aequalitas membrorum ex pari, aut fere pari ty-
labarum numero existit: cujusmodi membris constans
periodus *ισόκολος* Graecis, Latinis *compar* appellatur.
Hujus generis est illa Ciceronis post redit. ad Quirit. 2.

Illi mihi fratrem incognitum, qualis futurus esset,
dederunt:

*Vos spectatum, & incredibili pietate cognitum red-
didistis.*

3. Præterea Oppositione illustratur periodus, cum
membrum unius verba verbis alterius opponuntur vel re-
latione, vel contrarietate, vel utraque. Et relatione
quidem, cum nomina nominibus, verba verbis, obli-

qua obliquis, &c. respondent : ut apud Tullium pro A. Caecin. 1.

*Si quantum in agro locisque desertis audacia potest ;
tantum in foro atque in judiciis impudentia valeret ;
non minus nunc in causa cederet A. Caecina Sex.*

Aebutii impudentiae ;

quam tum in vi facienda cessit audaciae .

Contrarietate vero opponuntur , cum verborum notiones contrariae inter se sunt ; quo pacto in Manilian. 12.

*Ita tantum bellum Cn. Pompejus
extrema hieme apparavit ,
ineunte vere suscepit ,
Media aestate confecit .*

Utraque demum simul opponuntur in hoc ejusdem Cic. pro Marcell. 7.

*Aut sua pertinacia vitam amiserunt ;
aut tua misericordia retinuerunt .*

4. Similitudo ultimum est periodi ornamentum , quae consistit vel in eodem vocabulo saepe reposito , vel in simili verborum sono . De quibus figuris , de repetitione scilicet ejusdem vocis , deque iis , quae dictae sunt Similiter cadens & Similiter desinens , in III. Lib. 6. egimus .

De hujuscemodi autem ornamentorum usu operae pretium erit prae oculis semper habere praeceptum Aristidis ad Herenn. IV. 22. licet non plane illa omnia complexus sit ; ait enim : *Haec tria genera proxima exornationum , quorum unum in similiter cadentibus , alterum in similiter desinentibus verbis , tertium in annotationibus positum est , pererrare sumenda sunt , cum in veritate dicemus .* Etenim , ut mox idem : *Fides , & gravitas , & severitas oratoria minuitur , his exornationibus frequenter collocatis ; & non modo tollitur auctoritas dicendi , sed offenditur quoque in ejusmodi oratione auditor .*

CAPUT V.

De variis dicendi generibus.

AD congruenter apteque dicendum, praeter haec-
nus dicta, necesse potissimum est, ut singulis
quibusque orationum argumentis sua dicendi genera ad-
hibeantur. Haec autem pro triplici rerum ratione, cir-
ca quas oratoria dictio versari solet, tria vulgo consti-
tuuntur, Magnificum, Temperatum, & Tenue; qui-
bus uti possit orator, prout unicuique causae magis
viderit expedire. Atque in recto quidem eorum ulu
non minimam eloquentiae vim positam esse declarat
Cic. in Orat. 29. cum inquit: *Is enim est eloquens, qui
& humilia subtiliter, & magna graviter, & mediocria
temperate potest dicere.* De his igitur singulis dicendi
characteribus, necnon de vitiis, in quae degenerare so-
let, mox nobis sermo erit postquam paucula, quae
generatim ad eadem illa pertinent, attigerimus:

In quolibet dicendi genere vitanda pro viribus est
Asiatica illa redundantia, quae rerum inanissima nihil
ferme nisi vanum quendam continet verborum sonitum,
Illa Asiae olim populis apprime familiaris, Athenas
deinde ipsas, ac postremo Romam pervasis; itaque ani-
mos prope omnium occupavit, ut ne ipsi quidem elo-
quentiae principes ab ea omnino abhorruerint.

Nec porro multo pluris habenda est Laconica brevi-
loquentia Asiaticae ubertati e regione opposita, quae
Lacones maxime delectabantur; quae tam multa pau-
cissimis concludit, ut nullibi fere non egeat interprete,
Ejusmodi est celebre illud, quod olim ea gens Philip-
po Macedonum regi bellum minitanti rescripsit: *Dio-
nysius Corinthi*; quo ipsum monitum voluerunt, nisi
ab incepto desisteret, facile eventurum, ut quam for-
tunam Syracusanus tyrannus regno expulsus subierat,
eadem & illi contingeret. Quam multa quam paucis!
At orationis certe vitium non ferendum, utpote, si
nihil aliud, perspicuitati maximopere adversum.

Cum his autem modis memoratis dicendi generibus
nihil plane commune habet stylus Atticus, qui & ab
Asiatica loquacitate longe abis, eum maxime conse-
que-

stetur brevitate, & Laconicam obscuritatem refugit, cum ad animi sentia exprimenda non minore, quam oculus sit, verborum copia utatur. Tum vero plurimo acuminis & elegantia refertus est.

Jam Attico stylo aliquanto uberius est Rhodius, quam maxime & ipse commendandus, cum non solum intra mediocritatis terminos sese contineat, verum etiam ad plura scriptorum genera videatur accommodatior.

Hinc autem perspecto, quid potissimum fugere, quid sequi deceat, facilius jam erit, cujuscuque generis styli sua cuique natura concesserit, ad rectam artis normam ipsum attemperare.

C A P U T VI.

De magnifico dicendi genere.

U Nde quilibet orationis habitus existit, inde etiam illius magnificentia dicit originem, nimirum a rebus, verbis, & compositione verborum.

1. Inter res autem, quae styli sublimitatem pariunt, praecipuum locum obtinet sententiae, quibus plurimum splendoris, & gravitatis insit. Hujusmodi sunt I. quae a divinis rebus desumuntur: qualis haec Plinii in Panegyrico: *Ac ne illud quidem vereor, ne gratus ingratusve videar, prout satis, aut parum dixerō. Animadvertito enim etiam Deos ipsos non tam accuratis adorantium precibus, quam innocentia & sanctitate laetari; gratioremque existimari, qui delubris eorum puram castamque mentem, quam qui meditatiū carmen intulerit.*

2. Quae a naturae operibus petuntur: cujusmodi est illud ibid. de militari tumultu, antequam Trajanus ad imperium eveheretur, exorto. *Quare ego illum ipsum furorem motumque castrensem reor exitisse, quia magna vi magnoque terrore modestia tua vincenda erat. Ac sicut maris caelique temperiem turbinae tempestatesque commendant; ita ad augendam pacis tuae gratiam illum tumultum praecessisse crediderim.*

3. Quae a disciplina morum ducunt originem; ut A. Aen. 500.

*... Turnus erat spolio gaudetque potitus:
Nescia mens hominum sati fortisque futurae,*

Ex

Et servare modum rebus sublata secundis.

4. Quaecumque a quibuscvis aliis magnificentiae fontibus hauriuntur, veluti a perillustrium virorum gestis, dictis, exemplis, a pugnis, a victoriis, & similibus.

Praeterea ad res sublimes pertinent figurae illae, quae singularem quamdam vim ac dignitatem prae se ferunt, ut Paralepsis, Interrogatio, Apostrophe, Prosopopoeja, aliaeque tales; e quibus, dum intra modum adhibeantur, vix dici potest quanta majestas ac splendor accidat orationi.

II. Verba porro, quae magnifico generi conveniunt,

1. sunt translata, a magnis praesertim rebus; quo pacto apud Virg. IV. Georg. 560.

... Caesar dum magnus ad altum

Fulminat Euphratem bello,

ne non quae sensum agendique facultatem inanitis tribuunt, ut Orat. pro Marcel. 3. *Parietes ... hujus curiae tibi gratias agere gestiunt.*

2. Productiora, modo ne sesquipedalia sint, neu grandis soni quam deceat: quae tamen ipsa poetis facile permittuntur.

3. Composita, & quaecumque ad res potentius exprimendas plurimum valent; qualia potissimum habentur epitheta ad augendum ornandumque comparata.

III. Iam quod ad compositionem attinet, magnifica ea censetur, si membris consistet longioribus & implicationibus: ac si ejusmodi sit junctura verborum, unde sonus amplitudini rerum designandae idoneus oritur. Qua de causa ab exordio Aeneidos excludunt eruditi versus illos: *Ille ego qui quondam*, &c. ad rerum imitationem nimis exiles; & ab aliis sonantioribus ducendum esse initium arbitrantur; *Arma virumque cano*, &c.

Ad eandem porro compositionis granditatem conducere nonnunquam videtur aliquis vocalium concursus; ut I. Aen. 621.

Tunc ille Aeneas, quem Dardanio Archifae, &c. Ec
III. 666.

Argolici clypei, aut Phoebae lampadis instar.

Postremo non minimum in hoc genere varietas casuum commendatur. Itaque si Lucretianam pestis descriptio

scriptionem cum Virgiliana conferamus, hanc longe magnificentiorem hoc potissimum nomine deprehendimus. Lucretius enim ad universa exprimendam quam prorsus eandemque instituit viam Lib. VI.

*Nec tamen omnino tempore illis solibus ulla
Comparebat avis : nec noctibus ulla ferarum
Exibat silvis : languebant pleraque morbo,
Et moriebantur : cum primis fida canum vis
Strata viis animam ponebat in omnibus aegram.*

Virgilius vero singula variando mirifice orationem suam illustrat III. Georg. 494.

*Hinc laetis vituli vulgo moriuntur in herbis,
Et dulces animas plena ad praesepia reddunt.
Hinc canibus blandis rabies venit : & quat aegros
Tussis anhelata sues, & faucibus angit obes.
Labitur infelix studiorum, atque immemor herbae
Victor equus.*

Quis heic, quaeso, ex tam diversa res construendi ratione non maximam sermoni dignitatem comparari intelligat?

C A P U T VII.

De frigido seu tumido dicendi genere.

ORATIONIS magnificentiam, de qua modo dictum, nimio opere affectantes in frigiditatem sive tumorem incidunt.

I. Itaque si aut res plane exiguae sublimi admodum sermone, vel magnae plus, quam par sit, efferantur, aut audaces, frequentioresque adhibeantur hyperbolae, aut argutiores sententiae congerantur, frigida tumidaque evadet oratio. Hinc provari nullo modo potest illud Flori II. 17. quo ut narraret Hispaniae partem per D. Brutum subactam, ductasque ab eo copias ad oceanum, inquit : *D. Junius Brutus aliquanto latius Celsicos, Lusitanosque & omnes Gallaeciae populos, formidatumque militibus flumen oblivionis (i. e. Lethen) domuit : peragratoque victor oceani litore non prius signa convertit, quam cadentem in maria solem, obrutumque equis ignem non sine quodam sacrilegii metu & horrore*

Vide, per haec quam magni fluctus, quod dicitur, in simpuvio excitentur.

Non magis autem ferendum, quod Demetrius Phaleus refert a quodam dictum, lapidem scilicet, quem Cyclops in Ulysses conjecit, pascentes secum capras asportasse; adeo ingentis erat magnitudinis. Hyperbole certe, quae non modo fidem, sed modum etiam iustos. que terminos transgreditur, contra quam servari jubet Quintil. VIII. 6.

Inter frigidas vero & plus aequo argutas sententias mirum quantum erinet haec illius, qui, ut Alexandrum ad cursum Olympicum excitaret: *Curre*, inquit, *matris nomen*; quippe cum ejus mater, ut norunt omnes, Olympias diceretur.

Quae pauca exempla huc collata satis superque declarant, quam totum hoc genus leve sit atque ab oratoria dignitate longe alienum.

II. Verum orationis frigiditatem & tumorem patiunt etiam verba 1. obsoleta: quare risu exceptum refert Gell. XI. 7. oratorem quendam, qui Romanum equitem ad eam egestatem redactum dixit, ut *appludam* ideret, & *florces hiberet*; stpentibus primo verborum insolentia auditoribus, mox vero in cachinnum distractibus.

2. Composita, si poeticam, praecipue dithyrambicam, licentiam sapiant; ut *rudentisibilis*, i. e. rudentum sibilus, *nucisfrangibula* pro dentibus *dentisfrangibula* pro pugnis, *famulus herisuga*, *sus nenocultrix*; quibus usque Pacuvius, Plautus, Catullus, Paelgus.

3. Metaphorica, si duriter transferatur; ut in exemplis, quae ad id ipsum affert Auctor ad Herenn. IX. 10. *Nam qui perduellibus vendidit patiam, non satis supplicii dederit, si praecipue in Neptunus depulsus erit lacunas*. Ac statim post: *Permittere igitur istum, qui montes belli fabricatus est, campos substat pacis*.

4. Epitheta otiosa, quae scilicet neque augeant aut minuant, neque distinguant aut ornent; ut *sudor humidus*, *pavidus metus*; licet eadem concessa sint poetis. Praeterea prolixiora, quam aequum est videatur; aut ita crebra, ut implicent potius orationem quam illustrent.

III. Compositio quoque ipsa frigida esse potest, si

numerosior sic magisque magniloqua, quam argumēto conveniat. Ille igitur, quisquis fuit, jure ac merito reprehensus est; qui de flaviolo cum loqueretur, hoc dicendi genus ularpavit: *E Tauricis montibus praecipit descendens in mare prorumpebat*; neque enim grandius de Nilo loqui potuisset.

C A P U T VII.

De tenui dicendi genere, ejusque vitio.

I. **P**OST magnificum dicendi genus, de tenui statim nonnulla dicere visum est, quippe quod illi sit quam maxime oppositum. Item quibus illud ornamentis summo opere delectatur, eadem fere omnia hoc a se rejicit; scilicet troporum ac figurarum frequentiam, schematum audaciorum granditatem, verborum magnificentiam, implexam periodorum compositionem; quaecumque demum vel minimam obscuritatis afferre possint. Praecipua namque styli tenuis proprietas est Perspicuitas, & quidem tanta, ut per eam ceteris dicendi generibus facile antecellat.

In eo igitur totus est hic stylus, ut res dilucide simul & concinne aperiat, ita ut licet ad usitatissimam dicendi consuetudinem se demittat, singulari tamen quodam, eoque minime adseito, sed plane nativo nitore ceteris praestet. Ex quo fit, ut cum prima specie cuilibet imitabilis videatur, nihil tamen eo sit experienti difficilius, ut sentit Cicero in Orat. 23.

Neque tamen credendum est, universa omnino orationis ornamenta ex huiusmodi dicendi genere exulare debere. De qua re ita ibid. 24. dicitur: *Ergo ille tenuis orator, modo sit elegans, nec in faciendis verbis erit audax, & in transferendis verecundus, & parvus in praeiis, reliquisque ornamentis & verborum & sententiarum demissio: translatione fortasse crebrior, quae frequentissimo sermone utitur non modo urbanorum, sed etiam rusticorum.*

Jam vero locum habet hic stylus praecipue in dialogis, in narrationibus, atque in epistolis ad familiares: nam quae ad viros principes dantur, eae quidem paullo altius assurgere consueverunt.

II. Vitium autem, in quod degenerare styli tenuitas solet, Siccitas, sive Ariditas appellatur. Hæc vero oritur 1. tum a sententiis tum a verbis, quæ jejuniore sint, quam oporteat, ita ut rerum momenta non adæquent. Ea propter acri censura perstrictus ille fuit, qui Xersem ingentibus cum copiis adventantem *descendisse*, ait, *cum suis*. Quo quidem dicendi genere, etiam grandius, usus est Cicero, cum de duobus patribus familiaribus verba faceret; inquit enim II. in Verr. 37. *Hæraclius ille & Epicrates longe mihi obviam cum suis omnibus processerunt*.

2. Nasçitur siccitas vel ab elocutione nullis prorsus figurarum luminibus distincta, vel a compositione nimis fracta & incisa, qualis est in hoc Hippocratis effatò: *Vita brevis, ars longa, occasio præceps, experientia fallax, judicium difficile*.

CAPUT IX.

De mediocri dicendi genere, ejusque vitio.

I. QUICUMQUE tum magnifici tum tenuis styli proprietates perspectas habeat, huic perfacile erit, ubinam mediocre dicendi genus consistat, dijudicare. Is enim in medio amborum positus ita attingit utrumque, ut utrinque nonnulla ibi assumat; a sublimi scilicet modicam quandam figurarum aliorumque ornamentorum copiam; a submissio autem ejusmodi tenuitatem, qua nimiam refugiat verborum sententiarumque majestatem. Itaque, ut ait Cic. in Orat. 6. *ut tenore, uti ajunt, in dicendo fluit, nihil afferens præter facilitatem & æquabilitatem: aut addit aliquos, ut in carona, toros, omnemque orationem ornamentis modicis verborum sententiarumque distinguit*.

II. Vitium autem, in quod labuntur quicumque mediocre dicendi genus consectantes assequi nequeunt, dicitur Fluctuans & Dissolutum: quoniam, prout loquitur Auctor ad Heren. IV. 11. *sine nervis & articulis fluctuat huc & illuc, nec potest confirmare neque viriliter sese expedire*. De eo ibidem exemplum affertur hujusmodi: *Socii nostri cum belligerare nobiscum vellent, profecto ratiocinati essent etiam atque etiam, quid pos-*

sunt sacro , si quidem sua sponte facerent , & non haberent heic adjuutores multos , & malos homines , & audaces . Solent enim diu cogitare omnes , qui magna negotia volunt agere .

Quo orationis genere quid ineptius atque insulsius excogitari poterit ? quippe quod etsi nulla non optima latinitatis verba contineat , dissolutionis tamen causa nihil plane cum latino sermone commune videatur habere .

C A P U T X.

De styli venustate.

Postquam de tribus orationis characteribus quaecunque e re magis visa sunt , in medium attulimus , reliquam est , ut tum de Venustate illis omnibus communi , tum de Gravitate , quae praecipue sublimi stylo accidit , pauca dicamus : quae duo licet Demetrius inter dicendi genera recenseat , alii tamen rectius non plane aliud ea esse , quam quasdam eorumdem affectiones putaverunt . Primum igitur quae ad Venustatem pertinent , hoc loco percurramus .

Haec autem nascitur ex ejusmodi rebus , verbis , & compositione verborum , quae floridam amoenamque reddant orationem .

I. Res itaque huc spectantes sunt Horti , Fontes , Flores , atque ejusdemmodi alia : quae interdum ita venusta sunt , ut ob nullam orationis asperitatem quidquam infitae suavitatis amittant . Ea de causa amoenum in primum est illud Maronis VII. Ecl. 45.

Muscosi fontes , & somno mollior herba ,

Et quae vos rara viridis tegit arbutus umbra .

Ad eandem porro rerum amoenitatem revocari possunt (1) Hyperbole , (2) Similitudo , aut Comparatio , (3) Allegoria , & (4) Proverbium ; quorum quaedam jucunda sunt , cum e rebus amoenis desumuntur ; quaedam vero , quod in iis aliud ex alio intelligitur .

1. Hyperbole itaque suavitatem habet , si a jucundis gratisque rebus petatur , qualis in adjecto Virgilii exemplo : *Somno mollior herba .*

2. Similitudines porro & Comparationes tum eadem
de

de causa, qua Hyperbole, venustae esse solent; tum vero etiam, quod dum nonnulla proponunt, alia illustrant. Ejusmodi omnino est haec ejusdem poetae, qui Orpheum flentem ob Euridicem amissam philomelae venustissime comparat IV. Georg. 511.

*Qualis populea moerens philomela sub umbra
Amisissos quaeritur foetus, quos durus arator
Observans nido implumes detraxit: at illa
Flet noctem, ramosque sedens miserabile carmen
Integrat, & moestis late loca questibus implet.*

3. Non absimili de re in primis amoena est Allegoria, quippe cum diversas simul res intelligendas proponat; ut illa, qua utitur Ilioneus, dum Latino regi fata suae gentis enarrat apud Virg. VII. Aen. 222.

*Quanta per Idaeos saevis effusa Mycenis
Tempestas ierit campos*

Et paucis interjectis

Diluvio ex illo tot vasta per aequora vecti, &c.

4. Proverbium denique, si nihil aliud, quod allegorici verbis continetur, vel eo venustatem affert non minimam; ut *Ignem gladio ne fodito*, i. e. iratum ne lateffas.

II. Quod ad verba spectat, ea prae reliquis venusta ducuntur, quae vel significationem rei venustae habent, vel sonum dulciorem ac molliorem; cuiusmodi sunt in his versibus Virgilii XI. Aen. 68.

*Qualem virgineo demessum pollice florem
Seu mollis violae, seu languentis hyacinthi.*

In eorum autem ordinem referuntur etiam translata, ut I. Georg. 250.

*Nosque ubi primus equis oriens afflavit anhelis,
Illic sera rubens accendit lumina vespere.*

III. Compositionis venustas existit primo ex brevitate, ut in illo Ovidii I. Trist. 1.

Parve, nec invidéo, sine me liber ibis in urbem.

Praeterea ex repetitione; quo pacto apud Virg. I. Ecl. 39.

*Tityrus hinc aberat: ipsae te, Tityre, pinus,
Ipsae te fontes, ipsa haec arbuta vocant.*

Postremo ex aequalitate, & oppositione membrorum, aliisque periodi ornamentis; necnon e suaviore quodam

verborum ordine, qui audientium auribus blandius sese insinuet.

In his tamen omnibus, quae hactenus de venustate styli dicta sunt, propositum menti illud, quod & in reliquis oratoriis praeceptis haberi debet: *Ne quid nimis*. Venustatem enim in dicendo plusquam deceat affectantes in vitium incurrunt, quod a re ipsa *Κακοζηλία* (*prava affectatio*) dictum est; quod cum omnia dictionis vitia complectatur, ut declaravit Quintil. VIII. 3. praecipue tamen pro eo accipitur, quod venustati est oppositum.

C A P U T XL.

De styli gravitate.

HAec styli affectio, quae magnifico dicendi generi accedit, posita in eo est, ut orationem ad atrocitas insectanda, atque ad gravia pro merito exponenda maximopere acuat, atque inflammet.

I. Comparatur autem ejusmodi ardor & vehementia primum ex illis figuris sententiarum, quae reliquis sunt graviores, & ad animos concitandos valde conducunt: quales habentur Paralepsis, Prosopopoeja, Interrogatio, Exclamatio; aliaeque his non absimiles. Huc maxime facit exemplum Tullii V. in Verr. 63. ubi & exclamando, & interrogando sic loquitur: *O nomen dulce libertatis! o jus eximium nostrae civitatis! o lex Porcia, legesque Semproniae! o graviter desiderata & aliquando reddita plebi Romanae tribunitia potestas! Huccine tandem omnia reciderunt, ut civis Romanus in provincia populi Romani, in oppido foederatorum, ab eo, qui beneficio populi Romani fasces & secures haberet, deligatus in foro virgis caederetur?*

Ad haec excitatur ad vehementiam sermo vividis tristium rerum imaginibus; ejus generis est haec pro Quint. 15. *De quo homine praeconis vox praedicat & pretium conficit, huic acerbissimum vivo videntique funus ducitur: si funus id habendum sit, quo non amici conveniunt ad exequias cohonestandas, sed honorum emtores, ut carnifices, ad reliquas vitas lacerandas & distrabendas.*

Praeterea iis figuris verborum, quae magis ad empha-

phasim conferunt, ut 1. Anaphora, quae ita a Tulio adhibetur, ibid. 26. *Quid haec amentia, quid haec festinatio, quid haec immaturitas tanta significat? non vim? non scelus? non latrocinium? non denique omnia potius, quam jus, quam officium, quam pudorem?*

2. Epizeuxi; ut I. in Catil. 1. *Nos, nos, dico aperte, consules desumus.* Et paullo post: *Vrvis, & vidis non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam.* Tum vero V. in Verr. 62. *Crux, crux, inquam, infelici & aerumoso, qui nunquam istam potestatem viderat, comparabatur.*

3. Asyndeto, quo pacto II. in Catil. 1. *Abiit; excessit, evasit, erumpit.*

II. Jam vero praeter figuras singula etiam verba gravem efficiunt distinctionem. Ejusmodi autem sunt 1. metaphorica; ut I. in Catil. 1. *Quem ad finem sese effrenata iactabis audacia?* Et II. *An bello vastabitur Italia, vexabuntur urbes, tecta ardebunt: nam te non existimas invidiae incendio conflagraturum?*

2. Hyperbolica; qualia usurpata illa passim a Tulio *pestis, labes, portentum, monstrum, prodigium.* Ita III. in Verr. 73. *Non mihi jam furtum, sed monstrum ac prodigium videbatur.* Et te Harusp. Respons. 2. *Cum his furiis & facibus, cum his, inquam, exitiosis prodigiis ac pene hujus imperii pestibus bellum mihi inexpiabile dico esse susceptum.*

3. Quaecumque voces singularem quamdam significandi vim habent: cujusmodi occurrunt pro Ligar. 5. *Quid nos domi petimus precibus & lacrymis prostrati ad pedes. . . id ne impetremus, pugnabis? & in nostrum fletum irrumpes?* Tum mox: *Si cum hoc domi faceremus, quod & secimus. . . tu derepente irrupisses & clamare coepisses: C. Caesar, cave credas, cave ignasas. . . nonne omnem humanitatem exuisses?*

III. Compositio porro ipsa gravis fit 1. Incisis; quemadmodum pro Planc. 19. *Quid taces, quid dissimulas? Quid tergiversaris? etiam atque etiam insto atque urgeo, insector, posco, atque adeo flagito crimen.*

2. Soni asperitate, quae e confragoso quopiam litterarum concursu oriatur; ut in Miloniana 32. *Non*

fuisse credo fas, clarissimorum virorum formas illi teterrimo patricidae aliquid decoris afferre.

3. *His membrorum clausulis, quae tum ambitus tum verborum brevitate vehementius animos feriant. Ita apud Liv. XXII. 60. adversus Romanos milites captivos Manlius Torquatus: Si tot exempla virtutis non movent, nihil unquam movebit: si tanta clades vobis vilem vitam non fecit, nulla faciet. Itaque probatur etiam, si nonnunquam oratio quodammodo abscindatur & cadat in vocem aliquam monosyllabam; qua ratione apud Virg. VI. Aen. 346.*

. . . . En haec promissa fides est?

Eodem spectat illud Tullii pro Ligar. 4. Non tu ergo hunc patria privare, qua caret, sed vita vis.

4. *Ejusmodi collatione verborum, qua oratio semper in majus tendat; ut dictum cap. 1. hujus Libri.*

Postremo autem acinadvertere juvat, a gravi compositione, eliminanda plane esse similiter desinentia & cadentia, necnon Patonomasias, & cetera ejusdem notae ornamenta, quae sedati magis, quam concitati animi sunt.

Jam vero quaecumque huc usque de styli gravitate differuimus, si non intra suum modum contineantur, indecora evadet oratio: a quo vitio perinde atque a reliquis declinare artis ratio suadet.

C A P U T U L T I M U M .

De actione.

CUM quidquid praeceptorum ad orationem conformandam satis fore videbatur, jam tradiderimus, unum modo superest, ut pauca de ~~actione~~ Pronuntiatione proponamus; quae quamquam postremo loco tractari consuevit, non postremum tamen in oratoria arte obtinet locum. Etenim, ut ait C. c. in Orat. 17. *infantes, actionis dignitate, eloquentiae saepe fructum tulerunt; & diserti, deformitate agendi, multi infantes putati sunt: ut jam non sine causa Demosthenes tribuerit & primas, & secundas, & tertias actioni. Itaque in summa ipsius praestantia extollenda multus est tum Idem pluribus in locis, tum vero praecipue Quintil. XI. cap. ult.*

Est autem Actio sive Pronuntiatio, quo pacto idem Tullius I. de Invent. 7. definiuit : *Ex rerum & verborum dignitate vocis & corporis moderatio*. Itaque duo potissimum in tota hac arte spectari debent, Vox, & Gestus. Quae enim de memoria nonnullis doceri solent, non certe tanti sunt, ut in iis immorari necesse habeamus.

I. Quod ad vocem attinet, hoc maxime operam dare oportebit, ut ea nihil plane auditorum aures offendant. Id autem assequetur orator, si voce nec nimis gravi, nec nimis acuta utatur; si vero ita temperata, ut nec tractim, nec praecipitanter dicat; si denique varia, & ita ad singulas orationis partes accommodata, prout earum unaquaeque postulaverit.

De hac autem varietate animadvertendum est, exordiis, nisi ducantur ab indignatione, verecundam & submissam vocem decere; quae inde tamen paulatim assurgat. In narratione porro usus erit vocis apertae & simplicis, qualis in familiari sermone esse solet: in argumentatione, variae, sed plerumque acrioris: in peroratione, ubi habeatur partium enumeratio, excitationis, ac veluti concisae: at in figuris, atque in affectuum commotionibus servanda est potissimum vocis inflexio. Quam quidem inflexionem diserte declarat Cic. III. de Orat. 58. At nobis tamen id unum satis erit significasse, ejusmodi vocem in affectibus sive iracundiae, sive metus, sive hilaritatis, sive miserationis ac moeroris adhibendam oratori esse, quam in iisdem universi magistra veluti natura efferre consuevimus. Quod sane tum facilius continget, ubi orator eodem illo affectu, quem auditorum animis insinuare volet, sit ipse non mediocris occupatus.

Neque vero illud praeteriri debet, res grandes pleniore quadam voce enuntiandas esse, humiles tenui, mediocres temperata, atroces contenta: singula autem verba dilucide atque expresse (non tamen syllabarum) ac significantiora etiam aliquanto vehementius.

II. Jam vero Gestus est apta quaedam oris totiusque corporis conformatio: de quo copiose admodum Quintil. XI. 3. ubi & de reliquis ad Actionem spectantibus multa differit. Huc autem primum omnium pertinet Sessio, & Status.

Sessio locum habet in academicis congressibus, ubi tota oratio a sedente recitatur: apud sacros item oratores, cum ad sedatorem aliquem locum devenerint. Status vero in judicialibus causis agendis per totum orationis cursum: & in sacris concionibus fere semper, praeterquam ubi sessio magis convenire videatur. Incessus praeterea ab iis, qui e suggestu dicunt, potest quidem, at non nisi temperare adhiberi.

Caput porro neque dejectum decet esse ac demissum, neque in cervicem reflexum, sed rectum: neque vero rigens aut immobile, sed toti actioni concordibus, non autem histrionibus, obsequens motibus.

Vultus, qui in actione maxime dominatur, accurate ad res ipsas est conformandus: ita ut tristis in moestis, laetus in jucundis, gravis in seriis, iratus in indignis appareat: quod monet Hor. in Art. poet.

Vultum vero frontis praecipue & oculorum habitus comitari debet. Nam & illa sicuti explicata hilaritatis est index, ita contracta tristitiae ac severitatis: & hi, cum quaedam quasi simulacra sint animi, ardent in ira, avertuntur in odio ac fastidio, defixi haerent in admiratione.

Humerorum motus indecens est. Brachiorum autem moderandus; quae tamen & vehementior affectus longius projicere, & speciosior aliqua uberiorque sententia latius exspatiari permittit.

Manus, *sine quibus*, ut inquit Fabius ibid. *trunca esset oratio ac debilis*, ita tamen temperandae sunt, ut nec ipsae mediocritatis fines egrediantur. Itaque, docente eodem, *manus sinistra nunquam sola gestum recte facit; dextrae se frequenter accommodat*. Dextra vero multo quidem crebrius, atque adeo nunquam fere non agit, at non nisi usque eo, ut dictionem idonee ac decenter adjuvet. In exordio igitur contineri debet, donec oratio aliquantulum concaluerit: in reliqua porro oratione nec nimis iactanda, & semper cum ipsa sententia est deponenda.

Ad summam non vulgarem in tota Actione decorem ac dignitatem servare necesse est, & quamlibet mimi-
cae affectationis speciem procul inde amovere.

MONITUM.

O Ratoriae artis praecepta haftenus enucleata cum non minimum quidem adolescentes ad eloquentiam informare valeant ; sunt eadem tamen ejusmodi , ut nisi assidua oratorum lectione & quotidiana scribendi exercitatione fulcianur , nulli ferme ipsis usui sint futura . Etenim , ut persciantier inquit Tullius I. Off. 18. nec medici , nec imperatores , nec oratores , quamvis , artis praecepta perceperint , quidquam magna laude dignum sine usu & exercitatione consequi possunt . Quisquis igitur discendi facultatem comparare contendit , in hoc potissimum ei cura collocanda erit , ut praecellentium oratorum opera pervolutando , in iisque quaecumque vel ad argumentorum firmitatem , vel ad orationis structuram , vel ad verborum elegantiam attinet , perquirendo , optima quaeque illinc expressa in proprium veluti succum & sanguinem convertat , atque in suas lucubratiunculas non intermisso labore transfundat . Per id enim imitationis studium fiet , ut quos scriptores propositos quis habuerit , ad eorundem aliquando praestantiam si non omnino perveniat , ut quam proxime saltem accedat .

Nos vero ut adolescentulis artis hujusce studiosis pro viribus consuleremus , rarumque aliquod ad imitandum , quod non alibi facile occurreret , exhiberemus eloquentiae specimen ; perelegantem & auro contra non earam ad calcem hinc opponendam curavimus orationem ab immortalis memoriae viro Carolo Majello concinnatam : cujus sane viri eximiae litteraturae laus longe illustrior est ac pervulgatior , quam ut ornari verbis aut praedicari debeat . Ex hac igitur quantivis pretii oratione non minima certe tirones colligent emolumenta , si & eam saepe perlegerint , & quatenam sibi ratio , in argumentis praesertim antiquitati inauditis , tenenda sit , inde discere accurate studuerint .

O R A T I O

HABITA IN SACELLO PONTIFICIO

V. Kal. Decembris A. D. MDCCXI.

A CAROLO MAJELLO

Ab intimo SS. Domini Sacello & altero
Bibliothecae Vaticanae PraefectoIn funere Eminentiss. & Reverendiss. Domini
S. R. E. C A R D I N A L I S

CAROLI THOMÆ

MAILLARD DE TOVRNON

Apostolici ad Sinas & Indias Orientales Legati.

TANTA mihi, Beatissime Pater, in hodierna ce-
lebritate oboriuntur argumenta laetitiae, ac tan-
tus Apostolicae virtutis splendor affulget, ut hic fune-
ris ornatus ad tristitiam instructus, qui ceteris mortuo-
rum laudationibus suffragari consuevit, invisus orationi
meae, atque importunus objiciatur. Nam qui antea
ex hoc loco, indictis exequiarum honoribus, virorum
principum memoriam supremo laudis officio sunt pro-
sequuti, cum Christianae rei iacturam pleraque oratio-
ne deflerent, funebrem tumuli apparationem nacti sunt
moeroris sui sensibus obsecundantem. Mihi vero sacra-
rum rerum non detrimenta, sed eximia quaedam trium-
phi species in ipsa mortis recordatione obversatur. Di-
cendum est enim de immortalis memoriae Viro S. R. E.
Cardinale CAROLO THOMA MAILLARD DE
TOVRNON, qui rebus sapienter & fortiter ad ex-
tremum usque spiritum gestis, in asperrima Sinenſi &
Indica expeditione, mirificum propagandae Catholicae
Religionis studium praestitit, ac Sedis Apostolicae au-
thoritatem & jura vindicavit. Cujus itineribus, peri-
culis, aerumnis, morborum mortisque cruciatibus pro
Dei

Dei gloria summopere appetitis, atque alacri animo exceptis ac superatis, sicut nihil esse potuit Christo spectatori iucundius, ita nihil esse debet ad excitandum omnium Christianorum, atque adeo hujus sanctissimi conventus hilaritatem vehementius. Jure itaque optandum erat, ut Militem Christi nec maris, nec barbariae, nec mortis discrimina pertimescentem triumphali potius ritu apparatusque, trophaeis, imaginibus; litterisque factorum testibus magnifico opere exstructa mole exhiberemus: praesertim quod ita non solum iusta fortissimo Athletae officia solverentur, sed mea quoque laudantis infirmitas plurima ope relevaretur. Nam quaecumque mihi verbis assequi non licet, ipsa pompae insignia oculis & animis effingerent & inferrent; nec rerum magnitudini quidquam loquendi inopia detractum irer. Sed quoniam divino consilio datum est, ut optimi Cardinalis egregia virtus inter adversa potissimum emineret; sentio memoriam illius & gloriae cursum vitae cursibus obsequentem, cum recordationi rerum gestarum nulla artis solertia opituletur, imo adversantem illa patiatur oratoris infantiam. Eo tamen fiet, ut nihil de claritate meritorum aut imagines, aut signa, aut eloquentia sibi decerpant. **TURNONIUM** igitur solis divinatorum beneficiorum luminibus expressum, attendite, imo expressum in eo Evangelici Ministri simulacrum, atque una divinae sapientiae triumphos, quae certamen forte dedit illi, ut vinceret. Hujus ego certaminis ubi fuero multiplicem, asperam, atque inusitatum conditionem exsecutus, tunc omnes intelligent, quibus armis victor e pugna vitae **CAROLUS THOMAS** excelsit.

Nihil habuit antiquius, Pontificatu initio, **CLEMENS XI.** quam ut ad extremas Sinensis Imperii, & Indiarum Orientalium plagas Apostolicam providentiam intenderet, ubi primordia Christiani nominis ad spem uberrimae segetis subolescentia senserat diaboli dolis & artibus attentari: atque interceptum prope Evangelicae doctrinae iter ut explicaret, nihil pietati, vigilantiae, consiliisque suis reliquum fecit. Intelligebat Pontifex sapientissimus, in tanta locorum distantia, atque ultimis illis terrarum marisque recessibus nascenti Ecclesiae rite prospici non posse, nisi qui auctoritate

valeret, in rem praesentem veniret, & populorum ritibus, caeremoniis, moribus exploratis, depravata emendaret, turbas incrementa Religionis interpellantes extingueret, & tradendi Evangelii explanatam regulam praescriptionemque proponeret. Quo ipse pontificali ardore aestuabat, palam professus est nihil sibi gratius fuisse futurum, quam ut provinciam illam vere apostolicam praesens obiret, viamque sollicitudine omnium Ecclesiarum interclusam indoluit. Quem igitur unum amplissima potestate auctum delegaret, a Deo Patre lumen diuturnis precibus cum flagitasset, in CAROLUM THOMAM TURNONIUM ita oculos coniecit, ut divino quodam instinctu ad illum deligendum excitari se, urgeri, impellique affirmaret. Turnoniae gentis nobilitas non pietate minus, quam vetustate & honoribus commendatissima, & majorum exempla, qui strenua & fidei opera sese, & Romanam Purpuram celebraverunt, indolem CAROLI THOMAE sacris laboribus desponderant. Excultum ecclesiasticis studiis ingenium, jam antea lauream Theologiae & Canonici juris commeritum, mores ad summam religionem compositos, tractatam assiduis innocentiae argumentis aetatem, animi candorem, fidem, sapientiam, fortitudinem, ac summum Dei gloriae amorem, perspexerat Sanctissimus Pontifex, tum praesertim, cum sacri Cubiculi honore donatum iis negotiis transigendis probavit, unde divinis rebus maxime consultum veller; quo illum ratus est nullis humanarum necessitudinum rationibus pericula novae militiae detracturum. Et quidem praeter modestiae obrestationem, qua se votis ejus imitari passus est, opinione alacriorem invenit, oblataque difficultatis specie non deterritum, sed provocatum, atque imperatis ulro obsequentissimum.

Non haec levia fuere certaminis prologia, sed cum aerumnarum conferto agmine congressus acerrimus. Tunc illa tota acie conflixit & debellavit, cum simul omnia animo obiecta pro Christo contemnit, quae deinde singula in laboriosissimo curriculo sustineret, adversam valetudinem, longissimos & infestos cursus navigationis, inhospita maria, barbaras terras, efferatas gentes, ancipitem accessum, reditum, vix sperandum.

Quam

Quantū ea duceret CAROLUS, satis ostendunt litterae illae, quibus Marchionem Turnonium parentem suum rei totius certiores fecit; quas cum saepius relego, veterum Confessorum magnanimitatem repraesentantes, D. O. M. gratulari gestio, quod in Ecclesia sua nova semper instauret exempla virtutum. Dum enim nullae vitae illecebras sibi cunctationem obtulisse, ac beatissimam sortem futuram scripisset, si pro Apostolica Romana Religione mortem occumberet, Patrem oravit, ut Abrahami virtutem imitatus, sacrificium filii merito suae alacritatis augeret, & quam filio vitam dederat, Deo auctori libens offerret. Nimirum tantum aberat, ut suorum desiderio retardaretur, ut illos potius ad foedera pietatis incenderet; nec iura sanguinis ultra valere pateretur, quam ad Christianae obedientiae sanctissimam communionem.

Salutem igitur commendatarum sibi gentium anhelantem, & Patriarcham Antiochiae renuntiatum CLEMENS XI. Episcopalibus sacris intriavit auspiciatissimo die S. Thomae Apostoli, cui imbuendi Christianis mysteriis Indi Orientales sortito evenerant: quo festo die CAROLUS THOMAS fuerat in lucem editus, Deo destinante, Thomae Apostoli provinciam & sollicitudinem subiturus. Mox omni humanarum curarum impedimento explicatus, & persolutis Christianae caritatis officiis, amicos, consanguineos, Urbem, patriam, domum non amplius repetendam suprema salute impartivit; & quo per CLEMENTEM a Deo legabatur, relictis omnibus sequutus est Christum. Hac quidem magnanima rerum carissimarum abdicatione sancti plerique viri in Christianis castris confecere stipendia sanctitatis; & cum propter nomen Christi sua reliquissent, uno illo secundo praelio perfuncti, evocati sunt ad coronam. Sed ubi veteranis militibus proposita sunt ultima experimenta virtutis, ibi CAROLO THOMAE positum est militiae tirocinium, imo potius auctoramentum. Nondum enim ad sibi commissa externa & transmarina bella se comparaverat, cum intestina prius & domestica naturae & sanguinis oppressit & profligavit, inde auspiciatus stadium laboris, ubi metam Evangelicae laudis alii tenuissent.

Sed jam aheuntem , atque ad Indias properantem CAROLUM oratione prosequamur inter ea immensi Oceani pericula , quorum sola cogitatione exhorreicere consuevimus . Saepe illi quidem in longa multorum mensium iactatione , inter incredibiles molestias de capite dimicatum est : semel tamen tellusissima Dei ope servatus est , cum conclamata omnium salute , se Christianis praesidiis & vectores ad mortem subeundam communisset . Pelago enim maxime saeviente , ubi TURNONIUS sacrosanctae Crucis signum Christiano more turbinibus objecit , repente concidit vis tempestatis ; ut vitam quidem pro Christo impendendam ad illuminandas provincias afferret , nec illi multiplicata contemtae mortis victoria subduceretur , antequam cum hoste decerneret . Cui scilicet datum erat , non , ut aliis commilitonibus Christi , irruentes modo hostes bello refutare , sed abditos laessere , & per plurima certamina imperium superstitionis quaerere , cui signa & arma veritatis inferre .

Inter maxima navigationis incommoda illud unum tristo accidit CAROLO , quod contracto morbo , cuius pertinacia diutissime vexatus est , metueret ; ne qua mora sacris laboribus occurreret . Vicit tamen languorem corporis animi robur ; nam ubi Insulas optatissimas attingit , quamquam saepe affectis viribus decumbere cogieretur , non ad valetudinem reparandam , sed ad salutem populorum curas advertens , ut sanctitas verae religionis sanctissimis vitae exemplis commendaretur , incredibile dicta est , quibus virtutum argumentis , qua benignitate , qua vigilantia , qua liberalitate , quo fluxarum rerum neglectu Evangelicum opus cunctis probaverit . Ecclesiarum necessitates explorare , inopiam levare , obstantia remove , excitare residues , fovere alacres , & leges sapientissimas augendae Reipublicae Christianae praescribere ; ut hominem tamquam e coelo sibi demissum universi susciperent , qui non sua quaereret , sed quae Jesu Christi ; qui forma factus gregis ex animo , ut maxima dignitate ceteris praeluceret , ita contentissimo labore omnibus anteiret , & bonum certamen Fidei certaret , ut apprehenderet vitam aeternam .

Insulis lustratis, Sinensi tandem litori appulit, atque agrum illum, quem venditis omnibus comparaverat, sponsamque sibi sanguinum futuram consalutavit. Terrae vix exposito novum belli genus, durius illud quidem & periculosius oblatum est, potentissimo Sinarum Imperatore in omnes honores effuso, & Magistratibus populisque in cultum & observantiam Apostolici Legati certantibus, Regiae mensae adhibitum singularibus honorificentiae significationibus pro more gentis Imperator accepit; ejusque sapientiam, officia, doctorumque gravitatem demiratus gratias inquit se summo Pontifici habere maximas, quod tantae prudentiae virum ad se legasset; tum magnificis muneribus tam large cumulavit, nihil ut voluntatis & benevolentiae desiderandum superesse videretur. At Vir Apostolicus, qui legatione pro Christoungebatur, nec honores aut opes. conquisturus Sinenses regiones obibat, invictum animum inter honoris blandimenta gessit, quem inter adversa servaverat. Imperatorem enim de Christiana Religione percunctantem, pro tempore ita excepit, ut nec veritati deesset, nec de constantia decederet; atque ethnici quidem hominis errores aperiret, temeritatem vero judicii declinaret.

Quamobrem succenturiatae haecenus potestates tenebrarum in apertam vim ex occultis insidiis eruperunt. Imperatoris edictum de Sinensium ritibus affertur, cui Legatus Apostolicus obedientiam profiteatur. Postulationem a canonicis institutis abhorrentem & Romanae Ecclesiae refragantem detestatus TURNONIUS, in repentinam, nec improvisam temporum asperitatem conjectus est. Extemplo enim fraudulenta Aulae benignitas in virulenta odia concessit; minae ubique atrocissimae pertrepuerunt; & offensiones Imperatoris ac gentis aviri erroris tenacissimae extrema omnia denuatiabant. TURNONIUS, quamquam ad impetum coorti turbinis molestissima corporis aegritudo accessisset, nihil omisit, quo impendentem Ecclesiasticae vineae vastitatem everteret: sed cum secum reputaret, Cruce Christi sub nexam Ecclesiam Confessorem aerumnis inerebuisse, suos hortatus, ut magno animo hostem opperirentur, adesse sibi diem, quem votis expetiverat, atque inter rudi-

menta Sinentis Ecclesiae primaeva Christianorum tempora renovata esse gratulabatur, Consequens ergo ethnicorum calumniis appetitus, quod publicam quierem perturbaret, toto Imperio proscribitur; minacissimae litterae proscriptionem comitantur; litteris terror necis adjicitur; necem vero ipsam insultantium ludibria acerbitate superarant. His fluctibus agitata, columbae simplicitate, & serpentis prudentia, quas ex Evangelio expresserat, primum modestissima epistola apud Imperatorem illatas calumnias depulit; tum tuendae Religioni intentus, de abolendis Sinensium ritibus Apostolicam sententiam editis proposuit: & rem periculi plenam, quam favente Asia vix experiri licuisset, aggressus est, Regem & Regno furente, & nequidquam silentium indicente, cum, Apostolis docentibus, non posset, quae audiverat, non loqui.

Quantam ipse rebus suis pugnam clademque conciret, non ignorabat; sed officii duxit, ut Religione periclitante, in caput suum potius perniciem arcesceret. Neque enim facere poterat, quin Ministros Ecclesiae regio accitu ad Aulam commeantes, de contaminatis caeremoniis responsuros, ad omnem inquisitionis subtilitatem instrueret; quippe quem non prudentia carnis erudiverat, ut e mentitate dexteritatis nomine tempori cederet, cum fierent greges in rapinam, & oves in devorationem; sed CLEMENTIS praecepta, & Dei verba informaverant, ut gladio veniente speculator buccina sonaret, ut adiceret ex adverso, & murum opponeret pro domo Israel. Heu terras deplorandis tenebris conspultas, futuras quidem tanto cultore beatas, sed illo ejecto voluntaria caecitare & sempiterno exitio miserandas, qualem veritatis praeconem & vindicem pepulistis! Quibus luminibus populos vestros orbastis! Quid vineae tuae, quid vobis redimendis ultra facere CLEMENS Paterfamilias poterat? Servos alios comprehendistis, alios caecidistis; novissime filium suum, cujus dignitatem speraverat verituras, direxistis in exilium multastis. Non ille Regni pacem turbaturus advenerat, sed Evangelio pacis truculentam diaboli tyrannidem everurus. Illatum tamen vestrae captivitati bellum vivens ipse non deseret, moriens redintegrabit,

& morte obita sperare licet coelesti praesidio confecturum.

Ad initia demum teterrimae pugnae devenimus. Quamquam enim satis ad coronam certatum esse videatur, nondum tamen certamina commissa sunt **TURNONIO** digna, & heroica dumtaxat fortitudine sustinenda. Machaenensem ad urbem in custodiam Imperatoris jussu tradendus Patriarcha deportatur: qua in arena Pugilem Christi per durissima quaeque inferorum rabies exercuit. Sensit tamen verbum Dei non esse alligatum, neque illis posse vinculis mancipari Christianam libertatem, cum vidit decretis, legibus, auctoritate, oppressoribus imperantem, & ex ipsa adversorum confictione erectiorem. Quare humani generis hoste in omnem atrocitatem exco, ut severiori animaversioni praetexeretur causae, novorum criminum **CAROLO THOMAE** conflata est invidia. Missa militari manu cum urgeretur, ut se omni jurisdictione Legationis abdicaret, consueta animi praesentia respondit fidem Sanctae Sedis obstrictam sibi esse vita ipsa potiore, animamque se libentissime daturum, ne debita Romano Pontifici obedientiae derogaret. Tunc imperata facere abnuenti, tanquam novi malefici reo, sententiam custodiae arctioris, inducunt; statione pro foribus excubante, oclusi aditus, interdicta commercia, atque abrogata per summam temeritatem Apostolico Legato omnis auctoritas. Tum atrociori crimini datum est, quod tres ex inclyta Praedicatorum familia divini operis ministros eadem tempestate jactatos, cum egestate miserrima agerentur ad interitum, reficiendos excepisset. Haec est delictorum gravitas, quae integerrimum Patriarcham in novam malorum colluvionem pessumdedit; his fidei & misericordiae sensibus, quos Religio & natura animis indidit: tanto inimicorum odio conflavit, qui tamen ejus laudi serviunt, etiam cum facinora obiectant, nam crimina ipsa, quae supplicii vindicarunt, ad perpetuam **TURNONII** commendationem redundabunt.

Tantis cum malis **TURNONIUS** integris adhuc viribus luctabatur, cum **CLEMENTIS XI.** judicio, & bonorum omnium praeconio palam emeritus, Romana

menta Sinensis Ecclesiae primæva Christianorum tempora renovata esse gratulabatur, Consectis ergo ethnicorum calumniis appetitus, quod publicam quierem perturbaret, toto Imperio proscribitur; minacissimæ litteræ proscriptionem comitantur; litteris terror necis adjicitur; necem vero ipsam insultantium ludibria acerbitate superarunt. His fluctibus agitatus, columbae simplicitate, & serpentis prudentia, quas ex Evangelio expresserat, primum modestissima epistola apud Imperatorem illatas calumnias depulit; tum tuendæ Religioni intentus, de abolendis Sinensium ritibus Apostolicam sententiam edictis proposuit: & rem periculi plenam, quam favente Aulia vix experiri licuisset, aggressus est, Rege & Regno furente, & nequidquam silentium indicente, cum, Apostolis docentibus, non posset, quæ audiverat, non loqui.

Quantam ipse rebus suis pugnam clademque conciret, non ignorabat; sed officii duxit, ut Religione periclitante, in caput suum potius perniciem arcesceret. Neque enim facere poterat, quoniam Ministros Ecclesiae regio accitu ad Aulam commeantes, de contaminatis caeremoniis responsuros, ad omnem inquisitionis subtilitatem instrueret; quippe quem non prudentia carnis erudiverat, ut eminentiæ dexteritatis nomine temporari cederet, cum fierent greges in rapinam, & oves in devorationem; sed CLEMENTIS præcepta, & Dei verba informaverant, ut gladio veniente speculator buccina insonaret, ut adiceret ex adverso, & murum opponeret pro domo Israel. Heu terras deplorandis tenebris conspultas, futuras quidem tanto cultore beatas, sed illo ejecto voluntaria caecitate & sempiterno exitio miserandas, qualem veritatis præconem & vindicem pepulistis! Quibus luminibus populos vestros orbastis! Quid vineæ luæ, quid vobis redimendis ultra facere CLEMENS Paterfamilias poterat? Servos alios comprehendistis; alios caecidistis; novissime filium suum, cujus dignitatem speraverat verituras, duro exilio raultastis. Non ille Regni pacem turbaturus advenerat, sed Evangelio pacis truculentam diaboli tyrannidem everfurus. Illatum tamen vestrae captivitati bellum vivens ipse non deseret, moriens redintegrabit,

& morte obita sperare licet coelesti praesidio confecturum.

Ad initia demum teterrimae pugnae devenimus. Quamquam enim satis ad coronam certatum esse videatur, nondum tamen certamina commissa sunt **TURNONIO** digna, & heroica dumtaxat fortitudine sustinenda. Machaenensem ad urbem in custodiam Imperatoris jussu tradendus Patriarcha deportatur: qua in arena Pugilem Christi per durissima quaeque inferorum rabies exercuit. Sensit tamen verbum Dei non esse alligatum, neque ullis posse vinculis mancipari Christianam libertatem, cum vidit decreta, legibus, auctoritate, oppressoribus imperantem, & ex ipsa adversorum confictione erectiorem. Quare humani generis hoste in omnem atrocitatem ex toto, ut severiori animae versioni praetexeretur causae, novorum criminum **CAROLO THOMAE** conflata est invidia. Missa militari manu cum ugeretur, ut se omni jurisdictione Legationis abdicaret, consueta animi praesentia respondit fidem Sanctae Sedi obstrictam sibi esse vita ipsa potior, animamque se libentissime daturum, ne debitae Romano Pontifici obedientiae derogaret. Tunc imperata facere abnuenti, tamquam novi maleficii reo, sententiam custodiae arctioris, inducunt; statione pro foribus excubante, oclusi aditus, interdicta commercia, atque abrogata per summam temeritatem Apostolico Legato omnis auctoritas. Tum atrociori crimini datum est, quod tres ex inelyta Praedicatorum familia divini operis ministros eadem tempestate jactatos, cum egestate miserrima agerentur ad interitum, reficiendos excepisset. Haec est delictorum gravitas, quae integerrimum Patriarcham in novam malorum colluvionem pessumdedit; his fidei & misericordiae sensibus, quos Religio & natura animis indidit: tanto inimicorum odio conflavit, qui tamen ejus laudi serviunt, etiam cum facinora obiectant, nam crimina ipsa, quae supplicii vindicarunt, ad perpetuam **TURNONII** commendationem redundabunt.

Tantis cum malis **TURNONIUS** integris adhuc viribus luctabatur, cum **CLEMENTIS XI.** judicio, & bonorum omnium praeconio palam emeritus, Romana

Purpura donatus est, quo die Petri vincula solemni ritu venerabatur Ecclesia; tamquam Beatissimus Apostolorum princeps socium vinculorum, gloriae quoque socium designaret. Ex eo tamen collatae dignitatis beneficio CLEMENTEM quidem iustae laudes, ad ceteros summa laetitia, sola vero ad CAROLUM THOMAM novorum fluctuum procella pervenit. Delata enim honoris insignia cum accepisset, tanto furore ad illum perdendum bacchati sunt hostes, ut auspiciis fundendi sanguinis, novo Purpurae sacramento suffragante laetabundus amplecteretur. Fugam illum moliri, atque in Europam cogitare comminiscuntur; eoque obrentu, ita praesidio vallatae sunt aedes patientissimi Cardinalis, ut negata etiam cibus inferendis via, longa fame tabesceret. Quos interea insultus, quae probra, quae convicia devoraverit, praetermittere animus jubet, quem satis diu contristavit commemoratio detestandae crudelitatis.

Tempus est ut ad spectaculum Christianis & Angelis pulcherrimum oculos convertamus, & admirabilem TURNONII tranquillitatem inter tantas furentium turbas intracemur. Sunt enimvero inhabitantis virtutis Christi effectus insignes, quos non mundi sapientia, sed Crucis stultitia intelligit, gloriari de contumeliis, superabundare gaudio in omni tribulatione, mortem ambire, & omnia tormenta diaboli provocare. Hos fructus Crucis dulces gutturi suo cum degustasset TURNONIUS, nihil aliud verebatur, quam ne sibi eriperetur corona supplicii. Quare litteris absentes, crebris sermonibus familiares obtestabatur, uti a Deo impetrarent, ne confessionis ipsi cursus interlisteret, & oppetendae mortis opportunitas dilaberetur. Hinc inflammata illa virtutis aemulatio, ubi audisset quempiam suorum Christi passionibus communicantem. Hinc litterae illae divinum ignem spirantes, quibus eos ita solabatur, ut desiderio tantae felicitatis confici videretur. Hinc interpellationes apud amicos, quos timeret pugnae suae interventores. Cum enim rescivisset Praefectum Insularum, quas Philippinas appellant apud Imperatorem Sinarum per litteras questum esse, quod Sanctae Ec-

clerae Cardinalis tam indigne haberetur, gratias illi plurimas egit, quod Ecclesiasticae causae patrocinium suscepisset, hortatus praeterea ut omnem certantis sollicitudinem deponeret, neque putaret, se in palaestra tolerantiae defatigatum. Hinc preces, quibus satellites ipsos oravit, ut sibi quoque vincula injicerentur, cum vidit interpretem suum in ea, qua vehebatur, navi, Imperatore jubente, catenis constrictum: quod cum exorare nequisset, catenas salutem strenui viri iterum & saepius obortis lacrymis osculatus est. Ejus certe rei, quam dicturus sum, minorem fidem faceret oratio mea, nisi CLEMENTEM XI. haberemus testem & laudatorem. Plerique putabant fore, ut honor purpurae eo maxime TURNONIO gratus accideret, quod intelligeret, se jam aliquando e barbarorum manibus, atque in portum e naufragio revocandum. Sed qui mirabilia & humanis sensibus impervia operatur Deus, TURNONIUM reddidit alia omnia sentientem: metus enim, ne ab ea dignitate sibi patientiae diuturnioris palma extorqueretur, summo dolore affectum impulit, ut apud Sanctissimum Pontificem suppliciter enixeque ab se deprecaretur mandati honoris amplitudinem, atque apud alios collocandam rogaret, si de suscepta provincia & agone decedere cogeretur; quod mallet carceris squalore, & ignominia Crucis, quam splendore dignitatis ornari. O virum maxima dignitate majorem, dignum plane, quem CLEMENS ad pugnam emisit, & ad praemia vocaverit, quem Christo confixum Cruci nec ludibria divellerent, nec honores abstraherent, qui omnia arbitraretur detrimenta, ut Christum lucrifaceret; qui sic curreret, ut comprehenderet; sic pugnaret, non quasi aerem verberans, neque ut corrumpibilem coronam acciperet, sed incorruptam.

Hujus coronae opifices cum adversarios suos existimaret, caritare Christi adigebatur, ut etiam pro persecutoribus oraret, eorumque causam ageret non solum apud Deum jugibus lacrymis, sed etiam apud homines maximis officiis. Cum Prorex Cantonensis Magistratum (Mandarinum vocant), qui tanta in Legatum saevitia usus erat, re comperta, spoliare praefectura non

sine mortis comminatione decrevissent, intercessit vir elementissimus, ac offensiones beneficiis rependens, gratiam pro contumelia retulit, & cui deberet confessionis dignitatem, Magistratus honorem restituit. Augebat hanc Spiritus Sancti flammam certa fiducia, quae Cardinalem Religionis obsidem, & captivum vincitum in Domino, praecepto gaudio consolabatur; futurum scilicet, ut per tantam laborum perpeffionem de Saranae insidiis Ecclesia triumpharet; secum feliciter actum putans, si quocumque mortis suae genere revocandis ab errore Sinensibus provideretur. Quod quidem verbis factisque luculentis, sed maxime omnium ultima voluntatis contestatione praefetulit; qua cum pauperibus nomina fratrique suo Crucem legasset, opus propagandae apud Sinas Religionis heredem instruit; ut quamquam terris ereptus, per Ministros Ecclesiae ad veritatis agnitionem Sinenses adduceret, a quorum salutis amore nullis injuriis advocari posset. Dispensabat enim ultima officia Spiritus Christi, ut pauperes sibi caritate, consanguineos in Cruce conjunctos agnosceret, Sinensium autem redemptionem cunctis rebus antefere-
ret. Ita Religionis studium, quod cum Crucis amore & misericordia in pauperes totius vitae rationes ministraverat, supremas etiam tabulas obsignavit.

Vixit tandem TURNONII preces, quibus tam sol-
licite obsecraverat, ut in Sinensi expeditione cursum consummaret; quamquam Beatissimus Pontifex omnes auctoritatis nervos intendisset, & summa ope, verbis, litteris, officiis nixus esset, ut carissimum filium in libertatem vindicaret. Ne quid autem de consortio Crucis abesset, sub postremos triennalis custodiae menses vehementissimis viscerum doloribus discruciatum est, quos ex tantis molestiis hauerat, quosque potissimum ab alienae caecitatis commiseratione susceperat, identidem confessus, illam omni sensu doloris sibi esse amariorem; donec sacratissimo die Pentecostes, quo promulgandi Evangelii Christianaeque legis colebantur initia, postquam in Sacellum, lethali languore frustra obnitente, delatus esset; & sacrosanctis Misteriis interfuisset, viatico Corporis Christi refectus, atque in lectulum reportatus, extrema vi morbi correptus est:

tum

rum sacrae Unctionis praesidio armatus e tanto cō-
fictu, e vinculis, exilioque, ut a Domini benignita-
te & Militis virtute speramus, ad coelestem Jerusa-
lem, quae libera est, convolavit.

Jam nihil est; invictissime Cardinalis, quod, te
abeunte, orationem nostram in terris illis ingratis-
simis ultra detineat; ubi jam nihil erat, quod te ad gau-
dium Domini tui properantem diutius moraretur. Ni-
hil tibi tentandum, nihil tolerandum, nihil vincendum
superat. Quidquid conari posset natura in blanditiis;
metus in periculis, valetudo in doloribus, exilia &
carceres in angustis, opprobrium in contumeliis de-
vicerat. Animam pro Religione devoveras, atque in
omnes partes heroicis coeptis responderas, Apostolo-
rum cursus, Martyrum constantiam, Pontificum solli-
citudinem, Doctorum labores imitatus, erroribus pro-
pulsandis, disciplina restituenda, suppliciis perferendis,
& Christi lege coram Regibus & gentibus praedican-
da Te quidem Roma praestolabatur de praelio rever-
tentem complexura; sed clarior erat victoria, quam
ut caelestem triumphum terrestri ovatione praevertere-
mus. Beatissimum Patrem tuique amantissimum, ad
cujus pedes & amplexus remeare non potuisti, Fra-
tres tuos Cardinales amplissimos, quos in gratulatio-
nem obvios habere non licuit; habes ad nominis tui
splendorem & ornandam memoriam meritorum gestien-
tes. Quamquam velo praeclarissima rerum monumenta
partim carceris tenebris oppressa, partim intervallis
hinerum intercepta delitescant, pauca tamen, quae
quasi erumpere & manere potuerunt, gloria purpuram,
virtutibus Ecclesiam, posteritatem exemplis locuplera-
bunt. Nec ulla vetustas in laudibus tuis Dei laudes re-
ticebit, qui te dederit in murum aereum populo Ter-
rae, ut bellantes adversum Te non praevalerent; qui
Te fecerit columnam in templo suo; & quem, sicut
pie credimus, Tibi vincenti dedisse in triumphanti Ec-
clesia manna absconditum, ita daturum speramus etiam
in militanti nomen novum.

AD SANCTISSIMUM DOMINUM INNOCENTIUM XII.

PONTIFICEM MAXIMUM

O R A T I O

CAROLI MAJELLI

*Seminarii Archiep. Neapol. Alumni
Anno Domini MDCXCIX.*

ARduam profecto, Beatissime Pater, maximeque sollicitudine districtam animarum curam quae Pastores Ecclesiae alacrius susciperent gererentque, nihil ad acuendum vehementius excogitari posse reputavimus, quam ut, post digestas in Provinciali Concilio sui muneris partes, vitae tuae rationes, pro Sancta Dei Ecclesia assiduis laboribus exercitas, illis ob oculos objiceremus. Quaecumque enim aut terrere animos, aut frangere conatus possunt, cum abs Te fortiter superata intellexerint, commendatas sibi provincias quo studii ardore capeßere debeant, plane perspicient. Nam ita, Beatissime Pater, ipsi statuimus, in Te uno absolutissimum Pastoralis animi exemplar Divinam Sapientiam effluxisse; cum quisquis res tuas aestimaverit, omnia veterum Patrum facinora, & florentissimorum saeculorum decora intueri sibi, complectique videatur; imo si omnem superioris aevi memoriam, & vetusta Ecclesiae monumenta lustraverit, neminem unum inveniet, cujus res gestas cum tuis aut temporis diuturnitate, aut regionum diversitate, aut munerum varietate, aut negotiorum discrimine, aut conficiendi felicitate contendat. Tuum igitur erit, Beatissime Pater, ut quos Ecclesiasticorum animos ad disciplinam, caritatemque sacratissimis institutis, ac legibus Sancta Provincialis Synodus acius excitare studuit, virtutum tuarum documentis atque Apostolicis exemplis amplius inflames; hique omnibus sese praesidiis suppeditatos sentiant, quos ad Dei gloriam tum Sacrorum Canonum scita provocent, tum factorum tuorum incitamenta compellant.

Ac primum quidem nemo est qui ignoret, quibus initiis, ac fundamentis ad tantam virtutis molem excitatis. Francisco enim Pignatello Principe Minervini, & Portia Carafa e Ducibus Andriae in lucem editus sub hujus religiosissima disciplina prima pueritiae rudimenta transegiſſi. Quam autem sollicitudinem in tua institutione ac pietatis tirocinio illa non adhiberet, quae duobus fratribus germanis Vincentio & Aloysio virtute non minus, quam genere conjuncta, ab illorum celeberrimis exemplis nunquam decessit? quorum alter Societatem Jesu, quam summa consilii ac probitatis laude administravit; alter Congregationem Cassinensem Abbas, tanta Christianae virtutis ac sanctitatis fama celebraverunt, ut eos aliquando Sanctorum fastis adscriptum iri firmissime teneamus. Horum igitur mores cum Portia referret, suam fratrumque suorum pietatem exprimere conabatur in filio; cujus religionis primordia non sine divino numine ad integerrimum tam cumulatæ virtutis exemplar effingebantur; ut vel ipsa ætatis initia inter heroica insignia consuescerent; cum exempla in Ecclesiastici imperii specula longe lateque aliquando corruscarent. Neque profecto ab hujus severitate disciplinae tuum, Beatissime Pater, abhorrebat ingenium; nam hilaritatem gravitas, oblectamenta pueritiae innocentia commendabat, mentis consilium ac virtutis studium annos præcurrebat.

Cum dignum propterea Mater optima videret, qui ad spem maximam educareris, eidem Vincentio avunculo tuæ adolescentiæ exercitationes permisit; ut non solum præfulgentibus in paterna maternaque familia imaginibus, & maxima utriusque gentis gloria, sed collatis etiam disciplinarum studiis ad rem publicam capessendam instruereris. Igitur eo auctore in Romano Seminario Ecclesiasticæ institutionis rudimentis imbutus atque ad humanitatem informatus, eloquentiæ cum primis ubertatem optimis præceptionibus arripuisti, quam ad foedera jungenda, animosque flectendos privatim publiceque apud Reges, Conventusque celeberrimos eras adhibiturum. Utque ad res humanas, divinasque administrandas omnibus Te disciplinarum prædiis componeres, ad jus utrumque cognoscendum opera-

tam traduxisti; susceptraque in Neapolitano Collegio laurea, laboribus, vigiliis, periculisque pro Dei gloria fortiter occurristi. O diem illum, Beatissime Pater, ad Patriae tuae laetitiam sempiterna memoria consignandum! cum ad tantarum rerum molem, Deo vocante, properantem Te suis mognibus Neapolis emisit. Flevit illa quidem, ac tacita pietate ab sinu suo deliciisque Te avulso ingemuit; cum ea aetate provinciarum durissimarum discrimina appetentem vidit, qua plerique otio interituaque tabescentes patriae fortuna frui malunt ad ignaviam, cum uti possint ad gloriam. Itaque sublatis ad Caelum oculis, ut Deus O. M. majorem gloriam, civiumque nobilitatem tua virtute extenderet, obsecravit. Quantum autem caritatis suae fructum cepit, cum Te pubescente aetate penitus in rempublicam ingressum accepit, qua quidem nemo illam auderet attingere? Atque ineunte juvena iis muneribus humeros supposuisse; quibus spectata saepe aliorum aetas succumbere formidavit? Nam vigesimum aetatis annum vix dum excesseras, cum ingenii tui fama late manante, atque Urbano VIII. ad Te in causis referendis audiendum excito, post expletam tanti Pontificis expectationem, ejus jussu tam vicariam Urbini legationem adiisti; quae tametsi recens Ecclesiasticae dirioni cessisset, nec insuetum novo imperio gentis ingenium, nec aetatis tuae infirmitas Pontificem retardarunt, quominus firmum illi praesidium in consilii tui magnitudine paratum existimaret.

Ceterum, quae in ea re gerenda, totaque regione Pontificio mandato lustranda, annis sollicitudo praevertibat, gravioribus Te curis objecit. Illa vero admirandum in modum eluxit, cum sub Innocentio X. Militam Fidei Quaesitor concessisti. Ibi enim cum cuncta offendisses tantis turbis misceri contundique, ut res ad extrema omnia spectare videretur, mira dexteritate ita universa explicuisti, ut & Insulae tranquillitatem afferres, & Romanam Aulam ingenti sollicitudine liberares; adeo ut Magnus Hierosolymitani Ordinis Magister, cum assertum sui Ordinis splendorem tuae virtuti referret acceptum, signa Tibi in magno S. Joannis templo excitanda praedicaret. Neque ulla certe tantorum benefici-

neficiorum, quaeque a Pontificia deinde munificentia erga inditum Ordinem uberius emanarunt, memoriae delevit oblitio; quibus nuper Equites nobilissimi immortale grati animi monumentum aeneam statuam excitarunt.

Magnis igitur in dies auctibus consilii tui sacra increbescente, aliae aliis provinciae se se suggererunt, ac Melitensi decedentem Viterbiensis exceptit, quae recenti Castri accessione justam provinciam aequare videbatur. Viterbiensi perfunctum, Apostolicum Nunciū Florentia complexa est. Commodum tum profecto, nisi unquam alias, Magni Ducis in Te benevolentia unus, quantum solertia eloquentiaque valeres, edocuisse; cum obortas similtates inter Ferdinandum Magnum Ducem, aliosque Italiae Principes in summum discrimen evasuras composuisti; quibus sedandis luminum virorum studia frustra tuerant; conflatumque dissidentibus animis turbinem ira disjecisti, ut Pontificias laudes singularibus literis, Magnique Ducis commendationem deumeres. Ad Ecclesiasticam autem, & Regularem disciplinam instaurandam, quantus in Te ardor efferbuerit, ipsa testatur Erruria, quae nunquam maiorem fori integritatem, nunquam illustriorem Religiosorum Ordinum honestatem vidit.

Sed subacta jamdiu, & maximis probata experimentis dexteritas, operosiora Ecclesiae negotia cum regnis opulentissimis transgenda permisit. Itaque Florentinae Legationi Polonica Alexandro VII. demandante subivit; tunc temporis Polonia bellum atrox cum Cosacchis agitante in armis erat, atque omnium ordinum dissensionibus pene discerpta ingemiscebat. Nulla tamen temporum gravitas solertiam tuam prohibere potuit, quin Regi Casimiro, Regnoque universo, nec non Romanae Ecclesiae egregie probaretur. Nam adventus tui virtutisque felicitas discordiarum incendia testinxit, gratiamque ab Rege tantam inivit, ut summo honori tuo contentissimo ille studio velificaretur. Enim vero, ut tui ratio in proximis Cardinalium comitiis haberetur, etiam atque etiam nitebatur; cum Ipse incredibili animi moderatione, quis crederet? illius operam exclusisti. Quoque cum honores Tibi, non hominum favore gratiaque

parandos, imo in sola virtute collocandos statuisses, ornandi tui opportunitates maximas non modo non captare & arripere, sed ultro oblatas elabi atque intercidere patiebaris.

Sed aeternum prudentiae tuae monumentum illae regiones retinebunt, quod uberrimo cum religionis fructu tum primum susceperunt, cum non solum in Episcoporum Schismaticorum conventu, verbis consiliisque dissidentes inter se se ad concordiam, Romanique Pontificis fidem revocasti; verum etiam, ut jactis optimarum rerum seminibus per cultores assiduos laetissima Catholicae Fidei seges proveniet, Clericorum Regularium ad illas Ordinem advexisti, quibus Armeniae nationis adolescentes in catholica veritate eruditi, gentem universam in Romanae Ecclesiae fide retinerent. Adeo autem prospere tua, Beatissime Pater, opera Ecclesiae cessit, ut cum reliqui populi suo in schismate praefraete obdoruerint, ea una Armenorum natio per Te exulta gestiat Romanis legibus obtemperare. Jam tum nimirum fidei unitatem conciliare studebas, quam eras. Ipse Apostolicae Petrae firmitate fundaturus; atque errantibus ovibus unum ovile colligebas, cui aliquando unus Pastor praeficereris.

Maximum vero dexteritatis Tuae experimentum, quo nullum luculentius esse possit, tum demum cepit Ecclesia, cum Germanica Tibi legatione a Clemente IX. delata, illud etiam negotii dedit, quod rerum difficultate, & Caesaris quoque judicio omnem humani consilii aciem effugere videbatur, ut scilicet Burrium haeresiarcham, quamvis Protestantium principum opibus fretum, e medio Germaniae sinu abstractum Romanam in custodiam mitteres. Ceterum nec adversae factionis studia, nec fama viri popularis, nec impensarum magnitudo, aut Te deterrere, aut tuis illum consiliis circumventum subducere potuerunt; eaque res maxima felicitate perfecta est, quae bonos omnes sollicitos habebat; Caesar vero quorsum evasura esset, maximopere formidabat. Quantam praeterea integritate, prudentiaque ab Aula Caesarea gratiam collegeris, vehementissima illius ad honores tuos studia probaverunt, ut nullum propterea majus virtutis tuae argumen-

rum edideris, Beatissime Pater, quam quod apud externos Principes, ita Ecclesiae rationes administraris, ut illis carus, & Ecclesiae utilis, eorum Tibi studium sine hujus detrimento adjungeres, & hujus amplitudini sine illorum offensione studeres.

Ementio autem tantarum provinciarum pelago, cum ad dignitatis tuae incrementa omnes intenderent, inauditae modestiae exempla praebuiti. Etsi enim cuncti dilatos Tibi summos honorum gradus indigne ferrent, Ipse tamen ad labores, non ad praemia laboris Te accitum existimabas. Sed qui divino numine ad summum Ecclesiae regimen vocabaris, omnia Ecclesiasticae militiae stipendia conficere debueras. Itaque pastorem sollicitudinem in Lupiensi Episcopatu oblatam non detrectasti. Tum certe tanto visus honoribus dignior, quanto illis animo major videbaris; tantoque merere magis, quanto libentius, cum merueris, carere potuisses. Eos quidem, quibus ceteri ad dignitates maximas pervenerunt, labores exhauseras; aliorum cursus jam longe anteverteras; sed non consueto exercendus eras curriculo, qui omnium gravissimo destinaberis imperio, nec videri virtus tua debuerat humano judicio ad honoreseducta, sed divino consilio temporibus difficillimis reservata. Igitur cum illos non tanti faceres, ut peteres, dignus habitus es, qui expeteris. Nam cum virtutis tuae desiderium diutius Aula Romana ferre non posset, Lupiensi ab Ecclesia arcessitum, Episcoporum primum, & Regularium negotii, mox Pontificiae Aulae Magistrum, sub Clemente X. praefecit; ut nulla esset Christiana institutio, quam non explorasses, nulla negotiorum discrimina, quae non excussisses: donec ab Innocentio XI. inter Romanae Ecclesiae Cardinales allectus, omnium animos in Te conversos, tuaeque fortitudinis admiratione persusos exhilarasti. Tunc profecto, quam incensa in Te omnium studia forent, maxime intelleximus, cum ex dignitate tua inusitata quaedam ad universos laetitia perveniret. Nimirum Tibi ex tanta laborum jactatione venienti tutum quietis portum in aplissimo Ordine gratulabantur. Verum non sine sollicitudinis additamento nova Tibi facta est dignitatis accessio. Nam Faventinam statim Ecclesiam,

quam

quam pretiosa Sacelli tui suppellechile, magnaue pecunia discedens locupletati, mox Bononiensem Legationem suscepisti. In quibus gerendis tuum Iustitiae ardorem Innocentius XI. acerrimus disciplinae vindex gravissimo testimonio probavit, cum accepta malefactorum quorundam acri animadversione, Tibi pro cultu Iustitiae adamantinum pectus inesse praedicavit.

Sed jam tempus erat, ut diuturnum Patriae tuae desiderium contolares. Igitur ad Neapolitanam Ecclesiam tuo Praeulæ orbatam post longas preces, & vota, inter effusos omnium ordinum occurus, ac frequentissimi populi gratulationes Pastor expectatissimus accurristi; tantamque ad illam gerendam, tuendamque vigilantiam contulisti, ut expectationem maximam rerum gestarum gloria superarit. Quas enim abs Te praetermissa diligentia est ad excoendandam Sanctimonialium disciplinam? Ad amplificandam Ecclesiastici Ordinis splendorem? Ad augendam ministrorum abstinentiam? Ad excitandam vehementius Sanctissimæ Eucharistiae religionem? ad quam populum etiam pro concione inflammare studuisti, Ad paranda animarum subsidia? cum pro expedienda Sacramentorum administratione Paroeciarum numerum etiam detractis de mensa Episcopali redigibus, auxeris.

Sed effusissimæ liberalitati tuae, quam eo in Praesulatu praestitisti, quæ par esse possit oratio? Quid hic primum commemoremus, vel quæ tantæ virutis exempla, aut decerpamus, aut relinquamus? Egendum multitudinem, an subsidiorum largitatem? Familias maleficiis preptas, an verecundiae servatas? Aucta puellarum coenobia; an templa sacris ornamentis instructa? Non equidem Tibi satis fuit, quod dispersitis per singulas urbis regiones pecuniae tuae divisoribus, omnium necessitatibus praesto esses; nisi etiam secretis erogationibus honestissimas familias sustentares, periclitantibus puellis vestes, & alia pudicitiae praesidia tribueres; aliis in religiosas domos, aliis in matrimonium datis, pietati consuleres, & flagitia prohiberes; cumque nulla liberalitate caritas tua expleri posset, etiam suppellechilem, & aurea vasa distraheres, ut paupertati uberior subvenires.

Liceat hinc Seminario tuo, Beatissime Pater, tantae liberalitatis in te beneficia, si minus magnifica oratione ornare, gratia saltem commemorationem perconsere; quae quidem tanto sunt nostra tenuitate majora, quanto sunt tua benignitate dignissima. Est enim vero pulcherrima nobis illorum temporum memoria, cum de nostra infiltratione sollicitus, nostris exercitationibus interesse, progressionem explorare, diligentiam acuere, verbis, ac praemiis disciplinam accendere dignaberis. Tu nostrum aliquot in Seminario tuis impensis aluisti. Tu aucto adolescentium numero Seminarii fines proximae domus accessione dilatasti. Tu vetustis aedibus reficiendis pecuniam tribuisti. Tu assiduo benevolentiae studio praesidio nobis, & ornamento sumi, ad quos etiam ex Apostolico fastigio oculos convertere non es dignatus, ut Bibliothecae tuae dono ditares; ut partim Alumnos Ecclesiasticis beneficiis, partim Ministros sacris dignitatibus augeres; ut qualescumque in Ecclesiasticis studiis conatus benignissime exciperes; atque ita commendares, ut ea ad publicam utilitatem quamplurimis aptenda censueris. Nam ut frequentiori Alumnorum numero illa paterent, uberes ex Abbatia S. Joannis Majoris Seminario addictae redditus concessisti; ut tua erga nos, Ecclesiamque nostram benevolentia in maximo sacrorum ministrorum proventus nulla unquam temporis vetustate deficeret.

Ad illa tamen nostrae Civitatis tempora deveniendum est, quae maximis periculis ingruentibus tuam misericordiam, solertiamque potissimum exercuerunt. Et quamquam nos teterrimorum temporum recordatio perturbet, tuae tamen sollicitudinis memoria reficit, & confirmat. Non enim sine sensu laetitiae reculare possumus, quam vehementer flamma tuae caritatis exarsit in ingenti illa Civitatis trepidatione, cum horribili terrae motu urbs tota contremuisset, labarent aedes, templa corruerent; cum aliis ruina oppressis, aliis praecipitio illis, aliis metu exanimatis, fuga, gemitu, pavore omnia complerentur; atque ad Episcopales aedes, tuam, divinamque opem imploratura confertissimi populi turba conflueret. Quam ingens illud spectaculum fuit! Quam totius mundi admiratione dignissimum!

Cum

Cum ipse incredibili animi magnitudine, nec curis, nec sumptibus parcens, partim verbis metum abigeres, partim omnibus calamitatem levares, partim indictis precibus, saluberrimisque subsidiis ovium tuarum pericula submoveres. Ut Sanctimonialium consternationem adimeres, earum crates pedibus circumstisti. Mulierculis sustentandis, honesteque locandis, quarum ingens numerus ex meretricio quaestu ad bonam frugem salutari metu se se receperat, victum, dotemque praebuiti; atque Archiepiscopalis Templi parietes, cum ex vehementi concussione partim vitium fecissent, partim etiam concidissent, sumtuosissimo opere stultos, instructosque a suprema labe reparasti. Illud certe fuit singularis in nos divinae benevolentiae argumentum, quod in praesulatum tuum tanti discriminis calamitas inciderit. Nam cujus par ingenium tantis curis fuisset? cum hinc exterritae multitudinis lacrymae urgerent; hinc animarum pericula augerent; hinc divina omnia, & humana turbante tumultu pastorem animum sollicitarent. Cum autem salutis studium, plerosque ex urbe in apertam camporum planitiem, ac lignea tecta extrussisset; multique, ut Te periculo proriperes auctores essent, animarum salutem vita ipsa Tibi antiquiorem esse, atque una cum grege tuo vivere, unaque occumbere velle profitebaris. O voces Apostolico pectore dignas! O beatam tam vigili amantique Pastore Neapolim! Cujus vigilantiam, non minori sibi praesidio fuisse sensit, cum Apuliam insignem Regni nostri Provinciam pestifera contagio corripuisset, atque inde sensim in finitimas regiones irreperet. Ipse enim, Beatissime Pater, ne periculi magnitudo neglecta in certam perniciem caderet, apud magistratus auctoritate perfecisti, ut intercluso urbis aditu vigiliis, excubiisque incolumitati publicae consuleretur. Ut Tibi propterea dandum videatur, quod spiritum ducamus, tuaque Neapolis vastitatem, & solitudinem propulsarit. Is tunc metus nos infestos habebat, cum Alexandro VIII. magno cum Ecclesiae luctu e vivis sublato, Pontificia comitia Te Romam evocarunt. Quae autem Tibi in tanta rerum festinatione potissima cura fuit, Beatissime Pater! prius certe de pauperum subsidio, quam de tuo comiteatu cogi-

cogitasti; neque ante discedere animum induxisti, quam menstruam stipem ad longum tempus, prout comitia distrahi contigisset, illis distribuendam reliquisses.

Magnis interea periculorum procellis jactabatur Ecclesia; bello atrocissimo conflagrabit Italia; versis in mutuas clades armis, Hispania, Germania, Gallia, sanguine redundabat; hinc Turcarum terror urgebat, hinc praeteritorum memoria, hinc futurorum metus, totaque Christiana respublica luctu, & lacrymis perdita tabescebat. Assidua ad Deum O. M. vota concipiebantur; sed cum parem asperissimis temporibus Pontificem postularent, Te unum profecto designabant, praeterea neminem. Nec poterat certe luculentius praenunciari quantus futurus esses, nisi quod tandiu expectareris; neque quod satis omnium votis facturus esses, nisi cum omnium votis expetebatis. Pendebat enim communis expectatio populorum, malorumque omnium discrimina intendebantur, ut in tua electione, Beatissime Pater, divinam opem ardentius susciperemus, tuaeque fortitudini, ut olim Petro in mystico linteo, tantarum calamitatum devoranda asperitas offerretur. Quantam igitur laetitiam terrarum Orbem incessisse dicamus, cum iv. Idus Julii Pontifex Maximus renunciatus es; atque ab Sanctitate Tua inter saevissimos turbines, veluti signum quoddam tranquillitatis affuisit? Christianorum urbes, regna, populi que omnes, maria, terraeque, felicissimo die, expectatissimo nuncio triumpharunt. Infremuerunt hostes, exultavit Ecclesia, ac pacandae reipublicae studia jam pene conclamata sese erexerunt. Justitiae columen, miserorum praesidium, bonorum ducem, mox futurum publicae tranquillitatis vindicem sacrosancta Religio consalutavit, & quae nihil fere quicquam sperare audebat, tum vix fere habuit, quod ultra optaret. Fortunatam tanto Cive Neapolim, & gloriosissimam tanto Praesule nostram Ecclesiam universus terrarum Orbis praedicabat. Ex quo profecto intelligis, Beatissime Pater, quanta patriae tuae fuerit laetitia, ex cujus gloria tanta ad universos gaudia dimanarint. Certe omnium in oculis, omnium in ore laetitia sensus eminebat, ac dum aera personarent, dum populi voces, acclamationesque Caelum complerent,

K

ipsae

ipsae urbis aedes, ac templa quadam voluptatis significatione gestiebant, ac Sanctissimo Innocenti XII. nomine patria, litora, collesque resultabant.

Nec quemquam falsum habuit expectatio, quam Pontificatu inito commovisti; ut primum enim in omnes mundi partes concussas, labantesque animum intendisti, repente ex teterrima periculorum conflictione nova rerum facies emersit. Ceterum nihil in Christiana re capessendum ratus, nisi prius adversariis impudentissimis ora obstruxisses, tuaeque Sedis sanctitatem ab iniquis oblatrantium calumniis vindicasses; distributiones Ecclesiasticorum reddituum in consanguineos, vel affines Romani Pontificis lege sanctissima moderatus es, aliaque ad abolendum Nepotismum statuisti, cui hetero doxi amaro animo succensere certabant. Neque profecto tam inveterata suspicio elui potuisset, nisi tantam ad Ecclesiae regimen modestiam attulisses, ut non solum famam popularem, sed & jura sanguinis, quae summos saepe viros transversos egerunt, parvi ducens, illam ipsam humanae gloriae cupiditatem viceris, qua sapientissimus quisque maxime ducitur, quae fortissimos duces, opulentissimas gentes inter pericula conjecit, exitio devovit, quae victos, victoresque superavit. Eam quidem modestiae magnitudinem, cum invidentem obsistentemque tuis honoribus fortunam exciperes, atque ab iisdem petendis abhorreret, mirifice praestiteras; sed in obtinenda rerum omnium potestate supra omnem memoriam retinuisti. De qua primo loco pauca dicenda sunt, ut quibus radicibus Pontificatus tui gloria nitatur, appareat.

Et sane nihil ad modestiae commendationem cumulatius, nihil ad laudem illustrius excogitari potest, quam quod iis in operibus, quibus omnium judicio parata Tibi immortalitas est, quominus tuum nomen, aut gentilitium stemma commendaretur, cum acriter obstitisses, eviceris. Quod cum omnes ad propagandam rerum suarum memoriam, famaeque immortalitatem, ingenta quadam cupiditate intendantur, Ipse nihil libentius, quam mortalitatem, & assidue cogites, & sermonibus, factisque usurpes: illius enim memor tumulum Tibi, nec nomini, nec magnificentiae tuae, imo vix pri-

privatae conditioni parem, nullis titulis, aut imaginibus, nullo sumtu, apparatuque extruxisti; ita ut qui veterum Romanorum gloriam magnificentissimis operibus provocaveras, in rerum tuarum ornamentis omnem cultum exuisse videaris. Tantum igitur modestiae studium prohibuit, quo minus ad gentis tuae promerita animum intenderes: ejusque praeclaram, vetustissimamque nobilitatem tanta virtute infra Te ducere docuit, quanta studiorum contentione suam plerique ad Caelum ferre nituntur. Nec quidquam apud Te valuit quod summis honoribus & consulatu jam inde a Neapolitanae Reipublicae temporibus floruerit; quod nobilissimas hujus Regni familias sibi affinitate adjunxerit; quod opibus, titulis, ditionibus, & legationibus maximis afflueres. Nam quod lege caveras, admirabili exemplo praecipiens gentilium tuorum virtutem se ipsa esse contentam maluisti; quam ne Pontificiae partes generi addictae, aut jura sanguinis ad usque summi Sacerdotii sanctitatem attingere viderentur. Quantae autem Te, Beatissime Pater, naturae, gloriaeque illecebrae revocabant? Nimirum invidiosum non fuisset, si eam gentem Ecclesiae gubernaculis admovisses, cui tot Reges summam rerum permiserunt. Nec profecto vereri poteras, ut hi majorum vestigiis insisterent, eorumque illustria facta aemularentur. Quid enim pro Christiana Republica non subeundum, praestandumque statuissent, quibus tanta Patrum incitamenta animis obversarentur? qui tot ducēs, tot summos viros, domi; militiaeque se se, & reipublicam celebrantes tota mente lustrarent? qui Bartholomaeum Pignatellum Archiepiscopum Messanensem sub Urbano IV. impigre pro se agentem, atque ad tegendam Ecclesiam externos Principes excientem: qui Hectorem regias in Sicilia vices tam strenue obeuntem, ut Carolus V., quem sibi maxime obstrinxerat, regnum illud suo imperio servatum, illius virtuti tribueret: qui Hectorem alterum pro Rege Tarracconensem Hispaniam administrantem; quem apud se Oratorem Rex Christianissimus summis honoribus prosecutus est; Catholica vero Aula supremis consiliis adhibitum, & procurationibus gravissimis exercitum, inter Magnates conscripsit: qui

Laudulphos, Octavianos, atque alios denique sempiterna memoria dignos, quorum splendorem inaudita tua moderatione cumulasti. Materno autem e sanguine quanta Te quoque gloriae decora prolestant! Quanta bellicae laudis insigna! Quanta Ecclesiasticae dignitatis ornamenta! Undique enim duces, virosque pacis bellicae studiis florentissimos intuebaris. Hinc lectissimum duodecim Cardinalium, atque innumerabilium Antistitum agmen, ex quibus hanc Metropolitanam Ecclesiam novem tam sapienter administrarunt, ut nunquam ex civium animis eorum memoria delenda videatur. Quid enim Alexandro non debeat Neapolis, cujus opera pretiosissimo B. Januarii Corpore locupletata est? Quid Cardinali Oliverio, cujus magnificentiam, rerumque gestarum gloriam omnium litterarum monumenta praedicabunt, cujus fortitudinem, solertiamque sacro soedere contra Turcas feliciter administrato, temporumque turbulentissimorum fortuna exercitam, Julius II. Pontifex Maximus testatus est, cum illum firmissimam Apostolicae Sedis columnam nuncupavit? Hinc Gregorium Hierosolymitani Ordinis Magnum Magistrum. Hinc PAULUM IV. Pontificem Maximum, qui post Neapolitanum Archiepiscopatum ad Apostolicam Sedem assumptus tuorum laborum semitam suis honoribus praesignaverat. At cum tantam Tibi nobilitatis speciem utriusque gentis splendor objiceret, non modestia minus, quam genere necessarios tuos Tibi conjunctos optasti; imo in unius ejus virtutis cultu eorum necessitudinem agnovisse videris. Nam cum Paulam sororem tuam, quae in religiosissimo Sapientiae Coenobio aetatem omnem sanctissime traduxerat, supremo morbo conflictatam inaudisses, quavis probatissima illius vitae exempla, & germanae sororis memoria animum tangerent; nihil tamen Te vehementius excivit, quam ne quid contra modestissimum animus tui propositum, in pompa funeris instructius admitteretur. Quare datis confestim litteris, ejus funeris non celebritatem, tuae quidem dignitati, & illius virtuti non indebitam, sed religiosam simplicitatem gravissime cominendasti; ut quemadmodum vitae cultu, sic funeris honore aequo jure ceteris censeretur. Itaque reli-

religiosae pietati, religiosa quoque modestia parentasti. O moderationem oppido admirabilem, qua & necessariorum caritatem, & humanam ipsam conditionem superasti; ut ipse praeclarius, quam olim de Bruto Roma praedicabat, in locum conjunctorum Christianam reipublicam adscivisse videaris. Hinc igitur summa illa facilitas existit, qua omnium preces, & causas excipere, nullius conditionem re pueri, universis conveniendi Tui potestatem facere non dedignaris. Hinc verborum humanitas singularis, hinc frontis serenitas hinc vultus hilaritas; ut in Te miseriarum perfugium, atque egenorum praesidium propositum esse intelligamus.

Crevit enimvero Beatissime Pater, velut nova igni materia subjecta, cum sacrae potestatis augmento, flamma caritatis; quae extemplo erga Neapolitanam, Romanam, atque universam Ecclesiam mirum in modum exarsit. Nam cum damascena aedium tuarum ornamenta Cathedrali Ecclesiae Neapolitanae addixisses; ibidem pauperibus, quos Tibi jam haeredes scripseras, redactam ex reliqua suppellectili divendita aureorum viginti millium summam largitus es. Mox de ejusdem patriae incolumitate sollicitus, ut quae oppida contagione laborabant, perpetuo aggere conducerentur, sex aureorum millia contulisti. Cumque obnoxia Romano aerario, ex veteri aere alieno nostra vestigalia vacillarent; remissa pecunia debita, annuoque censu imminuto, levasti. Ad civium autem tuorum honores, ac beneficia, quam effuse incubneris, quis ignorat? Quid enim memoremus Patricios honorificentissime acceptos? Perpetuum per manus Advocati Consistorialis honorem uni ex civibus delatum? Eos ad Praesulatus, ad dignitates, ad munera maxima gerenda delecto? Collegialem Sancti Joannis Ecclesiam canonicali titulo, & insignibus ornatam? Neapolitanorum Romae Ecclesiam nova aedificii mole, magnisque redditibus auctam? Haereditarios patrimonii tui proventus, redimendis a barbarorum captivitate Lupien-sibus, ac Neapolitanis civibus addictos? Quae quidem omnia vicisti, Beatissime Pater, cum Episcoporum spolia totius Regni Ecclesiis, magno cum earum, pauperumque emolumento, & Episcopalis muneris digni-tate

tate remisisti. Eximia tunc certe liberalitate tuae documenta suspeximus, cum Episcoporum conditionibus magnifice reiectis, quibus annuo censu sibi ultro imposito tranquillitatem suam redimere studebant; eo remisso, ut dignum tuam magnitudine beneficium videretur, plus illis concessisti, quam, aut petere ipsi, aut sperare potuissent. Id quod grata Neapolis publicis monumentis, & sempiterno praeconio praedicabit.

In Romana vero Ecclesia, quas non expertus Apostolicae caritatis vires, miseris solatia praebuisti! aedes amplissimas, opulentissimos redditus, rerum omnium copiam, pueris orphanis, pauperibus invalidis instructissima hospitia. Quae tanta animi tui, Beatissime Pater, misericordia fuit, ut egentibus ultro occurreres, nec solum occurreres, sed invitares, nec invitares modo, sed benignissima severitate cogeres. ut adjuvares? Quae providentia, ut miseriae, inertiaeque ereptos, artibus colores, quibus Civitati utiles, & publicae quieti innocentes efficeres? Quantus amor, ut magis, quam quisquam conjunctos, ipse pauperes complectereris? Magnificentissimum in Laterano hospitium, tanto sumtu, tantaque celeritate, tua ipsius assiduitate urgente perfectum; atque alterum ad ripam Tiberis, Sancti Michaelis nomine, pueris egenis instructum, omnis posteritas, omnis memoria intuebitur; neque ullum inveniet, qui aut studio populari liberalius, aut immortalitatis desiderio magnificentius opus unquam molitus sit, quam Tu, Beatissime Pater, publicae egestati, ac divinae, sanctaeque Sedis gloriae posuisti; ut nulla esset calamitas, cui non occurreres; nec major videretur fortunae iniquitas ad perniciem, quam tua liberalitas ad salutem.

Dignus igitur Pontifex, quem Tu Roma publicis acclamationibus, monumentisque miserorum solatium appelles. Dignus certe, quem Magno GREGORIO conferas, cujus caritatem eximiam feliciter aemulatus, illud etiam beneficentiae suae ope assecutus est, quod illius nomen summopere illustravit. Quam enim fidem ille in Britanniam per Apostolicos viros invexit, is ne in proxima Hibernia haereticorum furor saeviente extingueretur, effecit. Illius quidem auspiciis fines re-

ligio

ligio protulit, novamque gentem suo imperio adjunxit; sed hujus ductu, nec loco mota decessit; nec immanitati victa succubuit. At tum res cum rudi hoste fuit, quem Idolorum cultus infecerat, non odium veritatis armaverat; Ignorantia Christianae Professionis induxerat, non pugnacitas haereticalis excaecaverat: nunc vero cum insens Fidei adversariis confligit, irruentes sustinuit, proscriptiones, exilia, & gravissimas inauditas feritatis procellas superavit. Illa in expeditione GREGORII felicitatem, in hac victoria Innocentii caritatem suspexit Ecclesia. Quantum enim sollicitudinis, auxiliique praestiterit, non Tu modo Roma, sed omnia Christianorum regna testantur. Nam ad divinum praesidium implorandum publicas ad Deum preces indixit, Christianos Principes, Ecclesiae Pastores, populumque omnem ad conferendam opem verbis, & exemplis excitavit, datisque litteris amantissimis, & maxinis subsidiis, nutantes confirmavit, jacentes erexit, atque ad victoriam, quae vincit mundum, impulit, & inflammavit. Nec minus Catholicis Angliae avitae religionis propugnatoribus subsidiorum largitate, paternaque sollicitudine adesse studuit, ut eos ad heroica Jacobi Regis exempla succenderet; in cujus asperitate rerum, animique magnitudine, Catholica fides summum inauditae fortitudinis praebuit experimentum; adeo ut non minus certe in hujus adversitate, ac aliorum Principum felicitate triumpharit.

Reliquas autem Catholicae fidei victorias, Te, Te, Beatissime Pater, rem Christianam gerente reportatas, quisquis volet aestimare, in temporum primum oportet conditionem respiciat. Nam Turcarum vires per occasionem intestini Christianorum belli confirmatas formidabamus. Neque profecto hostem acerrimum, acceptis cladibus insanientem, & recenti spe inflammatum, vel refutare bello, vel sustinere posse videbamus; cum distractis armis, adversisque studiis dissideremus; ille vero tota belli mole ad nostrum excidium incumberet. Cum eo in extremo res Ecclesiae sitae essent, collatis a Tua Sanctitate subsidiis instructi, ita illum excepimus, ut non modo a nostris cervicibus repelleremus, verum etiam secundis praeliis

terra, marique affligereimus. Itaque Tibi desert Christiana religio, quod tuis legionibus, triremibusque, nec non Venetorum, ac Melitensium armis; Chium praeclarissimam Aegaei maris insulam occupavit, ac diripuerit; quod ceteris Othomanicae ditionis Insulis maximam pecuniam imperavit, quod in Corinthiaco sinu barbarorum quinque millia, cum in Peloponnesum egredi molirentur, signis, impedimentisque captis ceciderint; quod Caesareis copiis magnum Varadinum, Jenum, Julamque in potestatem acceperit; duosque instructissimos Turcarum exercitus ingenti clade deleverit; alterum ad Danubium, hostibus ad decem millia interfectis; impedimentis, tormentisque bellicis captis, atque ipso duce in acie obtruncato; alterum ad Tibiscum, ubi praeter duo, ac viginti millia hostium trucidata, cum duobus supra viginti legionum praefectis, dux summus occubuit; & castris, impedimentis, tormentisque bellicis centum, ac decem potiti sumus, ipso Orientis Tyranno inspectante, ac nequicquam regni sui calamitatibus ingemisciente. Haec omnia, Beatissime Pater, armorum suorum decora, tuis ab auspiciis, liberalitate, solertiaque profecta, merito Dei Ecclesia concelebrat.

Verumtamen Ecclesiae finibus se se tenere caritatis tuae magnitudo non potuit, sed incredibili quodam aestu in remotissimas etiam barbarorum regiones redundavit; ut quibus non dum Evangelica fides illuxerat, misericordiae tuae munere oboriretur. Neque enim pietatis tuae desiderium expleri poterat, nisi ab ultimis terris accessisset, quibus posset opitulari. Igitur quos immensus maris, terrarumque tractus ab orbe nostro disjunxerat, Christi Imperio adjiciendos, missis ad fidem propagandam Apostolicis Viris; factoque in saluberrimum opus centum & quinquaginta millium sumtu suscepisti. Cumque Darien Americae Insulam a Scotis haereticis occupatam accepisses, ut ab Hispanis recuperata fidem integerrimam retineret, Regi Catholico liberaliter concessisti, ut magnam ex Ecclesiasticis redditibus in Hispania pecuniam ad tam pium bellum inumeret. Compertum enim, Beatissime Pater, habueras, eorum Religioni satis esse consultum, quos

quos tanti Regis fidei commendasses. Tuæ autem operæ quam studiose Dei benignitas affuerit, nemo non vidit. Quis enim non est Tibi gratulatus, eam Insulam, & tua sollicitudine, & illius virtute Ecclesiæ simul restitutam, & Hispano Imperio vindicatam; Deo non solum vigilantæ tuæ, sed CAROLI II. etiam armis, & pietati obsecundante, in cujus felicitate firmissimum Catholicæ Religionis propugnaculum collocavit? Quis non est gratulatus, infandi schismatis antesignanos Apostolicæ potestati tuæ cervices supposuisse? Maximis incrementis in Armenia, Æthiopia, Indiis, Sinisque rem Christianam coaluisse? novas nationes, efferatas gentes, inauditos populos, exuta morum feritate ad Christi cultum esse traductos? tumque nomen barbariæ sinus, orientis recessus, meridionales plagas, totumque terrarum orbem peragrasse?

Hæc autem licet magna esse, ac sempiternis Ecclesiæ fastis commendanda fateamur; longe tamen ea felicitate minora sunt, qua Pontificatum tuum supra omnem memoriam illustrare maxime, atque insignire Dei providentia dignata est, quam non dicam sperare, sed vel cogitare nemo potuisset. Quod scilicet Augustum Saxoniarum Duce, & Electorem ab exitiosa hæresi emergentem, abjuratis erroribus, in quos Saxonia omnium prima conjuraverat, Poloniæ Regem præfecerit. Vidimus alias Beatissime Pater, ob Catholicæ fidei studium Reges regnis exactos, & quod Romanam Sedem colerent, ab imperii fastigio deturbatos. Te autem Pontificatum maximum gerente, tanta facta est Catholicæ rei ad felicitatem conversio, ut ipsa erga Sedem tuam fides regna florentissima largiatur. Illorum annales temporum, qui Saxoniarum defectionem, quam totius Septentrionis calamitas consecuta est, hætenus deplorarunt, monumentis rerum tuarum luctum cum lætitia commutabunt; quibus leget gratulabunda posteritas, eam demum se Tibi supplicem abjecisse, quæ prima excusso Apostolicæ potestatis iugo signa immanissimæ conjurationis sustulisset; ac sanata demum vulnera, quæ jamdudum sibi dolebat inusta. Cum igitur eam unam labem ad superiorum temporum luctum, satis fuisse dicamus, quis hanc

hanc tantam felicitatem ad temporum nostrorum lætitiā, rerumque tuarum gloriam satis esse inficietur? Quæ enim esse potest, aut Pontifici Maximo, aut Christianorum animis uberior materia lætitiæ, quam quod inde penitentia salutaris incipiat, unde impudentia lethalis eruperat? In spem enim maximam ingressi sumus, fore ut universæ regiones, quas hæretica lues afflavit, Saxoniam Ducem, ut olim secutæ sunt rebellantem, ita nunc demum imitentur resipiscentem; eamque nuperrime vehementius erexisti, Apostolico Nuncio in Saxoniam misso, ut Saxoniam Electricem Poloniae Reginam insigni victoria Catholicae Ecclesiae restituas, ibique Romanæ Sedis insignia triumphare videamus, ubi hæresis imperii sui jecerat fundamenta. Nam quid est, Beatissime Pater, quod virtuti, ac felicitati tuæ arduum, aut difficile videatur? aut quid non ab illa mundus expectet, cujus potissimum opera, ea sibi cessisse vidit, quæ profligatis rebus numquam ausus fuisset optare? Extincta nimirum bellorum atrocissimorum incendia, pacemque terra, marique partem, cum maxime ardere omnia odiis, armisque viderentur. Tua enim solertia, Beatissime Pater, cum omni ope, primum Italiae, suis, externisque armis infestæ pacem redidisset, mox indictis precibus, collatisque consiliis institit, impulit, summaque assiduitate perfecit, ut ab interitu servatæ tot urbes incolumes starent, nec amplius armorum licentia jus fasque perumpere; se Europa, atque adeo universum terrarum Orbis, quod multis ab hinc sæculis expetebat, diuturno, cruentissimoque bello perfunctus videretur.

Sed jam quanta vigilantia disciplinam, sacrarumque legum cultum tuearis, consideremus; quam certe nunquam rei magnitudo, aut difficultas absterruit; nunquam valetudo, vel ætas continuit, aut retardavit. Quando autem, aut gratia hominis, aut splendor sanguinis, aut amplitudo dignitatis extorquere potuerunt, ut vel flagitiorum animadversionem negligere, vel ad impunitatem licentiæ conniveres? Quæ fuit in componendis moribus severitas? Quæ in propulsandis vitiis assiduitas? Quæ in pietate excitanda caritas, quam non acriter adhibueris? Ut Regularem disciplinam re-

stitueres, atque ad primævum splendorem revocares, conditio temporum, & remissio animorum interpellabant, occurrabantque; at Tu, Beatissime Pater, arduum opus fortiter susceptum, feliciter consecisti. Ut Clericalem honestatem adversus exundantem corruptissimi sæculi luxum retineres, ferendis legibus, pœnisque intentandis omnem sollicitudinem excussisti. Ut Apostolicam animi tui liberalitatem in minores etiam Ecclesiæ Pastores effunderes, quam nulla prorsus onera retardarent, quominus Pœciæ in posterum pensionibus gravarentur, cavendum sanctissime reputasti. Ne pauperibus rei familiaris egestas vel audaciam objiceret, vel turpitudinem, miseriæ fluctibus erptos in salutis, ac pietatis portum transtulisti. Ne in domicilio, & arce Ecclesiastici imperii ullum pateret licentiæ perfugium, ibique vitiorum corruptelæ impune grassarentur, ubi pro Christiana disciplina summus Pastor excubaret, publicum Romæ theatrum solo exæquasti; ut vel ipse Hieronymus e specu Bethlehe- mitico nihil Romæ profani deprehenderet, a quo mentem averteret. Subolēscētes in agro Domini ad animarum perniciem, germanæque virtutis detrimentum errorum segetes succidisti; & rem Ecclesiasticam inultis in partibus laborantem, legibus, & institutis sanctissimis informasti. Eaque ut probatissimorum virorum opera, & ministerio promoveres, Patribus Missionis duas in Urbe domos, alteram quidem redditibus locupletasti, alteram vere amplissimam SS. Joannis, & Pauli nomine dictam, cum uberrimo censu concessisti. In magistratibus autem tuis, in quorum fide, & sapientia posita est summa reipublicæ, tantam integritatis laudem fovere satagis, ut priscam fori, curiæque Romanæ majestatem restitutam videamus. Nunc enim plane cognoscimus, quanti rempublicam intersit, ut se ipsum contineat, qui alios studet in officio continere. Nam quis adeo vecors, & impudens sit, ut largitionibus, divitiisque corrumpatur? tum Te tanta continentia viderit, ut ex patrimonii tui redditibus tenuissimos etiam victus tui sumtus fieri mandaveris. Miramur hic tantam Te integritatis, ac innocentiae famam, opinionemque, etiam apud insensissimos hæreticorum

comparasse, ut nomen tuum summis ubique laudibus ferant, tuamque imagine honorificentissime collocatam maximo honore prosequantur?

Ceterum, qui Sanctitatis Tuæ consilium in mandandis honoribus, & legendis magistratibus inspexerit, is profecto intelliget, undenam tantus iudiciorum, officiorum, rerumque omnium cultus mandaverit. Cum enim sollempne Tibi sit sapientissimos viros, atque una sapientiæ commendatione Tibi probatissimos undique arcessere, eosque summis beneficiis afficere, & cumulare; factum est, ut nunquam Romam, atque ad Pontificiam Aulam vis admirabilior sapientissimorum hominum conflueret; nunquam vehementius Christianæ antiquitatis studia exculta sint; nunquam felicius salutaribus literis Catholicorum Academiæ floruerint, quarum cultores ad omnes honorum gradus Sanctitas Tua semper evehit. Id quod in Cardinalibus creandis maxime docuisti. Quæ enim delecta tunc toto orbe vidimus sapientiæ lumina? Quanta in illis exercitatio disciplinarum, commendatio laborum, omnium denique testimonia literarum? Certe non est vendum, nequis virtutis expers, Te Pontifice Maximo, ad Ecclesiasticos honores nitatur, aut malis artibus ad rem gerendam obrepat; cum præsertim ærarium prope exhauriendum reputaris, ne ulla hujusce rei suspicio superesset. Nam, ut obstructo divitiis aditu subactæ tantum exploratæque sapientiæ ad sacras dignitates pateret accessus, Cameralis Quæsturæ venalitatem, quam invidebant boni, incessebant adversarii, quam Innocentius XI. ut tantum gloriæ cumulum suis rebus adjiceret, abolendam designaverat, Ipse tandem sustulisti. Nimirum quicquid inceptu arduum, exitu asperum videbatur; quicquid summo consilio capessendum, magnæque fortitudine conficiendum erat; quicquid superiorum Pontificum curas, vel exercuerat, vel excluderat, Tibi uni expediendum Divina Providentia reservavit. Quod quidem senserunt universi, cum Basilicam ingentem, quæ sub Innocentio X. perfici non potuit, juris dicendi opportunitati in monte. Citatorio extruxisti. Vos heic Urbis mœnia, collesque, vos testes appellamus; vos, quæ admirari veterum Imperatorum

torum ædificia celeberrima consuevistis, quid in illis potissimum operibus suspexistis, quod tanti Pontificis magnificentiæ non concedat? Operæ difficultatem? At hic egestos aggeres summos colles, dejectas aedes complanatas areas, derivatos fontes, invitumque loci ingenium parere coactum vidistis. Conficiendi celeritatem? At certe tantum temporis satis plerisque non fuisset ad deliberandum quantum Ipsi satis fuit ad perficiendum; nam idem annus cæptum opus, obsolutumque vidit, quod omnis posteritas admirabitur. Publicam utilitatem? At iudices adeundi, magistratus conveniendi, tabulas asservandi, implorandi, experiundi, agendi, quantus antea labor, tanta nunc facilitas oborta est. Non concursandæ viæ, non obeundæ domus, non tædia, non moræ, non dilationes sustinendæ; ubi unus Innocentius omnium petitionibus, omnium votis præto esse, & inde etiam egenorum subsidia elicere novit, quibus locationum addicto pretio, pauperum invalidorum titulo, ad suæ caritatis argumentum maximo, molem illam decorandam esse mandavit. Quo verò Beatissime Pater, duo illa telopia mittimus; apparatu maximo condita excipiendis, servandisque mercibus; illud quidem mari, hoc vero terra convectis? quod cum Curia tuo nomine nuncupata, lata via, publicisque usibus peropportuna conjunxisti: ex quibus magno proventu pauperum hospitium, ingenti quæstu ærarium, emolumento maximo respublica locupletata est. Quo baptisterium in Sancti Petri, præclarissimo opere ex porphyretica urna, in qua diu Othonis Imperatoris ossa jacuerant, elaboratum? ut cuncta inanis gloriæ monumenta in Ecclesiæ ornamenta conflares: & quæ diu cineris exanimæ asservarat, melius regenerandos, & consepeliendos cum Christo homines urna susciperet. Quo memoriam Christianæ Svecorum Reginæ insigni opere consecratam apud Matildæ monumentum ab Alexandro III. positum in S. Petri æde maxima? ut quæ Catholice fidei studio patrio regno excesserat, & Matildæ in Romanam Sedem studium fuerat assecuta, non impari Pontificiam humanitatem nancisceretur.

Illæ nunc vocant nos operum extructiones, quas ad
rem

rem maritimam levandam, tum in Antiati litore, tum ad centum Cellas ingenti opera, sumtuque ductas, commendavit Italia. Hic enim Beatissime Pater, Trajani aquæductum vetustate excisum magnificentius restituisti; portumque tutissimum pristinae opportunitati reddidisti; illic vero jactis in altum mobilibus, & aperta mari objectis, novoque ductu aqua longe derivata, maris, terræque asperitatem publicis commodis obnitente, feliciter emendasti. Illuc autem portorio remisso, quanta externarum mercium vis commeavit! Quanta annonæ vilitas exitit? Quod, Beatissime Pater, cum providisses, longum iter instituere, viæque incommoda subire non dubitasti, ut publicam utilitatem tua sollicitudine urgeres, ad quam operum tuorum magnificentiam sapientissime consulisti. Non enim Ipse, quod Romanis Imperatoribus laudi datur, aut Circum contentioni, aut Theatrum lasciviæ, aut Amphitheatrum crudelitati, aut Thermas licentiæ posuisti; sed paupertati perfugium, orbitati solatium, judiciis domicilium, ubertati sedem instruxisti. O Te igitur inter Principes Optimum, inter Pontifices Maximum, qui ut Romanæ antiquitatis luminibus obstrueres, Cæsaris magnificentiam, Augusti felicitatem, Titi clementiam, Antonini liberalitatem, simulque Leonis fortitudinem, Gregorii caritatem, Cælestini modestiam complexus es. Quo Te igitur appellemus nomine? Pauperum Parentem, an Justitiæ Propugnatorem; Religionis Propagatorem, an disciplinæ Vindicem? Singula tuis in rempublicam meritis minora censentur; quorum omnium instar unum INNOCENTII nomen efferet vetustas. Quæ certe tam divinam in uno homine fuisse virtutem obstupescet, ut nihil tam periculosum, tam difficile unquam fuerit, quod non explicaverit. Quid enim difficilius, quam gravissimis temporibus, non modo sartam, testamque Ecclesiæ dignitatem servare, verum etiam augere victoriis? Auxisti. Receptis hæreticorum, & schismaticorum ducibus, regnisque remotissimis adjunctis, religionem amplificare? Amplificasti. Parta pace legibusque sanctissimis temporum calamitatem maximam superare? Superasti.

Te

Te igitur, BEATISSIME PATER, tuaque egrégia facta gratulabitur nobis futura ætas; sed multa sunt, quæ nos quoque illi non immerito gratulemur. Quidni etiam illam beatissimam prædicemus, cui fastissima sæculi primordia apertis divinæ misericordiæ fontibus impertiris? Nam, ut huic sæculo cladium, malorumque finem; ita futuro maxime felicitatis fundamenta, & initia posuisti. Cumque hoc felicissimum habeatur, quod tua virtute clausuris; quid illud erit, quod Apostolica sanctitate reserabis? Qualem caritatem Jubilæi anno, imo qualem tantæ caritati opportunitatem Deus designavit! Qualem hospitalitatis ardorem, quanta liberalitatis argumenta, & Pontificiæ munificentiæ largitatem visura est omnis Ecclesia, quæ ad Dei misericordiam, & Apostolicas benedictiones implorandas Romam convolabit? Quam ne ulla bellorum dissensio revocaret, aut moraretur, divinitus Tibi datum est, ut non prius sæculare Jubilæum indiceres, quam tumultus armorum toto terrarum orbe componeres; exterisque nationes ad limina Apostolorum studiosius evocaret eximia Mariæ Casimiræ Poloniæ Reginæ pietas. quæ regias animi sui virtutes tunc potissimum cumulavit, cum universis Christifidelibus ad Apostolorum adeunda limina admirabili exemplo præluens, tuo sub imperio dignissimum religioni suæ domicilium, ac dignitati sedem optavit. Reliquum est igitur, BEATISSIME PATER, ut quisquis fidellem Ecclesiæ operam navare, seque ad animarum salutem comparare studuerit, in res tuas gestas animum intendat: ut in tanto fluxarum rerum contentu, in tanta erga omnes misericordia, in tanto divini honoris studio, qua quisque ad Dei gloriam tendere, nitique debeat, intueatur. Ita enim perennis harum Synodaliū Constitutionum fructus huic Provinciæ constabit, quarum disciplinam immortalia virtutum tuarum exempla tuebuntur.

A CAROLO MAJELLO

Habita in Ædibus Seminarii Neapolitani

IN ADVENTU

Eminentissimi, ac Reverendissimi Domini

S. R. E. CARDINALIS

FRANCISCI PIGNATELLI

ARCHIEPISCOPI NEAPOLITANI

Anno Domini MDCCVII.

NEMO est, qui non intelligat, Eminentissime Princeps, Divino prorsus consilio factum esse, ut lætitia adventus tui tamdiu nobis extraheretur, iisque potissimum temporibus incideret, quibus maxime prospicerent universi, quam incensa in te omnium Ordinum studia essent, quantoque vicissim studio ipsos commendatos Tibi populos amplectereris? Enimvero intenta undique pericula, quibus conflabamur, cunctorum animis de publica privataque salute sollicitis, cum tanta in omnes redundavit voluptas, ut in illa incredibili salutantium frequentia vel periculorum obliti, vel de incolumitate securi viderentur, non præ se aperta tulerunt, quam libenter agnoscerent redditum sibi divinitus felicitatis auspicem, trepidis in rebus tutelarem, in adversis perfugium, in quacumque demum fortuna Patronum, ac Parentem? ipse vero, P. E., quam loculenta eximiae benignitatis argumenta præbuiisti, cum in aperta calamitatum discrimina te conjiceres; nec rerum tuarum rationem, sed ovium custodiam, & salutem reputares, quamquam plerique suaderent, plurimi vero palam jactarent, nunquam futurum, ut tantis procellis urgentibus clavum arriperes? Quæ enim aliorum studia vel excludere, vel retardare potuissent, alacritatem tuam vehementius excitarunt. Nam intellexeras Tibi non ad quietem, sed ad labores, & sollicitudines evocato eam oblatam esse opportunitatem, qua

quæ eximiam animi tui fortitudinem dexteritatem , & sapientiam maximæ exerceret , & commendaret . Profecto tanti interest ex Aulæ ne disciplina , an ex Christi , Apostolorumque palæstra ad regendum Ecclesiæ gregem Pastor processerit : hos enim divinos virtutis sensus non ex iis lacunis hausisti , quibus imbuti sæpe homines suis dumtaxat commodis inhiantes ad animarum etiam curam evolare , & irrumpere non reformidant , sed ex Apostolicis Theatini Ordinis fontibus , quibus ad cælestem vivendi rationemeductus es . Huc spectabant divinorum consiliorum tramites , cum Te domesticis blanditiis abstractum foro austerioris vitæ exercitationibus objecere ; cum De Domino vocanti ultro obsecutum , generis splendore & familiæ amplitudine usum non ad licentiæ argumentum , sed ad modestiæ commendationem & gloriam , vix adolescentia ineunte , ne qua unquam contagio pravitatis adflaret , e medio deliciarum sinu proripuit ; docuitque opes cum paupertate , cum servitute dominatum , vitæ suavitatem cum austeritate Evangelica commutare .

Neque enim ex alio vitæ genere ad tantum propriæ salutis contentum profecisses , animamque pro ovibus dare paratus , ad exantlandos labores , ad dissitas regiones peragrandas , ad adeunda vitæ pericula pro Sancta Dei Ecclesia prosiluisses . Illa Te in palæstra exercitum subactumque inauditis sollicitudinum contentionibus Christiana caritas comparavit . Inde morum suavitatem eximiam , candoremque admirabilem expressisti , quo Te cunctis impertiri , omnes benigne adfari , universos seu votorum compotes , seu humanitate obstrictos dimittere consuevisti . Quis Te unquam aut negotiorum turba fastidientem , aut adpellantium molestia fatigatum , aut ulla rogandi importunitate commotionem sensit ? Quando unquam aut eventuum calamitas , aut ipsa judiciorum atrocitas oris tui serenitatem excusit ? Tantum igitur fuit , quod Theatina Te familia ad legationes amplissimas , & summas dignitates emiseric , Tibi vero illud longe gloriosissimum , P. E. , quod inter operosissima legationum negotia , atque in tanta dignitatis amplitudine , nec sacre Religionis otia , nec secessum pietatis dimiseris , nec simplicitatem , mo-

destiam, mansuetudinem dediscere potueris. Ita autem nobiscum reputamus, cum per se magnum sit Theatina instituta virtutesque tenere, nihil majus esse, aut difficilius, quam Theatinum hominem inter opes, & dignitates agere: nec quidquam admirabilius, quam sine claustris arcere frequentiam, & in ipsa interpellantium frequentia secum agere, & cum Deo de negotiis cogitare. Nec ignoramus plerosque probata virtute viros intra Cœnobiorum septa vitæ exemplis commendatissimos, honoribus perstrictos, & vitæ interdum splendore pessumdatos, quos non fregit austeritas. Te modo, P. E., quibus præconiis celebremus, qui tecum, ex ascetica claustrorum umbra in lucem aulae, abditæ vitæ sensus transtulisti, eamque novis institutis, novisque insignibus consuescere docuisti? Qui res duas gerendæ rei Christianæ apprime necessarias, sed usu consortioque difficillimas ac veluti compugnantes tam feliciter temperasti, ut qui mores tuos ac pietatem æstimant, nunquam a solitudine recessisse; qui vero res tuas gestas multitudine innumerabiles, periculis districtas, inceptu asperas, exituque felicissimas reputant, nunquam Te procul negotiis versatum arbitrentur, imo vero non unius sed multorum sollertissimorum hominum facta intueri animo, ac recensere videantur. Emensos terrarum tractus, marisque sinus, Hispaniam, Italiam, Germaniam, Poloniam peragratam, nec peragratam modo, sed negotiis muneribusque gravissimis & amplissimis illustratam laudare solent homines velut incunabula gloriæ tuæ; ut in quibus summi viri laudum suarum metam, in iis Tu egregiorum facinorum tyrocinium posueris. Nam in Tarentina Ecclesia administranda, quæ prima sunt Pastoralis tuæ sollicitudinis lineamenta, quas partes Apostolici oneris non fortiter pertulisti? Qua contentione sacrosancta Ecclesiæ iura vindicasti? Quos sumtus facere staturaes, ut Ecclesiæ illius pacem, & tranquillitatem adsereres? Hospitalitatem vero quanto opere, & quanta cum impensarum largitate coluisti? Patebant cunctis ædes tuæ instructissimæ, & quamquam jugi comitatu confluerent hospites, nunquam tamen aut hospiti gratia, aut hospitio liberalitas defuit.

Quod

Quod si talem Te iis præbueras, quos plerumque non noveras, qualem Te iis fuisse dicamus, quos pascendos, & fovendos Deo commendante suscepas? Non tibi satis fuit, quod honestas familias inopia profligatas sustentares, ad afflictis præsidium, periclitantibus patrocinium, & opem adferres; sed jactatos etiam invitabas ad portum, & quos verecundia subsistere, & latere sensisses, ultro beneficiis adibas. Neque tamen intra Ecclesiæ suæ fines immensa beneficentiæ ubertas se tenuit, sed ultra Provinciæ illius fines latissime redundavit. Mirum erat unde Tibi ad subsidia pauperum tanta copia sufficeret, cum ipse interea Ecclesiæ ornamentis, & operibus magnificentissimis ita intenderes animum, veluti in eam rem unam omnem divitiarum vim corrogasses. nam præter argenteam Ecclesiæ suppellectilem tuis sumtibus auctam, sacras ædes aureato laqueari ornatas, Sacellum B. Virgini marmoreo opere sumtuosissime construxisti, Seminario ædes amplissimas addidisti, atque Episcopalem domum novis ædificiis laxatam & instructam amplificasti.

Beatos autem tuæ virtute Tarentinos, si procul Christianæ Religionis detrimento diutius frui tuæ præsentia potuissent! Sed jamdudum Te ardua rerum Ecclesiasticarum molimina in aciem evocabant, bonis indignantibus jam satis diu tantum virum pessimo publico prope delituisse, cum potissimum intelligerent, eo tibi obstructam ad honores viam, quo ceteris maxime paruit aditus ad dignitates, nimirum quod SS. Pontifici Innocentio XII. ut virtutis, ita etiam sanguinis cognatione proximus esses. Deus Immortalis! quis vicem tuam non indoluit, præter Te unum? aut quisnam, præter Te unum, non summis gaudiis incessit, cum decreta tibi Polonica legatione, parem, in qua ingenii tui vires expromeres, nactus es provinciam, negotiorum asperitate, & temporum procella difficillimam? nihil invium dexteritati tuæ nihil abruptum sagacitati, nihil arduum prudentiæ fuit. Novimus Te obortis tempestatibus jactatum bellorum atrocitate, & cruentis Provinciarum factionibus; sed qui fluctus periculorum, aut quinam timoris æstus excelsitate, aninque magnitudine, rerumque gubernaculo excussit? Nos quidem

tam procul positos , sed de rebus tuis sollicitos ingens metus incessit ; cum clades , incendia , vastitatemque regionum exaudiremus . Tu vero inter sævissimos turbines portum concussæ Religioni aperuisti : cunque humana jura miscerentur , bello turbante , ac Regni rei-que publicæ facies fœdissime deformata esset , non modo nullum Ecclesiae , sacrisque rebus vulnus inflictum est , sed magnis auctibus res Catholica coaluit . Nam , Te auctore , Rutheni ab infando tandem schismate emer-
serunt , & inveterata illa Poloniæ labe , quæ tandiu regionis illius integritatem infecerat , per Te excussa est . Te Conditore Collagium erectum , ubi Ruthenis adolescentibus Catholica doctrina imbutis firmissimum parasti contra errorum incursus propugnaculum . Te Duce , aucta Ecclesiastici ordinis dignitas , amplificata sacrorum religio , Romana jura sanctius custodita , & inter irruentes undique procellas vindicata ; quam quidem operæ tuæ felicitatem ex iis maxime rerum conversionibus intelleximus , quæ post abscessum tuum consequutæ sunt .

Interea Cardinali Cantelino immortalis memoriæ viro e vivis sublato , lacrimis nobis & luctu perditis , cum nihil sperandum videretur , illud accidit , quo nec majus nec felicius sperare aut cogitare potuissemus ; nimirum ut Neapolitanus Archiepiscopus renuntiareris , qua certe lætitia nullum injusto dolori præsentius remedium fuit , cum præsertim subires magno Innocentio de hac Ecclesia egregie merito , quem Neapolitana sedes ad Petri Cathedram emisit ; nam futurum rati sumus , ut quemadmodum faustissimum esset Neapolitanæ Ecclesiæ Pignatellorum nomen , ita Neapolitana Ecclesia Pignatellis esset auspiciatissima ; Teque illius muneribus subeuntem aliquando supremos etiam ejus labores excepturum ; eaque spes nova gaudiorum accessione confirmata est , cum accepimus Te inter amplissimum Collegium S. R. Ecclesiæ Cardinalium cooptatum . Quid autem tibi potissimum in ea dignitate gratulati sumus ? Primum quod magnis subactus experimentis , ita ad Romanam purpuram evocatus es , ut diuturna mora expetitus ad honores , non fortunæ judicio ,

dicio, non majorum imaginibus, sed rebus præclare
 gestis ornatus esse videaris. Deinde quod ab eo Ponti-
 fice electus esses, quem acerrimum prædicant virorum,
 & virtutem judicem. Quam magnum igitur fuit, ab eo
 in summo ordine primum omnium collocari, nec pri-
 mum modo, sed unum tantarum laudum præconio,
 tantaque prædicatione factorum, ut ambigere profecto
 liceat, utri gloriosius cesserit, Tibi ne, quod tantum
 Principem nactus fueris rerum tuarum testem, an ve-
 ro illi, quod tam luculento virtutis tuæ testimonio Ro-
 manam Ecclesiam demeruit, & stimulos ceteri subje-
 cerit ad capessendam alacriter, fortiterque gerendam
 Rempublicam. Innocentio debet Clemens traditam sibi
 ornandi Tui opportunitatem; Tuque eidem Innocentio
 debet, quod eam ad honores semitam tenuerit, quæ
 nullis unquam patuit, nisi exercita virtute probatissi-
 mis. Indignum ducebat Tui Optimus Pontifex, tuique
 conjunctissimus & amantissimus, si ab agnato Princi-
 pe præmia tulisses, cum intelligeret purpuram nun-
 quam tibi defuturam; noluit eam Tibi laudis accessio-
 nem invidere, ut ab eo Pontifice acciperes, quicum-
 sola virtutis necessitate conjungeris. Sed nec humani-
 tas Albanæ gentis communione illius laudis arcenda est;
 atque insignis illa animorum conjunctio, ac mutua in-
 ter Te, & Albanam domum studia, & incredibilis Ho-
 ratii, & Annibalis erga te amor diuturnam dignitatis
 tuæ moram uberrimo sænore compensare debuerant.
 Quam enim Tibi jucundum, quam gratum accidit, cum
 in Aede Lauretana verbis amplissimis, & luculenta An-
 nibalis oratione Tibi insignia summi honoris delata
 sunt? Senserunt tunc universi, quantum Tibi processe-
 rit dilatus honor, & quantus fortitudinis tuæ fructus
 constiterit: præsertim quod B. VIRGINIS patrocinio,
 cujus servitio, & cultui jam inde a puero Te mancipa-
 veras, inaugurata Tibi essent amplissimi gradus initia;
 quod Tu, P. E., ut eximio grati animi testimonio
 profitereris, pretiosissimo munere sacram Aeden dona-
 vasti, non impari profecto tuæ, & Annibalis pietati,
 cujus illud manibus obtulisti.

Quis autem honores percenseat, quibus Urbem inter lætissimas Rom. populi adclamaciones invecus es? Nam vix certe frequentiore occurso triumphantibus olim du-cibus suis Roma processit. Etenim in Te uno sibi le-gere videbatur majorum tuorum illustria facta, recole-batque Innocentii memoriam nunquam interituram, in tot quidem tantisque monumentis superstitem, sed in virtutibus potissimum moribusque tuis redivivam & im-mortalitatem. Utinam inter festas voces, plaususque, qui-bus Pignatello nomine populus undique Cælum persona-bat, caput e timulo SS. Pontifex extulisset, & gratos Romanæ gentis sensus, atque impensa sibi in tuis ho-noribus officia perspexisset, Teque ad suos cineres pro-cumbentem, & manantibus lacrymis pacem Beatissimis Manibus implorantem! Sane de cælo celebritatem diei illius despectabat Innocentius, & Tibi nova dignitate aucta laborum suorum metam præsentibus auspiciis de-signabat.

Nos interea præcepta lætitia adventus tui gestientes, atque in eam expectationem intenti erectique diuturno desiderio tabescere coacti sumus; & quamquam accipe-remus Romanæ in Te Aulæ effusissima studia, huma-nitatem tuam summis laudibus ad Cælum sublata grati-tatem judicii tui, atque in dicendis sententiis sapien-tiam ab Eminentissimis Patribus & a Clemente ipso summo opere commendatam; tamen iis ipsis crudesce-bat vulnus doloris, tantoque gravius ingemiscebamus, quanto alios sentiebamus nostra jactura amplius locuple-tatos. Itaque jucunditas adventus tui multis nobis redem-ta est lacrymis, tantamque felicitatem diutissimis, ut par erat, precibus votisque exoravimus; quam tamen Dei benignitas magnis incrementis cumulavit, moram-que gaudiorum nostrorum beneficiorum, suorum ma-gnitudine restituit. Non enim ex longo dumtaxat ab-sentiæ tuæ mœrore tristitiaque reviximus, sed una si-mul emersimus ex ingenti metu, & teterrima confi-ctione periculorum. Horret animus, atque ipsa tempo-rum illorum recordatione expavescit, cum imminerent cervicibus nostris instructissimæ copię, atque ingruen-tem belli turbinem certamque cladem formidaremus, ex quo pavore ac pene fati faucibus ita erepti sumus, ut

ut non modo luctus in voluptatem, metus in lætitiā,
 & discrimina in salutem evaserint, sed arma ipsa, quæ
 cædem excidiumque intentabant, facta sint nobis pacis
 pignora, & præsidia tranquillitatis. Major erat Neapo-
 litanorum felicitas, quam ut illa inferorum invidentia
 ferre posset. Itaque nova excita sunt monstra, quæ
 flammis e Vesuvio monte erumpentibus, cineribus late
 dispersis, concussionibus, tenebrisque, oculos & ani-
 mos ferali apparatu internecionis opplerent. Sed sensi-
 mus plane quantum apud Deum pietate, & pastoralis of-
 ficio valeres, Beato autem JANUARIO quam carus es-
 ses nam fuis vix dum per Te precibus, adhibitoque
 SS. Martyris patrocinio, horribilis illius exitii facies in hi-
 laritatem concessit, effusoque in lætitiā populo D. O.
 M. gratulati sumus, quod commodum reddiderit no-
 bis conciliatorem pacis, vindicem quietis, propugnato-
 rem securitatis, periculorum & malorum omnium pro-
 pulsatorem.

Te igitur absentem non fuis lacrymis expeteremus?
 Præsentem vero non insolitis gaudiorum significationi-
 bus complectamur? Virum nimirum cunctis nobilitatis,
 dignitatis, & virtutis ornamentis cum optimis Principi-
 bus, & Pastoribus sanctissimis comparandum. Quam
 enim excelsi animi partem memoremus, in qua cuique
 sapientissimorum hominum concedas? Fortitudinem?
 certe quisque vitæ tuæ rationes perspectas habet, no-
 vit neque intentatas Virorum principum offensiones,
 neque cujusquam gratiam aut periculorum metum Te
 de suscepta sententiâ deicere potuisse. Prudentiam?
 At quæ fuit ardua negotiorum conditio, quam non ex-
 plicaveris? Quis Te unquam questus est vel delatorum
 fraudibus circumventum, vel iudicii festinatione præ-
 cipitem? Liberalitatem? Tibi vero non est satis, quod
 redditus omnes tam effuse largiaris; verum tenuissimos
 etiam suntus vicius tui minuisti, ut alienæ inopiæ
 uberius subvenires. Humanitate autem ita omnem me-
 moriam provocas, ut neminem unum invenire sit,
 quem tecum contendamus; & quamquam ea est velu-
 ti insigne familiæ tuæ, in qua semper patuit miseris,
 afflictisque perfugium, probis vero & sapientibus præ-
 sidium; tamen illud proprium, ac tuum est prorsus

E. P., quod litteris & sapientiæ laude commendatos viros non modo amplectaris & foveas, sed abditos quoque quæras & scruteris, ut beneficiis tuis augeas & ornes. Est enimvero incredibilis tuus in litteris amor, in quibus omnem ætatem feliciter transmisisti, unde & omnem nunc auctoritatis aciem eo intendis, ut in Ecclesiastico potissimum ordine studia bonarum artium excites; ea vero ut in hoc Seminario tuo vehementius inflammares, quid tibi reliquum fecisti? quibus verbis, & promissis provocare dignatus es, quantis beneficiis urgere, ac veluti stimulis additis incitare?

Certe nihil nobis optandum superest, quam ut optimis disciplinis & virtutibus colendis non indigni tot beneficiis tuis esse videamur; Neapolitanæ vero Ecclesiæ nihil ad votorum summam desiderandum, quam ut rata sit jucunditas nobis adventus tui, tuæque incommutatis perpetua lætitia.

O R A T I O
A CAROLO MAJELLO

BIDUO CONCEPTA ET HABITA
IN AEDIBUS SEMINARII NEAPOLITANI

Pridie Non. Nov. An. MDCXVI.

Jussu Eminentiſſimi Domini

S. R. E. C A R D I N A L I S

J A C O B I C A N T E L M I

P R O R E C U P E R A T A S A L U T E

C A R O L I II.

H I S P A N I A R U M R E G I S :

SI maximam Orbis utriusque lætitiā, invictissimo Hispaniarum Rege Carolo a fati faucibus Divina ope servato, oratione quispiam comprehendere posset, aut aperire, aut si qua tanta esse potest dicendi copia, quæ tanto argumento non indigna prorsus, & impar videretur; in summa nos virium, ingenique imbecillitate conqueri non immerito deberemus, quod magnis de rebus dicturi in bidui angustias conjiceremur. At quoniam nulla dicendi facultate; aut ingenii præstantia aut temporis, studiique diuturnitate ab Oratoribus universis ita de maximo hoc Divinæ largitatis beneficio disseri potest, ut pro rei dignitate dictum apposite videatur, de ipsa temporis brevitate lætandum nobis est, quæ aliqua nos venia dignos efficiat, si nec recensere verbis argumenta lætitiæ, nec ornare oratione beneficii magnitudinem posse videamur. Itaque nec de ratione dicendi, nec de illustri orationis ingressu
sol-

sollicitus undenam potissimum initium ducam nihil tor-
quebor; quocumque enim me vertem, uberrima dicen-
di seges oboritur.

Atque ut acerbitem primum teterrimæ calamitatis
Divina ope propulsatam animo consideremus; quid tri-
stius aut luctuosius fingi potuisset, quam exardescente
tantis bellorum incendiis Europa, florentissimis Na-
tionibus Regibusque tanto ardore diuicantibus, tot;
tantisque regnis acerrimis inter se armis viribusque
concurrentibus, ac toto in partes Orbe diviso, Hispa-
niarum Regem tantarum rerum inolem Divino consi-
lio gerentem inopinato concidisse, & regnorum guber-
nacula tantis in tempestatibus reliquisse? Horret ani-
mus meminisse acerrimorum hostium nostris infortuniis
insultantium, populorum optimo Duce amisso dissiden-
tium, nationumque plurimarum fati acerbitate ingemi-
scentium. Quid enim futurum sit, imperio tam longe
lateque disseminato, atque ad extremas oras propagato,
maximi Principis jactura concusso? Numquam enim in-
gentes moles subita ruina labantes concidunt, quin vi-
cinas etiam eadem secum ruina involvant, atque con-
vellant. Heu quantis Italia cladibus, & sanguine re-
dundaret! quot hostium classes ad nostras oras studio
inflammato ruentes cerneremus? quantis fluctibus jacta-
retur Hispania? Res omnes fœderatorum Principum
tristissimo eventu percussæ jacuissent: Gallia maxime
ditioni inhians, elatioribus sese animis erexisset: ad-
fectæ Turcarum vires nostra jactura, dissidiisque con-
ualescerent, & nostris, ut antea, cervicibus immine-
rent. Quid autem virtutum omnium luctum comine-
morem? Neque enim alias sibi viam muniturum, qua
per florentissima regna grassaretur, ratus Infernus
Hostis, hunc virtutis adsertorem adgredi constituit:
cujus nefarios conatus, nisi Superum favor, & Virgi-
nis patrocinium repulisset, quanta criminum monstra
erupissent, recensere supersedeo, ne tantorum comme-
moratione malorum, communis lætitiæ sensum im-
minuere oratio mea videatur. Quantum igitur Leo
Opt. Max. debeamus, quod tantas clades averterit,
novorum bellorum motus prohibuerit, tot regnorum
tur-

curbas & luctum depulerit, virtutumque vindicem servaverit, unusquisque facile intelligit.

Sunt tamen alia quamplura; quibus ingens cumulus cælestibus hisce beneficiis accedat, ut enim omnium mortis præsentiam, periculique magnitudinem, ex quo divinitus ereptus est, ita ut a plerisque audita morbi atrocitate, vel decessisse jam, vel parum moræ esse quod viveret, crederetur. Nonne illud singularis beneficii loco ponendum est, quod periculum simul, & salus una litterarum significatione innotuerit? Neque antea tristis de morbo rumor, quam lætus de incolumitate nuntius manavit? Quod non solum Divinum tanto Regi præsidium præsto fuisse, sed non leves etiam tumultus, & calamitates prohibuisse deprehendimus. Norunt enim plerique omnes, quam sollicita res sit mutationis suspicio, tam opulento potissimum in Imperio, cui universi prope terrarum Orbis Nationes cohærent, cunctorumque res & fortunæ continentur: non solum enim fides in negotiis ubique fere gentium penitus concidisset, sed & cetera mala, quæ per sese unusquisque intelligit, exarsissent.

Ut autem Divini muneris præstantiam luculentius aperiamus, operæ pretium me facturum arbitror, si quanta in unius anima nobis bona servata sint, oratione percenseam. Neque enim quid populis Deus, Carolo servato, præstiterit, compertum cuiquam esse potest, qui exploratum quoque non habeat, quid vastissimo omnium Imperio Carolus ipse præstiterit: Quoniam autem tria sunt Regnorum omnium, rerumque publicarum firmissima præsidia: Arma, quibus hostium impetus coercentur. Leges, quibus fracta perditorum hominum impudentia, publica tranquillitas fovetur: & Religio, qua & Divinum imperium agnoscitur, & supernarum copiarum auxilia coguntur, & æternum tandem felicitas comparatur. Quod usquam imperium Hispano fuit, Carolo regnante, aut armis potentius, aut Legibus sanctius, aut Religione augustius? Neque enim ullum fuit belli genus, quo non illud temporis calamitas exercuerit, neque ullum est etiam, unde victorias præclarissimas non reportarit. Quamquam enim Italico simul, Belgico,

Tar-

Tarraconensi , & Africano premeretur ; tamen capto hostium asylo in Italia triumphavit ; iisdem Barcinonensi ab obsidione depulsis , illius regni caput summis periculis explicavit ; Namurcensi arce armorum vi occupata , exultantes adversariorum animos domuit , & fregit : & Mauros Ceutæ inhiantes incredibili virtute substinuit . Quod tempus majorum memoria aut armis incitatus fuit , aut cladibus luctuosius ? Quando unquam Austriaca domus pluribus , aut acrioribus hostibus attentata est ? & tamen nunquam triumphis illustrioribus est cumulata , ut sub uno Carolo vires suas agnovisse , externisque Nationibus probasse , Hispana potentia videatur . Quæ sane nisi sapientissimi Regis consilio fuisset administrata , crebris tot , tantorumque adversariorum incursibus concidisset . Quanta igitur auctoritate & virtute , aut quanta armorum bellorumque felicitate illum fuisse existimemus ? qui cum hostibus innumeris , iisque potentissimis urgeretur , cum ad gravissima diversis in locis bella uno eodemque tempore distraheretur , adfectaque valetudine sæpe decumbere cogeretur ; tamen non solum nulla cum dignitatis aut imperii jactura , sed magno cum gloriæ & ditionis incremento ita hostes excepit , ut vinceret ; ita bella gessit , ut triumpharet . O incredibilem tanti Regis felicitatem ! O admirabilem Austriaci nominis gloriam ! cui nulla est præteritarum gentium , quæ vel imperii magnitudine , vel bellica virtute conferatur !

Quid autem de Legum sanctitate dicamus ? cum illæ nusquam terrarum integrius , severiusque colantur , ut jamdudum Hispanica severitas apud exterarum Nationes in fidei , & integritatis proverbium manarit . Qua enim ratione fieri posset , ut immensa prope Hispanici Imperii moles tam varias nationes , populosque complexa tanta firmitate cohæreret , nisi sanctissimarum Legum vinculo contineretur ? Itaque nihil est apud Hispanos Legum studio celebratius , nihil sanctius ut propterea ad regendas gentes , resque publicas administrandas nati esse videantur . Id autem sub Carolo quam late vigeat , illud erit argumento , quod cum in sanctissimas quasque civitates armorum licentia cuncta labefaceret ,
leges

leges corrumpat, moresque perditissimos invehat nihil ab Hispanis contra jus fasque vel in ipsis irruptionibus, medioque armorum victoriæque ardore admissum audimus. Cunque aliarum gentium exercitus ea perpetrare nihil morentur, quæ pudor prohibet recensere, Hispano legibus addictissimi ita victoriæ insolentiam norunt temperare, ut victos in eorum nomen transiisse non pigeat. Capta deinde tam sancte administrant, ut nemini mirum esse debeat, quod cum arces præcipuas intra hostium fines vel barbarorum regna possideant, illæ tamen iis malint obtemperare, quam suis. Id autem nonne excellentissimus Medinæ Cæli Dux sapientissimus regni hujus Prorex luculentissime probat? qui gentis suæ gloriam consilio, sapientia, justitiæque, mirifice propagavit, cum Neapolitanum Regnum summa legum custodia, integerrimæque justitiæ studio gubernet. Nunc demum credere cœpinus tantis olim Hispanos homines non solum belli, sed pacis etiam artibus floruisse, ut per totum terrarum Orbem ditionem suam facile disseminarint. Quæ quidem omnia uni Carolo accepta sunt referenda, qui cum instituta majorum, Legesque suas nec immanitate temporum, nec impunitate desiderio & muneri deligit administratos.

Superest ut quanto is ardore Religionem adserat, videamus. Neque in hanc rem multis disseram, cum tanti Regis, Regnique Religio omnibus passim sermonibus usurpetur. Nemo enim ignorat Ecclesiæ jura quanto studio tueatur; sacras personas, resque omnes Divino cultui dicatas quanta reverentia prosequatur. Nusquam enim gentium, aut locupletiora visuntur; nusquam largiora Ecclesiæ Ministris stipendia distribuuntur. Quid Ecclesiastica Hispanorum disciplina gravius nunquam potuit inveniri? Quid Hispanorum Regum in delendis exterarum Religionum vestigiis solertia præclarius? Mauros exterminatos, Hebræos pulsos, Hæreticos profligatos qui ignorat? Itaque gens quæcumque a Fide, & Religione Romana defecit, eadem ab Hispania ditione, veræ Religionis propugnaculo, descivit; quæque oppida in Belgio Hispanum amisit imperium, eadem Romana Ecclesia amissa condidit.

luit. Florentibus autem Caroli rebus, vehementius idem non solum adserendæ, sed propagandæ etiam Fidei studium exarsit; Is enim cum incredibili pietate in Principum exemplum evaserit, & eunctis ornatus virtutibus religiosissimus prædicetur, tanto servandæ dilandæque Fidei desiderio æstuat, ut non solum nulla adversæ suspicionis labecula Regnorum suorum Religionem fœdari patiatur; sed impensis etiam suis, sedulaque opera ad barbaras oras Evangelii Præcones mittere inaudita pietate laboret. Heic igitur miramur acerrimum hunc Fidei propugnatorem, tantis Superum beneficiis in dies augeri, tantis victoriis fortunari? Igitur armorum nostrorum gloriam, sanctarum legum custodiam, & Religionis splendorem in unius spiritu pene labantem, reparatum accepimus.

Quanta igitur nos lætitia exultare quam festis vocibus, & hymnis cælum complere, quibus demum gaudii argumentis animi sensus convenit aperire? Si enim fractis sæpe hostium copiis, lætoque victoriæ alicujus nuntio in voluptatem, lætitiæque diffundimus; si arce quapiam ab hostium manibus recepta, luminibus, gratulationibus, atque omni lætitiæ significatione animi sensus testamur; quis erit lætitiæ modus edomitæ non hostium, sed mortis viribus, nec arce aut regno, sed Rege ipso ab interitu recepto atque servato? Quod si Regum nativitas populorum votis, ludis, atque spectaculis celebratur; quibus pompis muneribusque festos hos dies decet consignare, quibus renatum fere, & a mortis faucibus restitutum Regem potentissimum salutamus? Est summo quidem jure in ortu Principis lætandum, quod confirmari imperium regali progenie videatur, isque futurus censeatur Pater Optimus subditorum; est tamen incerta lætitia, quam sæpe eventus rerum vel ob fati inclementiam, vel ob degeneres illius mores in luctum commutavi. At nos de eo Rege servato gratulamur, quem Regnorum suorum Parentem benignitas comprobavit; fortissimum in adversis bellorum diuturnitas ostendit; sollertissimum in providendo temporum calamitas demonstravit; felicissimum inter Principes tot tantæque victoriæ testantur cælesti denique Aulæ ac-

ceptissimum tanti beneficii magnitudo fatetur.

Quo quidem ad cetera expectanda alacrius excitamur. Futurum enim confidimus, ut contractis Austriaci nominis hostibus, ac pace terra marique parta, ad ultimas Orbis regiones Caroli imperium cum Religione propagetur, ac forte deleta etiam vitiorum sobole augeatur, ut opulentissimum regnum, quod æternum fore divina beneficia pollicentur, novis semper lætitiæ gloriæque incrementis augeat; subditorumque animos hujusce beneficii expectatione sollicitos hoc læto recreet nuntio; ac totum terrarum orbem tantis jamdium inalorum fluctibus jactatum exhilaret, atque confirmet. Votis igitur, precibusque cætum omnem complentes, innumeras Superis omnibus agamus, quod & impendentia mala suo præsidio custodiaque depulerint, spemque nostram pene labantem refecerint, & excitarint; singulares tamen B. JANUARIO præstantissimo hujus Regni tutelari gratias habeamus, quod continenti liquescens cruoris miraculo, præmaturo veluti nuntio tanti beneficii facere nos curaverit certiores, præceptaque lætitiæ Civitatem addictissimam, regnumque compleverit. Illud superest, ut inter celeberrima hujus Urbis festa, hanc qualemcumque amoris lætitiæ significationem Seminarii conatus expromat, & si minus potuisse, quæ voluit; certe voluisse, quæ potuit, in tantis licet angustiis, ostendat.

F I N I S.

INSTITUTIONUM
POETICARUM
LIBRI TRES
AD USUM
SEMINARII
NEAPOLITANI.

THE UNIVERSITY OF
CHICAGO
LIBRARY
1121 N. MICHIGAN
CHICAGO, ILL. 60607

NEAPOLITANI SEMINARI

ADOLESCENTIBUS.

OST Oratorias Institutiones nihil magis expectandum vobis erat, Juvenes ornatissimi, quam ut continuo Poetica traderentur. Etenim si teste Tullio (1) omnes ingenuæ artes habent quoddam commune vinculum, & quasi cognatione quadam inter se continentur; vix porro dici potest, quam id præci ne de Ora-

toria & Poetica facultate compertum sit. Neque enim dubium est, quin hujus societate & præsidio destituta illa haud facile quavis ex parte constare queat; quippe quæ quidquid magnificentiae venustatisque præ se ferre consuevit, id non ferme aliunde quam ab ipsius poesis fontibus hauriat; a qua scilicet, ut inquit Quintillianus (2), & in rebus spiritus, & in verbis sublimitas, & in affectibus motus omnis, & in personis decor petitur. Quæ omnia cum sint ejusmodi, ut ubi iis careat eloquentia, non nisi exsueca veluti atque exsanguis videri

M 2

de-

(1) Pro Arch. 1.

(2) Lib. X. 1.

debeat, certe quidem hinc patet, quantum Poetice, unde eadem abunde suppeditantur, oratoriae facultati afferat emolumenti; quantoque opere, ut summum huius robur existat, alteram cum altera colligari necesse sit. Sed & illud praeterea datur ex his colligere, nimirum quam eximia sit poeticae artis praestantia, quae eloquentiam, potissimum illam animarum dominatrice ad mortaliū comoda singulariter natam suis ipsa viribus instruit & confirmat.

Sunt vero & alia plura rationum momenta, quae ejusdem artis excellentiam ac dignitatem mirifice ostendunt. Nam neque non plurimi haberi eam disciplinam oportet, quae non ad inane quidem aliquod, ut credi solet, oblectamentum, sed ad vitia potius extirpanda, ad virtutes in majus provehendas, ad recte omnino instituendam vitam, ad religionem ornandam, illustrandamque, ad Dei denique laudes quam sublimissimo inter homines fieri queat dicenda genere celebrandas ex suae originis vi est comparata. Neque porro ad ipsius commendationem perleve illud est, quod ab antiquissimis usque temporibus sacrosancta Christi Ecclesia non male cum suis carissimis filiis ac secum actum crediderit, si iidem poetice facultati colendae ac veterum poetarum versandis operibus mature adinoverentur, non quidem magis ut ethnicam superstitionem quasi indidem petitis armis, sicuti ferre olim fuonet ipsius gladio Philistaeum David, facilius oppugnarent; quam ut plurima ibidem sparsa sapientia documenta vel ex ipsorum hostium praeceptis arriperent; atque ut per id litterarum percommodis informatis animis ad quolibet deinde scientiarum genera assequenda aptiores evaderent. Quibus sane justissimis de causis cum non minimum praeis illis saeculis poeticae artis studium vigeret, cumque in eo persequendo nil vulgo aliud, quam solida quaedam utilitas in praeisque Catholicae religionis non vulgare praesidium atque ornamentum quaereretur; incredibile dictu est, quam multa inde tum publice tum privatim emolumenta emanarint.

Quae cum ita se habeant, videtis jam vos ipsi, **Adolescentes optimi**, quam apposite ad instituti vestri

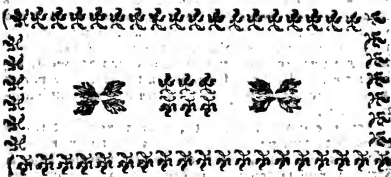
rationem Poeticæ Institutiones in manus vobis tradantur : quidque simul in opera iis adhibenda propositum habere potissimum debeatis. Et tenim si eadem illa quæ cuondam nostri majores, vos quoque eorum vestigiis insistentes in hac consecranda facultate unice spectaveritis ; vobis etiam procul dubio summum operæ pretium fecisse aliquando gloriari fas erit.

Illud vero omnium maxime fixum vobis in animo sit oportet, ita poesim tractandam esse ut ne unquam ex qua emolumenta, quæ prodidimus, comparare contenditis, ea ipsa fraudi vobis sit ac detrimento. Exploratissimum enim est, inter plurimam ab antiquitate transmissam carminum congeriem non pauca esse, quæ teterrimo infecia veneno non prope nisi ad corrumpendos mores atque ad exitium astringendum prodisse videntur. Quam eadem summo opere detestandam pestem sæpe ethnici ipsi homines, non Christiana modo disciplinæ vindices, execrati ab ea summo studio, juvenili præsertim ætati cavendum esse conclamarunt. Itaque in hoc præcipue tota vobis cura ponenda erit, ne nimis libera quorumlibet poematum lectione indammum aliquod incipiantes indicatis. Id autem, quidquid periculi sit, ita tandem in proclavi erit declinare, si ex Fasili M. incomparabili monito apum sedulitatem in utilissimis quibuscue minimeque noxiis diligendis fueritis imitati ; in primisque si a sapientiorum consilio, quod recta vos ducat, ne latum quidem unguem discesseritis.

Verum de hac tota re vos pluribus commonere non necesse habemus ; quos scilicet tum legum, quibus vivitis, sanctitas, tum eorum, qui vestri curam perunt, vigilantia non plane ad alios, nisi ad limpidissimos fontes accedere patitur. Atque ab hac certe fuit causa quæm obrem non multis adhuc annis veterum poetarum Telephus vestro potissimum usui ederetur, ubi eorundem lucubrationes omni ex parte deteras perlegere tuto liceret. Cum igitur perbene res vestra habeat, illis potius adolescentibus, quorum alia a vestra conditio sit, eam mentem exoptamus, qua suis ipsis rationibus consultum velint, atque in poesie studio nil nisi fru-

suosum querere inducant animum, earumque propterea editionum poemata sibi proponant, quæ jam ante perpurcata nihil a candore morum præbeant alienum. Neque enim iidem majore quidquam sedulitate persequi debent, quam ut sua ætas procul omni labecula perquam integre instituatur; cum verissimum sit quod ille olim cecinit:

*Quo semel est imbuta recens, servabis odorem
Tæstæ diu.*

INSTITUTIONUM POETICARUM LIBERTES.

ANTELOQUIUM DE NATURA POETICES.

Non pauca, nec minimi momenti sunt, quæ de Arte poetica disserturis in ipso statim vestibulo se te offerunt; quæ cum omittenda non sint, tum vero si primum omnium aperiuntur; maximo ad rem totam illustrandam esse poterunt adiumento. Nos igitur, ut tironibus huiusce facultatis cupidis pronus pareatur iter, ab illis ipsis enucleandis exordium ducemus; ac de Poetices Erymo, de Natura, de Materia, de Fide, de Auctore quæcunque scita digniora videbuntur, brevi heic sermone declarabimus.

I. Non aliunde *Poetices*, reliquisque affinia ei vocabula, quam a græcæ voce ποιῶ (*facio, formo, creu,*) derivata fuisse, exploratum quidem omnibus habetur.

Utrum autem a versibus *condendis*: an a *figendis* fabulis id appellationis genus huic arti quæsitum fuerit, hoc vero a non paucis in dubium vocatur. Sunt enim plures, qui tum Platoneim hujusmodi sententiæ principem, tum Aristotelem non levius eadem docentem secuti arbitrantur, nullos, nisi fabularum artifices, jure poetas appellari posse, ac propterea nullam esse sine imitatione poesin.

Verum etsi fateri oportet, meros versificatores & carmina tantum pedibus instruentes poetarum nomine donandos non esse; quod & diserte affirmat Hor. l. Sermon. 4. non tamen videtur inficiandum, ubi quis dictionis granditatem a vulgari sermone adhorrentem cum metro coniunxerit, in illorum debere numerum referri licet ficti nihil in medium afferre contenderit.

Id vero ostendit e reliquis prima ipsa poeticiæ artis origo; quippe cum multo antiquis fuerit vera, quam commentitia argumenta carmine consecrari. Ut enim nihil heic proferatur de pervetustis ad Deum O. M. celebrandum Canticis, quæ in sacris adhuc existant codicibus a quali præcipue genere nobilissima tantæ facultatis existere primordia; priscis porro etiam ætatibus prodierunt & apud Græcos Hymni Homero auctori attributi; apud primi ævi Romanos versus Saliæres, præter alia multa id genus carmina deinceps subsequuta, quibus miseræ illæ gentes Deos suos licet omnino fictitios, pro veris tamen habitos sine ulla verborum simulatione commendabat.

Deinde autem conversa poesis ad illustrium virorum gesta virtutesque extollendas (quod maxime in epulis olim factitatum refert Tullius l. Tuscul. 2.) neque etiam tunc aliud nisi summam rerum veritatem persequi studit. Quid vero, quod ex fuit veteris Comædiaratio, uti suo loco videbitur, ut non ementitas quidem, sed quotidianas ipsas hominum actiones, exhiberet? Huc denique accedit, quod non est censenda veritas adeo poetis invisæ, ut nunquam eam sincere tradere induxerit animum, qui ceteroquin & naturæ arcana, & moralis disciplinæ præcepta, & annalium monumenta carminibus non raro mandare consueverunt.

E qui-

E quibus omnibus illud per se consequitur ; poesim non in sola imitatione & fabularum fictione consistere, cum constet a primo ortu ita institutam , ut non nisi metro ac fictione a pedestri dicendi genere abscederet. Idque profecto ipsum non obscure significavit Tullius in Orat. 20. ubi inquit : *Etiam poete questionem attulerunt, quidnam esset illud, quo ipsi differrent ab oratoribus numero maxime videbantur antea, & versu : nunc apud oratores jam ipse numerus increbuit.*

Quamquam vero deinde ubi ad ficta etiam argumentas ars poetica devenit, longe illustriore nomine vocari Poetæ cepti sunt, qui eorundem tractationem susciperent ; nunquam tamen ejecti ex eo numero fuerunt, qui nihil quidquam contingentes intra meræ veritatis terminos continere se mallerent, quales plerumque sunt Lyrici, Satyrici, & Elegiaci.

II. Quæ cum ita se habeant, recte quidem Poetica definitur : *Ars condendi carminis stylo ac dictione sublimi.* Hæc autem illud aliquibus non arridet, ut tota hæc poetici sermonis ratio præceptis concludi & tradi posse credatur ; quippe cum & ipsam non ab arte, sed a natura existere, & poetas non alia vi, quam divino quodam instinctu ad fundenda carmina excitari arbitrentur. Et, sane quemadmodum id olim docuerat Plato, ita & se non aliter sentire ostendit Cic. pro Arch. 8. his verbis : *Atqui sit a summis hominibus eruditisque accipimus, ceterarum rerum studia & doctrina, & præceptis, & arte constare, poetam natura ipsa valere, & mentis viribus excitari, & quasi divino quodam spiritu afflari.*

Verum hanc sententiam non omnino consistere, cui libet rem accuratius expendentem facile intelligetur ; nec propterea quidquid in eam locuti sunt veteres, ejusmodi esse, ut e verborum potius ratione, quam aliquo probabili sensu sit accipiendum. Quamquam enim indubium est, ingenium sane quam acere ad rem poeticam opus esse, atque etiam, si placet, quemdam animi impetum e grandium tractandarum rerum meditatione profectum ; illud tamen nequaquam probari potest, poetam nullis institui debere præceptis, cum non

raro acciderit, ut natura præstantes viri artis defectu in fidendos errores lapsi sint, rursus vero non sublimi ingenio alii ad multam laudem arte magistra ac duce pervenerint. Itaque seite admodum Horatius in Arte sic paucis de re tota statuit:

Natura fiet laudabile carmen, un arte,

Quæsitum est. Ego nec studium sine divisa mens,

Nec rude quid præsit video ingenium: alterius sit

Altera poscit opem res, & conjuras amice.

III. Jam quod ad poetices Materiam attinet, certe quidem de ea sentiendum est cum Tullio. 1. de Orat. 16. ejusmodi in hoc genere poete esse cum oratore asinitatem, nullis ut terminis circumscribas aut definias jus suum quo minus ei liceat eadem illa (qua orator) facultate & copia utari, qua velis.

Id vero ex iis etiam non paucis, quæ paullo ante inde poetice veriloquio enuntiata sunt, maximopere confirmatur. Quapropter cum satis explorata res longiore sermone non egeat, agendum ad reliqua quæ supersunt excutienda gradum faciamus.

IV. Finem poetices esse docere simul & delectare, communis sapientum omnium est opinio. Itaque Horatius ibid. cecinit:

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci,

Lectorem delectando pariterque monendo.

Institutio autem, quam propositam poesis habet, morum potissimum disciplinam spectat. Unde patet, quantæ sit hæc ars præstantiæ, & quam merito inter ceteras facultates publicæ felicitatis administras relata fuerit, quippe ad id unum nata, ut vitia insectando vitamque ad rectam normam dirigendo quam maxima civitatibus compararet emolumenta.

Atque heic ansa nobis præbetur ad confutanda ea, quæ adversus ipsius usum dignitatemque ab aliquibus afferuntur (1). Primum enim gravissimum Platonis nomen obijciunt, qui eam tamquam civibus exitiosam e sua republica eliminavit (2). Ad hæc Deorum rixæ, inquit, pugnas, vulnera, aliaque a divinitate prorsus aliena sine religionis morumve detrimento apud poetas, qui se humani generis magistros profitentur,

legi non posse (3). Nihil denique aniliū fabellarum ineptias, e quibus vix in puerilem ætatem quidpiam oblectamenti redundaret, ad gravem utiliaque quærentem hominem attinere.

1. Verum de Platone egregie illi quidem orinantur, qui poesim non tamquam noxiam, sed tamquam non omnibus opportunam, suis ab ipso civibus interdictam fuisse contendunt; ea nimirum de causa, quod quæ non raro a poetis ἀλλεγορικῶς (*allegorice*) dicerentur, quæque reapse plurima sapientiæ ducumenta, continerent eadem non bene intellecta indoctæ multitudini fraudesse quirent.

At esto: ejecerit sane ille ut quam maxime exitiales e republica sua poetas. Quid tunc inde? Factum id quidem certorum quorundam causa, qui cum religionem in vulgus certe probatam, at reliquorum judicio summopere depravatam carminibus prosequerentur, ea de Diis effutiebant quæ sapientioribus minime arriderent. Plato igitur, ut ne quod Socrati poeticos in primisque Homericos Deos propalam aversato contigerat, idem sibi obveniret, utque rursus ab iis optime institute reipublicæ caveret, eos inde quasi aliud agens exterminatis poematis clanculum studuit amovere. Hinc vero non recte quis colligat, poeticum per se ipsum nomen summo illi philosopho execrabile fuisse; qui contra quanti poetas haberet, si aliunde minus, vel ex hoc intelligi potest, quod & eos, *Deorum interpretes* appellaret, & ipsorum auctoritates, ut magni quid momenti, sæpissime adhiberet. Nihil itaque a Platone est, quo quidquam poeticæ artis existimationi decreseat.

2. Neque vero deterius aliquid timendum ab iis est, quæ a poetis improbe & stulte dicta opponuntur. Hoc enim totum quidquid criminis sit, non quidem poesi, sed poetis ipsis tribuendam esse nemo non videt; quin nihil plane inter saluberrimas quasque res exstet, quod non sæpe iniqua hominum ingenia & ad suum, & ad aliorum exitium convertant. Atque hinc certe natum, ut jam olim plures vel ethnicæ sectæ homines, inter quos præcipue Aristoteles & Plutarchus, cum de rei

poeticæ utilitate minime dubitarent, non promiscue tamen omnium manibus omnia poetarum opera teri vellent.

3. Quod autem ad fabularum insulsitatem cordato homine indignam attinet, facillime id quoque recta earum spectata origine evertetur. Compertum enim est, ad hoc maxime fictas ejusmodi narrationes excogitari primitus coepisse, ut quodam ipse veluti involucro tum recondita naturæ mysteria tum excusita sapientiæ monita obtegerent; quo scilicet quacunque a philosophis aperte docebantur, eadem a poetis occulte simul & jucundius traderentur. Itaque modo ex earum numero illas exemeris, quæ auctorum vitio non nisi germinæ naniz dici queant, reliqua porro ita confictæ sunt, ut licet prima specie absurda prorsus ac ridiculæ videantur, ubi tamen enucleatæ fuerint, pulcherrimis repletæ documentis deprehendantur.

Hinc varia illa, quorum frequens apud poetas usus ad animarum in inseris cruciatus spectantia figmenta ita accepta antequam fuisse testatur Macrobius I. in Somn. Scip. 10. ut per vulturem quidem immortale Prometheus jecur perpetuo tundentem, conscientiæ tormentum ex assidua admissorum scelerum recordatione profectum intelligeretur; per Tantalum in omni ciborum copia inedia; hominum habendi cupidorum in immensis etiam opibus egestas; per Sisyphum immane saxum frustra volventem, vita genus irritis conatibus laboribusque traditum; per alia denique supplicia alia ægritudines molestiæque, quibus mortalium animi corporeo inclusi carcere affici solent. Quod certe & reliquis multis exemplum satis ostendit, quo tandem fabulosa commenta per se vulgo spectarent, etsi non raro ad ineptissimam quandam garrulitatem a levioribus ingeniis detorquerentur.

V. Illud heic modo superest, ut de Auctore poeticæ pauca subjiciamus. Hac autem in re ceteris omnibus sententiis, quarum alia alius ejus artis inventæ laudem, at nulla satis probabili ratione, attribuunt, illa maxime anteferenda videtur, quæ primam ipsius originem ab Orientis incolis arcessit. Neque enim non

facile cuivis animum advertenti sese probat; quod sentit Scaliger I. Poet. 1. non aliunde scilicet, quam a natura, numerorum carmina instrumentum rationem existisse; quippe cum per se insa humana vox modos suos graviore acutioresque habeat, quibus ad temporis etiam mensuram temperatis nec opinato utatur. Quare illic omnino fas est credere hanc horribilis insitam facultatem exultant primum fuisse, ubi primi omnium mortales in hanc orbis terræ lucem prodierunt; præsertim vero cum vix paucis ab Adamo gradibus sejunctus Iubal artem canendi cithara excogitasse tradatur. Gen. IV. 21.

His autem non levibus gravissimum porro illud momentum adjicitur, quod vetustissima, ut ante dictum, apud Hebræum populum fuere cantica, e quorum non paucis, quæ ad id temporis perennarunt, duo præcipue universis, quæ sciantur, aliunde profectis carminibus antiquitate longe præcedunt; alterum, quo post trajectum Erythræum mare Moyses & Maria in divinas sese laudes effuderunt Exod. XV. alterum quo idem Moyses beneficia a Deo O. M. in Hebræos collata, male autem ab his retributa recenset Deut. XXXII.

LIBER PRIMUS

DE REBUS ET VERBIS POETICIS.

Cum plura artis poeticæ præcepta universis poematum generibus communia sint, operæ pretium erit antequam ad singulorum propria descendamus, de iisdem quidquid res postularit, exponere. Ea vero quoniam ad duo illa totius dicendi disciplinæ capita, Res nimirum & Verba, revocantur; idcirco nos de utrisque universo hoc Libro acturi, primum quidem poeticam Fictionem, quæque eam respiciunt, deinde autem Dictionem persequemur.

CAPUT I.

De Fictioe poetica.

IN quoniam poetica Fictio seu Fabula consistat, satis liquido ex ipsa eius definitione elucet, quæ videlicet esse dicitur: *Sermo falsus veritatem imitans*. Hinc enim facile quivis intelliget, id omnium maxime proprium illius esse, ut e veritatis quodam veluti exemplari proposito expressa omnia adumbret ac repræsentet. Quæ quidem in re tanta est ejusdem vis ac facultas, ut nulla omnino ex parte ne acerrimis quidem illis naturæ imitatricibus Picturæ, Sculpturæ, ac Statuariæ cedat; uti & jam olim monuit Venuſinus poeta II. Epist. I. cum cecinit:

*Nec magis expressi vultus per abenea signa,
Quam per vatis opus mores animique virorum
Clarorum apparent.*

Quo igitur Fictionis, de qua agitur, justa servetur ratio, in eo summa poetis collocanda est cura, ut quidquid eloquentur, ita ad veritatis normam, atque ad eorum, quæ plerumque fieri debent aut solent, imaginem conforment, ut totum eidem apprime consentaneum habeatur. Hoc autem ut illi præstant, perspicuum necesse est habeant, quid quibusque personis, rebus,

bus, factisque conveniat; tum vero in primis ut illa omnia maxime congruentie adjuncta dicendo persequantur, e quibus scite compositis res quælibet & apte cohaereat, & quasi graphice quibusdam lineamentis effecta geri potius quam narrari videatur.

Atque hæc quidem quantivis illa pretii dos est, unde plurimum poetico dicendi generi robur accedit, & qua vel una maxime optimi quique scriptores excellere consueverunt. Quapropter ut eadem tironum animis altius inculcaretur, ex usu non mediocri fore visum, nonnulla ad id summopere facientia a Latinorum poetarum principe petita exempla huc comportare. Is igitur cum de Aenea ageret, ubi hic primum ab exorto strepitu ac tumultu de improvisa patriæ excidio certior fieri cœpit, non quam vividis atque ad rerum naturam comparatis coloribus universa designavit, ita Aeneam ipsum loquentem inducens II. Aen. 298.

Diverso interea miscentur mœnia luctu:

*Et magis atque magis (quamquam secreta parentis
Aeneas domus, arboribusque obsæta recessit)*

Clarescunt sonitus, armorumque ingruit horrox.

Excitior sono, & summi fastigia cœli

Ascensu supero, atque arrectis auribus aslo.

In segetem veluti cum flamma furentibus Ausiris

Incidit; aut rapidus montano flumine torrens

Sternit agros, sternit sata lata boumque labores,

Praecipitesque trahit silvas: stupet inscius alto

Accipiens sonitum saxi de vertice passor.

Tum vero manifesta fides, Danaumque patefcent

Infidia: jam Deiphobi dedit ample ruinam,

Vulcano superante, domus jam proximus ardet

Vocalogon: Sigen igni freta lata relucens.

Exoritur clamorque virum, clangorque tubarum.

Arma amens capis, nec sat rationis in armis:

Sed glomerare manu bello & concurrere in arcem

Cum facis ardent animi: furor itaque mentem

Praecipitant, pulchrumque mori succurrit in armis.

Qua quidem narratione quid, quæso, ex idonea adjunctorum colligatione coherentius, quid ad veritatis speciem accommodatius, quidve propterea ad faciendam fidem congruentius fingi aut excogitari unquam poterit?

Non

Non minore porro imitationis vi ac dignitate ad gubernatoris sollertiam exhibendam describuntur illa III. Aen. 308.

*Sol vult interea, & montes umbrantur opaci.
Sternimur optatae gremio telluris ad undam
Sortiti remos, passimque in littore sicco
Corpora curamus; fessos sopor irrigat artus,
Necdum orbem medium nox horis acta subibat:
Haud segnis strato surgit Palinurus, & omnes
Explorat ventos, atque auribus æta captas
Sidera cuncta notat sacito labentia calo,
Arctarum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones
Armatumque auro circumspicit Oriona.
Postquam cuncta videt calo constare sereno,
Dat clarum e pappi signum: nos castra movemus,
Tentamusque viam, & velorum pandimus alas.*

Quæ omnia, ut per se quisque viderit, tam bene apta inter se sunt, ut cum plane non aliter fieri debuisse videantur, ita reapse facta esse prope jurares.

Egregium autem hoc imitandi genus, quo res quantumvis fictæ nihil a vero alienæ creduntur, ubivis sane locorum apud eundem poetam mirifice effulget, in iis etiam, quæ a consuetis hominum moribus aliquando longius abeunt; ut in eventu illo, qui navium certamini intextitur V. Aen. 159.

*Jamque propinquabant scopulo, metamque tenebant,
Cum princeps medioque Gyas in gurgite viscer
Rectorem navis compellat voce Menoeten:
Qua tantum mihi denter abis? huc dirige cursum,
Litus ama, & larvas stringant sine palmula cautes,
Altum alii teneant. Dixit: sed cæca Menætes
Saxa timent, proram pelagi detorquet ad undas:
Quo diversus abis? iterum, pede saxa, Menæte,
Cum clamore Gyas revocabas: & ecce Cleanthum
Respicias instantem tergo, & propiora tenentem.
Ille inter navemque Gyc scopulosque sonantes
Radit iter larvæ interior, subitusque priorem
Præterit, & metis tenet æquora sua relictis.
Tum vero exarsit juveni dolor ossibus ingens,
Nec lacrimis caruere gena: sognemque Menætem,
Oblitus decorisque sui sociumque salutis, In*

In mare præcipitem puppi deturbat ad alta:
Ipse gubernaclo rector subit, ipse magister;
Hortaturque viros, clavumque ad littora torquet.
At gravis ut fundo vix tandem redditus imo est
Jam senior, madidaque fluens in veste Menoetes,
Summa petit scopuli, siccaque in rupe resedit.
Illum & labentem Teucri, & risere natantem,
Et salsos rident revomentem pectore fluctus.

Sed jam satis ad rem nostram exemplorum est, unde mature discant adolescentes, quid sibi potissimum in fictione poetica curandum sit; quod certe nisi recte habuerit, universa ipsius ratio pessum ibit. Quæcumque vero non multo levioris momenti alia ad eandem spectant, ea nos seqq. Capp. deinceps dabimus.

C A P U T II.

De Fictionis poeticae dotibus.

POSTQUAM fictionis, qua utuntur poetæ, naturam declaravimus, sequitur nunc ut quatuor ejusdem dotēs (1) Unitas, (2) Admirabilitas, (3) Verisimilitudo, & (4) ἐπιτροδίων (*episodiorum*) Ornatus expendantur.

1. Unitas quidem postulat; ut fabula unam modo præcipuam actionem, circa quam versetur, propositam habeat: ad quam reliqua omnia licet diversi ac multiplicis generis, tanquam ad totum partes, referantur: id quod monuit Horatius in Arte, cum inquit:

Denique sit quidvis simplex dumtaxat & unum.

In qua re illud in primis spectandum est, ut omnes fabulosæ narrationis partes ita inter se connexæ sint & conflatae, itaque una veluti serie aliæ ab aliis proficiantur, nulla ut earum sine totius detrimento tolli aut inverti posse videatur.

2. Admirabilitas residet in eo, ut poeta in unoquoque fere genere quæ summa sunt, consecetur. Neque enim his ille plerumque contentus est, ad quæ utpote vulgaria quodammodo hominum animi diuturna consuetudine occalluerunt: sed ea potius quærit, quæ illos stupenda quadam novitate permoveant, & ad verum rectumque intelligendum atque amplectendum ve-

hementius excitent. Ita c. g. quæ insueta prodigia a Marone exponendo Polydori casui præstruuntur, ea quidem cum ob summam rei admirationem arrigendis mentibus maxime accomodata sunt, tum vero ad easdem contra perfidiam aurique famem acuendas non minime conferunt. Id vero ex ipso perfecto loco manifeste patebit; quem propterea quamvis longiusculum tyronum heic tamen oculis subjiciendum credimus. Est autem is III. Aen. 19.

Sacra Dionææ matri Divisque ferebam
 Auspiciis æptorum operum: superoque nitentem
 Cælicolum regi mactabam in litore taurum.
 Forte fuit juxta tumulus, quo cornea summo
 Virgulta, & densis hastilibus horrida myrtus.
 Accessi, viridemque ab humo convellere silvam
 Conatus, ramis tegerem ut frondentibus aras,
 Horrendum & dictu video mirabile monstrum.
 Nam quæ prima solo ruptis radicibus arbor
 Vellitur, huic atro liquuntur sanguine guttæ,
 Et terram tabo maculant. Mihi frigidus horror
 Membra quatit, gelidusque exit formidine sanguis.
 Rursus & alterius lentum convellere vimen
 Insequor, & caussas penitus tentare latentes.
 Ater & alteris sequitur de cortice sanguis.
 Multa movens animo Nymphas venerabar agrestes
 Gradivumque patrem, Geticis qui præsidet arvis,
 Rite secundarent visus, omenque levarent.
 Tertia sed postquam majore hastilia nisu
 Aggredior, genibusque adversæ obluكتور arenæ:
 Eloquar, an sileam? gemitus lacrymabilis imo
 Auditur tumulo, & vox reddita fertur ad aures:
 Quid miserum, Aenea, laceras? jam parce sepulto,
 Parce pias scelerare manus: non me tibi Troja
 Externum tulit: haud cruor hic de stipite manat.
 Heu fuge crudeles terras, fuge litus avarum.
 Nam Polydorus ego: heic confixum ferrea textit
 Telorum seges, & jaculis increvit acutis.
 Tum vero ancipiti mentem formidine pressus
 Obstupui, steteruntque comæ, & vox faucibus hæsit.
 Hanc Polydorum auri quondam cum pondere magno
 Infelix Priamus furtim mandarât alendum.

Threi-

Threicio regi; cum jam diffideret armis
Dardaniæ, cingique urbem obsidione videret.
Illê, ut opes fractæ Teucrum, & fortuna recessit,
Res Agamemnonias, victriciaque arma secutus
Fas omne abruptit, Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames?

3. Verisimilitudinis porro poeticæ non ea omnino est ratio, ut illas tantummodo res imitari necesse poeta habeat, quæ prout ab ipso narrantur, ita prorsus semper, aut certe plerumque contingere consueverint. Quamquam enim indubium est, ab his illam minime abhorrere; satis tamen sibi eadem constabit, ubi ea carmine exponantur, quæ non nisi raro eveniunt (qua potissimum ratione admirabilitas ipsi conciliatur); vel etiam ea, quæ licet accidere nequeant, vulgata tamen hominum opinione contigisse, aut contingere posse creduntur, quandoquidem diffusam rerum existimationem libenter consecratur poesis. Ejusmodi sane innumera sunt, quæ apud optimos etiam exstant auctores; quæ cum fidem omnem excederent, quoniam tamen fieri posse vulgo credebantur, verisimilitudinis terminos prætergredi visa non sunt.

4. *Ἐπισόδια* (*episodia*) quibus mirum quantum fabula illustratur, sunt: *Actiones adventitiæ cum primaria apte connexæ*. Eorum igitur id proprium est, ut veluti foris petita ita reliquæ fabulæ attexantur, ut jam non aliunde adscita, sed indidem nata esse videantur. Hujus plane generis tota illa est ludorum celebratio V. Aen. quæ cum a poeta omitti impune potuerit, tanta tamen verisimilitudinis congruentia præcipuo poematis argumento illigata est, ut non ferme aliter res geri debuisse credatur. Neque enim non facile se cuivis illud probat, neque non prope res ipsa postulare videbatur, ut cum Aeneas in Siciliam tempestate delatus ad sepulcrum patris vertente jam post obitum anno astitisset, sollemnibus ejus memoriam honoribus de consueto more prosequeretur.

Plurimi autem usus sunt *Episodia* ad poeticam fictionem tum producendam, tum jucunda quadam varietate decorandam. Ceterum locus illis esse non debet,

nisi ubi res connectuntur atque implicantur: cum enim jam ad exitum properatur, importunum sane esset fabulæ cursum alienis narrationibus remorari.

C A P U T III.

De Fabula ordine.

IN his omnibus, unde optimus fictionis habitus existit, nihil prope majori curæ poetis esse convenit, quam quæ duo hoc & sequenti Capite exponentur, Ordinem scilicet ac Solutionem; quorum ille ad fabulam recte instituendam, hæc ad probe concludendam est comparata.

Quod ad Ordinem spectat, illud in primis, quod & supra indicavimus, præstari per eum necesse est, ut omnes fabulosæ narrationis partes apposite inter se aptæ & quasi naturali colligatæ vinculo exhibeantur. Hoc enim maxime ab historico distat poeticus ordo: quod ille, cum res plerumque disjunctissimas simul nectat, solutus plane sit & distractus; hic contra continuus ac perpetuus, quippe cum una actionum secum idonee connexarum serie contineatur.

Sed non leviori porro studio quarendum est, unde potissimum duci initium deceat, ubi interponenda sint episodica, ubi denique finis poemati faciendus. Quoniam autem nos de episodiorum loco jam diximus, ac de fabulæ exitu mox sermonem habebimus; reliquum hæc tantum est, ut de exordio paucis agamus.

Non multo quidem laude dignus habetur poeta, qui cæcumen a primis rerum initiis auspicetur; quandoquidem hæc ut plurimum humilia sunt & obscura. Itaque a mediis aut postremis incipere opus erit, ab illustri nimirum aliquo facto, quod maxime conciliet attentionem, necnon, si fieri possit, in virum, cujus enarranta sint gesta, benevolentiam. Deinde vero in progressu ipso ad principium opportune regredi oportebit, atque auditorum animos jam prope a narrationis exordio finem præstolantes per varias rerum ambages circumducere: id quod eos præcipue reddet intentos. Hæc sane spectat, quod Horatius inquit in Arte:

Or-

Ordinis hæc virtus est & venus, aut ego fallor;

Ut jam nunc dicat, jam nunc debentia dici,

Pleraque differat & præsens in tempus omittat.

Id porro ipsum Homérico & Virgiliano exemplo confirmat Macrobius V. Saturnal. 2. ubi rationem hac de re ab utroque poeta initium declarat his verbis: ipse (Homerus) vitans in poemate historicorum similitudinem, quibus lex est incipere ab initio rerum, & continuam narrationem ad finem usque perducere, ipse poetica disciplina a rerum medio cœpit, & ad initium postea reversus est. Ergo Ulyssis errorem non incipit a Trojano litore describere, sed facit eum primo navigantem de insula Calypsonis, & ex persona sua perducit ad Phæacas. Illic in convivio Alcinoi regis narrat ipse, quemadmodum de Troja ad Calypsonem &que pervenerit. Post Phæacas rursus Ulyssis navigationem usque ad Ithacam ex persona propria poeta describit. Quem secutus Maro Aeneum de Sicilia producit, cujus navigationem describendo perducit ad Libyam. Illic in convivio Didonis narrat ipse Aeneas usque ad Siciliam de Troja navigationem suam: & addidit una versa, quod jam copiose poeta descriperat.

Hinc me digressum vestris Deus appulit oris.

Post Africam quoque rursus poeta ex persona sua iter classis usque ad ipsam describit Italiam.

E quibus licet plusculis huc collatis, si minus aliud, illud certe commodi tirones colligent, quod quam parem rerum ordinem duo illi poetarum principes secuti sint, clarius inde dabitur intelligere.

C A P U T IV.

De fabula solutione.

UT ad extremum usque, uti par est, recto stet fabula talo, neve ubi præcipue emînere debet, ibi turpiter oblanguescat, plurimum in ea solvenda studium collocari oportet.

E reliquis autem solutionis generibus illud non minime commendatur, quo veluti explicatis atque absolutis omnibus res per se ipsa ad exitum pervenisse videatur. Hujusmodi sane est Virgilianæ fabule per

Turni obitum determinatio : quo nimirum mortuo jam nihil supererat, quod stabiliendis in Italia Trojanis rebus (quo totius poematis ratio spectabat) impedimento foret ; nihilque propterea, quo longius poetica fictio protraheretur.

Jam vero illud in hoc maxime curandum est, ut dum jam ad finem festinant fabulae, ea vicissitudinum varietate intexatur, quæ lectoris magis magisque excitet curiositatem, & quo tandem res casura sit, incertum suspensumque animo detineat. Quo sane artificio ipsa Aeneidos conclusio summopere excellit.

Præter hanc autem modo memoratam tres aliæ solvendi nodi rationes, nec minimi ipsæ pretii, vulgo afferuntur; videlicet per Περιπέτειαν, (2) per Ἀνὰ γυνώρισιν, & (3) per Μάχιναις.

1. Περιπέτεια (*conversio*) definitur ab Aristotele Poet. 9. *Eorum, quæ aguntur, mutatio in contrarium*. Ea itaque utuntur poëtæ, quoties gravem simul atque improvisam aliquam sive prosperam sive adversam rerum conversionem exhibent; qualem plane Virgilius VII. ubi cum Trojana gens in Latio felicissime haberet, repente perturbatis rebus teterrimum in ipsam bellum exarsit. Per eandem porro solvi fabulam posse veterum exempla demonstrant; ut e reliquis Euripidis Iphigenia in Tauris, cujus huc pertinens argumentum mox opportuniore loco declarabitur.

Ejusmodi vero fortunarum immutationes tum in primis commendabiles erunt, si non temere fiant, sed e præcedente quapiam vel necessaria vel verisimili causa profiscantur.

2. Ἀνὰ γυνώρισιν (*agnitio*) ex eodem Aristotele ibid. est: *Ex ignorantia in cognitionem mutatio*; cum nimirum una pluresve personæ post diuturnam temporis intercapedinem agnoscuntur. Quæ quidem inopinatæ agnitionis genera cum per se semper maxime jucunda sint; inter ea tamen longe præstantius illud est, quod etiam unum poemati solvendo inservit, cui adnexa est περριπέτεια. Hoc sane pacto in modo laudata Euripidis Tragedia cum Iphigenia Orestem fratrem jam jam immolandum improviso cognovisset, ita eum ab imminente morte eripuit, ut non multo post ambo simul

mul arrepta fuga a miserrima ad satis commodam conditionem sese traduxerint.

3. Per Machinas denique fabulæ nodus resolvi dicitur, cum res implicatissimæ inausitata aliqua ac portentosa ratione explicantur. Huc spectat Deorum ad opem accisis rebus ferendam, necnon ad futura enuntianda descensus: quos Deos quidem vel per machinas in Trægiæis (unde toti rei nomen quæsitum) vel per ipsius poetæ narrationem in carmine Epico e cælo delapsos exhibere moris fuit. Eodem refertur etiam personæ alicujus per machinam subductio; ut Medææ aud Euripidei, quæ ut Jasonis iram effugiat, curruï imposita Athenas raptim ærio itinere transvehitur: quod tamen Aristoteli non probatur.

Duo heic igitur e sapientiorum mente animadvertenda occurrunt, primum scilicet non recte esse, rem ita innecti, ut ad rem tandem solvendam machinæ sint advehendæ: deinde nunquam has usurpandas, nisi ubi nullus omnino alius expediendæ rei suppetat modus; de quo sic Horatius in arte:

Nec Deus interessit, nisi dignus vindice nodus
Inciderit.

Illud autem postremo maximi certe omnium momenti monitum volumus, Christiano nimirum poetæ ad Deorum machinas confugere fas omnino non esse. Sive enim falsa ejusmodi Numina ita agentia inducantur, tanquam per se aliquid moliri posse putentur; quid quæso, hac re iniquius atque a veritatis sectatore alienius fingi queat? Sive ita producantur, ut nihil tamen potestatis obtinere nihilque plane esse credantur; quid tum vero hac ratione stultius, quam inania nomina nihil prorsus significantia pro personis difficillima quæque gerentibus usurpare? Sive denique hæ ipsæ appellationes ad Dei O. M. designanda attributa adhibeantur; ecquid tandem indignius, quam turpissimas demonum nomenclaturas supremo rerum Domino attribueret?

E quibus omnibus nemo non videt, nihil quidquam in poetica fabula commentitiis hisce superstitionum empiriorum monstris esse committendum: imo nec temere ipsa eorum nomina intermiscenda, nisi ubi alle-

gorica notione accipi debeant ; ut sic e. g. Mars pro bello , Bacchus pro vino , Neptunus pro mari , &c. cum igitur arduum aliquid atque humanas vires excedens , sacro præsertim in argumentis , gerendum erit , tum sane cælestium spirituum operam , quæ quidem potentissima ; adhibere iuvabit ; quemadmodum contra tartareorum hostium ad virtutis intercludendum iter molimina apposite aliquando poterunt representari.

C A P U T V.

De moribus , & sententia .

PRÆTER antehac enucleata , Mores etiam & Sententia ad apte constituendam fabulam summopere conducunt . Neque enim , nisi iisdem recte adhibitis , fieri potest , ut actiones pro eo ac decet exprimantur ; id quod præcipuum est poeticæ fictionis officium . In quoniam igitur ipsorum ratio posita sit , intente nos hæc perscrutabimur ; & priore quidem loco de Moribus , posteriore vero de Sententia disseremus .

I. Morum autem nomine intelligitur cujusque indoles , unde actiones vel bonæ vel malæ enascuntur ; ut illi propterea ab Aristotele *ἀντία πράξεων* (*causæ actionum*) appellentur . Quoniam itaque a morum ratione naturam suam sortitur actio , hinc est , ut quo hanc pro rei merito poeta designet , illos necesse sit , quemadmodum in imagine pictor , vividis coloribus representet . Id autem quo pacto fieri debeat , mox aperte patebit , ubi de iis dicetur , quæ in effingendis moribus servari oportet ; quæ quidem sunt (1) Probitas , (2) Conventientia , (3) Similitudo , & (4) Aequalitas .

I. Prima igitur de moribus ea sit cura , ut probi admodum exhibeantur , nihilque inde nisi quam maximo honestum & commendabile proficiscatur . Hoc enim suo veluti jure poetica ratio postulat , quæ optimam civitatis institutionem , & singulorum vitam alienis formandam exemplis unice spectat . Hinc veteres sanioris mentis poetæ id sedulo egerunt , ut nihil plane vitii in Heroe , cujus describendis gestis dabant operam , sese proderet ; & si quando alicui personæ aliquid non recte factum affingerent , ita tamen de eo loquerentur ,
ut

ut longe illinc quorumlibet averterent animos. Ita plane Virgilius ubi in II. Aen. de Sinonidis fallaciis sermonem intexit, tam detestando eas aspectu proponit, ut nemini non facile summum in ejusmodi fraudum genus ingerat odium.

2. Jam porro necesse est, ut cuique personæ ii mores attribuantur, quos ipsius ætas, ordo, munus, aliæque similia postularint; cum exploratum sit ita hominum ingenia his rebus affici, ut mirum quantum plerumque pro ipsarum diversitate inter se discrepantia videantur. Quamobrem ut in primis verisimilitudo servetur, hanc morum convenientiam persequi maxime proderit. Cujus profecto quanta sit vis, præsertim ad poemata jucunda quadam actionum varietate ornandum, e subjectis Maronis exemplis perspicue elucebit. Ubi enim II. Aen. regiæ domus oppugratio describit, de Trojanis quidem viris, qui illius tuendæ sive studio sive officio tenebantur, ita canitur v. 445.

Dardanidæ contra turres ac tecta domorum
Culmina convellunt: his se, quando ultima cernunt,
Extrema jam in morte parant defendere telis;
Auratasque trabes, veterum decora alta parentum
Devolvunt: alii strictis mucronibus imas
Obsedere fores, has servant agmine denso.

Similia subinde Aeneas, quem amor patriæ ad quælibet audenda agebat, de se ipse declarat.

Contra vero illic ubi imbellis mulierum turba conclusa latebat, nil nisi formidinis imagines a poeta proponuntur. Itaque subjicitur v. 486.

At domus interior gemitu miseroque tumultu
Miscetur: penitusque cavea plangoribus aedes
Femineis ululant; ferit aurea sidera clamor.
Tum parvidæ tectis matres ingentibus errant:
Amplexæque tenent postes, atque oscula figunt.

Inter hæc autem Priamus, cui licet extrema jam senectute aliquid tamen bellicæ virtutis superesset, sic agens inducitur v. 507.

Urbis ubi captæ casum, convulsæque vidit
Limina tectorum, & medium in penetralibus hostem,
Arma diu senior desueta trementibus ævo
Circumdat nequicquam humeris, & inutile ferrum

Cin-

Cingitur, ac densos fertur moriturus in hostes.

Quibus in locis quivis noverit, quam bene singulis personarum generibus sui mores affingantur; moribus autem ipsis quam apposite facta respondeant.

3. Ad hæc similitudo postulat, ut personæ tribuamus ea, quæ eidam vulgata fama imperit, ut versutiam Ulyssi, iram Achilli. Quare præcipit Horatius in Arte:

Aut famam sequera, aut sibi convenientia finge.

4. Aequabilitatis denique est, ut persona

..... Servetur ad imum,

Qualis ab incepto processerit, & sibi constet, ut ibid. docetur. Accurari igitur debet, ut apte connexi mores nunquam secum ipsi confligere videantur: nisi tamen aliqua fortunæ conversio eosdem, ut sæpe fit, immutasse fingatur.

II. Quod ad sententiam attinet, duplici illa quidem heic notione accipitur: vel enim est, qua animi sensus enuntiantur; vel qua quidpiam ad vitæ disciplinam pertinentes simpliciter profertur.

I. Priore sensu sumpta simul & graviter sententia ita adhiberi debet, ut tum rerum natura dicendo adæquet; tum vero eisdem vel amplificandis vel minuendis, atque animorum motibus ciendis sit quam maxime accommodata. Id autem pro merito præstabitur, si quæcumque rebus ipsis conveniunt & perspecta habeantur, & idoneo orationis genere declarentur. Ita e.g. Horatius, ut virtutis præstantiam extolleret, hoc ex ipsius vi & ratione petito sermone usus est III. Od. 2.

Virtus repulsæ nescia sordidæ

Intaminatis fulget honoribus,

Nec sumit, aut ponit secures

Arbitrio popularis auræ.

Virtus recludens immeritis mori

Cælum, negata tentat iter via;

Cætusque vulgares, & udam

Spernit humum fugiente penna.

Virgilius vero ad effectus post enarratam Priami cædem excitandos, apte admodum per deplorandam fortunarum contentiorem inquit II. Aen. 554.

Hæc finis Priami fatorum: hic exitus illum

Sor-

Sorte tulit, Trojam incensam & prolapsa videntem
 Pergama, tot quondam populis terrisque superbum
 Regnatorum Asiae: jacet ingens littore truncus,
 Avulsumque humeris caput, & sine nomine corpus.
 Atque huc sane pertinent figurae sententiarum, quarum cum maximum sit ad quaelibet exprimenda robur, maximus etiam ad id ipsum est apud poetas usus. De his autem fuse dictum in Instit. Orat. III. 6.

2. Altero porro sensu accepta sententia, quo nimirum breve est & generale dictum ad informandam vitam idoneum, certe quidem & ipsa inter poeticas res obtinet locum; cum per eam & morata fiat oratio, & affectus facile communicentur. Hujus generis illa est apud Maronem IX. Aen. 641.

Macte nova virtute puer: Sic itur ad astra.

Ceterum ut ejusmodi effata parce adhibita non debent respui, ita rursus nimia eorum frequentia & acumen valde damnatur.

C A P U T VI.

De dictione poetica.

SATIS jam superque ad id loci universam poeticarum Rerum ratione persecuti sumus: tempus tandem est animum sermonemque ad Verba convertere: quod alterum initio hujus Libri proposueramus. Quamquam autem poetica Dictio non una plane eademque ubique sit, sed pro rerum ac poematum, diversitate vel grandis, vel tenuis, vel mediocris; non heic tamen de ejusmodi discrimine, quod suis locis commodius palam fiet, agetus; sed tantummodo quidquid ad ipsam generationem pertinet, indicabitur. Hoc vero totum ad tria capita, (1) Verba, (2) Structuram, (3) & Numerum revocatur.

1. Verba quidem poetico congruentia stilo ea sunt; quibus ipse a vulgari dicendi consuetudine procul abscedens ad singularem quamdam sublimitatem assurgat. Ut enim monet Horatius I. Serm. 4.

Non satis est puris versum praescribere verbis,
 Quem si dissolvas, quivis stomachetur eodem.

Id autem ab ea potissimum est causa, quod amplitudo

tudo rerum, quæ carmine tractari solet, neutiquam stare posset, nisi opportuna magniloquentia fulciretur. Atque hinc profecto fit, ut præstantissimi quique poetæ, ubi de gravi aliquo argumento agunt, modificatis plerumque vocibus delectentur; ut nobiles undeliber periphrases sive a causis, sive ab effectis, sive a similibus aucupentur; ut nihil denique omittant, quo suis versibus ejusmodi sermonis vim & granditatem comparerent, per quam, etiamsi illi dissolvantur,

Invenias etiam disjecti membra poetæ.
ut Idem ait ibid. Quale omnino est illud Ennii, quod in rei exemplum statim subtextitur:

..... Postquam discordia tetra

Belli ferratos postes portasque refregit.

Nonnulla nos interea ad id, quo de agitur, non minime spectantia Maronis loca de consueto more proponemus, quorum ope tradita præceptio in adolescentulorum animos altius inducatur. Primum itaque de Aetnæ incendiis hoc ille pacto loquitur III. Aen. 570.

Portus ab accessu ventorum immotus, & ingens

Ipse; sed horrificis juxta tonat Aetna ruinis,

Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem

Turbine fumantem piceo & candente favilla;

Attollitque globos flammarum, & sidera lambit.

Interdum scopulos avulsæque viscera montis

Erigit eructans, liquefactæque saxa sub auras

Cum gemitu glomerat, fundoque exæstuat imo.

Inde vero de Polyphemo Trojanam classem frustra insectante v. 670.

Verum ubi nulla datur dextram affectare potestas,

Nec potis Ionios fluctus æquare sequendo,

Clamorem immensum tollit, quo pontus & omnis

Intremuere undæ, penitusque exterrita tellus

Italix, curvisque iminugit Aetna cavernis.

Non iniussu porro granditer navium incendiis, quod nulla vis restingeret, declarat Idem v. 680.

Sed non idcirco flammæ atque incendia vires

Indomitas posuere: udo sub robore vivit

Stupa, vomens tardum fumum, lentusque carinas

Est vapor; & toto descendit corpore pestis

Nec

Nec vires heroum, infusaque flumina prosunt.

In quibus sane omnibus quis cum rerum magnitudine certantem dictionis amplitudinem non de niretur? Hanc autem poetici styli rationem (quæ ceteroquæ pro argumentorum & poematum diversitate varie temperanda erit) e tropicis potissimum locutionibus & modificatis vocibus existere satis allata exempla demonstrant: quas propterea, ut recte sibi illa constet, percipere a poetis adhiberi necesse est. Quare universus ille troporum, & schematum dictionis apparatus, quem in Instit. Or. III. 3. & 6. exposuimus, ad hunc præcipue locum referri debet.

2. De Structura porro in id primis animadvertendum est, ne aut exiliorum vocularum continuitate carmen attenuetur; aut longarum dictionum frequentia plus æquo ingrandescat. Præterea cavendum, ne commata & cola nimis brevia atque a se invicem distracta sint; aut etiam ita longa atque implicata, ut obscuritatem pariant.

Illud etiam in hoc genere non minime spectare decet, ut e verborum compositione is oriatur sonus, qui auribus jucundus admodum accidat; cum propria poetici styli sit ad oblectationem parata modulatio. Sed & de sono ipso notare juverit, probe factum haberi, si idem aliquando, quo imitatio magis emineat, ad rerum naturam exprimendam accommodetur. Qua quidem in re plurimum excellit Maro; ut e subjectis exemplis facile perspicitur. Ita enim ille V. Aen. 481.

Sternitur, exanimisque tremens procumbit humi bos.
Et VI. 557.

Hinc exaudiri gemitus, & sæva sonare

Verbera: tum stridor ferri, tractæque catenæ.

Ad hæc VIII. 595.

..... It clamor, & agmine facto

Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum.

Item IX. 477.

Evolat infelix & femineo ululatu, &c.

3. Jam similia fere sunt, quæ de Numero dicenda se offerunt; ut is scilicet rerum ingenio, quantum fieri possit, aptetur: quem plerumque fluentem celeremque hilaria atque expedita requirunt; tardum vero

ma-

magnifica, mæsta, ac difficilia. Horum autem alter e dactylorum potissimum frequentia, alter e crebris spondaneis verbisque productioribus enascitur. Hinc idem cum de acerrimo navium certamine loqueretur, expeditissimis usus est numeris. V. Aen. 139.

Inde ubi clara dedit fonitum tuba, sibi omnes,
Haud mora, prosilire suis: ferit æthera clamor
Nauticus, adductis spumant freta versa lacertis.

Quam ipsam inivit viam, cum de re sane quam læta
geret. VI. 5.

..... Juvenum manus emicat ardens
Litus in Hesperium.

Longe vero aliam ad grandia & magnifica adhibere solet ille rationem; qualem certe I. Aen. 56.

..... Hic vasto rex Aeolus antro

Luctantes ventos tempestatesque sonoras
Imperio premit, ac vinclis & carcere frenat.

Nec sane secus tristitia plerumque persequitur: ut V. 613.

At procul in sola secretæ Troades actæ

Amissum Anchisen flebant, cunctæque profundum
Pontum aspectabant flentes.

Quo ipso ferme pacto difficilia ab eo tractata licebit cernere; ut III. 549.

Cornua velatarum obvertimus antennarum.

Et VIII. 452.

Illi inter sese multa vi brachia tollunt

In numerum, versantque tenaci forcipe massam.

Hæc autem pauca e multis exempla manifeste declarant, quantum summi poetæ in eo studium collocandum sibi esse duxerint, ut rerum, de quibus agerent, expressam, quibuscumque possent modis, imaginem repræsentarent.

Atque hæc hæc hactenus in univèrsam de rebus verbisque poeticis, quæ quam tandem ratione singulis poematum generibus aptanda sint, jam in reliquis duobus Libris ostendetur.

LIBER II.

DE POESI DRAMATICA.

QUONIAM hominum actiones triplici passim modo imitari poetæ consueverunt, hinc factum est, ut tria diversa poematum genera in lucem prodierint: quæ pro peculiari cujusque natura *Δραματικόν* (*actiuum*) *Ἐξηγητικόν* (*narratiuum*) & *Μικτόν* (*mixtum*) Græcis placuit appellare. Unum enim est, in quo, nunquam poeta suum sermonem intermiscente, aliæ inter se personæ colloquantur & agunt: alterum veto, in quo omnia per se poeta enarrat: tertium denique, in quo partim ipse eloquitur, partim alios sermocinantes inducit.

De universis hisce nos sigillatim acturi, postremis duobus tertio harum Institutionum Libro attributis, primum tantummodo in hoc præsentī excutiemus. Itaque tum quæ generatim ad Dramā, tum quæ speciatim ad ejus formas Tragediam & Comædiam pertinent, hinc suo deinceps ordine explicabimus.

C A P U T I.

De communi dramatica pœses ratione.

Iure quidem ac merito hoc pœsis genus, quod agendo imitatur, *Dramatis* appellationem a *δρᾶν* (*agere*) sibi desumsit: nec minus porro recte ob imitationis præstantiam *μιμητικόν* (*imitatiuum*) quasi suo proprio nomine nuncupatum fuit. Originem autem ipsorum a peruetusto rusticorum more duxisse creditur; qui post messis vindemiæque tempus inconditis carinibus vel Deorum laudes concinere, vel sese mutuo incessere consuessent: unde sit factum, ut tractu temporis re in aliam paulatim conversa formam, ex altero quidem agrestium illorum versuum genere Tragedia, ex altero vero Comædia nasceretur.

Quod totum si pro certo habeatur, jam non diversum

sum utrique huic dramati ortum fuisse fateri oportebit. Sed alia præterea nonnulla sunt ad dramaticæ poesis Magnitudinem Partesque spectantia, quæ ambobus illis dramatis æque conveniunt: de quibus ut de communi re primo heic loco, antequam ad peculiaria cujusque veniamus, dicendum esse statuimus.

I. Dramaticorum poematum, ea fere debet esse Magnitudo, ut uno veluti animi captu comprehendî possit. Ita enim fiet, ut universa rerum series in memoria firmitus hæreat; & affectibus, quos concitare deceat ciendis alendisque opportunior evadat. Ea propter primaria actio; unde dramati argumentum præbetur, unius diei ambitum nequaquam, aut certe vix excedat oportet; ne si diuturnior sit, auditorum mentes nimia eventuum multitudine obruat. Huc vero illud etiam accedit, quod a verisimilitudine res procul abiret, si ea coram populo spectatore geri fingeretur, quæ tantum spatii postularent, quantum credibile non esset posse illum detineri. Itaque si qua longius tempus flagitantia in medium afferri placeat, ea debebunt potius in episodia conjici, quæ cum reliqua fictione probe nectantur.

Quod autem præterea ad ipsam dramaticæ fabulæ magnitudinem spectat, iis illa terminis circumscribenda est, ut nec minus tribus, nec plus sex horis ad agendam sit opus. Etenim & nimia brevitâs expectationem frustaretur, & immoderata prolixitas fastidium generaret.

II. Partes porro, quæ Drama conflatur, in duas classes distribuuntur; quippe cum alteræ (1) ad qualitatem, (2) ad quantitatem alteræ referantur.

I. Prioris generis partes sunt Fabula, Mores, Sententia, & Dictio, quarum solummodo cura habenda scriptori est: nam quæ aliæ afferri solent, Melodia nimirum & Apparatus, eæ quidem non ad poetam, sed vel ad Choragum vel ad scenæ Curatores pertinent.

De fabula autem & moribus nihil heic præter ea monendum est, quæ supra Lib. I. 1. & 5. præcepta sunt; scilicet ut & illa unam absolutamque, ad quam cetera omnia revocentur, contineat actionem;

& hi

& hi singulis quibusque personis convenienter aptentur, eamque semper vim habeant, & rationem, unde probior sapientiorque spectator evadat.

Sententia vero, utpote quæ a moribus proficiscitur, ita ad eorum naturam conformari debet, ut quales hi cuique affingentur, talia animi sensa prolatus ab eodem sermo præseferat.

In dictione etiam, ubi opus fuerit, idoneum servari discrimen ars jubet: neque enim pars satis foret doctum rudemque hominem, aut civem & hospitem uno eodemque pacto loquentem induci.

Jam quod ad metricam attinet rationem, quæ ad dictionem ipsam refertur, eam quidem jambicam dramati tribuerunt. De qua Horatius in Arte:

Archilochum proprio rabies armavit jambo.

Hunc socci cepere pedem, grandesque cothurni,

Alternis aptum sermonibus; & populares

Vincentem strepitus, & natum rebus agendis.

2. Dramaticæ porro partes, quæ quantitatem respiciunt (omisso in præsens Prologo unius Comædiæ proprio) Diverbium & Chorus dictæ fuerunt.

Diverbium a diversorum, ut vulgo dicitur, verbis sic appellatum, cum non aliud sit, quam ipsa personarum in fabulam inductarum collocutio & actio; hinc in Actus & Scenas distribuitur. Actuum autem (qui præcipue quædam sunt totius dramaticæ actionis partes) consuetum numerum idem Venusinus poeta ibid. declarat his verbis:

Neve minor, quinto neu sit productior actus

Fabula, quæ posci vult & spectata reponi.

Qui sane ita instrui sigillatim solent, ut primus rem proponat: alter nodos nectat: tertius turbas excitet: quartus viam ad dissolutionem sternat: quintus denique explicet & aperiat omnia. Quod totum non minus aperte designat tria illa ad earundem partium officium inducendum inventa nomina, Protasis, Epitasis, & Catastrophe: e quibus primum propositio est; alterum exaggeratio, universamque rei perturbationem denotat, tertium autem exitus ac dissolutio.

Scenæ porro, in quas quisque actus dividitur, personarum vel adventu vel abitu distinguuntur. De ipsis

ea fuit veterum consuetudo ; ut actum ultra septimam scenam nunquam produceret : at illo subinde more re-
jecto , scenarum numerus rerum rationi passim accom-
modari cœpit . Neque etiam apud Latinos servata om-
nino illa lex est , qua religiose olim vetabatur , ne e
personis (quas ultra quatuordecim toti dramati assigna-
re nefas) plures tribus loquentes una eademque scena
educerentur .

Jam Chorum , qui plerumque actum consequitur ,
nonnunquam etiam præcedit , pars est dramatis , qua
quidpiam ipsius argumentum congruens conjungitur .
Enucleate quidem illius munia sic ab Horatio enuntian-
tur in Arte :

Actoris partes chorus , officiumque virile
Defendat : neu qui medios intercinat actus ,
Quod non proposito conducatur & hæreat apte .
Ille bonis faveatque , & consilietur amicis ,
Et regat iratos , & amet peccare timentes .
Ille dapes laudet mensæ brevis : ille salubrem
Justitiam , legesque & apertis otia portis .
Ille tegat commissas , Deosque precetur & orat ,
Ut redeat miseris , abeat fortuna superbis .

C A P U T I I I .

De Tragædiæ origine , etymo & natura .

Perlustratis , quoad ejus fieri necesse erat , quæ ad
dramaticæ poesis rationem generatim attinebant ;
ut jam tandem ad ejusdem formas descendamus , de
Tragædia primo loco dicere instituemus . Hic igitur
ejus originem , etymon , & ingenium declarabimus , re-
liqua consequenti Capite daturi .

I. Utri potius Dramati , Tragædiæ ne an Comædiæ ,
originis primatus sit tribuendus , nihil plane certi af-
firmari potest . Verum cum ita plerumque in humanis
rebus eveniat , ut ab humilioribus ad sublimiora gradus
fiat , non improbanda illa quidem Scaligeri in Poet. I.
6. videtur opinio , quæ Comædiam Tragædia antiquio-
rem statuit . Quidem autem de hoc sit , illud profecto
pro explorato habetur ; cum utrumque hoc poematis
genus nihil a primo ortu meditatum , sed ex tempore
fu-

fu-

fusa rudiaque omnia præ se tulerit, tamen Tragediam prius excultam & ad rectam poeticæ rationis normam fuisse conformatam.

Primus autem omnium; qui nitoris aliquid huic dramati impertiri cœperit, fuisse creditur Thespis: qui certe, cum illud antea solo contineretur choro, unum adjecit histrionem; ac præterea pensiles scenas plaustris impositas, & facis usum ad actorem vultus oblinendos invexit. Huc sane spectat illud Horatii in Arte;

Ignotum tragicæ genus invenisse Camœnæ

Dicitur, & plaustris vexisse poemata Thespis,

Quæ canerent agerentque peruncti facibus ora.

Eandem porro poesin magis excoluit Aeschylus; a quo & alter additus histrio & pulpita ad agendum excogitata, & personarum vestiumque inducta sunt ornamenta. De quo propterea ibidem continuo subditur:

Post hunc personæ pallæque repertor honestæ

Aeschylus & modicis instravit pulpita tignis,

Et docuit magnumque loqui, nitique cothurno.

Aeschylum idde ipsum subsecutus est Sophocles, cui exornata scena tertium induxit histrionem; ita ut jam tum essent qui primas, secundas, ac tertias agerent partes. Ab eodem tragicum drama numeris omnibus fuisse absolutum alicui prædicant. at ab aliis tamen, in primisque a Quintiliano X. 1. in maximam ejus laudis partem non immerito vocatur Euripides.

Per hos igitur gradus a minimis exorta initii Tragedia venit ad summum.

II. Eam autem, quod ad nominis etymon attinet, ita dictam nonnulli arbitrantur ἀπό τῆς τραγῶδς (a facie) qua scilicet, ut modo dictum, actores ante inventas larvas ora pertinerent. Id tamen a Scaligere Poet. l. 6. omnino respuitur, quippe cum jam ante Thespia ejusmodi perunctionis auctorem eodem Tragedia nomine vocaretur.

Ab alia vero ejusdem Græcæ vocis notione, qua *mus* designatur ejus nomenclaturæ originem arcessunt alii; ea nimirum de causa, quod uter musto plenus tragicis cantoribus dono dari soleret.

Non pauci denique a τραγῶς (*hircus*) & οἰστῆς (*canis*)

aus) illam esse contendunt, vel quia Baccho, cui olim ea fabula sacra fuit, hircum immolare solemne erat; vel quia hic quadrupes in tragicorum carminum certaminibus præmium victori cedere consueverat.

III. Jam Tragediæ non naturam modo, sed universas etiam proprietates facile cuique erit ex ipsa ejus definitione, seu potius descriptione intelligere; quæ esse dicitur: Poema dramaticum illustrem fortunam, sed infelicem, gravi & severa oratione imitans ad affectus misericordiæ & timoris ciendos, atque ad ceteros omnes purgandos. Hinc enim tum quali hæc poesis discrimine a reliquis distet, tum quonam potissimum sit ingenio, manifeste aperitur.

Cum itaque illustrem fortunam, sed infelicem imitari illa perhibetur, a Comœdia simul distinguitur, quæ non nisi res leves & humiles, simulque ab Epopœja, quæ illustria quidem & grandia at feliciter gesta persequitur. Unius enim tragici dramatis est, id rerum genus pro argumento sibi desumere, quod a prospera conditione in miseram tristemque devenierit, vel multis certe magnisque in æruis ac periculis versatum sit.

Quoniam vero gravia omnia Tragedia consecratur, ab eâ est causa, quamobrem gravi ac severa oratione delectetur; quippe cum semper dictio, ut alibi monitum, rerum rationi aptetur oporteat. Verum de hoc item seq. Cap. expressius.

Quod autem postremo de fine, quem sibi propositum Tragica poesis habet, in definitione subicitur; id vero quam alte per se illa spectet, satis ostendit. Quamquam enim primum omnium misericordiam ac timorem studeat excitare, maxime tamen universos animi affectus perpurgare contendit. Quod sane totum perbene sibi constat: cum enim alienæ calamitatis exhibitæ per illam imago ad ciendam commiserationem opportunissima sit, tum vero incutient lo timori maxime est accommodata, quo videlicet sibi quisque, quæ mala aliis accidisse cognoverit, metuat obventura: unde & illud consequatur, ut pravis cupiditatibus, præcipue atque adeo unicæ ærumnarum origini, moderari facile quivis æquum inducat suum.

Nec

Nec vero mirum, si cum infortunia, luctus, cædes per Tragediam repræsententur, delectare ipsa ex communi poetices ratione dicatur. Quam enim illa offert oblectationem, non hæc quidem e miseriarum significatione, sed ex artificiosa rerum imitatione proficiscitur. Accedit quod aliorum calamitates, utpote nobis minime exitiales, ita nostrum afficiant animum, ut dum is de aliorum tristatur damnis, de sua sibi indemnitate gratuletur: id quod & luculenter cecinit Lucretius initio Lib. II.

Suave, mari magno turbantibus æquora ventis,

E terra stantem alterius spectare laborem.

Non quia vexari quemquam est jucunda voluptas,

Sed quibus ipse malis careas, quia cernere suave est.

CAPUT III.

De variis Tragediæ partibus.

I. **Q**uas diversas dramatis partes supra perlustravimus eadem in præsentia nobis universæ se offerunt; quæ nimirum dispari ordine ad Tragediæ vel qualitatem vel quantitatem referuntur. De his igitur heic acturi, prætermissis quæcumque ante communiter dicta huc etiam spectant, ea tantummodo, quæ præcipue Tragicum poema respiciunt, declarabimus: ac primum omnium quæ primi sunt generis partes, (1) Fabulam, (2) Mores, (3) Sententiam, & (4) Dictionem perscrutabimur.

I. Fabula quidem tragica id potissimum suo jure postulat, ut ipsius argumentum non e vano aliquo commento, sed e vera historia desumatur: cum enim insignium personarum actiones, quæ minime ignorari solent, sese illa exhiberi profiteatur, oportet omnino, quo fides rebus accedat, has ipsas jam ante non obscura nec dubia fama cognititas esse. Hæc vero sane quam magnæ gravitatis præceptio ita intelligenda est, ut quamquam primaria actio, quæque in ea maxime conspicua sunt fictitia esse non debeant; plura tamen, quæ minoris momenti sint, possit de suo scriptor addicere, quibus fabulam poetico more ornet & instruat: Idque plane ipsum in personarum nominibus locum ha-

bet: quandoquidem cum hæc, ubi illæ principes sint, vera adhiberi oporteat; falsa tamen iis personis, quæ extra rei summam positæ veluti adventitiæ sunt, affingi quire exploratissimam habetur.

Illud autem præterea fieri necesse est, ut fabula tragica *περιπέτειαν* (conversionem) aut *ἀναγνώρισιν* (agnitionem) de quibus actum Lib. I. 4. aut etiam utramque attextam habeat: atque eam quidem ejusmodi, unde summopere affectus valeant concitari.

Quod vero ad concludendæ fabulæ rationem attinet, ejus, sane exitus, perinde ac reliquæ non paucæ partes, tristis consuevit esse ac luctuosus. Inficiandum tamen non est, nonnunquam scriptores ad exilarandos sub finem animos illam lætiore aliquo eventu determinare maluisse.

De fabulæ quoque solutione illud Tragediæ peculiare juvat animadvertere, ubi scilicet ad gravissimum rei exitum deventum sit, aut ibi facto fine subsistendum esse; aut si ulterius progredi mens suaserit, id sedulo cavendum, ne affectuum ardor defervescat, ac tota dramatis vis paulatim concidat.

Postremo ut verisimilitudo, quam præ reliquis summam dramaticum poema postulat, omnino servetur, præ oculis, maxime habendum erit monitum, quod Horatiana Arte hoc pacto profertur:

Non tamen intus.

Digna geri promes in scenam: multa que tollos
Ex oculis, quæ mox narrat facundia præsens:

Nec pueros coram populo Medea trucidet.

Neque enim fieri poterit, ut hujus rerum generis representatio habeat fidem. Quare ibidem mox subjicitur:

Quodcumque ostendis mihi sic, incredulus odi.

9. Mores porro in Tragedia (præter alias dotes Lib. I. 5. recensitas) plurimum gravitatis præ se ferant necesse est: id enim personarum, quæ per eam agentes inducuntur, requirit auctoritas. In hoc tamen ipso diversæ earum conditionis habenda est ratio: cum minime deceat eandem e. g. servo ac regi severitatem indolis accommodare.

3. Sententia item, quatenus animi sensa declarat,

re-

rerum gravitati respondere debet: quatenus vero aliquid ad morum doctrinam utile paucis complectitur, certe quidem tragico dramati maxime convenit, cum nihil pene ea sit ad granditatem magis idoneum. Verum de ejusmodi effatis id in prius dignum notari est, neque ea nimis crebro usurpari oportere, neque veromultum ostentare acuminis: quandoquidem & illud molestiam parit, & hoc extinguendis potius quam inflammandis affectibus est opportunum.

4. Dictio autem, qua utitur Tragedia, ex illis omnibus magnificentiae fontibus, qui in Instit. Orat. IV. 6. non minus poetis quam oratoribus patent, singularem suam haurit sublimitatem. Ceterum etsi illa a vulgo semota nihil ferme de trivio sumit, intras eos tamen sese continet terminos, ut justae cujusdam dignitatis amans gravitate magis quam nimio splendore delectetur. Nec raro etiam quasi posita maiestate ad humilia descendit, quo nimirum abjectae cujuscumque aut ætatis personae conditioni se parem reddat. Quod in Arte Venusinus poeta declarat his versibus:

Et tragicus plerumque dolet sermone pedestri.

Telephus & Pelous, cum pauper & exul uterque,
Projicit ampullas & sesquipedalia verba.

Ad quæ ipsa apposite non multo post canit.

Si dicentis erunt fortunis absona dicta,

Romani tollent equites peditesque cachinnum.

De tragici carminis metro ad ea, quæ supra significata sunt, id unum heic addendum videtur, illud cum olim tetrametris conscribi solet, in trimetris postea utpote severitati aptioribus constitisse.

II. Post exploratas Tragediæ partes, quæ ad ejusdem pertinent qualitatem reliquum modo est, ut de partibus quantitatis. (1) Diverbio & (2) Choro unum & alterum, quæ non illi communia cum Comœdia sunt, attendantur.

1. Primum igitur mitti non debet, Prologum, qualis cœlico dramati præire consuevit, a tragico penitus exulare: propterea quod cum ejus minime obscurum sit argumentum, nihil de eo attinet auditores pluribus præmonere.

2. Quod ad Chorum spectat, is quidem e non su-

blimis fortunæ personis confatus. ea vel canendo vel colloquendo exponit, quæ & argumento fabulæ conveniant, & ad cominisationem potissimum excitandam conducant.

C A P U T IV.

De Comædia ortu, veriloquio, atque ingenio.

UT quam rationem de Tragœdia agentes institimus, eandem plane de Comœdia dicturi persequamur, hoc primum loco de eius primordiis, etymo, & natura sermonem habebimus.

I. Comœdia ortum vindemiarum temporis vulgo adscribi jam ante significatum est. cum videlicet laboribus perfuncti juvenes a prandio pagos cum cantibus obcuntes sese mutuis disteriis incescebant; quin etiam in urbes sæpe illati civibus & magistratibus conviciabantur. Quod cum a lusu in remedium civitatum sensim converti intellectum esset, quippe quod multi vitæ licentiam sibi exprobrari metuentes eidem modum imponere curabant; hinc ansa arrepta est, ut hoc Dramatis genus ad insectanda vitia purgandosque mores compararetur.

Ipsam autem, quale primus omnium Epicharmus edidisse fertur, rude quidem & inconditum, at multæ per innoxios jocos afferenda utilitati par fuit. Quale vero deinde prædiit, ubi ab Eupoli & Cratino in meliorem formam redactum, ac denique ab Aristophane expolitum omnino fuit: in eo certe mirum quantum in quoslibet obtrectatio per chorum præcipue debacchabatur. Quod cum jam ferendum non esse videretur, lege tandem Athenis lata sub triginta tyrannis licentia comicorum cæcita est, statutumque ne cujus vitia nominatum deinceps notari fas esset. De qua re Horatius in Arte:

Successit vetus his comœdia non sine multa
Laude. sed in vitium libertas excidit, & vim
Dignam lege regi. Lex est accepta, chorusque
Turpiter obtulit subla o jure nocendi.

Post id autem temporis, cum sigillatim homines perstringendi facultas adempta esset, eo poetæ conici de-

venere, ut tacitis quidem nominibus ita tamen piratorum culpas insectarentur, ut de quonam narraretur fabula, perfacile cuivis esset divinare. Atque hoc quidem a superiore diversum genus illam aliam consuit Comœdiam, quæ inter veterem (de qua modo dictum) & novam (de qua mox) posita non immerito mediæ nomen sibi desumpsit.

Non vero hæc ipsa perduravit: cum enim minime obscura illa criminatio non paucos in primisque principes viros in dies læderet, idcirco eam quoque tamquam publicæ tranquillitatis perturbatricem a scena placuit eliminari. Quapropter in ejusmodi Comœdiæ expulsæ locum nova alia Menandro potissimum auctore inducæ est; quæ non nisi ficta atque universis mortalibus communia argumenta tractando, & jocos potius salesque quam obrectationes consecrando nihil existimationi cujuspiam detractum iret.

II. Ex dictis autem jam per se patet, quare Comœdiæ hæc potissimum appellatio indita fuerit. Sive enim a Como commissationum ac temulentiarum numine, sive verius a κοῦμη (paga) & ᾠδή (cantus) nomen illud deducatur; in utraque profecto originatione ipse, quem indicavimus, hujusce dramatis ortus elucet.

III. Quod porro ad Comoediæ naturam attinet, proprium quidem ac peculiare ipsius est, vulgares humilium personarum actiones joculariter persequi. Unde in proclivi est intelligere, tum quam longe illa a tragoedia distet; tum vero etiam quam merito definiatur: *Poema dramaticum humiles & privatas actiones non sine locis ac faciliis imitans.*

Id totum autem non ad solam delectationem ab illa intenditur, sed eo vel maxime, ut e privatæ vitæ proposito exemplo quæ potissimum vitanda sint, quæve imitanda, discantur. Quod si non raro a præstantissima hac ratione hoc drama deflectit, id vero poetis vitio verti debet.

CAPUT V.

De Comædiæ partibus.

I. Quæcumque comici dramatis pro diverso ejus partium genere peculiaria sunt, universa huc simul, perinde ac de tragædia factum est, conjiciemus: atque ante alia quidem quidquid ad memorata sæpius illa (1) Fabulam, (2) Mores, (3) Sententiam, & (4) Dictionem respicit.

1. Primum igitur Fabulæ comicæ id proprium est, ut quamquam a rerum veritate non abhorreret, persæpe tamen commentitia persequatur argumenta: quandoquidem privatorum illa exhibet actiones, quæ cum plerumque obscuritate sua ignorentur, veræ sunt non oportet. Eadem plane ratio est personarum, quæ per eam produciuntur: quibus nimirum utpote falsis, nomina pro arbitrio attribui possunt, at ita tamen, ut ipsarum conditioni conveniant; quo pacto apud Plautum miles gloriosus *Pyrgopolinices* (i. e. *turrim urbiumque visitor*) appellatur.

Conversiones porro rerum & agnitiones, quæ comicis fabulis intermisceri solent, ejus generis esse decet, ut inde non nisi levis perturbatione lenesque animorum motus excitentur: quales videlicet non maximi momenti negotiis partes habentur.

Easdem denique fabulas felici ferme hilarique exitu definire mos fuit: quem tamen ipsum aliquando non servatum docent vetustæ ætatis exempla.

2. Jam Mores ad Comædiam spectantes, quippe tenuiorum personarum, proprii longe admodum a tragica gravitate abscedant: nisi quod heic etiam negligenda non est ejusmodi inter ipsos discriminis ratio, per quam convenientia, cujus pluries injecta mentio, perbelle constet. Jocos autem salesque, qui præterea comicis moribus adspergi solent, intra eum omnino modum contineri necesse est, ut neque unquam in frigidum

fiditatem evadant; neque vero in primis (quod plerumque peccatur) testimoniæ vel paullum adversentur. Quo quidem potissimum nomine sic pro merito Plautum castigat Horatius in Arte.

At nostri proavi Plautinos & numeros, &

Laudavere sales: nimium patienter utrumque

Ne dicam stulte, mirati: si modo ego & vos

Scimus inurbanum lepido seponere dicto.

3. Sententia vero, quæ videlicet mens aperitur, cuiusque loquentis conditioni aptari debet: at quæ aliquod monitum paucis concludit, ea quidem non plurimum in comica poesi locum habet, ad quam potius proverbia usu trita & quotidiano sermoni familiaria congruunt.

4. Dictionem postremo non magniloquam, sed pro rerum natura humilem Comœdia postulat: quod ipsam ad numerum quoque attinet, qui eo fere commendabilior censetur, quo minus a prorsa oratione distare videatur. Ceterum & habet illa, quales ferme tenuæ dicendi genus, suos ornatus; & nonnunquam etiam, ubi turbatius quidquam est, attollitur altius: id quod declaravit Flaccus ibid. cum inquit:

Interdum tamen & vocem Comœdia tollit,

Iratusque Chremes tumido delitigat ore.

Atque hæc sane sunt, quæ Comœdiæ propria in prioris generis partibus sese produnt.

II. De altero autem partium genere cum nihil iis, quæ in de communi dramatis ratione Cap. 1. dicta sunt, adjicienda supersit; heic tantummodo de Prologo uni Comœdiæ attributo perpauca proponentur.

Hanc profecto partem ea potissimum de causa comico dramati præmitti placuit, ut per eam auditores de toto fabulæ argumento, quod per se ignotum esset, opportune fierent certiores. Quare frequens admodum illud est, ut Prologus res ipsas in dramate tractandas exponat; etsi non raro etiam vel poetam fabulamve auditoribus commendat; vel scriptoris consilium declarat, vel adversis occurrit opinionibus; vel ex his omnibus, plura simul exsequitur; ad summam eadem fere, quæ oratorii sermonis exordium, conficit. Merito igitur

tur eam ille appellationem ἀπὸ τῷ-προλέγειν (*a pre-
dicendo*) sibi adscivit.

Jam vero sive ab una sive a duabus personis Pro-
logus agatur, peræque res bene habebit; quippe cum
utrumque, licet posterius non ita crebro, a veteribus
factitatum occurrat.

Ac de poesi Dramatica tantum, ad Exegeticam &
Mixtam nunc veniamus.

L I B E R III.

DE POESI EXEGETICA ET MIXTA.

TERIBUS generibus, in quæ universam distributam esse poesim initio Libri II. enuntiavimus, cum satis superque Dramaticum persecuti simus, jam reliqua duo Exegeticum & Mixtum remanent expendenda; id quod toto hoc postremo Libro exequemur.

Exegeticum autem, ut ibidem etiam indicatum est, ea omnia complectitur poemata, ubi per se ipse loquitur poeta, etiamsi nonnunquam alienos quoque referat sermones; cujusmodi potissimum est Epopœja: at Mixtum alia illa, in quibus tum aliqua idem poeta dicit, tum aliæ ab eo personæ secum confabulantes inducuntur; cujus plerumque generis sunt Eclogæ.

Inter exegetica vero poemata principem certe locum obtinet Epopœja. Itaque ab ea non immerito ducemus initium.

C A P U T I.

De Epopœja.

Nobilissimæ huic poesi, quam Epopœjam appellare ipsa rei ratio veteribus suasit, ab *ἔπος* (*verbum*) & *ποίησις* (*finis*) factum nomen esse perspicitur. Cum enim *ἔπος* dictionem generatim denotet, præcipue tamen (non secus ac *oratio* præstantissimo eloquentiæ operi) illi poeticæ locutioni dicendique generi attributum est, quod heroica gesta grandi versu pertrahens ceteris fere omnibus non mediocri anteit intervallo.

Proprium igitur Epopœjæ est, gravia & admiranda virorum principum facta imitari. Quod ita in arte testatur Horatius:

Res gestæ regumque, ducumque, & tristia bella
Quo scribi possent numero, monstravit Homerus;
Et quamquam illa humilium etiam personarum actio-
nes

res referre non fastidit, imo & persæpe necesse habet, ut suæ rerum narrationes sint omni ex parte absolutæ; in his tamen ipsis non nisi summa quæque & egregia consecratur: quandoquidem non aliud spectat magis, quam granditatem.

Id vero & quicquid reliqui est de Epopœiæ natura, totum hæc ejus exhibet definitio, qua esse dicitur, *Pœsis exámetro versu illustris illustrum personarum actiones sublimi narrans oratione*. Atque hinc certe nullius negotii erit colligere, quænam Epico carmini cum tragœdia sit communia, quænam vero sibi peculiaris & ab hac omnino diversa.

Verum ut universa tandem poematis, de quo agitur, ratio & singula quæque ad ejus constitutionem spectantia enucleatius explicentur: e te heic maxime erit, in ipsius tum Fabula, tum Partibus, tum Dictione cognoscenda aliquantulum immorari.

I. Ac de fabula quidem id omnium primum notata dignum sese exhibet, primariam scilicet actionem, circa quam illa versetur, historica veritate, perinde ac de tragœdia dictum est, inniti debere, unde facilius toti poemati comparetur fides; sed & præterea intendenda veris esse plurima ficta, quæ admirabilitate sua & varietate animos reficiant simul & concilient.

Quod vero ad actionem ipsam modo memoratam attinet, eam sane ejusdem magnitudinem esse oportet, ut annum fere spatium non plurimum excedat: licet actiones per episodica insertas intra nullos temporis terminos concludi necesse sit. Ita quidem Iliadis princeps actio uno anno, Odysseæ etiam non nisi quinquaginta dierum ambitu continetur: at adventitiis porro actionibus aucta, altera ad decem, altera ad undeviginti annos protenditur. Eandem plane rationem in Aeneide fas est perspicere: ubi cum annuo tempore (e posteriore sententia vel uno loco Aen. I. 539. satis probata) primaria actio definiatur, reliquis tamen adjectis ad octo circiter annos excurrit.

Non brevia porro nec rara in epica fabula solent esse episodica, quæis narratio passim ornetur & jucunde protrahatur. Id maxime ipsa Aeneis ostendit, ubi præter alia satis frequentia & prolixa, totos duos libros se-

cun-

undum & tertium non nisi unum conficit episodium.

II. Jam Epopœiæ partes tres vulgo recensentur, (1) Propositio, (2) Invocatio, & (3) Narratio.

1. Propositionis ad dicendum summam aperiendam comparatæ præcipua dos est, ut per eam primaria tantum actio paucis & dilucide exponatur. Talis plane animadvertitur illa Virgilii I. Aen.

Arma virumque cano, Trojæ qui primus ab oris
Italiam fato profugus Lavinæque venit

Littora:

Ad hæc vero commendabilem quandam modestiæ speciem præferat Propositio necesse est, atque ab omni jactantia nimique magnificentia non aliter quam in oratorio exordio longissime absit. De qua sane re proderit Placum ipsam in Arte loquentem audire:

Nec sic incipies, ut scriptor cyclicus olim:

Fortunam Priami cantabo, & nobile bellum.

Quid dignum tanto feret hic promissor hiatus?

Parturient montes, nascetur ridiculus mus.

Quanto rectius hic, qui nil molitur inepte!

Dic mihi Musa virum, tactæ post tempora Trojæ

Qui mores hominum multorum vidit, & urbes.

Non fumam ex fulgore, sed ex fumo dare lucem

Cogitat, ut speciosa dehinc miracula promat

Antiphatem, Soyllamque, & cum Cyclope Charybdim:

Qua de causa improbatur illud valde sublime initium,

unde Thebaidem Statius auspicatur:

Fraternas acies, alternaque regna profanis

Decertata odiis, fontesque evolvere Thebas

Pierius menti calor incidit.

2. Invocatio porro, qua Numinis auxilium imploratur, subjici plerumque propositioni solet a Latinis. Itaque Maro post rem propositam subdidit:

Musa mihi causas memora, &c.

At Græci scriptores cum propositione ipsa invocationem innectere consueverunt: qua etiam oratione non raro usi sunt ipsi Latini; ut Idem IV. Ecl.

Sicelides Musæ, paullo majora canamus.

In qua tamen re fatendum est, exordium ex separata propositione & invocatione consilium, gravius & magnificentius altero videri.

Ejus-

Ejusmodi autem invocationem, quæ attentionem excitat, & auctoritatem poemati parat, illis in locis iterare moris fuit, ubi nova aliqua difficultas occurreret. Id profecto agitur VII. Aen. 41. cum sic canit poeta:

Tu vatem, tu diva, mone: dicam horrida bella,
Dicam acies, &c.

Et passim, alibi.

Neque vero Deorum tantum præsidium, sed & virorum principum favorem flagitare veteres solebant: quo pacto Idem I. Georg. 24. Augustum invocat.

Heic autem monere juvat nequaquam Christianis scriptoribus decere, falsorum Numinum uti invocationibus, nisi si quando ἀλλεγορικῶς (*allegorice*) accipi queant; ut Musæ pro poetica facultate, Minerva pro sapientia, &c. Potius igitur debebunt illi, in primi quæcum religiosa res agitur. Dei O. M. Cælitumque præsidium postulare. Confer omnino huc, quæ de hoc genere fusius Lib. I. 4. disputata sunt.

2. Post propositionem & invocationem sequitur Narratio, quæ totam plane Epopœjæ occupat molem; ut propterea quæcumque præceptiones sive modo de epica, sive Lib. I. de tota poetica ratione traditæ sunt, universæ in illa servari debeant. Nos autem ne iisdem revolvendis actum agamus, perpauca tantum hoc loco de præcipuis ipsius dotibus attingemus. Quæ enim a rhetoribus, eadem a poetis narrationi attribuantur, Probabilius, Brevitas, Perspicuitas, & Suavitas, licet non omnes eadem omnino notione.

Et sane poetice narrationis Probabilitas alia non est a verisimilitudine, de qua abunde dictum Lib. I. 2.

Brevitas vero nihil aliud postulat, nisi ut loquacitas declinetur.

At Perspicuitas perinde ac in oratoria narratione, omnia ita dicta requirit, ut per se singula sine ulla conjectoris opera intelligantur.

Ad suavitatem denique pertinent elocutionis elegantia, figurarum splendor, aptus numerorum concentus, episodiorum ornatus, exitus inopinati, & plura id genus alia.

III. Quod porro ad dictionem spectat, quamquam
ple-

pleraque eorum, quæ Lib. I. 6. de dictione poetica generatim dicta sunt, huc maxime referri debeant; e tironum tamen usu fore creditum, nonnulla in eandem rem hoc speciatim loco proferre.

Certe quidem cum rerum naturæ accommodanda eloquentio sit, sublimem admodum esse decet epici carminis dictionem, quippe cum ipsius intersit summa omnia imitari. Hinc primo fit, ut modificata vocabula ad magnificentiam comparata quam plurimum consecutur: qualia occurrunt in illo I. Aen. 163.

..... *Insula portum*

*Efficit objectu laterum, quibus omnis ab alto
Frangitur, inque sinus scindit sese unda reductos;
Hinc atque hinc vastæ rupes, geminique minantur
In cælum scopuli.*

Ex epithetis præterea congruenter aptatis plurimum sæpe roboris haurit epica dictio; ut II. Aen. 210.

*Ardentesque oculos suffecti sanguine & igni,
Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.*

Et ibid. 355.

..... *Inde lupi cœu*

*Raptores, atra in nebula, quos improba ventris
Exegit cæcos rabies, catulique relictî
Faucibus expectant siccis; per tela, per hostes
Vadimus haud dubiam in mortem.*

Multam etiam vim eidem dictioni afferunt figuræ verborum, ac præ reliquis repetitio, cujusmodi illa est III. Aen. 522.

*Cum procul obscuros colles humilemque videmus
Italiam; Italiam primus exclamat Achates:
Italiam lato socii clamore salutant.*

Majestatis quoque comparandæ gratiam aliquam ex antiquis aut peregrinis vocibus epici scriptores locutioni suæ immiscece aliquando consueverunt. Ita Virg. X. Aen. 108.

Tros Rutulæ fuit, nullo discrimine habeo.

Et XI. 301.

Prefatus Divos solio rex insit ab alto.

Tum vero I. 123.

Arma virum, tabuleque, & Troja gaza per undas.

Ad granditatem denique dictionis conducit maxime

tum magnifica quædam verborum structura, tum idonea numerorum modulatio; de quibus jam satis multa allata sunt Lib. I. 6.

Illud autem postremo rei ratio monere jubet, in epica dictione non fere magis ab humili adjectoque dicendi genere, quam a putida affectatione & immodica magniloquentia cavendum esse.

C A P U T II.

De Carmine Bucolico.

Bucolicam poesim, quæ non secus ac epica hexametris etiam utitur versu, ἀπὸ τῶν Βουκόλων (*abibulcicis*) nuncupatam fuisse constat, a pastoribus nimis inter reliquos, quos ad canendum illa producere consuevit, nobilioribus. Quæ vero ad eam pertinent poemata, Eclogæ ab ἐκλογῇ (*eligi*) appellata propterea fuerunt, quod olim e pluribus id genus carminibus non raro, ut prima sese dabant initia, rudibus atque impolitis nonnulla eligi solerent, quæ mandata memoriæ per agros evulgarentur.

Jam quæ multa de hujus poësis origine trahuntur, imprimisque de contentione inter Lacones & Siculos exorta, utriusque ejus inventionis gloriam sibi vindicantibus; eorum certe omnium nihil est tanti, ut nos vel paullum remorari debeat. Itaque his universis omis- sis, hoc unum, ut reliquorum certissimum, contenti erimus significare, illius scilicet ortum rusticæ ac pastorali vitæ præcipue deberi.

Et sane non aliud, quam rusticorum mores persequi, propositum sibi habet Bucolica poësis; ut propterea definiatur. *Rusticæ actionis imitatio*. Qua de causa nihil illa sapit urbanum, nihil habet illustre; cum potius universis in ea agros silvasque redolentibus, præcipuus ejus character sit rusticitas. Neque enim aliunde vel personas fictaque harum nomina, vel comparationes, similitudines, descriptiones, allegorias, aliaque rerum genera, nisi a rure ac saltibus desumit. Quod ut aliquo exemplo comprobetur, hujusmodi certe sunt similitudines illæ apud Virgilium V. Ecl. 45.

Tale tuum carmen nobis divine poeta.

Qua-

*Quale sopor fessis in gramine, quale per æstum
Dulcis aque saliente sitim restinguere rivo.*

Et ibid. 81.

*Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona?
Nam neque me tantum venientis sibilus Austri,
Nec percussa juvant fluctu tam litora, nec quæ
Saxosas inter decurrunt flumina valles.*

Hæc autem modo dicta adeo vera sunt, ut etiam, cum aliquando Ecloga ad heroum canendas laudes surgit, ne tunc quidem a rebus agrestibus facile abscedat. Palam id fit maxime ex Ecloga IV. ejusdem poetæ; ubi quamquam is Pollionis filium recens natum sublimiore quodam di genere concelebrat, quare & in primo exordio etiam quodammodo postulat; in ipsa tamen styli granditate non plurimum ruris relinquit humilitatem. Neque vero alia ratione Idem Ecl. V. interempti Julii Cæsaris (ex recepta admodum Josephi Scaligeri aliorumque sententia) nomen & gesta nobilitat.

Ex his igitur jam patet, quantum ab epica elocutione distinctio bucolici carminis distare debeat, quippe cum sit illa sublimissimis quibusque rebus, hæc præterea humillimis accommodanda. Unde est, ut non hæc multis troporum ac figurarum gaudeat ornamentis; exotica ac vetusta vocabula avertatur; sonantiorum numerorum concentum a se rejiciat; nec fere longiore ac minis contorto ambitu includi velit. Id vero unum summopere velati suo jure postulat, ut in sua tenuitate exquisito tamen quodam verborum nitore atque elegantia decoretur.

Quod porro ad metricam rationem attinet, illud omittendum non esse videtur, cum bucolica poësis hexametris versibus confletur, iis tamen a Theocrito in cantu pastorum attextos aliquando alternis pentametris fuisse.

Denique in bucolicis ita rem transigi, ut vel ipse poeta universa enuntiet, vel alios colloquentes inducat, vel partim ipse loquatur, partim alios confabulantes faciat, id omne notio est quam ut pluribus inculcari necesse habeat.

C A P U T III.

De Satyra.

U^Nde Satyræ nomen defluerit, non plane convenit inter scriptores. Sunt tamen nonnulli, qui illam a Satyris Bacchi comitibus in dicacitatem maxime pronis dictam arbitrantur. Alii vero sic appellatam censent a *saturæ*, lance nimirum variis rerum generibus referta, quandoquidem ajunt satyricam poesim completi multa ac diversa argumenta consuevisse. Cui certe sententiæ favere non minimum videtur Juvenalis, cum inquit Sat. I.

Quidquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas,

Gaudia, discursus, nostri est farrago libelli.

Et re quidem vera non alia ab hoc genere fuit Ennii & Varronis Satyra, multiplices non solum materia sed metro etiam intexta.

Prima autem satyrici carminis apud Romanos origo illi Urbis ætati adscribitur a Livio VII. 2. cum primum ad ludos scenicos conversis animis, acciti ex Etruria ludiones sine carmine ullo, sine imitandorum carminum actu ad tibicinis modos haud indecore saltabant. Quos deinde Romana imitata juvenus inconditis præterea versibus sese invicem cœpit incessere. His vero postquam etiam modi & congruens actio accesserunt, tum demum Satyra prodiit: quæ inter dramata locum habuit ad id usque temporis, quo Livius Andronicus a Satyris ad fabularum argumenta annos traduxit.

Atque hæc quidem, de qua hætenus, Satyra vetus fuit. At vero nova, quæ scilicet humana vitia narrando insectaretur, primum omnium Lucilium sortita est auctorem. Hæc igitur definitur: *Poesis exegetica corruptos mores jocis perstringens.*

Quoniam autem id poeseos genus præcipue spectet, non difficile cuiquam erit e re ipsa colligere. Cum enim idem ei, qui reliquis poematis, propositus sit finis, commune videlicet emolumentum; certe quidem non aliud, quam ipsorum, quos carpit, morum cor-

re-

rectionem quærat necesse est. Non itaque illud ad alienam lacerandam famam aut privatum homines vexandos (quo non raro injustissime detorquetur), sed ad ipsa tantum vitia oburganda est comparatum; nec vero quælibet, sed quæ risum potius ciere, quam horrorem inferre queant. A qua est causa, quamobrem joci solummodo utatur, qui non nisi levioribus curandis malis habentur idonei.

Dictionem porro ejusmodi a satyrico carmine flagitari, ut licet pura & elegans, submissa tamen sit & quotidiano sermoni vix absimilis, satis ostendit dicendi genus illud, quod in conscribendis Satyris usurpavit Horatius; de cujus ratione ita ipse pronuntiat l. Serm. 4.

*Primum ego me illorum, dederim quibus esse poetas
Excerptam numero; neque enim concludere versus
Dixeris esse satis: neque si quis scribat, uti nos,
Sermoni propiora, putes hunc esse poetam.*

*Ingeniam cui sit, cui mens divinior, atque os
Magna sonaturum, des nominis hujus honorem.*

Neque vero in dictione solum id ille servavit, ut a pedestri sermone nil fere discederetur: sed in numeris etiam, quos remissos atque abruptos, tanquam satyricæ poësi magis congruentes, quamvis a gravitate versus hexametri alieniores, sequi consulto maluit.

CAPUT IV.

De Elegia.

Elegiæ nomen ἀπὸ τοῦ ἐλῆγε (a luctu) fuisse derivatum, meritissimo creditur; quippe cum ipsa ad res lugubres defluendas nata maxime videatur. Ad quod apposite Ovidius & flebite carmen V. Trist. eam appellat, & Tibulli mortem deploraturas inquit:

Flebilis indignos, Elegeja, solve capillos:

Ah! nimis ex vero nunc tibi nomen erit.

Quamquam autem de Elegorum auctore nihil plane explorati habetur, prout testatur Flaccus in Arte, cum ait:

Qui tamen exiguos elogos emisit auctor,

Y 3

Gram-

Grammatici certant, & adhuc sub iudice lis est;
constat tamen in iisdem apud Græcos excelluisse omnium primos Callinum & Mimnermum; post hos vero fastigium attigisse Callimachum Cyrenæum & Philetam Coum; quos propterea non raro simul memorat Propertius, ut III. Ecl. 1.

*Callimachi manes, & Cui sacra Philæa,
In vestrum, quasq, me sinite ire nemus.*

Inter Romanos vero hac poeseos partes præstitero Tibullus, Propertius, & Ovidius: qui tamen tot sæpe fœditatibus sua carmina referserant, ut ex his quædam adolescentibus præsertim omnino fugienda, quædam etiam non nisi perpurgata antea sint adeunda.

Elegiæ porro materia, ut paullo ante significatum est, luctus duntaxat & funera olim fuere: deinde vero ad gaudia quoque sese extendit. Quare Horatius in Arte cecinit:

*Versibus impariter junctis querimonia primum,
Post etiam inclusa est voti sententia compos.*

At grave certe argumentum elegiacæ poesi minime convenit; quæ nimirum ob pentametri tenuitatem exiliior est, quam ut majori rerum oneri sustinendo par sit. Contra quod cum egisset Ovidius, ita de se ipse conqueritur II. Fast.

*Quid volui infelix elegis imponere tantum
Ponderis? Heroi res erat ista pedis.*

Non dubium tamen est, quin ad sublimiora nonnunquam ejusmodi poesis efferatur, & illustriorem grandioremq, quædam induat rationem; ut ex gravissimorum scriptorum exemplis exploratum habet.

Ad elegiacam porro dictionem tanquam præcipue dotes pertinent; I. ejusmodi elegantia, per quam verba pura admodum ac nitida, atque ab omni prorsus sive antiquitatis horrore sive novitatis obscuritate sint aliena: II. æquabilitas, quæ in leni quodam nec vario dicendi genere posita animi sedationis, qualem Elegia postulat, est indicium: III. suavitas, cujus gratia necesse est, tum ut dictio ipsa perspicua sit; morata, ac suis instructa affectibus; tum vero in primis ut quemlibet a se strepitum, asperitatem, atque hiatus prohibeat. Hac igitur de causa ita agendum erit, ut ab Elegorum elocutione longe absit & is verborum

concentus, qui nimis opere feriat aures; & is litterarum concursus, unde aut liet oratio, aut turpiter collidatur. Qua quidem in re peccare solet Catullus, venustioris ætatis diligentior, quam par esset, sectator; in hoc propterea minime imitandus. Quis enim facile hoc ferat 74.

Quam modo qui me unum atque unicum amicum habuit.

Aut illud 96.

Quam casta est, nondumque edita post hiemem.

Atque heic e re nata monere subit, maximam sane in elegiacæ carminis rationem numini habendam esse, ut is nullum fere fraxorem generans placido veluti ac dulciter sonanti asinine suat. Idcirco si ubique locorum, præcipue vero in pentametris, ubi cantus absolvitur, servari decet. Itaque ut parvula in hac quodue rem tironibus enucleentur, etsi in prima penthemimeri liberum sit pedes, ut libet, collocare; elegantius tamen censetur dactylum spondao, ubi uterque concurrat, præponere: ut apud Tibullum I. 1.

Et teneat culti jugera multa soli.

Quod ille quidem maluit, quam:

Et culti teneat jugera multa soli.

Hoc autem non adeo perpetuum esse debet, ut ad claudendam monosyllaba vocula penthemimerim., vel ad orationis obumbrandam claritatem scriptorem impellat. Tunc enim alia omnino via tenenda est, quam nimirum instituit Idem III. 5. ubi cecinit:

Cum se purpureo vere remittit hiems.

Et ibid. 6.

Candidæ Liber ades: sic sit tibi mystica vitis.

Semper, sic hedera tempora victa feras.

In secunda vero penthemimerj duris collisionibus vitandis longe major adhibenda est opera, quippe cum ibi aures conquiescant. Quod autem præterea traditur in ejusdem penthemimeris sine voces dissyllabas tanquam ei convenientiores plerumque usurpari consuevisse; verum id quidem est, at ita tamen, ut productiores etiam sæpe non minus ibidem gratæ eveniant; ut passim videre licet apud poetas.

Jam deo postremo ad elegiacæ poësis historiam spe-

stantia proponimus, primo scilicet pentametrum rarius adjectivo, quam substantivo nomine terminari; male participio, aut pronomine; pessime adverbio, vel præpositione; deinde vero sententiam ut plurimum disticho solere absolvi; quod quidem licet non omnium omnino locorum sit. nisi tamen secus jubeat necessitas, servandum est.

Antequam autem hinc discedamus, abs re non erit nonnulla monita de elegiaci carminis structura subtexere. Ita igitur nonnunquam illud concinnatum apud veteres occurrit, ut rem primo loco paucis propositam narratio consequatur, quæ inde ad finem poematis pertingat. Hac sane ratione usus est Propertius IV. 4. ubi sic canere instituit;

*Tarpejam nemus, & Tarpeje turpe sepulcrum
Fabor, & antiqui limina capta Jovis.*

*Lucus erat felix hedoroso consitus antro,
Multa ubi nativis obstrepit arbor aquis.*

Aliquando vero exordium ab invocatione ducitur, a qua mox ad eloquendam rem descenditur. Hoc pacto Idem III. 1.

*Callimachi manes, & Coi sacra Philetæ,
In vestrum, quæso, me sinite ire nemus.
Primus ego ingredior puro de fonte sacerdos
Italæ per Grajos orgia ferre choros.*

At sæpius ab ipsa narratione carmen auspicantur poetæ: ut Idem III. 3.

*Visus eram molli recubans Heliconis in umbra,
Bellerophontei qua fuit humor equi;
Reges, Alba, tuos, & regnum facta tuorum
Tantum operis hiscere posse meis.*

Sed & per figuras aggredi ad capendum & frequens est, & valde elegans habetur. Ita per conquestionem Idem III. 7. ubi cujusdam Pæti mortem deplorat:

*Ergo sollicita tu causa, pectora, vita es:
Per te immaturum mortis adimus iter.
Tu vitii hominum crudelia pabula præbes:
Semina curarum de capite orta tuo.*

*Tu Patum ad Pharios tendentem lintea portus
Obriuis insano terque quaterque mari.*

Per indignationem porro Tibullus bella execraturus ita exorditur I. 10.

Quis

Quis fuit horrendos primus qui protulit enses?

Quam ferus & vere ferreus ille fuit?

Tunc cedes hominum generi, tunc praelia nata;

Tunc brevior dira mortis aperta via est.

Ad hæc per interrogationem Ovidius de Pont. I. 7.

Ecquid, ut audisti (nam te diversa tenebat

Terra) meos casus, cor tibi triste fuit?

Per allocutionem vero Propertius IV. 1.

Hoc quodcumque vides, hospes, quem maxima Ro-
ma est;

Ante Phrygem Aeneam collis & herba fuit.

Tum per sermocinationem Idem ibid. 2.

Quid mirare meas tot in uno corpore formas?

Accipe Vertumni signa paterna Dei:

Thuscus ego, & Thuscis orior, nec panitet inter

Praelia Volsinios deseruisse focos.

Atque hi quidem præcipui modi sunt, quibus elegiam exordiri & contèxere moris fuit: ad quorum calcem subijcimus, nonnunquam elegiacos poetas extra propositum argumentum excurrentes ipsa digressionè carmen absolvere, petinde sere atque in odis (de quarum ratione infra) fieri solet.

C A P U T V.

De Epigrammate.

NON aliud plane veteres Epigrammatis nomine, nisi quodvis inscriptionis genus designatum voluisse, vox ipsa ἀπό τῆ ἐπιγραφῆς (ab inscribendo) deducta patet. Quidquid igitur donariis, templis, statuis monumentis, aliisque id genus ad rei cuiuspiam recordationem incidere, idque sive uno sive pluribus verbis, ligata aut soluta oratione, Epigramma proprio vocabulo dicebatur. Ejusmodi est illud apud Virgilium III. 288.

Aeneas hac de Danaïs victoribus arma.

Ex his autem satis apparet Epigrammatum hujus rationis antiquitas, quæ cum ipsa religione videantur exorta; quippe cum jam a primâ ætate homines iis rebus, quas Diis consecrabant, nomen suum denique causam inscribendam curarent.

Quæ-

Quoniam vero hujusmodi epigraphæ perpauca quamplurima complectentes mirum in modum sese omnibus probabant; hinc consuetudo cujuslibet argumenti pari brevitate tractandi apud poetas passim invaluit. Idque sane carminis genus Epigramma illud est, de quo heic agitur, quodque definitur: *Breve carmen rem aliquam simpliciter indicans, aut aliud ex alio deducens.*

Ut igitur hinc patet, primus epigrammatis character est brevitās, quæ quidem eo vel maxime est commendanda, quod angusto ambitu multa concludat. Illud autem præterea ex definitione ipsa perspicitur, duplicis id carmen generis esse, quod Simplex & Compositum nonnullis discriminis ergo placuit appellare.

Jam Simplex epigramma dicitur, quo res aliqua sine ulla comparatione aut deductione describitur: quale est scitissimum illud epitaphium, quod sibi ipse Maro morti jam proximus concinnavit:

Mantua me genuit; Calabri rapuere: tenet nunc

Parthenope. Cecini pascua, rura, duces.

Compositi vero epigrammatis ea est ratio, ut aliud cum alio conferat, aut ex alio derivet. Huc pertinet illud Catull. 56.

Disertissime Romuli nepotum,

Quot sunt, quotque fuere, Marce Tulli,

Quotque est aliis erunt in annis:

Gratias tibi maximas Catullus

Agit pessimus omnium poeta:

Tanto pessimus omnium poeta,

Quanto tu optimus omnium patronus.

Tum illud Martialis l. 13.

Cum peteret regem decepta satellite dextra,

Injecit flammis se peritura focus.

Sed tam salva pius miracula non tulit hostis,

Et raptum flammis jussit abire virum.

Urere, quam potuit contempto Mucius igne,

Hanc spectare manum Porsena non potuit.

Major decepta fama est & gloria dextra,

Si non erasset, fecerat illa minus.

Hujus porro carminis materia amplissima est, ut ei propterea festive admodum Scaliger lli. Poet. 126. in

Appendice mel, fel, acetum, & salem tribuerit, vel nimirum de jucundis amoenisque rebus agenti; vel vitia acriter insecranti; vel eadem leviter carpenti; vel demum facere, argute, innoxieque ludenti. Verum quomodo id totum intelligendum sit, & quam rationem in his singulis, contra etiam ac non raro veteres perperam egerunt, servari oporteat, id vero subsequentes præceptiones palam facient.

I. Itaque, cum præcipua epigrammatis supra cetera carmina sit oblectatio; eliminanda penitus ab eo sunt argumenta non modo, uti a reliquis poematis, contumeliosa; quæ scilicet in privatorum vitiis versentur, cum nihil obtreffatione injucundius sit & odiosius; multoque magis lasciva, quæ tum pietas maxime tum ipsa urbanitas hominibus gratissima præter modum offenditur; sed etiam humilia, quæ nimirum res abjectiores, quam quibus auditor gaudere possit, persequantur. Quod cum ita se habeat, non justa certe epigrammata conscripsisse credendi sunt quicumque ex antiquis poetis propositam regulam violarunt, in primisque qui sua carmina putidis sordibus deturparunt; inter quos potissimum Martialis & Catullus excelluerunt, hoc sane nomine omnino damnandi.

II. Vitare opus est sententiæ tum hyperbolicas, tum vero præcipue falsas; quandoquidem nullas res æque epigramma commendat, ac simplex quædam veritas, qua summopere mortalium animi delectantur. Hæc ipsa autem ut sibi constet, id præsertim curæ haberi debet, ut semota ambitione verba rebus proportionē aptentur.

III. Nec minore sane studio declinanda est loquacitas, quippe breviloquentiæ maxime epigrammatis propriæ & regione opposita.

IV. Plurimum etiam interest vocabula nimis trita ab hoc carminis genere ob elegantiam præcipue commendabili amovere: necnon quemvis serine verborum lusum, unde plerumque non aliud, quam inepte sententiæ oriri solent.

V. In jocos illuc potissimum advertendus est animus, ne affectati sint, aut insulsi, aut denique ejusmodi, ut non hisi generando fastidio videantur idonei.

VI. Denique ea debet esse hujus poemati constitutio, ut optima omnia optimeque expressa præferat; nihil supervacaneum, aut ab instituto habeat alienum, animos ad extremum usque, suspensos defineat; tum vero constanti quadam dignitatis elegantiaeque æquabilitate ab exordio ad finem universis se probet, vel etiam ita claudatur, ut gravi aliqua sententia aut acumine auditores plenissime expleat.

Atque ejusmodi quidem dotibus non minime ornata se produnt duo hæc epigrammata, quæ heic ad calcem exempli loco ponimus; quorum alterum Catulli simplicitate potissimum, brevitate, ac munditie, alterum Martialis sententiæ in primis gravitate & acumine effulget. Sic igitur ille initio suorum carminum:

*Cui dono lapidum novum libellum,
Arida modo pumice expolitum?
Corneli, tibi; namque tu solebas
Meas esse aliquid putare nugæ.
Jam tum, cum ausus es unus Italorum
Omne ævum tribus explicare chartis
Doctis, Jupiter! & laboriosis.
Quare habe tibi quidquid hoc libelli est,
Qualecunque: quod, o patrima Virgo,
Plus uno maneat perenne sæclo.*

Martiali vero II. 68.

*Quod te nomine jam tuo saluto,
Quem regem & dominum prius vocabam;
Ne me dixeris esse contumacem;
Totis pilea sarcinis redemi.
Reges & dominos habere debet,
Qui se non habet; atque concupiscit,
Quod reges dominique concupiscunt.
Servum si potes, Ole non habere;
Et regem potes, Ole, non habere.*

De metro demum, quod unum superest, monere juverit, epigrammata elegiaco, jambico, phaleucio, atque heroico carmine conscribi posse.

De Poesi Lyrica.

Cum jam de universis illis carminum generibus sermonem habuerimus, quæ propter hexametrum usum post epopejam expedienda videbantur; consequitur ut in præsentî de poesi Lyrica seu Melica videamus. Et quod primum omnium ad nomina ipsa attinet, non immerito Lyricæ appellationem sibi illa adseivit; quippe quæ ad lyram cantari ut plurimum solet, licet nonnunquam etiam ad tibiam caneretur. Quare autem Melica quoque nuncupata fuerit, id vero ab ejus excellentia ortum est: ut nimirum id speciatim ei inderetur nomen quod omnibus poematis commune erat; μέλη enim generatim quævis carmina dicta sunt. Quod etiam de Odarum & Carminum nominibus factum fuit; quæ peculiari ratione, cum singulis quibusque convenirent, lyricis poematis attribui placuit.

Materiam porro hujus pœsis latissime patere, palam illico fiet consideranti complexam eam fuisse laudes tam divinas, quam humanas commendationes descriptionesque cujuslibet rerum generis; hortationes sive ad virtutum amorem, sive ad odium vitiorum; questus, hilaritates, jocos; ad humanam quæcumque non nimis prolixo carmine tractari posse viderentur.

Ut vero in quovis ex his argumentis melicæ pœsis ratio servetur, ad duo potissimum adhibenda est cura, ad Structuram nimirum, & ad Suavitatem.

I. De Structura non abs re erit primo loco monere, Pindarum quidem solere carmini aliquod exordium præponere; Horatium vero statim rem ipsam aggredi, ut ubi æquabilitatem animi suadere nititur II. 3.

Aequam memento rebus in arduis

Servare mentem; non secus in bonis

Ab insolenti temperatam

Letitia, moriture Deli.

Hæc autem ratio cum apud cum frequentissima sit, nonnunquam tamen & ipse ab altiore aliquo principio exorditur; ut I. 12.

Quem

*Quem virum, aut heroa, lyra, vel acris
Tibia sumas celebrare Clio?*

*Quem Deum? cujus recinet jocosa
Nomea imago.*

Aut in umbrosis Helicenis oris

Aut super Pindo, gelidove in Hemo.

Eodem pacto III. 1.

Odi profanum vulgus, & arceo.

Favete linguis: carmina non prius

Audita, Musarum sacerdos

Virginibus puerisque canto.

Jam in rebus ipsis componendis ea non raro tenetur via, ut illæ nihil plane a proposito alienum præ se ferentes una nec varia serie ab initio ad finem usque decurrant. Ad hoc sane structuræ genus non pauca Horatiana carmina concinnata occurrunt; ut e reliquis illud II. 2. quod totum non nisi de contemnenda pecunia agit.

At sæpe tamen ita diversæ, simul res uno carmine connectuntur, ut eas vehementior potius quædam inflammati animi vis, quam accuratus aliquis delectus contraxisse videatur. Familiarissimum enim lyricis poetis est, ubi sese aliqua dederit occasio, per varia argumenta vagare atque ad res ab instituta materia remotiores excurrere; quin etiam crebro ipsis digressionibus odas absolvere. Videre id quidem apud Flaccum pluribus in locis licet; veluti III. 2. ubi tum bellicæ fortitudinis, tum virtutis in universum, tum religiosi silentii laudēs sine uno prope vinculo conjunguntur. Ad hæc I. 3. cum Maroni iter in Græciam ingredienti bene ominetur poeta, tum vero ad detestandum navigationis usum atque ad humani ingenii insectandam audaciam evagatus hoc ipso argumento concludit oden.

II. Suavitas porro, quæ melicæ poeseos primaria dos est, e (1) Rebus oritur, (2) Dictione, & (3) Numero.

I. Res ad suavitatem comparatæ præcipuæ sunt fontes, horti, agri, valles; tum veris, autumnii, serenitatum, tempestatumque descriptiones; atque innumerabilia id genus alia. Ea propter amēnos admodum

se exhibent Horatiani versus illi I. 4.

*Solvitur acris hiems grata vice veris, & Favoni;
Trahuntque siccas machine carinas:
Ac neque jam stabulis gaudet pecus, aut arator igni;
Nec prata canis albicant pruinis.*

Et II. 3.

*Qua pinus ingens, albaque populus
Umbra hospitalem consociare amant
Ramis, & obliquo laborat
Lympha fugax trepidare rivo.*

Huc autem pertinent in primis similitudines; quæ cum per se jucundæ sunt, tam vero maxime, cum ab amicis rebus desumuntur. Suavissima certe est hæc I. 12.

*Crescit occulto, velut arbor, ævo
Fama Marcelli: micat inter omnes
Juvium sidus, velut inter ignes
Luna minores.*

2. Verba præterea, quo jucunditatem afferant, propria debent esse, nitida, & latinam venustatem redolentia; quolibet passim utitur Horatius.

Ad id ipsum porro conducunt plurimum 1. verba translata; cujusmodi hæc I. 3.

*Nec timuit præcipitem Africum
Decertantem Aquilonibus,
Nec tristes Hyadas, nec rabiem Noti,
Quo non arbiter Adriæ
Major, tollere seu ponere vult freta.*

3. Locutiones, quæ aliquid peregrini sapiant; ut I. 12.
*Blandum & auritas fidibus canoris
Ducere quercus.*

Et II. 2.

*Vivet extento Proculejus ævo,
Notus in fratres animi paterni.*

3. Sententiæ, quibus certe, non secus atque exoticis discendi formulis, id proprium est, ut etiam gravitatem (alteram lyrici carminis dotem) cum suavitate conjungant. Ejus generis est illa I. 4.

Vita summa brevis spem nos vetat inchoare longam.

4. Figuræ dictionis; uti e reliquis repetitio, quæ jucunda simul & vehemens esse solet. Ita II. 1.

Jam

tum magnifica quædam verborum structura, tum idonea numerorum modulatio; de quibus jam satis multa allata sunt Lib. I. 6.

Illud autem postremo rei ratio monere jubet, in epica dictione non fere magis ab humili adjectoque dicendi genere, quam a putida affectatione & immodica magniloquentia cavendum esse.

C A P U T II.

De Carmine Bucolico.

Bucolicam poesim, quæ non secus ac epica hexametro etiam utitur versu, ἀπὸ τῶν Βουκόλων (a *bubulcis*) nuncupatam fuisse constat, a pastoribus nimirum inter reliquos, quos ad canendum illa producere consuevit, nobilioribus. Quæ vero ad eam pertinent poemata, Eclogæ ab ἐκλογῶν (*eligo*) appellata propterea fuerunt, quod olim e pluribus id genus carminibus non raro, ut prima sese dabant initia, rudibus atque impolitis nonnulla elizi solerent, quæ mandata memoriæ per agros evulgarentur.

Jam quæ multa de hujus poësis origine trahuntur, imprimisque de contentione inter Lacones & Siculos exorta, utriusque ejus inventionis gloriam sibi vindicantibus; eorum certe omnium nihil est tanti, ut nos vel paullum remorari debeat. Itaque his universis omis- sis, hoc unum, ut reliquorum certissimum, contenti erimus significare, illius scilicet ortum rusticæ ac pastorali vitæ præcipue deberi.

Et sane non aliud, quam rusticorum mores persequi, propositum sibi habet Bucolica poësis; ut propterea definiatur. *Rusticæ actionis imitatio*. Qua de causa nihil illa sapit urbanum, nihil habet illustre; cum potius universis in ea agros silvasque redolentibus, præcipuus ejus character sit rusticitas. Neque enim aliunde vel personas fictaque harum nomina, vel comparationes, similitudines, descriptiones, allegorias, aliaque rerum genera, nisi a rure ac salibus desumit. Quod ut aliquo exemplo comprobetur, hujusmodi certe sunt similitudines illæ apud Virgilium V. Ecl. 45.

Tale tuum carmen nobis divine poeta.

Qua-

*Quale sopor fessis in gramine, quale per æstum
Dulcis aquæ saliente sitim restringere rivo.*

Et ibid. 81.

*Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona?
Nam, neque me tantum venientis sibilus Austri,
Nec percussa juvant fluctu tam litora, nec quæ
Saxosas inter decurrunt flumina valles.*

Hæc autem modo dicta adeo vera sunt, ut etiam, cum aliquando Ecloga ad heroum canendas laudes assurgit, ne tunc quidem a rebus agrestibus facile abscedat. Palam id fit maxime ex Ecloga IV. ejusdem poetæ; ubi quamquam is Pollionis filium recens natum sublimiore quodam modo genere concelebrat, quare & in primo exordio etiam quodammodo postulat; in ipsa tamen styli granditate non plurimum ruris refugit humilitatem. Neque vero alia ratione Idem Ecl. V. interempti Julii Cæsaris (ex recepta admodum Josephi Scaligeri aliorumque sententia) nomen & gesta nobilitat.

Ex his igitur jam patet, quantum ab epica elocutione distinctio bucolici carminis distare debeat, quippe cum sit illa sublimissimis quibusque rebus, hæc præterea humillimis accommodanda. Unde est, ut non hæc multis troporum ac figurarum gaudeat ornamentis; exotica ac vetusta vocabula avertatur; sonantiorum numerorum concentum a se rejiciat; nec fere longiore ac minis contorto ambitu includi velit. Id vero unum summopere velati suo jure postulat, ut in sua tenuitate exquisito tamen quodam verborum nitore atque elegantia decoretur.

Quod porro ad metricam rationem attinet, illud omittendum non esse videtur, cum bucolica poësis hexametris versibus confletur, iis tamen a Theocrito in cantu pastorum attextos aliquando alternis pentametris fuisse.

Denique in bucolicis ita rem transigi, ut vel ipse poeta universa enuntiet, vel alios colloquentes inducat, vel partim ipse loquatur, partim alios confabulantes faciat, id omne ratio est quam ut pluribus inculcari necesse habeat.

C A P U T III.

De Satyra.

Unde Satyræ nomen defluerit, non plane convenit inter scriptores. Sunt tamen nonnulli, qui illam a Satyris Bacchi comitibus in dicacitatem maxime pronis dictam arbitrantur. Alii vero sic appellatam censent a *saturæ*, lance nimirum variis rerum generibus referta, quandoquidem ajunt satyricam poesim complecti multa ac diversa argumenta consuevisse: Cui certe sententiæ favere non minimum videtur Juvenalis, cum inquit Sat. I.

Quidquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas,

Gaudia, discursus, nostri est farrago libelli.

Et re quidem vera non alia ab hoc genere fuit Ennii & Varronis Satyra, multiplici non solum materia sed metro etiam intexta.

Prima autem satyrici carminis apud Romanos origo illi Urbis ætati adscribitur a Livio VII. 2. cum primum ad ludos scenicos conversis animis, acciti ex Etruria ludiones sine carmine ullo, sine imitandorum carminum actu ad tibicinis modos haud indecore saltabant. Quos deinde Romana imitata juvenus inconditis præterea versibus sese invicem cœpit incessere. His vero postquam etiam modi & congruens actio accesserunt, tum demum Satyra prodiit: quæ inter dramata locum habuit ad id usque temporis, quo Livius Andronicus a Satyris ad fabularum argumenta annos traduxit.

Atque hæc quidem, de qua hætenus, Satyra vetus fuit. At vero nova, quæ scilicet humana vitia narrando insectaretur, primum omnium Lucilium sortita est auctorem. Hæc igitur definitur: *Poesis exegetica corruptos mores jocis perstringens.*

Quoniam autem id poeseos genus præcipue spectet, non difficile cuiquam erit e re ipsa colligere. Cum enim idem ei, qui reliquis poematis, propositus sit finis, commune videlicet emolumentum; certe quidem non aliud, quam ipsorum, quos carpit, morum cor-

rectionem quærat necesse est. Non itaque illud ad alienam lacerandam famam aut privationem homines vexandos (quo non raro injustissime detorquetur) sed ad ipsa tantum vitia objurganda est comparatum ; nec vero quælibet , sed quæ risum potius ciere , quam horrorem inferre queant . A qua est causa , quamobrem joci solummodo utatur , qui non nisi levioribus curandis malis habentur idonei .

Dictionem porro ejusmodi a satyrico carmine flagitari , ut licet pura & elegans , submissa tamen sit & quotidiano sermoni vix absimilis , satis ostendit dicendi genus illud , quod in conscribendis Satyris usurpavit Horatius ; de cujus ratione ita ipse pronuntiat l. Serm. 4.

*Primum ego me illorum , dederim quibus esse poetas
Excerptam numero ; neque enim concludere versus
Dixeris esse satis : neque si quis scribat , uti nos ,
Sermoni propiora , putes hunc esse poetam .*

*Ingeniam cui sit , cui mens divinior , atque ois
Magna sonaturum , des nominis hujus honorem .*

Neque vero in dictione solum id ille servavit , ut a pedestri sermone nil fere discederët : sed in numeris etiam , quos remissos atque abruptos , tanquam satyricæ poësi magis congruentes , quamvis a gravitate versus hexametri alieniores , sequi consulto maluit .

C A P U T IV.

De Elegia .

ELegiæ nomen ἀπὸ τῆ ἐλγῆς (a luctu) fuisse derivatum , meritissimo creditur ; quippe cum ipsa ad res lugubres defluendas nata inaxime videatur . Ad quod apposite Ovidius & flebite carmen V. Trist. eam appellat , & Tibulli mortem deploraturus inquit :

Flebilis indignos , Elegeja , solve capillos :

Ah ! nimis ex vero nunc tibi nomen erit .

Quamquam autem de Elegorum auctore nihil plane explorati habetur , prout testatur Flaccus in Arte , cum ait :

Qui tamen exiguos elogos emisit auctor ,

Grammatici certant, & adhuc sub iudice lis est;
constat tamen in iisdem apud Græcos excelluisse omnium primos Callinum & Mimnermum; post hos vero fastigium attigisse Callimachum Cyrenæum & Philetam Coum; quos propterea non raro simul memorat Propertius, ut III. Ecl. 1.

Callimachi manes, & Cibi sacra Philetæ,

In vestrum, quæsq, me sinite ire nemus.

Inter Romanos vero hac poeseos partes præstiterè Tibullus, Propertius, & Ovidius: qui tamen tot sæpe fœditatibus sua carmina referserunt, ut ex his quædam adolescentibus præsertim omnino fugienda, quædam etiam non nisi perpurgata antea sint adeunda.

Elegiæ porro materia, ut paullo ante significatum est, luctus dumtaxat & funera olim fuere: deinde vero ad gaudia quoque sese extendit. Quare Horatius in Arte cecinit:

Versibus impariter junctis querimonia primum,

Post etiam inclusa est voti sententia compos.

At grave certe argumentum elegiacæ poesi minime convenit; quæ nimirum ob pentametri tenuitatem exiliior est, quam ut majori rerum oneri sustinendo par sit. Contra quod cum egisset Ovidius, ita de se ipse conqueritur II. Fast.

Quid volui infelix elegis imponere tantum

Ponderis? Heroi res erat ista pedis.

Non dubium tamen est; quin ad sublimiora nonnunquam ejusmodi poesis efferatur, & illustriorem grandio remque quædam induat rationem; ut ex gravissimorum scriptorum exemplis exploratum habetis.

Ad elegiacam porro dictionem tanquam præcipue dotes pertinent; I. ejusmodi elegantia, per quam verba pura admodum ac nitida, atque ab omni prorsus sive antiquitatis horrore sive novitatis obscuritate sint aliena: II. æquabilitas, quæ in leni quodam nec varlo dicendi genere posita animi sedationis, qualem Elegia postulat, est indicium: III. suavitas, cujus gratia nece sse est, tum ut dictio ipsa perspicua sit; morata, ac suis instructa affectibus; tum vero in primis ut que inlibet a se strepitum, asperitatem, atque hiatus prohibeat. Hac igitur de causa ita agendum erit, ut ab Elegorum elocutione longè absit & is verborum

concentus, qui nimis opere feriat aures; & is litterarum concursus, unde aut hiet oratio, aut turpiter collidatur. Qua quidem in re peccare solet Catullus, vetustioris ætatis diligentior, quam par esset, sectator; in hoc propterea minime imitandus. Quis enim facile hoc ferat 74.

Quam modo qui me unum atque unicum amicum habuit.

Aut illud 96.

Quam casta est, nonamque edita post hiemem.

Atque heic e re nata monere subit, maximam sane in elegiacæ carminis rationem summi latendam esse, ut is nullum fere fragorem generans placido veluti ac dulciter sonanti agmine fluat. Adde si ubique locorum, præcipue vero in pentametris, ubi cantus absolvitur, servari decet. Itaque ut patula in hanc quocue rem tironibus enucleentur, etsi in prima penthemimeri liberum sit pedes, ut libet, collocare; elegantius tamen censetur dactylum spondaio, ubi uterque concurrat, præponere: ut apud Tibullum I. 1.

Et teneat culti jugera multa soli.

Quod ille quidem maluit, quam:

Et culti teneat jugera multa soli.

Hoc autem non adeo perpetuum esse debet, ut ad claudendam monosyllaba vocula penthemimerim, vel ad orationis obumbrandam claritatem scriptorem impellat. Tunc enim alia omnino via tenenda est, quam nimirum instituit Idem III. 5. ubi cecinit:

Cum se purpureo vere remittit hiems.

Et ibid. 6.

Candidæ Liber ades: sic sit tibi mystica vitis.

Semper, sic hedera tempora vitta feras.

In secunda vero penthemimeri duris collisionibus vitandis longe majores adhibenda est opera, quippe cum ibi aures conquiescant. Quod autem præterea traditur in ejusdem penthemimeris sine voces dissyllabas tanquam ei convenientiores plerumque usurpari consuevisse; verum id quidem est, at ita tamen, ut productiores etiam sæpe non minus ibidem gratæ eveniant; ut passim videre licet apud poetas.

Jam duo postremo ad elegiacæ poësis nitorem spe-

stantia proponimus, primo scilicet pentametrum rarius adjectivo, quam substantivo nomine terminari; male participio, aut pronomine; pessime adverbio, vel præpositione; deinde vero sententiam ut plurimum disticho solere absolvi; quod quidem licet non omnium omnino locorum sit. nisi tamen secus jubeat necessitas, servandum est.

Antequam autem hinc discedamus, abs re non erit nonnulla monita de elegiaci carminis structura subtexere. Ita igitur nonnunquam illud concinnatum apud veteres occurrit, ut rem primo loco paucis propositam narratio consequatur, quæ inde ad finem poematis pertingat. Hac sane ratione usus est Propertius IV. 4. ubi sic canere instituit;

*Tarpejum nemus, & Tarpeja turpe sepulcrum
Labor, & antiqui limina capta Jovis.*

*Lucus erat felix hedoroso consitus antro,
Multa ubi nativis obstrepit arbor aquis.*

Aliquando vero exordium ab invocatione ducitur, a qua mox ad eloquendam rem descenditur. Hoc pacto Idem III. 1.

*Callimachi manes, & Coi sacra Philete,
In vestrum, quæso, me sinite ire nemus.
Primus ego ingredior puro de fonte sacerdos
Italæ per Grajos orgia ferre choros.*

At sæpius ab ipsa narratione carmen auspicantur poetæ: ut Idem III. 3.

*Visus eram molli recubans Heliconis in umbra,
Bellerophontei qua fuit humor equi;
Reges, Alba, taos, & regnum facta tuorum
Tantum operis hiscere posse meis.*

Sed & per figuras aggredi ad canendum, & frequens est, & valde elegans habetur. Ita per conquestionem Idem III. 7. ubi cujusdam Patii mortem deplorat:

*Ergo sollicita tu causa, pecunia, vita es:
Per te immaturum mortis adimus iter.
Tu vitiis hominum crudelia pabula præbes:
Semina curarum de capite orta tuo.*

*Tu Patum ad Pharios tendentem lintea portus
Obruis insano terque quaterque mari.*

Per indignationem porro Tibullus bella execraturus ita exorditur I. 10.

Quis

Quis fuit horrendos primus qui protulit enses?

Quam ferus & vere ferreus ille fuit!

Tunc cedes hominum generi, tunc praelia nata;

Tunc brevior dira mortis aperta via est.

Ad hæc per interrogationem Ovidius de Pont. I. 7.

Ecquid, ut audisti (nam te diversa tenebat

Terra) meos casus, cor tibi triste fuit?

Per allocutionem vero Propertius IV. 1.

Hoc quodcumque vides, hospes, quam maxima Roma est;

Ante Phrygem Acneam collis & herba fuit.

Turn per sermocinationem Idein ibid. 2.

Quid mirare meas tot in uno corpore formas?

Accipe Vertumni signa paterna Dei:

Thuscus ego, & Thuscis orior, nec panitet inter

Praelia Volfinios deseruisse focos.

Atque hi quidem præcipui modi sunt, quibus elegiam exordiri & contexere moris fuit: ad quorum calcem subjicimus, nonnunquam elegiacos poetas extra propositum argumentum excurrentes ipsa digressionem carmen absolvere, petinde sere atque in odis (de quarum ratione infra) fieri solet.

CAPUT V.

De Epigrammate.

NON aliud plane veteres Epigrammatis nomine, nisi quodvis inscriptionis genus designatum voluisse, vox ipsa ἀπό τῆ ἐπιγραφεῖν (ab inscribendo) deducta patefacit. Quidquid igitur donariis, templis, statuis monumentis, aliisque id genus ad rei cuiuspiam recordationem incidere, idque sive uno sive pluribus verbis, ligata aut soluta oratione, Epigramma proprio vocabulo dicebatur. Ejusmodi est illud apud Virgilium III. 238.

Aeneas hæc de Danaïs victoribus arma.

Ex his autem satis apparet Epigrammatum hujus rationis antiquitas, quæ cum ipsa religione videantur exorta; quippe cum jam a prima ætate homines iis rebus, quas Diis consecrabant, nomen suum denique causam inscribendam curarent.

Quæ-

Quoniam vero hujusceinodi epigraphæ perpauca quamplurima complectentes mirum in modum sese omnibus probabant; hinc consuetudo cujuslibet argumenti pari brevitate tractandi apud poetas passim invaluit. Idque sane carminis genus Epigramma illud est, de quo heic agitur, quodque definitur: *Breve carmen rem aliquam simpliciter indicans, aut aliud ex alio deducens.*

Ut igitur hinc patet, primus epigrammatis character est brevis, quæ quidem eo vel maxime est commendanda, quod angusto ambitu multa concludat. Illud autem præterea ex definitione ipsa perspicitur, duplicis id carmen generis esse, quod Simplex & Compositum nonnullis discriminis ergo placuit appellare.

Jam Simplex epigramma dicitur, quo res aliqua sine ulla comparatione aut deductione describitur: quale est scitissimum illud epitaphium, quod sibi ipse Maro morti jam proximus confecerat:

*Mantua me genuit: Calabri rapuere: tenet nunc
Parthenope. Cecini pascua, rura, duces.*

Compositi vero epigrammatis ea est ratio, ut aliud cum alio conferat, aut ex alio derivet. Huc pertinet illud Catull. 56.

*Disertissime Romuli nepotum,
Quot sunt, quotque fuere, Marce Tulli,
Quotque et aliis erunt in annis:
Gratias tibi maximas Catullus
Agit pessimus omnium poeta:
Tanto pessimus omnium poeta,
Quanto tu optimus omnium patronus.*

Tum illud Martialis I. 13.

*Cum peteret regem decepta satellite dextra,
Injecit flammis se peritura focis.
Sed tam sæva pius miracula non tulit hostis,
Et raptum flammis jussit abire virum.
Urere, quam potuit contempto Mucius igne,
Hanc spectare manum Porsena non potuit.
Major deceptæ fama est & gloria dextra,
Si non erasset, fecerat illa minus.*

Hujus porro carminis materia amplissima est, ut ei propterea festive admodum Scaliger III. Poet. 126. in

Appendice mel, fel, acetum, & salem tribuerit, vel nimirum de jucundis amoenisque rebus agent; vel vitia acriter insectanti; vel eadem leviter carpenti; vel demum facere, argute, innoxieque ludenti. Verum quomodo id totum intelligendum sit, & quam rationem in his singulis, contra etiam ac non raro veteres perperam egerunt, servari oporteat, id vero subsequentes præceptiones palam facient.

I. Itaque, cum præcipua epigrammatis supra cetera carmina sit oblectatio; eliminanda penitus ab eo sunt argumenta non modo, uti a reliquis poematis, contumeliosa; quæ scilicet in privatorum vitiis versentur, cum nihil obtreptione injucundius sit & odiosius; multoque magis lasciva, quæis tum pietas maxime tum ipsa urbanitas hominibus gratissima præter modum offendiatur; sed etiam humilia, quæ nimirum res abjectiores, quam quibus auditor gaudere possit, persequantur. Quod cum ita se habeat, non justa certe epigrammata conscripsisse credendi sunt quicumque ex antiquis poetis propositam regulam violarunt, in primisque qui sua carmina putidis sordibus deturparunt; inter quos potissimum Martialis & Catullus excelluerunt, hoc sane nomine omnino damnandi.

II. Vitare opus est sententiæ tum hyperbolicas, tum vero præcipue falsas; quandoquidem nullas res æque epigramma commendat, ac simplex quædam veritas, qua summopere mortalium animi delectantur. Hæc ipsa autem ut sibi constet, id præsertim curæ haberi debet, ut semota ambitione verba rebus proportionē aptentur.

III. Nec minore sane studio declinanda est loquacitas, quippe breviloquentiæ maxime epigrammatis propriæ e regione opposita.

IV. Plurimum etiam interest vocabula nimis trita ab hoc carminis genere ob elegantiam præcipue commendabili amovere: necnon quemvis sermone verborum lusum, unde plerumque non aliud, quam inepte sententiæ oriri solent.

V. In jocos illuc potissimum advertendus est animus, ne affectati sint, aut insulsi, aut denique ejusmodi, ut non hisi generando fastidio videantur idonei.

VI. Denique ea debet esse hujus poemati constitutione, ut optima omnia optimeque expressa præferat; nihil supervacaneum, aut ab instituto habeat alienum, animos ad extremum usque, suspensos destineat; tum vero constanti quadam dignitatis elegantique æquabilitate ab exordio ad finem universis se probet, vel etiam ita claudatur, ut gravi aliqua sententia aut acumine auditores plenissime expleat.

Atque ejusmodi quidem dotibus non minime ornata se produnt duo hæc epigrammata, quæ heic ad calcem exempli loco ponimus; quorum alterum Catulli simplicitate potissimum, brevitatem, ac munditiem, alterum Martialis sententiæ in primis gravitate & acumine effulget. Sic igitur ille initio suorum carminum:

Cui dono lepidum novum libellum,

Arida modo fumice expelitur?

Corneli, tibi; namque tu selesbas

Meas esse aliquid putare nugas.

Jam tum, cum ausus es unus Italorum

Omne ævum tribus explicare chartis

Dollis, Jupiter! & laboriosis.

Quare habe tibi quidquid hoc libelli est,

Qualecunque: quod, o patrima Virgo,

Plus uno maneat perenne sæclo.

Martiali vero II. 68.

Quod te nomine jam tuo saluto,

Quem regem & dominum prius vocabam;

Ne me dixeris esse contumacem;

Totis pilea sarcinis redenti.

Reges & dominos habere debet,

Qui se non habet; atque concupiscit,

Quod reges dominique concupiscunt.

Servum si potes, Ole non habere;

Et regem potes, Ole, non habere.

De metro demum, quod unum superest, monere juverit, epigrammata elegiaco, jambico, phaleucio, atque heroico carmine conscribi posse.

De Poesi Lyrica.

Cum jam de universis illis carminum generibus sermonem habuerimus, quæ propter hexametrum usum post epopejam expedienda videbantur; consequitur ut in præsenſi de poesi Lyrica seu Melica videamus. Et quod primum omnium ad nomina ipsa attinet, non immerito Lyricæ appellationem sibi illa adseivit; quippe quæ ad lyram cantari ut plurimum solet, licet nonnunquam etiam ad tibiam caneretur. Quare autem Melica quoque nuncupata fuerit, id vero ab ejus excellentia ortum est: ut nimirum id speciatim ei inderetur nomen quod omnibus poematis commune erat; μέλη enim generatim quævis carmina dicta sunt. Quod etiam de Odarum & Carminum nominibus factum fuit; quæ peculiari ratione, cum singulis quibusque convenirent, lyricis poematis attribui placuit.

Materiam porro hujus poesis latissime patere, palam illico fiet consideranti complexam eam fuisse laudes tam divinas, quam humanas commendationes descriptionesque cujuslibet rerum generis; hortationes sive ad virtutum amorem, sive ad odium vitiorum; questus, hilaritates, jocos; ad summam quæcumque non nimis prolixo carmine tractari posse viderentur.

Ut vero in quovis ex his argumentis melicæ poesis ratio servetur, ad duo potissimum adhibenda est cura, ad Structuram nimirum, & ad Suavitatem.

I. De Structura non abs re erit primo loco monere, Pindarum quidem solere carmini aliquod exordium præponere; Horatium vero statim rem ipsam aggredi, ut ubi æquabilitatem animi suadere nititur II. 3.

Aequam memento rebus in arduis

Servare mentem; non secus in bonis

Ab insolenti temperatam

Letitia, moriture Deli.

Hæc autem ratio cum apud eum frequentissima sit, nonnunquam tamen & ipse ab altiore aliquo principio exorditur; ut I. 12.

Quem

se exhibent Horatiani versus illi I. 4.

*Solvitur acris hiems grata vice veris, & Favoni;
Trahuntque siccās machinæ carinas:
Ac neque jam stabulis gaudet pecus, aut arator igni;
Nec prata canis albicant pruinis.*

Et II. 3.

*Qua pinus ingens, albaque populus
Umbram hospitalem consociare amant
Ramis, & obliquo laborat
Lympha fugax trepidare rivo.*

Huc autem pertinent in primis similitudines; quæ cum per se jucundæ sunt, tam vero maxime, cum ab amicis rebus desumuntur. Suavissima certe est hæc

I. 12.

*Crescit occulto, velut arbor, ævo
Fama Marcelli: micat inter omnes
Juium sidus, velut inter ignes
Luna, minores.*

2. Verba præterea, quo jucunditatem afferant, propria debent esse, nitida, & latinam venustatem redolentia; quibus passim utitur Horatius.

Ad id ipsum porro conducunt plurimum 1. verba translata; cuiusmodi hæc I. 3.

*Nec timuit præcipitem Africum
Decertantem Aquilonibus,
Nec tristes Hyadas, nec rabiem Noti,
Quo non arbiter Adriæ
Major, tollere seu ponere vult freta.*

3. Locutiones, quæ aliquid peregrini sapiant; ut I. 12.

*Blandum & auritas fidibus canoris
Ducere quercus.*

Et II. 2.

*Vivet extento Proculejus ævo,
Notus in fratres animi paterni.*

3. Sententiæ, quibus certe, non secus atque exoticis discendi formulis, id proprium est, ut etiam gravitatem (alteram lyrici carminis dotem) cum suavitate conjungant. Ejus generis est illa I. 4.

Vita summa brevis spem nos vetat inchoare longam.

4. Figuræ dictionis; uti & reliquis repetitio, quæ jucunda simul & vehemens esse solet. Ita II. 1.

Jam

*Jam nunc minaci murmure cornuum
 Perstringis aures: jam litui strepunt
 Jam fulgore armorum fugaces
 Terret equos, equitumque vultus.*

III. Quod denique ad Numerum attinet, est is quidem jucundissimus præcipue ex diversitate pedum, ex qua undeviginti non minus carminum genera apud Flaccum occurrunt; cui sine datum, suavitatis laude ceteros lyricos scriptores superare.

C A P U T U L T I M U M.

De reliquis poematis.

Uoniam quæcumque reliqua sunt poemata, in iis non tam diversum aliquod a superioribus poeseos genus, quod pluribus tractari oporteat, quam sola fere argumentorum ratio spectanda exhibetur; idcirco eadem huc simul omnia congerere e re fore credidimus. Ea igitur (quæ plerumque ad heroicam, aut lyricam poesin revocantur) ita sigillatim percurramus, ut quidquid cuique peculiare sit, paucis expediamus. Ftsi autem eorum aliqua, utpote nullum fere præbitura usum, merito præteriri quirent; ipsa tamen certe quorsum olim spectarint, novisse prodèrit.

D E G E N E T H L I A C O.

Genethliacum, sive Natalitium carmen est, quo cuiuspiam nativitas celebratur, vel etiam anniversaria natalis diei memoria recolitur. Ejus autem materia petenda est vel ab iis, quæ nativitatem ipsam anteverterant; veluti a parentum virtute & nobilitate, a patriæ splendore, ac similibus; vel a tempore, quo nativitas contigit, ab insigni nimirum aliquo paucis die, aut a bellis ea tempestate furentibus; vel denique ab iis, quæ nativitatem sunt consecuta, ut a populi lætitia, ab hostium timore, atque a futurorum facinororum auspiciis.

Peropportunum vero erit in hujusmodi carminis genere sermonem aliquando vel ad Deum referre, obtestando ut puerum publicæ felicitati incolumen server;

vel

vel ad infantem ipsum, munera offerendo; vel ad parentes aut patriam, illis gratulando.

Hæc sane ejusdemque notæ alia præ se fert elegantissimum illud hujusce carminis speciem, quod, in natiuitate filij Pollionis exhibuit Virgilius Ecl. IV. Primum enim ibi quæ eam præcesserant Sibyllinæ oracula, tanquam de puero illo edita, recenset. Lucinæ inde favorem ei adprecatur. Ad Pollionem mox converso sermone, eidem de nato puero graduatur. Hujus postea perillustrem divinamque vaticinatur vitam. Tum ipsum affatur infantem, eique obventura bona prænuntiat: futuram orbis tranquillitatem commemorat; ac tandem fatorum de puero stabilitate exposita, blanditiis, quibus ipsum ad risum invitat, Genethliacum concludit.

DE EPITHALAMIO.

Quod in nuptiarum celebritate cani solebat, id quidem poemati genus Epithalamium, seu Nuptiale carmen appellatum fuit. Ejus autem potissimum erat versari in conjugum laudibus a generis amplitudine, a natalis soli celebritate, & omnium maxime a virtutum claritate & magnitudine derivatis: ad hæc lætis contextendis omnibus, auspiciatissima quæque portendere: ad vota præterea suscipiendæ sobolis sese convertere: ac demum pro perpetuis totius familiæ, cominodis cæleste præsidium deprecari.

DE SOTERIIS.

Cum jam olim munera, quæ amicis pro reparata valetudine mittebantur, Soteria a σωζω (servo) dici placuerit; hoc ipso inde nomine donatum est carmen, quod eadem illa de re contexti consuevit. Huic autem materiam præbet tum declaratio lætitiae, quæ ex amici incolumitate percepta est; tum descriptio malorum, quæ ab ipsius exitio imminebant; tum grati in Superos animi significationes, qui præsentissima eum ope adjuverint; quos etiam obtestari par erit, ut eundem privatæ publicæque rei, quam diutissime servent.

DE PROEPTICO.

Proeptici appellatio a προέμνω (*deduco*) derivata illi carmini adhaesit, quo quis proficiscentem amicum prosequeretur. In eo igitur aperire decet tam animi in abeuntem studium, quam metum ne quid in itinere sinistri ei accidat. Idcirco pericula scriptor cum non levi sollicitudine enuntiabit: conditionem suam miseram tristemque in illius absentia futuram testabitur: divinum denique Numen obsecrabit, ut externis eundem oris sospitem reddat.

DE CARMINE EUCHARISTICO.

Quoniam Eucharistici carminis propria est gratiarum actio, hinc merito id ei nomen ἀπὸ τοῦ εὐχαριστεῖν (*ab agendis gratiis*) quaesitum fuit. Ejus autem ratio in eo maxime consistit, ut & accepti benefici magnitudinem extollat; & ipsius memoriam sempiternam polliceatur; & largitoris munificentiam commendat; & multa eidem bona a Deo expostulet.

DE EPINICIO.

Carmen ad victorias illustrandas comparatum, Epinicion ἀπὸ τῆς νίκης (*a victoria*) dictum est; licet a nonnullis ad solas victorias in ludicris certaminibus relatas pertinuisse credatur. Plurimam sane ei segetem suppeditat ipsius victoriae amplitudo, militum virtus, ducis consilium, reddita patriae salus & tranquillitas, atque alia id genus plurima.

DE EPICEDIO.

E diversis funebrium carminum generibus, quorum varius veteribus usus fuit, Epicedium ἀπὸ τοῦ κήδους (*ab exequiis*) vocatum est; quod in persolvendis justis canebatur. Quod enim ad rogam adhiberi consuevit, id vero Naenia dicta fuit: quod autem ad tumulum, Epitaphium; quod etiam inde pressius pro sepul-

sepulchrali elogio sumtum est, de quo innox pauca subi-
ciuntur.

Jam Epitaphii est mortui laudes contexere, virtutes
ac recte facta enarrando; luctum de ejus interitu,
damnaque inde enata enuntiare; honores vita functo
habitos exponere; ac sempiternam ei felicitatem exo-
ptare. Ita plana res se habet Ecl. V. Maronis, ubi
Dyphnidis quidem mortem deflet Mopsus, Hympha-
rum silvarumque tristitiam commemorans: divinis ve-
ro illum honoribus consecrat Menalcas, pastorum Hym-
pharumque lætitiā & agrorum securitatem ex ipsius
cælesti vita redundantem declarans.

DE EPITAPHIO.

Inter epigrammata, de quibus jam satis ante dictum,
non ultimum locum obtinet Epitaphium: quo nomine
ut modo indicavimus, sepulchralis inscriptio ἀνὰ τοῦ
τάφου (*a. sepulchro*) nuncupata fuit.

Hujus quidem carminis (nihil enim heic de epita-
phiis soluta oratione conscriptis) propria quasi est sin-
gularis quædam brevitās; tum quod hæc dolori conve-
nientior est, quod illud prætereuntibus olim propone-
batur: quæ de causa non raro *breve carmen & brevis ti-
tulus* a veteribus vocatur. Ceterum opus est fateri,
nonnunquam Latinos aliquando Græcis prolixiores in
hoc poematii genere fuisse.

Præbent autem epitaphiis materiam vel defuncti ge-
sta ac virtutes, vel illustria aliqua mortis adjuncta aut
causæ, vel imminuti fati deploratio, vel humanæ con-
ditionis commemoratio, vel quid aliud hujusmodi. Huc
sane spectat illud Tibulli l. 3.

*Heic jacet immitti consumptus morte Tibullus,
Messalam terra dum sequiturque mari.*

Et hoc Martialis X. 51.

*Ille ego sum Scorpis, clamosi gloria circi,
Plausus, Roma, tui, deliciae breves:
Invida quem Lachesis raptum trieteride nona,
Dum numerat palmas, credidit esse senem.*

Quibus duobus adjectum omnino volumus tertium Pa-

cuvii, simplicitate in primis sua incomparabile ; quod legitur apud Gellium I. 24.

*Adolescens tametsi properas, hoc te saxum rogat,
Ut se adspicias; deinde, quod scriptum est, legas.
Heic sunt poeta Pacuvii Marci sita
Ossa. Hoc volebam, nescius ne esses. Vale.*

DE P A E A N E.

A cognomine Apollinis, quod fuit *Paeon*, appellationem mutuatum est carmen, quod primum omnium ad ejus Numinis celebrandas laudes ob interfectum ab eo immanissimum draconem a Delphica gente concinatum fuit. Deinde vero hoc ipso nomine dici illud coepit, quod vel in ejusdem vel in aliorum Deorum honorem pro aliqua relata bello victoria canebatur. Hinc apud Maronem Aeneas VI. 656.

*Conspicit, ecce alios dextra laevaue per herbam
Vescentes, latumque choro paeana canentes.*

Heic manus, ob patriam pugnando vulnera passi. Constabat autem *Paeon* Numinis invocatione, & triumphii spoliiorumque descriptione, cum crebra illa acclamatione. *Io. Paeon*; quam tamen adhibere perpetuum non fuit.

Alius vero ab hoc (ut id etiam obiter moneamus.) fuit *Paeon*, qui ad Martis implorandam opem, antequam committeretur praelium, concini consuevit.

DE D I T H Y R A M B O.

Carmini Bacchum laudibus persequenti, ex eodem, qui *Dithyrambus* dictus, hæc ipsa appellatio desumpta fuit. Originem autem illud traxisse creditur a rusticorum conviviiis & hilaritate, qui viuo madidi & Bacchi furore perciti ad ipsum celebrandum agebantur.

Ad hæc itaque fuit causa, quamobrem cum non medjo crem mentis æstum id poematii genus præferre deberet, dictione gauderet præter modum sublimi, verbis audacissime compositis, summaque in primis metri

metri licentia, quippe quod nullo certo versuum genere adstrictum varia simul permisceret. Quapropter Horatius IV. Od. 2. cecinit:

Fertur, immensusque ruit profundo

Pindarus ore

Laurea donandus Apollinari,

Seu per audaces nova dithyrambos

Verba devolvit, numerisque fertur

Lege solutis.

DE SILVIS

Ut id quoque poematii genus postremo hoc loco tirōnibus palam fiat, Silvæ appellata sunt carmina veluti ex tempore & subito quodam calore mentis emissæ. Et sane de suis Silvis Statius in Præfatione Libri I. testatur, nullam ex illis biduo longius tractam, quasdam etiam singulis diebus effusas. Inde igitur ejusmodi donatæ illæ sunt nōmine, quod in ipsas indigesta quasi rudisque materies principio congeri videntur. Quam quidem licet, residente tandem primo illō animi impetu, diligentius dedolare curæ esset; non tamen omni ex parte aut multo cum studio eliminare moris fuit.

Sed jam nihil superest, quominus totius poeticæ rei tractationi finem heic faciamus: cum præter ea, quæ abunde hætenus tradita sunt præcepta, nihil plane ad eam facultatem penitus comparandam requiri videatur. Id vero unum summopere cupimus; ut quod potissimum in hisce Institutionibus pertexendis animo intendimus, ex nostra totum sententia cedat; itaque fiat, ut in adolescentulos eisdem operam daturōs verā semper ac solida proficiantur illint emolumenta.

INDEX

LIBRORUM, & CAPITUM

INSTITUT. ORAT.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

DE NATURA RHETORICES Pag. 7

LIBER PRIMUS.

DE INVENTIONE. 11

CAP. I.	DE argumentis in genere.	ib.
CAP. II.	De argumentis ἀποδεικτικοῖς.	12
	Definitio.	13
	Partium Enumeratio.	ib.
	Notatio.	14
	Conjugata.	ib.
	Genus.	15
	Forma.	ib.
	Similia.	16
	Dissimilia.	ib.
	Contraria.	17
	Adjuncta.	18
	Antecedentia.	ib.
	Consequentia.	19
	Repugnantia.	ib.
	Cause.	ib.
	Effecta.	20
	Comparata.	ib.
CAP. III.	De generibus causarum, & primum de genere Demonstrativo.	21
CAP. IV.	De genere Deliberativo.	26
CAP. V.	De genere Judiciali.	29
CAP. VI.	De argumentis remotis.	32
CAP. VII.	De argumentis ἡθικοῖς.	34
CAP. VIII.	De argumentis παθητικοῖς.	35

De

De Amore .	247
De Misericordia .	Pag. 36
De Metu .	37
De Confidentia .	40
De Ira .	41
De Lenitate .	42
De Aemulatione .	44
De Pudore .	ib.
	45

LIBER SECUNDUS.

DE DISPOSITIONE.	47
------------------	----

CAP. I. DE Exordio .	ib.
CAP. II. De Propositione .	51
CAP. III. De Narratione .	53
CAP. IV. De Confirmatione .	55
CAP. V. De Amplificatione .	57
CAP. VI. De Confutatione .	60
CAP. VII. De Epilogo .	61

LIBER TERTIUS.

DE ELOCUTIONE.	63
----------------	----

CAP. I. DE Sermonis elegantia .	ib.
CAP. II. De Perspicuitate sermonis .	65
CAP. III. De Tropis .	66
Metaphora .	67
Metonymia .	69
Synecdoche .	72
Ironia .	74
CAP. IV. De troporum formis .	ib.
Metalepsis .	ib.
Antonomasia .	70
Litotes .	ib.
Euphémismus .	ib.
CAP. V. De Troporum affectionibus .	76
Allegoria .	ib.
Catachresis .	78

Hy-

Hyperbole .	Pag. 79	80
Emphasis .		ib.
CAP. VI. De Schematis Verborum .		ib.
Schemata verborum orta e detractiōe .		81
Schemata verborum ex adjectiōe .		82
Schemata verborum e repetitiōe .		ib.
Schemata verborum e similitudine .		86
Alia quædam Schemata Verborum .		87
CAP. VII. De schematis sententiarum .		89
Digressio .		ib.
Transitio .		90
Aposiopesis .		ib.
Paralepsis .		91
Periphrasis .		ib.
Sermocinatio .		ib.
Prosopopœja .		92
Aposiophe .		ib.
Communicatio .		93
Hypotyposis .		ib.
Ethopœja .		94
Dubitatio , & Sustentatio .		ib.
Corrèctio .		95
Confessio , Concessio , & Permissio .		ib.
Occupatio .		96
Antitheton .		ib.
Interrogatio , & Subjectio .		97
Exclamatio .		98
Epiphonema .		ib.

CAP. I.	DE structura, & ordine verborum.	ib.
CAP. II.	De Periodo.	102
CAP. III.	De multiplici periodorum genere.	104
CAP. IV.	De periodi ornamentis.	106
CAP. V.	De variis dicendi generibus.	109
CAP. VI.	De magnifico dicendi genere.	110
CAP. VII.	De frigido seu tumido dicendi genere.	112
CAP. VIII.	De tenni dicendi genere ejusque vitio.	114
CAP. IX.	De mediocri dicendi genere, ejusque vitio.	115
CAP. X.	De styli venustate.	116
CAP. XI.	De styli gravitate.	118
CAP. Ult.	De Actione.	120
Oratio I.	Caroli Majelli Sem. Neap. Alumni, dein Moderatoris, postea Bibliothecæ Vaticanæ Præfcti, & Secretarii Brevium ad Viros Principes, in funere Card. Tournonii.	124
Oratio II.	Caroli Majelli ad Summum Pontificem Innocentium XII. post absolutas Constitutiones Synodales auctoritate Jacob. Card. Cantelmi Archiepisc. Neap.	130
Oratio III.	Caroli Majelli in adventu Francisci Card. Pignatelli Archiep. Neap.	160
Oratio IV.	Caroli Majelli pro recuperata salute Caroli II. Hispaniarum Regis.	196

I N D E X

LIBRORUM & CAPITUM

INSTITUT. POET.

ANTELOQUIUM

DE NATURA POETICES

189

LIBER PRIMUS.

DE REBUS ET VERBIS POETICIS.

CAP. I.	DE Fictione poetica.	ib.
CAP. II.	DE Fictiois poeticæ dotibus.	193
CAP. III.	DE Fabulæ ordine.	196
CAP. IV.	DE Fabulæ solutione.	197
CAP. V.	DE moribus, & sententia.	200
CAP. VI.	DE dictione poetica.	203

LIBER SECUNDUS.

DE POESI DRAMATICA.

207

CAP. I.	DE communi dramaticæ poeseos ratione.	ib.
CAP. II.	DE Tragediæ origine, etymo, & natura.	210
CAP. III.	DE variis Tragediæ partibus.	213
CAP. IV.	DE Comædiæ ortu, veriloquio, atque ingenio.	216
CAP. V.	DE Comædiæ partibus.	218

DE POESI EXEGETICA, ET MIXTA. Pag. 221

CAP. I. D E Epopœia.	ib.
CAP. II. De Carmine Bucolico.	226
CAP. III. De Satyra.	228
CAP. IV. De Elegia.	229
CAP. V. De Epigrammate.	233
CAP. VI. De Poesi Lyrica.	237
CAP. Ult. De reliquis poematibus.	240
De Genetigliaco.	ib.
De Epithalamio.	241
De Soteriis.	ib.
De Propemptico.	242
De Carmine Eucharistico.	ib.
De Epinicio.	ib.
De Epicedio.	ib.
De Epitaphio.	243
De Paean.	244
De Dithyrambo.	ib.
De Silvis.	245

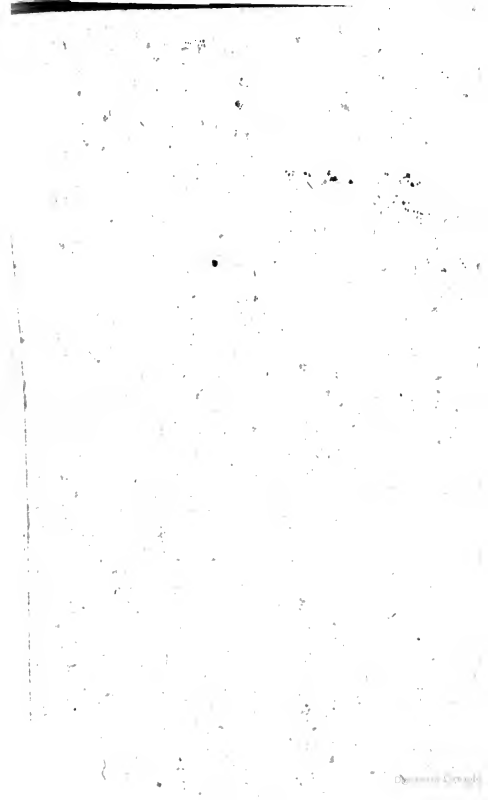
F I N I S.

Adi
1463928

20
(
13

X